Сб
С23

СБОРНИКЪ

РОДИНА

ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКАТА КУЛТУРНО-ПРОСВѢТНА И БЛАГОТВОРИТЕЛНА ДРУЖБА „РОДИНА“ ВЪ ГР. СМОЛЕНЪ

КНИГА ВТОРА
(1938—1939)

подъ редакцията на Петъръ Ан. Мариновъ

„... има повече отъ единъ милионъ мюсюлмани. Тѣзи мюсюлмани не сж дошли отъ Азия, както обикновено мислятъ. Това сж потомци на тѣзи българи, преобърнати въ исляма въ епохата на завоеваването и следващитѣ години. Това сж деца на сжщата тая страна, на сжщата тая раса, отъ сжщото това колѣно. А измежду тѣхъ има и една часть, които не говорятъ другъ езикъ, освенъ българския“.

МИДХАДЪ ПАША (1822—1884)
управитель на Дунавския вилаетъ

1940

СЪДЪРЖАНИЕ

СТР.

I. ЛѢТОПИСНИ БЕЛЕЖКИ. 7—66

Въ навечерието на новата дружбена година, 7; Първо общо годишно събрание, 9; Къмъ нови прояви, 11; Първа имамска конференция, 12; Акция противъ феса, 16; Позивъ, 18; Ефектътъ отъ позива, 19; Заприщване горната часть на гр. Смолянъ, 20; Случаятъ въ с. Търнъ, 21; Въздействия срещу „Родина", 25; За поминъка на българитѣ мохамедани, 25; Трета традиционна вечеринка, 27; „Салихага" на сцената, 27; Празднуване стогодишнината отъ обесването на Салихага, 38; Сборникъ „Родина", 41; Нови заявления за членство, 42; Агитационна обиколка, 43; Възрожденци въ Търнъ, 44; Възрожденството въ Златоградъ, 48; Край на процеса срещу „Родина", 50; Втори курсъ по готварство за женитѣ българки мохамеданки, 51; Установяване формена шапка на дружба „Родина", 53; Гости отъ Златоградъ, 54; Втори годишенъ праздникъ, 55; Родинци въ Киселичево, 58; Дружба „Родина" въ Златоградъ, 60; Клетва на войницитѣ българи мохамедани, 62; Женска секция при дружба „Родина", 64.

II. ДѢЛЪ НА МЛАДИТѢ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ. 67—122

1. Юсеинъ К. Якубовъ — стихотворения: Облакъ, Блѣнъ и Мечта . . . . . 67—69
2. Салихъ Арнаудовъ — Морето—стихотворение 70
3. Юсеинъ К. Якубовъ — Варадь—разказъ . . 71—74
4. Риза А. Солаковъ — Българитѣ мохамедани въ миналото и днесъ, 75; Училището и българитѣ мохамедани, 93; За семейния ни животъ, 96 . 75—100
5. Адемъ Ибр. Арнаудовъ — Писмо до „Родина", 100. На работа за осъзнаване на българитѣ мохамедани, 102; Животътъ на българката мохамеданка, 104 . . . . . 100—107
6. Арифъ А. Саджковъ — Пѫтьтъ на нашата младежь . . . . . 107—109
7. Османъ Фер. Хамидовъ — За помахаданчването на родопскитѣ българи, 109; Бракътъ у българитѣ мохамедани, 111 . . . . . 109—113
8. Юсеинъ К. Якубовъ — Нѣколко думи за родопскитѣ българи мохамедани . . . . . 113—116

9. Атемъ Ибр. Атемовъ — Какви сме и какъ да се гледа на насъ . . . . . 116—117
10. Мустафа Шарковъ — Просвѣтата у българитѣ мохамедани, 118; Българитѣ мохамедани у насъ, 119; Фарове, 121 . . . . . 118—122

III. НАРОДОУЧЕНЪ ОТДѢЛЪ. 123—147

1. Селища и архитектура . . . . . 123—127
2. Носия . . . . . 128—130
3. Народни пѣсни отъ с. Давидково, Ардинско и гр. Смоленъ . . . . . 131—132
4. Приказки, пословици, гатанки и народни повѣрия около Гергьовдень, Еньовдень и Димитровдень въ с. Забърдо, Асеновградско . . . . . 133—136
5. Народни обичаи: посрѣщане Баба Марта, Св. 40 Мжченици, Кукувица, баяния, врачувания, магии, наричания и клетви въ с. Беденъ, Девинско . 137—145
6. Названия на мѣстности край гр. Девинъ, с. Беденъ, с. Забърдо и с. Брезе . . . . . 145—147

IV. ОПИСАНИЕ НА СЕЛИЩА. 148—156

1. Нашето с. Търнъ, отъ имамъ Мехмедъ Сал. Дервишевъ . . . . . 148—153
2. с. Корово, Чепинско, отъ *** . . . . . 153—156

V. БЪЛГАРО МОХАМЕДАНСКИ ПРОСВѢТИТЕЛИ И ПРИЯТЕЛИ. 157—165

1. Ст. Н. Шишковъ отъ В. Димитровъ . . . . . 157—161
2. В. Дечевъ отъ Д. Пенчевъ . . . . . 161—165

VI. КНИГОПИСЪ ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ. 166—174

VII. БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКИ УТРА И ВЕЧЕРИНКИ. 175—262

1. Хумористи . . . . . 175—178
2. **Салихъ ага**, родопски войвода и деребей, черти изъ живота и управлението му въ петь действия и една картина, отъ П. Ан. Мариновъ . . . 179—262

VIII. БЕЛЕЖКИ И ОЦЕНКИ НА КНИГИ, СТАТИИ И ИЗВЕСТИЯ, ИМАЩИ ВРЪЗКА ИЛИ КАКВОТО И ДА Е ЗНАЧЕНИЕ ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ 263—285

Некролози — Салихъ Мюдеризовъ . . . . . 286—291
Отзиви за дейностьта на дружба „Родина“ и кн. I-ва отъ сборника . . . . . 292—300
Получени книги и списания . . . . . 300—302
Вести . . . . . 303—304
Списъкъ на членоветѣ . . . . . 305—309
Редакционни . . . . . 309—310
Приложение—Салихаговиятъ конакъ край гр. Смоленъ

I. ЛѢТОПИСНИ БЕЛЕЖКИ.

ВЪ НАВЕЧЕРИЕТО НА НОВАТА ДРУЖБЕНА ГОДИНА.

Лѣтото на 1938 година дружба „Родина“ прекара безъ особени нѣкакви проявления. Съ настжпването на есеньта, обаче, когато членоветѣ почнаха да се прибиратъ отъ външна кърска работа, настроението и интересътъ къмъ нови кроежи и понататъшни проявления нарастна. По това време родопчанинътъ Хр. Караманджуковъ отъ София въ списанието си „Родопа“ и мѣстниятъ вестникъ „Красногоръ“ усърдно печатаха статии и дописки отъ

Изъ околностьта на Смоленъ.

интересъ за младитѣ българи мохамедани, които се четѣха съ любопитство, будѣха интересъ и съ това се значително подигаха духоветѣ. Презъ ме-

сецитѣ септемврий и октомврий дружбеното настоятелство направи нѣколко събрания, обсѫждаха се разни въпроси и обмисляха разни планове за бѫдещата дейность, като не бѣха скрити и нѣкои прояви на явни и тайни противодействия. Въ това време срѣдъ гражданството отъ мохамеданско повѣдание дружба „Родина“ си бѣ добила ново име — „културата“ (култураса, културана и т. н.) и подъ това име се коментираха всички нейни по-нанатъшни намѣрения и прояви, като се опредѣляха лека-полека хората въ две различни едно на друго течения, т. е. „за култураса“ и „противъ култураса“. Това бѣше знакъ, който показваше, че предъ родопската общественость и държавность се слага единъ колкото интересенъ, толкова и важенъ проблемъ — осъзнаването народностно на родопскитѣ българи мохамедани, и предвещаваше, че новата дружбена година не ще бѫде безъ борби и стълкновения*)

Бинка забулена.

Всички тия нѣща не смущаваха младежитѣ-родинци, борци за единъ новъ мирогледъ, които живѣейки съ мисълта и ясното съзнание, че сѫ

*) По туй време бѣ забулена и даровитата и будна девойка Бинка А. Субашиева въ най-крѣхката ѝ възрасть и преди още да бѣ завършила прогимназията. Съображенията за това булене бѣха да ѝ се попрѣчи да продължи учението си по-нататъкъ, отъ една страна, и, отъ друга, — да ѝ се пресѣче пѫтьтъ веднажъ завинаги за едно естествено

на единъ исторически правъ пѫть, се въодушевяваха и разпалваха още повече.

— Каквото и да става, ние ще вървимъ напредъ, и все напредъ!! Да разбератъ всички, че отъ спънки и препятствия не се плашимъ!!. казваха едни.

— Жребиятъ е хвърленъ, и връщане назадъ нѣма! . . . казваха други.

При туй състояние на духоветѣ предвиждаше се, че сторонницитѣ на дружба „Родина“, макаръ и още незначително меншенство въ сравнение съ цѣлата неблагоприятно настроена къмъ тѣхъ маса и отъ дветѣ вѣроизповѣдания, нѣма да спратъ своята възрожденска работа и съ цената, макаръ и на много жертви, ще продължатъ това тъй народополезно споредъ тѣхъ дѣло за българско възраждане и българско народностно осъзнаване у мохамеданското население. Упованията имъ бѣха преди всичко въ себе си, а така сѫщо и въ малцината едномишленици и деятели тукъ и въ вѫтрешностьта на Царството.

ПЪРВО ОБЩО ГОДИШНО СЪБРАНИЕ.

Тъй се дойде до 8 ноември 1938 година — Димитровдень. На тоя день, съгласно устава, трѣбваше да се състои първото общо годишно събрание на дружба „Родина“, което бѣ и свикано. То стана въ присѫтствието на всички почти основатели на дружбата, а така сѫщо и на всички новопостѫпили членове до тоя день. Отъ отчета на настоятелството се виждаше, че презъ изтеклата година направеното и постиженията сѫ повече отъ очак-

издигане въ духа на новото време и схващания. Споредъ сведенията актътъ на буленето бѣ станалъ не безъ сътресения за нея, и трагедията за прощаването ѝ съ свободния животъ бѣ продължила нѣколко дни. Но младата и будна душа, макаръ и подъ яшмакъ, продължаваше да се интересува отъ всичко, каквото ставаше и се вършеше около „Родина“.

ванитѣ: уредени сѫ две вечеринки; направени сѫ първитѣ стѫпки за промѣна на женското облѣкло; устроенъ е единъ готварски курсъ за женитѣ българки мохамеданки; направени сѫ обиколки съ агитационна цель въ околнитѣ села Смилянъ и Арда, а така сѫщо и една екскурзия къмъ вѫтрешностьта на Царството съ цель — опознаване ценноститѣ на нашата Родина и пр., съ които прояви се констатира, какво настоятелството е изпълнило достойно своя дългъ, за което му се изказаха благодарности и похвали. Резултатитѣ и ефектътъ отъ тази проявена дейность сѫ били много добри и напълно задоволителни. Членоветѣ отъ 22 души сѫ се увеличили на 76.

Момичета бълг.-мохамеданчета.

ПРОМѢНИ ВЪ НАСТОЯТЕЛСТВОТО.

Съгласно устава, предстоеше да се смѣнятъ двама членове отъ настоятелството и да се поднови съ други, които биха се избрали. Хвърли се жребие и излѣзоха членоветѣ Мехмедъ Ишарлиевъ и Исенъ Челебиевъ. На тѣхно мѣсто се избраха съ пълно вишегласие: пакъ Мехмедъ Ишарлиевъ и Ахмедъ Хусковъ. За контролна комисия сѫщо се избраха нови членове, тъй като досегашнитѣ, едни сѫ напустнали, други се изселили и трети не проявили никакъвъ интересъ къмъ дружбата. Избраха

се: председатель Тодоръ Г. Петровъ — учитель, и членове: Салихъ Узуновъ и Османъ Ходжаджиковъ. Настоятелството пъкъ се конституира както следва: председатель Арифъ Бейски, подпредседатель Ахм. Хусковъ, секретарь-касиеръ Петъръ Ан. Мариновъ и членове: Мехмедъ Ишарлиевъ и Адилъ С. Ходжаджиковъ.

КЪМЪ НОВИ ПРОЯВИ.

Въ това време се слагаше подъ печатъ книга първа отъ „Сборникъ Родина“, а сѫщевременно се обмисляха и разни възможности за разширение дейностьта на дружба „Родина“. На първо време и съ огледъ на това, до колко въпроситѣ сѫ назрѣли и условията благоприятствуватъ, реши се, да се направятъ обиколки изъ околнитѣ селища — предимно централни общини, дето да се образуватъ клонове отъ дружба „Родина“ да се устроятъ сказки и събрания съ сказчици предимно българи мохамедани, да се свика една конференция на имамитѣ за опознаване съ целитѣ и задачитѣ на дружба „Родина“, да се устрои една традиционна вечеринка и да се издаде единъ позивъ къмъ българското мохамеданско население за кул-

Две едноименници българки отъ родопския край (адашки). Едната — Минка Тонева — християнка, и другата Минка М. Порязова — мохамеданка. И двѣтѣ сѫ отъ гр. Смоленъ.

турно възраждане и народностно осъзнаване, което да се изрази на дѣло въ смѣняне на фесоветѣ съ българска народна шапка. За всичко това да се поиска съдействието и на мѣстнитѣ духовни и свѣтски власти, които да се помолятъ споредъ силитѣ и възможноститѣ си да подкрепятъ това тъй народополезно дѣло. Доколко се осѫществи тая програма и какъвъ приемъ намѣри дѣлото на дружба „Родина“ срѣдъ населението и мѣстната общественость, ще се види по-нататъкъ.

ПЪРВА ИМАМСКА КОНФЕРЕНЦИЯ.

Отъ тъй набелязанитѣ точки за просвѣтна и културна дейность най-напредъ се свиква първата по рода си конференция на имамитѣ и други духовни мохамедански служители отъ околията въ Смоленското околийско мюфтийство. Интересътъ къмъ нея бѣ повишенъ и доста голѣмъ, поради което на уречения день — 17 ноември 1938 г., съ малки изключения бѣха дошли почти всички мохамедански свещенослужители отъ околията. Откриването стана отъ околийския мюфтия, който даде кратки напѫтствия за еднаквость въ служба и джамийска практика, следъ което даде думата на шериятския секретарь и председатель на дружба „Родина“ г. Арифъ Бейски, който съ общи думи очерта целитѣ и задачитѣ на дружбата, като изтъкна, какво религиозната и народностна принадлежность не сѫ въ противоречие една на друга, че време е да се поставятъ религиозното изпълнение и народната носия на едни по-съвременни начала въ духа на българската народность, която никой не може да отрече и накрай покани всички духовници къмъ общо взаимодействие и сплотеность за обща работа по религиозното и народностно повдигане духа на българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание. За голѣмо съжаление имамитѣ, въ по-голѣмата си часть принадлежащи на една по-друга идеология, прѣчеща

имъ да си отворятъ очитѣ и да изповѣдатъ открито една, ясна като бѣлъ день, историческа истина, не взеха особено участие въ разискванията, като отъ тѣхно име застана най-видниятъ на това „което си отива“, а именно афузъ Арифъ Агушевъ отъ с. Могилица (Тозбурунъ), който влѣзе въ разисквания и на край цѣлата конференция се изрази въ единъ словесенъ двубой между председателя на дружба „Родина“ и учителя Еминъ Мехмедалиевъ отъ една страна, и споменатия Арифъ Агушевъ, отъ друга.

Жени българки мохамеданки и деца

— На всички ни е известно, каза председателтъ, че религиозното чувство и вѣрско изпълнение срѣдъ насъ, българитѣ мохамедани, отъ день на день намалява, което, ако се остави да върви тъй, ще доведе людетѣ до едно пълно обезвѣряване. Причината за това не сѫ часоветѣ по Коранъ, който ако ще би и по цѣлъ день да се преподава, пакъ нѣма да се иде нито крачка напредъ. Главната причина е тая, че религията се преподава на единъ чуждъ и непознатъ намъ езикъ, който и отъ васъ малцина разбирате. Като тъй, дългъ ви се налага, преди всичко на васъ, като религиозни рѫководители, да работите усърдно

и неуклонно за извеждане българското мохамеданско население отъ туй тягостно положение и да му давате по единъ лесенъ и възприемливъ начинъ духовни знания на нашъ матеренъ езикъ, каквато е и нашата народность.

— Не е дадено на насъ да разбираме религията. То стига, когато Аллахъ я разбира, отговори Арифъ Агушевъ, и затова такова едно поставяне на ясни начала, както казва председательтъ на дружба „Родина“, не можемъ ние да направимъ. Ние сме имами и можемъ само да се кланяме, да кланяме и другитѣ, но не и да разсѫждаваме по религията. Сѫщо и по отношение на облѣклото и шапкитѣ не знаемъ, кое е право и т. н.

Въ общи думи, мнението на Арифъ Агушевъ било да не се предприема нищо срѣдъ народа, че просвѣтата и културата не сѫ за българското мохамеданско население, че то и безъ високо образование ще прекара тоя си животъ, и че дето ще му се „бори умътъ“, дали е право или не възприемането на тоя мирогледъ — за българската имъ народность и принадлежность, по-добре е да си остане туй население въ невежество и простотия. Председательтъ на дружба „Родина“ пъкъ обяснилъ, че да се върви по тоя пѫть, то значи да се поддържа умишлено единъ упадъкъ, и като тъй, кѫде остава висшето призвание на духовенството, което презъ всички времена и народи първо е подигало факела на възраждането, изпълнявайки по тоя начинъ своя най-свещенъ и възвишенъ народностенъ дългъ. По тия въпроси се обадили и други и въ края на краищата конференцията завършила макаръ и безъ нѣкои видими придобивки за едната или другата страна, но все пакъ съ единъ повишенъ интересъ къмъ дружбата, което за младитѣ бѣ единъ знакъ, че е назрѣло да става нѣщо, което неминуемо въ едно или друго направление ще стане, а за старитѣ

бѣ едно предзнаменование, че младежьта отива напредъ и съ всичкия си жаръ е решена да се бори и да чертае новия си исторически пѫть въ

Носия на момиче бълг. мохамеданче отъ с. Чепеларе.

духа на своята българска народность и принадлежность.

АКЦИЯ ПРОТИВЪ ФЕСА.

Наскоро следъ тая конференция и по случай предстоящия Постенъ праздникъ (Рамазанъ байрамъ), настоятелството на дружба „Родина“ реши да се прикани българското мохамеданско населе-

Носия на българи мохамедани отъ миналото.

ние къмъ народностно пробуждане и културно подигане, като се издаде единъ позивъ, съ който да се прикани туй население да изрази това на дѣло, като смѣни феса — една отживѣла времето си и отречена отъ народностно гледище шапка,

служеща въ повечето случаи срѣдъ простото население за знакъ на инородна принадлежность — и да го замѣни съ българска народна шапка. Следъ

Носия на българи мохамедани въ бѫдещето.

обмисляне и пресмѣтане всѣкакви евентуалности дойде се до следната редакция на позива:

3750-64
Библиотека при
ч ще „Х Р БОТЕВ“
гр Смолян

ПОЗИВЪ

къмъ българитѣ мохамедани отъ Родопската область.

Българитѣ мохамедани отъ дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ, върни на Корана и чисти отъ всякакви инородни заблуждения българи, направлявайки дейнията си съ будно чувство за народностно възраждане и осъзнаване, по случай днешния ни голѣмъ религиозенъ праздникъ „Рамазанъ байрамъ“

ПРИЗОВАВАМЕ

всички българи мохамедани отъ Родопската область да скжсатъ съ вѣковния мракъ и невежество, като:

Мжжетѣ хвърлятъ веднажъ за винаги инородната шапка — феса, и го замѣнятъ съ българска народна шапка, а женитѣ да смѣнятъ постепенно черното було (мехтенъ), което е знакъ на робство и безчовѣчие, и да го замѣнятъ съ българско народно облѣкло.

Ето повече отъ 25 години откакъ сме освободени, но спѣвани отъ пакостно заблуждение, простотия и невежество, за нашъ срамъ и позоръ, ние не сме още вкусили истински отъ плодоветѣ на нашата свобода!

Стига този срамъ и тази тежка заблуда!

Стига служба на простотията!

Дошло е време да се освободимъ отъ този мракъ и невежество, и да заживѣемъ съ общия духъ на родното ни отечество България!

Приканваме всички българи мохамедани отъ Родопската область да прегърнатъ това свято народно дѣло и да тръгнемъ всички заедно смѣло и енергично по пжтя на нашето народностно възраждане. Нашитѣ духовни власти, които добре разбиратъ, че религията нѣма нищо общо съ облѣклото и шапката, че народность и религия сж две различни нѣща, дългъ имъ се налага да поясняватъ това на народа!

Приканваме всички будни българи отъ Родопската область да съдействуватъ за постигане на тия реформи!

Моментътъ е исторически.

Време за губене нѣма!

Всички да се наредимъ подъ егидата на нашия славенъ Вождъ Н. В. Борисъ III, Царь на всички българи!

Напредъ! Бждещето е наше!

гр. Смоленъ 22. XI. 1938 г.

Отъ Дружбата

ЕФЕКТЪТЪ ОТЪ ПОЗИВА.

Този позивъ бѣ напечатанъ въ нѣколко хиляди екземпляра и разпратенъ по всички села въ Смоленската околия. Разнасянето стана презъ нощьта срещу 23 декември 1938 година, който день селата осъмнаха съ разлепени афиши по всички кжщи, дворове, огради, плетища и дори по дънеритѣ на дърветата. Времето обаче се случи лошо, валѣ дъждъ и бѣ вѣтровито, та ги изкжса, затова

на другия день стана нужда наново да бѫдатъ разлепени. На сутриньта населението изненадано осъмна и се събираше да ги чете и тълкува, казвайки:

— Какви ли са сее киниги? . . . и пр.

Първото впечатление бѣ, че това сѫ нѣкакви правителствени разпореждания и на първо време повече отъ половината фесове бѣха замѣнени съ каскети и други видове шапки. Следъ два-три дни обаче, когато се разбра, че тоя позивъ не изхожда отъ правителството, а отъ дружба „Родина“ и главно, че властитѣ сѫ непричастни въ него, почна се една бърза противна агитация, и въ кѫсо време повечето фесове наново бѣха турени. Нѣйде бѣха станали разговори, препирни и обяснения, но на края и следъ като се затвърди срѣдъ българската мохамеданска маса убеждението, че дружба „Родина“ действува самородно и нѣма подкрепата на властьта, почна се една упорита словесна борба срещу целитѣ и задачитѣ ѝ.

— Една кинига дето е не писвалъ царь, не е страшна, казваха едни.

— Ако каже властьта да хвърлимъ фесоветѣ, ще го направимъ веднага, но щомъ това иска „култураса“, не щемъ! казваха други.

На нѣкои мѣста бѣха станали спорове, стълкновения и взаимни разправии между родинци и противницитѣ, и бѣха скѫсани нѣколко феса, което впоследствие се разрази въ оплаквания писмени, водене дознания и на край нѣкои отъ членоветѣ на „Родина“ бѣха дадени подъ сѫдъ.

ЗАПРИЩВАНЕ ГОРНАТА ЧАСТЬ НА ГР. СМОЛЕНЪ.

На последния день Байрамъ най-дейнитѣ членове на дружба „Родина“ се бѣха организирали и събрали около 40 души и безъ нѣкакъвъ предварителенъ планъ се отправили къмъ горния край на града, която махала е чисто мохамеданска, за да „кѫсатъ фесове!“ ... Пръснали се изъ улицитѣ,

заприщили изходитѣ и си поставили за задача да иззематъ всички „фесове!“ Председательтъ на „Родина“ Арифъ Бейски, застаналъ на една могила край махалата, отъ високо давалъ нареждания. Цѣлата махала се преобърнала въ смѣхъ, слухъ и глъчка. Слушали се шеги и провиквания:

— Ха бряя!... — дръжте фесоветѣ!...

— Долу червенитѣ фесове!... и т. н.

Това продължило близу два часа. На нѣкои дали каскети, а единъ самъ пожелалъ, хвърлилъ си феса и отишелъ, та си купилъ каскетъ още докато били тамъ всички. Отъ други улици сѫщо се слушали провиквания. Следъ това цѣлата група вкупомъ се отправила къмъ общата люлка въ тая махала, завзели я, облепили навсѣкѫде по дървенитѣ ѝ части позиви, качили се на нея, та се люлѣли и веселили, пѣейки народни пѣсни и дружбения възпѣвъ „Мила Родино!“, а надвечеръ всички весели и доволни отъ тъй прекарания день се прибрали къмъ срѣдната часть на града, която махала е почти цѣлата родинска. Това, че почнаха нѣкои отъ членоветѣ да бѫдатъ викани на следствия, дознания и разтакания, никакъ не ги смущаваше и нищо не бѣ въ състояние да ги разколебае.

СЛУЧАЯТЪ ВЪ ТЪРНЪ.

Както всички села, тъй и село Търнъ — Устовска община, осъмнало на 23 декември съ разлепени позиви по всички кѫщи, въ

Имамъ Мех. С. Дервишевъ.

това число и на джамията. Първенецъ и възрожденски деятель тамъ е енорийскиятъ имамъ Мехмедъ Сал. Дервишевъ, единъ младъ, енергиченъ и съ буденъ духъ български мохамедански свещенослужитель. На 25 с. м., петъкъ, д ж у м а я-г ю н ю, когато населението се събрало въ джамията на обикновена петъчна молитва, имамътъ имъ прочелъ позива, и имъ далъ въ общи думи следнитѣ пояснения:

Комшуларъ,

Всички отъ васъ виждатъ, че отъ завчера селото ни е украсено съ едни позиви отъ българската мохамеданска културна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ. Може би, нѣкои отъ васъ мислятъ, че това е нѣщо лошо, но има и други, на които е известно значението както на позива, така и на дружба „Родина“. При все това смѣтамъ, че ще е полезно за всички ви, ако ви обясня, нѣкои работи, като вѣрвамъ, че всички ще се отнесете съ съчувствие и довѣрие къмъ този позивъ. Защото този позивъ е нашъ позивъ. Вѣрвайте, господа, че той не казва нищо лошо противъ насъ и нашата мохамеданска религия. Той разбулва една истина, която всички знаемъ и разбираме. Да мисли нѣкой противното, то значи да се заблуждава. Като тъй намирамъ за умѣстно и удобно тъй, както сме събрани всички да ви прочета позива и ви го обясня, за да бѫде ясно на всички съдържанието му.

Следъ това взелъ позива и го прочелъ отъ начало до край, следъ което продължилъ.

Вѣрно е, господа, че ние сме отъ българската народность. Поради простотията, обаче, което никакъ не ни препоржчва, мнозина отъ насъ не могатъ открито да го съзнаятъ и разбератъ. А трѣбва всички, и малки и голѣми, и богати и сиромаси, да разбератъ, че това съвсемъ не ни прѣчи за правилното изпълнение на мохамеданската религия. Въ една народность може да има много вѣри, и въ една вѣра много народности.

Вѣрно е писаното въ позива, че ние още не сме вкусили отъ плодоветѣ на нашата свобода. Дошло е време, обаче, когато трѣбва да се радваме, да разберемъ сами, и на останалитѣ да кажемъ, че това е тъй, и че религията не ни прѣчи ни най-малко за съзнаване нашата българска народность, за което

нѣма какво да се колебаемъ, а да последваме свѣтлия примѣръ на смоленци, да последваме примѣра и на свѣта, и както всички хора, и ние да заживѣемъ гордо и самодоволно, свободно отъ всѣкакви предразсѫдъци и унизителни заблуждения. Съ тѣзи думи азъ апелирамъ къмъ васъ, драги селяни, и ви моля да изоставимъ веднажъ за винаги тѣзи фесове, които сѫ съвсемъ чужди за нашия български духъ, и съ нищо не ни ползуватъ. Да ги замѣнимъ, прочее, съ родната българска шапка! Защо тѣ да бѫдатъ причина да бѫдемъ клеймени и ругани, като ние, така и нашата религия?! Защо ние, противно на цѣлата съвременна култура, която е измѣнила лицето на цѣлия свѣтъ, да оставаме още да тънемъ въ това пакостно невежество и простотия, едва ли не като нѣкакви безотечественици? . . . Не трѣбва да бѫде така, господа! Защото ние най-много имаме нужда отъ просвѣта и свѣтлина. Съ тѣзи думи азъ свършвамъ и ви благодаря, задето ме изслушахте съ внимание“.

Колкото и разнообразно да било впечатлението отъ тия думи, но семето на новото схващане било вече хвърлено. Всички се разотишли и отъ размѣненитѣ погледи още оттамъ се разбрало, кои сѫ съгласни съ него и кои не. Незакъснѣли да се явятъ и нѣкои явни признаци за противодействие, които впрочемъ сѫ едно естествено последствие при всѣко едно ново течение. Какво сѫ кроили по-нататъкъ и какво сѫ правили взелитѣ отрицателно становище селяни се е видѣло на следващия петъченъ день — 2 декември, когато, преди да влѣзатъ въ джамията на обща молитва, нѣкои отъ тѣхъ се приближили до имама съ видимо желание да изявятъ нѣкакво общо искане.

— Населението иска да спрешъ тая работа, му казали тѣ, и ти предлага едно отъ двете: или да се откажешъ отъ дружество „Родина“ и отъ всѣкаква по-нататъшна дейность, или да се откажешъ отъ имамлъка“! . .

— Слушайте, комшуларъ! казалъ имъ той, азъ нѣма да се откажа нито отъ дружба „Родина“, нито отъ имамлъка! Защото не сме ние, които ще спремъ

общия напредъкъ на човѣчеството, и не само ние, въ нашето малко село, но и цѣлиятъ тоя край не ще може. Нашитѣ идеи за българско възраждане и народностно осъзнаване вървятъ напредъ, и нови сили се пробуждатъ. Нищо не е въ състояние да ги спре! А това, че сме отъ мохамеданско изповѣдание, нѣма какво да ни плаши. Съ съзнаване нашата българска народность не се докосва ни най-малко нашата мохамеданска религия. Нея ние можемъ спокойно да я изпълняваме, и никой не ни прѣчи за това. Но за наша честь и похвала ще е, ние първи да се пробудимъ народностно и първи да послужимъ за примѣръ на всички околни села.

Станали още нѣкои разисквания, и имамътъ съ спокойствие изслушвалъ всичко, обяснявалъ имъ въ най-примиренъ видъ своитѣ разбирания и на край, като виждалъ, че всѣки си остава на своето, казалъ имъ ясно и отсѣчено:

— Тия нѣща, които ви казвамъ, сж ясни като бѣлъ день, и всѣки отъ васъ ги много добре разбира. Да се упорствува, то значи, да се върви назадъ и срещу нашия интересъ. Затова който иска, нека да дохожда въ джамията, който не, да иде, кждето ще!..

Следъ тия думи отключилъ джамията, тъй като ключоветѣ били у него, и пристжпилъ къмъ обичайната молитва. Следъ него лека-полека почнали да влизатъ и другитѣ и на край, като се обърналъ назадъ, видѣлъ, че всички били влѣзли съ изключение на нѣколцина само отрицателно настроени селяни. Тъй станало и следващия петъкъ и по-нататъкъ, като само десетина души останали да „ровятъ“ и търсятъ причини да злепоставятъ и уволнятъ имама. На край била предизвикана и анкета, но какви сж били последствията отъ тая анкета и кжде сж ходили противницитѣ, не се знае, но това още повече закалило имама и го направило по-твърдъ и настойчивъ въ своитѣ убеждения.

На едно събрание на дружба „Родина“ въ Смоленъ той казваше, че ако и да успѣятъ противницитѣ му да го уволнятъ, той нито на косъмъ не ще се разколебае, защото светото възрожденско дѣло му е тъй легнало на сърдцето, че никой не е въ състояние да го разубеди.

ВЪЗДЕЙСТВИЯ СРЕЩУ „РОДИНА“.

Месецъ януарий 1939 година, поради създаденото презъ това време срѣдъ българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание съ назадничави разбирания възбуждение, мина въ едно особено настроение. Създаденитѣ вече две течения въ схващанията, — з а и п р о т и в ъ „Родина“, бѣха изправени предъ дилемата: да бждатъ или не, като държащитѣ отрицателно становище, намирайки опора у нѣкои своеобразно схващащи положението срѣди, нѣкои отъ които за съжаление и съ служебно положение, бѣха прибѣгнали до крайни срѣдства, да събиратъ подписи, да се оплакватъ, да злепоставятъ и спиратъ на всѣка цена това българско възродително движение. Не бѣше пропустнатъ нито единъ начинъ за противодействие на „Родина“, като се отиваше и до тамъ, да се клейми и наковава тя като противобългарска организация. Въ края на краищата, обаче, за честьта и доброто си име, дружба „Родина“ излѣзе некопрометирана въ нищо и за лишенъ пжть потвърди правотата въ своята идеология, а отрицателитѣ останаха да отговарятъ всѣки по отдѣлно за своитѣ деяния. Тия събития, обаче, още не сж надживѣли времето си и, както случая покаже, бихме се повърнали по-нататъкъ по-подробно.

ЗА ПОМИНЪКА НА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ.

Наредъ съ тия идейни противоречия — що е народность и що религия, съ които трѣбваше да се справя „Родина“ по единъ най-издържанъ и бла-

горазуменъ начинъ, намираха се и такива схващания и различия, сподѣляни отъ мнозина, които се стремѣха да измѣстятъ изъ основи целитѣ и задачитѣ ѝ, търсейки разрешението на тъй наречения въпросъ за българитѣ мохамедани на чисто икономически начала. — „Подобрете поминъчнитѣ условия, дайте по-лесенъ начинъ за препитание, и туй население отъ само себе си ще разбере своя родъ и езикъ и ще разреши въпроса за своята държава и принадлежность", казваха тѣ. Такива едни схващания, макаръ и почиващи на една жива действителность, тъй като въ миналото, па и до днесъ за никого не сж скрити бедностьта, нѣмотията и въобще лошото икономическо положение на това население, което кара единъ животъ пълненъ съ лишения, неволя и сиромашия при все че цѣлитѣ семейства — мжже, жени и деца — денонощно се трудятъ и едвамъ изкарватъ своето препитание, но все пакъ представляватъ едната само страна на въпроса. Защото за никого не е скрито и това, че наравно съ българитѣ мохамедани понасятъ бедностия и оскждица и българитѣ християни. Отъ това следва, че стопанскиятъ въпросъ за Родопитѣ е общъ въпросъ и ако се разрешава той, ще се разрешава съ еднакви грижи и за еднитѣ и за другитѣ.

Низане тютюнъ. отъ момиче бълг. мохамеданче за изкарване прехраната си

Тия нѣща, види се, не можаха да проумѣятъ нѣкои и отъ по-интелигентнитѣ срѣди въ тоя край, които се стараеха да устройватъ неблагоприятни за „Родина" течения, смѣтайки, че първата ѝ задача би трѣбвало да бжде работата за подигане общото

икономическо положение на туй население, а следъ това да се сѣе просвѣта, знание и съзнание.

Становището на „Родина" пъкъ бѣ ясно и категорично както тогава, тъй и сега, а именно: — всички въпроси, просвѣтни или стопански да се разрешаватъ отъ съответнитѣ държавни учреждения и лица, поставени нарочно за тая цель, а „Родина" само да имъ помага или съдействува споредъ силитѣ и възможноститѣ, опирайки се преди всичко на люде съ будни чувства и трезви разбирания, чисти отъ всѣкаква користь и задкулисие. А това, че икономическото състояние на човѣка не е мѣрило за неговото ясно схващане своята принадлежность, родъ и съзнание, се вижда отъ туй, че мнозина отъ най-добре поставенитѣ икономически и състоятелни българи мохамедани въ края до скоро бѣха най-отрицателно настроени къмъ българския родъ и държава.

Дете — бълг. мохамеданче отъ такава възрасть и видъ, каквито стават воловарчета и др. ратайчета изъ българскитѣ християнски села.

ТРЕТА ТРАДИЦИОННА ВЕЧЕРИНКА.

„Салихага" на сцената. Въ началото на м. февруарий 1939 г. предстоеше да се празднува

Жертвения праздникъ (Курбанъ байрямъ), когато съгласно устава и учредителнитѣ книжа трѣбваше да се състои третата традиционна вечеринка. Смутътъ и възбуждението у противницитѣ не попрѣчиха ни най-малко на интереса къмъ тая вечеринка, още повече че на нея предстоеше да се представи на сцената животътъ и управлението на Салих-ага, тоя виденъ родопски войвода и деребей, българинъ мохамеданинъ отъ началото на миналия вѣкъ, чийто животъ, деяния и самовластно управление сж станали легендарни и представляватъ единъ неизчерпаемъ сюжетъ за разработка и пресъздаване. Характерътъ на неговото управление, наредби и сждби, поради които става жертва на турскитѣ домогвания за турцизиране края, е една благородна до висша степень задача и тема за нашитѣ творци на художествени, поетични или драматични произведения. У него има нѣщо силно класическо, издържано, присжщо на голѣмитѣ исторически личности откъмъ изживявания и драматизъмъ, и животътъ му съ своитѣ промѣнчивости напомня до голѣма степень нѣщо отъ старитѣ трагици. Всички тия нѣща чакатъ своя майсторъ, творецъ и възсъздатель. За случая, както и въ миналитѣ години, бѣ съставена пиеса отъ дружбения секретарь Петъръ Ан. Мариновъ, който бѣ подбралъ нѣкои по-особити и типични случки и предания изъ неговия животъ и ги бѣ приспособилъ за сцена въ 5 действия и една картина. За българското мохамеданско население това бѣ повече отъ достатъчно. Но много интересна и оживена стана подготовката на тая вечеринка, когато донесоха отъ с. Могилица (Тозбурунъ) единъ стариненъ костюмъ отъ червена чоха и златошити украшения, собствени на знаменития Салихаговъ съвременникъ Агушаа, пазенъ отъ потомцитѣ му въ това село, съ който щѣше да бжде изнесена ролята „Салихага“. Въ тоя костюмъ наистина имаше нѣщо знаменито, голѣмско, болярско. Освенъ това

за пиесата се събра всичко, каквото можеше, постаринно и оригинално изъ града. Донесоха се още костюми и разни украшения за мжже: силяхлъци, чанти, паласки, пушки, пищови, кремъклии, чибуци, кьостеци и пр. и пр. Докараха се и нѣколко товара овчарски звънци (ченове) и едри хлопатари-тюмбелеци, съ които щѣше да се представи една овчарска сцена. Закачиха ги въ читалището на една греда, а нѣкои отъ нетърпеливитѣ ги раздвижваха отъ време на време, и гласътъ имъ проехтяваше изъ околнитѣ махали, та напомняше на населението за миналото старо време, когато тия родопски синове волно се ширѣха изъ равното Бѣломорско поле. Всички тия нѣща повишаваха още повече интереса и настроението къмъ вечеринката. За разгласа се напечатаха и разпратиха следнитѣ покани:

П. Г.

Българо-мохамеданската културна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ, която сжществува отъ две години и има за цель да буди българското народностно чувство и култивира обичь къмъ родъ и родина у българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание, а така сжщо и да имъ помага за общото културно издигане, по случай тазгодишния Жертвенъ праздникъ (Курбанъ байрамъ) устройва своята трета традиционна битова вечеринка, която ще се състои на 4 февруарий 1939 г. въ гр. Смоленъ, въ салона на читалището „Хр. Ботевъ“.

Като смѣтаме, че е близко до сърдцето Ви тази проява на народностно възраждане и срѣдъ насъ, българитѣ мохамедани, останали най-назадъ въ това отношение измежду всички отклонки на цѣлокупното ни българско племе, честь имаме да ви поканимъ да присжтствувате на това тържество, на което ще се манифестиратъ чувства на взаимность и еднородие, което ще е голѣма за насъ морална подкрепа.

На вечеринката ще се представятъ и сцени изъ живота и управлението на известния родопски войвода и деребей Салихага, българинъ мохамеданинъ отъ гр. Смоленъ, заживѣлъ съ пулса на своето българско съзнание още преди повече отъ сто години, за

което съ измама е билъ убитъ въ гр. Гюмюрджина и е станалъ жертва и пръвъ предвестникъ на днешното възрожденско движение.

Сърдечно Ви очакваме. Начало на вечеринката 9 часа вечерьта.

Гр. Смоленъ 30. I. 1939 г.

Отъ дружба „Родина“.

ПРОГРАМА:

1. Откриване вечеринката съ „Шуми Марица“ и Химна на Н. В. Царя.
2. Речь отъ председателя Арифъ Бейски.
3. Ний идемъ — стихотворение.
4. Облакъ — стихотворение отъ Юс. Якубовъ.
5. Хумореска.
6. Родина — стихотворение.
7. Самотни цвѣтя — стихопроза отъ Юс. Якубовъ.
8. Бездомникъ.
9. Хумореска.
10. Защо? — стихотворение отъ Юс. Якубовъ.
11. Салихага, родопски войвода и деребей, черти изъ живота и управлението му отъ Петъръ Ан. Мариновъ и
12. Весела часть: хора танци и др.

Вечерьта, преди да бѣ дошло още опредѣленото време, салонътъ почна да се пълни. Нарочно за вечеринката дойде отъ гр. Пловдивъ и командиръть на Тракийска дивизия г. полк. Ас. Николовъ. Дойдоха сѫщо и много други гости отъ околнитѣ села, а така сѫщо и отъ вѫтрешностьта на Царството. Салонътъ се буквално препълни. На преднитѣ редици застана околийскиятъ мюфтия, представителитѣ на всички власти и мнозина българо-мохамедански пръвенци, ведно съ женитѣ и децата си.

Следъ „Шуми Марица“ и Химна на Н. В. Царя тържеството се отри отъ председателя на дружба „Родина“, г. Арифъ Бейски, съ следната речь:

Драги сънародници,

Като плодъ на едно самородно чувство, имащо коренитѣ си дълбоко въ нашитѣ души, преди две години се основа културно-просвѣтната и благотворителна дружба „Родина“, целитѣ и задачитѣ на която сѫ ясно и категорично очертани въ устава и учредителнитѣ книжа.

Още когато се основаваше тя, пъкъ и презъ цѣлото ѝ двегодишно сѫществуване, мнозина не знаеха, пъкъ и да знаеха, не искаха да възприематъ нѣщата въ тѣхната истинска свѣтлина, и затова се даваха ходъ на редъ тълкувания и коментарии, смѣсвайки дейностьта на „Родина“ съ всевъзможни и най-различни цели, задачи и направления.

Ние обаче заявявахме, заявяваме и сега, открито, всѣки, и мохамеданинъ и християнинъ, да разбере, че нашиятъ пѫть е строго очертанъ, ясенъ и категориченъ. Както е известно на всички, ние съ рискъ да търпимъ хули и огорчения, да понасяме обиди и поругания, поехме светото дѣло за българско народностно възраждане, за българско народностно съзнание у родопскитѣ българи мохамедани, за които е дошло време, дошло е и то отдавна, да се отърсятъ отъ своето робско и съ нищо неоправдано заблуждение и да съзнаятъ своята българска народность.

Вѣрвайте драги, българи мохамедани, мохамеданската религия, която изповѣдваме, ни най-малко не ни прѣчи да се чувствуваме българи. Ние сега именно се намираме, радваме и живѣемъ въ нашето истинско отечество. България, ето нашата родина! . . . И камъ може да бѫде иначе, когато нищо инородно нѣма въ нашия битъ, въ нашия езикъ, нрави и обичаи?! Нашата домашна култура, нашитѣ взаимни отношения, звучниятъ славянобългарски езикъ, който говоримъ, изобщо цѣлиятъ нашъ племененъ обликъ сочатъ по-единъ най-ясенъ и категорически начинъ нашата българска народность.

Дружба „Родина“ иде да посочи именно тая проста и ясна за разбиране истина. Нашата дейность нѣма нищо общо съ политиката, тя нѣма нито сѣнка отъ политически елементъ, защото ние съ политика не се занимаваме, а ратуваме за една историческа истина, притулена отъ вѣковетѣ, за която имаме всичкитѣ исторически основания да се боримъ.

Българи сме по народность, а по вѣра — мохамедани! Ето нашиятъ девизъ! . . .

И другъ пѫть се е казвало отъ това мѣсто, че ние, бидейки мохамедани, съвсемъ на значи че сме турци. Защото ако сѫдимъ по вѣрата за народностьта, то би трѣбвало да се наричаме араби, понеже Мохамедъ, нашиятъ пророкъ и основатель на мохамеданската религия, не е турчинъ, а арабинъ, и следова-

телно би трѣбвало и ние да се наричаме араби! Но жалкото е тамъ, че не сме араби, ами сме бѣли и отъ славянски родъ. За насъ е ясно като бѣлъ день, че религията не опредѣля народностьта.

Въ една вѣра може да има много народности, и въ една народность — много вѣри . . .

Езикътъ е, който опредѣля народностьта и сгрупирва народитѣ въ отдѣлнитѣ държави. Езикътъ е, който чертае границитѣ между народитѣ. Примѣрътъ е предъ насъ. Ето Гърция и Румъния изповѣдватъ една и сѫща религия съ България, обаче езикътъ е, който ги различава и е поставилъ граници между тѣхъ, макаръ че сѫ абсолютно еднакви по вѣра. Какъ може да бѫде иначе, когато въ свѣта сѫществуватъ само петь главни религии, а имаме надъ седемдесеть разни народи и държави!??

Българитѣ презъ деветия вѣкъ сѫ приели вѣрата си отъ гърцитѣ, обаче това съвсемъ не значи, че сѫ станали гърци! Питамъ азъ, тия мои съвѣрници, българи мохамедани, които по едно съ нищо неоправдано заблуждение се наричатъ турци, само за това, че сѫ получили отъ тѣхъ вѣрата си, на какво основание почиватъ? . . . Историята и фактитѣ обясняватъ, и истината не може да се скрие. Нима има измежду васъ, драги слушатели, нѣкой, който да не е слушалъ за тъмната и мрачна епоха на робството, когато сѫ върлували и изъ нашата Родина тъй наречените яничери? Въ моменти, когато нашата китна Родопа е преживявала дни на тежки изпитни, като мълниеносни бури сѫ идвали тѣ и карали да настръхва всичко живо, а хората се пръскали изъ гори и пещери предъ страшния призракъ на смъртьта! Погледнете, драги братя българи, и мохамедани и християни, снази тайнствена скала „Невѣстата“, която стои надъ града и шепне отъ поколѣние на поколѣние тѫжната повесть на нашето племе презъ ония тежки и решителни дни! Тя предпочела смъртьта въ страшната пропасть, отколкото поруганата честь. Хиляди други умирали по горитѣ, хранейки се съ корени и треви, докато най-после прекланяли глави или ставали жертва на дивитѣ животни. Нашитѣ дѣди и прадѣди сѫ дали най-изкупителната жертва, промѣнили сѫ си вѣрата, но сѫ запазили своя животъ, имотъ, родъ и езикъ. Съ всичко това, обаче, дали сѫ били постигнати целитѣ на турцитѣ завоеватели? Не! Защото славянскиятъ духъ, който кипи въ българскитѣ ни сърдца, е по-силенъ. Той е непреклонимъ и предъ най-голѣмитѣ мѫчения и изпитни. Случаятъ съ насъ. Религията

е била смѣнена, обаче, народностьта и кръвьта не. Сѫщата кръвь е кипѣла въ всички минали поколѣния, кипи и сега въ насъ. Слава и честь на нашитѣ дѣдовци и баби, които пазѣли свето своитѣ народни традиции, за да надделѣятъ вѣковетѣ и ги предадатъ като свѣтълъ залогъ на насъ, на които е изгрѣла зората на свободата, благодарение на хилядитѣ жертви, които сѫ паднали предъ олтара на Родината.

Драги братя българи мохамедани, знайте своя родъ и езикъ! Изповѣдайте високо своята българска народность! Не се страхувайте! Бѫдете смѣли! Въ това нѣма нищо страшно, и съ това нашата мохамеданска религия не ще се наърни ни най-малко! . . . Отблъскайте смѣло и енергично всѣки зложелатель на вашето спокойствие, който за лични интереси или чужди внушения иска на вашъ гръбъ да гради своето бѫдеще и става предатель на Родината! . . . На такъвъ мѣстото не е тукъ. Всѣки трѣбва да разбере, че своеволия безнаказано не може да върши. Ако не ние, бѫдещето и поколѣнията ще го сѫдятъ. Ние трѣбва да водимъ вѫтрешна борба, борба съ себе си, да съзнаемъ всички нашия български родъ, да чуемъ всички нашия вѫтрешенъ гласъ, който ни казва, че сме българи по народность, а мохамедани по вѣра, и който надживѣе всичко това, който се издигне надъ предрасѫдъци и заблуди, той ще бѫде истински герой. „Познай себе си“ е казалъ единъ стародревенъ философъ. „Познайте истината, и истината ще ви направи свободни“ е казалъ другъ.

Прочее, апелирамъ къмъ всички мои съвѣрци, българи мохамедани, да се проникнатъ отъ това съзнание и прегърнатъ тоя свѣтълъ идеалъ. Да се чувствуватъ въ своята Родина, да се гордѣятъ съ своя български родъ, да се гордѣятъ съ славнитѣ подвизи на своитѣ велики царе: Крума, Симеона, Асена и Калояна, и да обикнатъ своя славенъ вождъ днешния царь Борисъ III, — Царь на всички Българи! . . .

Следъ тая речь, която бѣ съпроводена съ бурни ръкоплѣскания и възторгъ, на сцената се възкачи високоуважаваниятъ командиръ на пехотна дивизия г-нъ полковникъ Асенъ Николовъ, който поздрави празднуващитѣ родинци и имъ пожела здраве, бодъръ духъ и успѣхъ въ предприетото дѣло съ следнитѣ думи:

Драги Смоленци,

Съ особена радость приехъ поканата да присѫтствувамъ на вечеринката на родолюбивото дружество „Родина“ на българитѣ мохамедани отъ тоя градъ. Това, което става у братята българи мохамедани въ тоя моментъ, не може да не зарадва кое да е българско сърдце, което милѣе за преуспѣването на своя родъ и родина. Това е единъ актъ на високо съзнание и родолюбие, което ще служи за примѣръ на

полк. Асенъ Николовъ командиръ на Тракийска дивизия.

всички идущи поколѣния. Знае се, драги родопчани, че когато едно стадо види, че ще бѫде нападното отъ врагове, то се събира на едно, сгрупирва се, за да може да даде по-силно своя отпоръ на нападателя. Тъй е и съ нашия народъ. Всѣкога, а особено сега, когато тъмни облаци се развиватъ надъ свѣта, когато човѣчеството изживява сѫдбоносни моменти, повече отъ всѣки другъ пѫть е нуждно и българскиятъ народъ да се обедини, и подъ вещото ржководство на

нашия мѫдръ и обичанъ Царь да заработимъ за преуспѣването на България. Азъ отъ все сърдце поздравлявамъ младитѣ родинци, членове на родолюбивата българска мохамеданска дружба „Родина“ и имъ пожелавамъ несекващъ ентусиазъмъ за напредъка на това свето дѣло, което е важенъ моментъ на българското имъ народостно възраждане и ще остане забелязано съ едри букви въ бѫдещето и историята на всички идни поколѣния. Пожелавамъ на всички родопци, и мохамедани и християни, тъй обединени и сплотени едни други да доживѣемъ тия дни, когато ще видимъ осѫществени нашитѣ общи идеали.

Тѣзи му думи бѣха заглушени съ гръмки ржкоплѣскания и ура. Следъ това, въ съпроводъ на военната музика, всички присѫтствуващи изпѣха възпѣва на дружбата „Мила Родино!“, и изпълнението на програмата продължи.

Литературната часть, а така сѫщо и пиесата се изпълниха съ единъ сравнително добъръ успѣхъ. Ролитѣ на пиесата бѣха изпълнени, както следва: „Салихага“ — Арифъ Бейски, „Аговицата“ — Ст. Тодорова, „Страхинаа“ — З. Челебиевъ, „Джафераа“ — М. Ишарлиевъ, „Милушъ“ — Анг. Гареловъ, „Абдулахъ ефенди“ — Исенъ Сеферковъ, „Друлю“ — Муст. Порязовъ, „Калина“ — М. Каранлѫкова, „Бабата на Салихага“ — Фатме Ишарлиева, „х. Иванъ“ — Хр. х. Ивановъ, „Мôршавъ Асань“ — Салихъ Узуновъ, „Манолъ“ — В. Дреевъ, „Двама широколѫчани“ — Ив. Киряковъ и Мехм. Кобатевъ, „Двама братя“ — Брахимъ Джаферовъ и Мехм. Карахусевъ, „Сестра имъ“ — Шерифе Хускова, „Хубчо и Травлю“ — В. Дреевъ и Сл. п. Ивановъ, „Дармоня“ — Хр. Дармоневъ, „Еминъ и Тахиръ“ — Рашидъ Агушевъ и Сюл. Хусковъ и др. Споредъ подготовката, дарбата и умението на тия „артисти“, представянето на пиесата бѣ повече отъ очакваното. Неудачно се представи само овчарската сцена на края, когато задъ сцената трѣбваше да дрънкатъ бавно и отмѣрено овчарски звънци, да свири кавалъ, да блѣятъ овце и да лаятъ кучета, както

кога пасе стадо, но на поставения за тая цель човѣкъ му бѣ хрумнало да представи въ тоя моментъ, че озцетѣ „лежатъ на гильгьô“, та сцената мина глуха, мъртва и неособено ефектна. Това, обаче, схванаха само устроителитѣ, а посетителитѣ смѣтаха, че тъй трѣбвало да бѫде.

За вечеринката се получиха и много поздравления и приветствия, телеграфно и писмено, по-важни отъ които сѫ:

Пловдивъ.

На всички млади българи мохамедани, участници въ великото възрожденско дѣло, честитя праздника и желая успѣхъ въ свѣтлата борба.

Риза А. Солаковъ
студентъ въ учит. институтъ

Пловдивъ.

На всички родинци поздравъ. Напредъ носители духъ на възраждане! Съ васъ сѫ всички добри родопчани и българи.

Чичовски

София.

На всички възрожденци най-сърдечни поздрави и пожелания!

Ат. П. Каишевъ генералъ о. з.
смоленски народенъ представитель

София.

По случай Жертвения ви праздникъ приемете сърдечни поздрави отъ родопската дружба София и отъ мое име. Пожелавамъ успѣхъ дѣлото ви и всичко добро на членоветѣ и на всички родолюбиви българи мохамедани.

Председатель: **Хр. Караманджуковъ**

Пловдивъ.

На възторженитѣ идеалисти възрожденци изпращаме сърдеченъ поздравъ по случай битовата имъ вечерь. Пожелаваме здраве, бодрость и смѣлость въ носене бремето на възрожденството. Дерзайте, свидни чеда на майката Родина!

Председатель Родопската дружба: **Ноевъ**

Асеновградъ.

Драги родинци, съ неизразима радость ви поздравяваме и пожелаваме успѣхъ и весело прекарване вечеринката. Радваме се. Считайте ни приятели и сподвижници на вашето колкото патриотично, дважъ почовѣшко дѣло. Щастливи сте вие, пионеритѣ за народностно осъзнаване на братята мохамедани. Въ нашата история се твори нова и свѣтла страница. Вие я пишете. Дерзайте! Да бѫде и пребѫде „Родина“!

Б. п. Ноевъ, Сивко п. Костадиновъ
и **Крумъ Савовъ**

Асеновградъ.

По случай традиционната родинска вечерь роженци ви приветствуватъ. Весело и задружно прекарване.

за дружба „Роженъ“: **Ноевъ**

София.

Приемете нашитѣ братски поздрави. Бѫдете самоувѣрени и смѣли въ поетия пѫть къмъ просвѣтно и културно издигане на братята българи мохамедани, което е залогъ за по-щастливъ и радостенъ животъ

Отъ срѣднородопскитѣ студенти

Пловдивъ.

Поздравлявамъ всички родинци и сърдечно пожелавамъ широко преуспѣване на тѣхното дѣло за доброто на цѣла България.

Д-ръ Ташевъ

Пловдивъ.

По случай традиционната вечеринка поздравлявамъ най-сърдечно родинци. Пожелавамъ блѣскавъ успѣхъ на свещеното дѣло на възраждането.

Никола Филиповъ

Устово.

Честито праздненство. Искренно предана любовь къмъ Родъ и Родина е най-висшата човѣшка добродетель. Здравѣйте!

Георги Попанастасовъ

Пловдивъ

Областна Училищна Инспекция
№ 895
4. II. 1939 г.

До Председателя на даружба „Родина“
въ гр. Смоленъ.

Сърдечно благодаря за поканата да присѫтствувамъ на традиционната Ви вечеринка. Възпрепятствуванъ да дойда, отдалечъ изпращамъ Вамъ и на братята българи мохамедани поздравъ и сърадвания за благороднитѣ почини на дружбата.

Пожелавамъ, щото съ своята дейность дружбата „Родина“ да стане огнище на българския духъ въ китнитѣ Родопи, да стопи леда въ сърдцата на неосъзнатитѣ още наши братя и да изгради въ тѣхнитѣ души светлище за вѣрна служба на Родъ и Родина.

Дерзайте! Вашето дѣло е свето!

Областенъ училищенъ инспекторъ: (п) **К. Кръстевъ**

СТОГОДИШНИНАТА ОТЪ ОБЕСВАНЕТО НА САЛИХАГА.

Тая вечеринка по една случайность съвпадаше и тъкмо съ сто години отъ погубването на Салихага (1838 г.). Тая дата бѣ напълно умѣстно да бѫде отбелязана по нѣкакъвъ начинъ, което и направи дружебниятъ секретарь Петъръ Ан. Мариновъ, който, следъ като прочете поздравленията, каза следнитѣ възпоменателни за Салихага думи:

Уважаеми Посетители,

За живота и управлението на прочутия родопски войвода и деребей Салихага Смоленски мнозина знаятъ. Неговитѣ подвизи и самовластно управление, и особено трагичниятъ му край сѫ станали легендарни и пословични въ народната паметь, и неговата „управия“ ще се предава отъ поколѣние на поколѣние още дълги години напредъ. Но малцина ще да сѫ си спомнили, че сега се изминаха точно сто години отъ неговата трагична смъртъ. Той е единъ голѣмъ родопски герой и съ силенъ по замахъ и мисъль българинъ, подобно на Момчила и Деспоть Слава,

„Салихага“ и „Аговицата“ въ костюми и дегизировка, както сѫ представени отъ родопската дружба „Роженъ“ въ гр. Асеновградъ.

та би трѣбвало по нѣкой начинъ да се отбележи това. Защото тъй наречената „Салихагова управия“ е едно епохално явление за времето си, понеже той още тогава, преди повече отъ сто години, е живѣлъ и прокарвалъ въ всички линии на управлението си своето българско народностно съзнание. Общиятъ духъ и настроение на онова време се характеризиратъ въ следнитѣ само думи на Аговицата къмъ Калина, които чухме преди малко, а именно:

— Намъ сале вѣрисе разликати, пъкъ сърдцаса ни са адночни!

За това именно съзнание и народностна идеология Салихага се намѣрилъ неудобенъ като управникъ на Родопската область отъ тогавашнитѣ турски власти и даже опасенъ за цѣлостьта на държавата имъ, и затова съ хитра измама билъ привлѣченъ въ Гюмюрджина и обесенъ. Причинитѣ, които се сочатъ за това: че билъ въ враждебни отношени съ другия голѣмъ родопски българинъ мохамеданинъ и неговъ сватанакъ Агушаа, съ когото дѣлили мегданъ, кой да вземе деребейлика, че Аджиаговитѣ синове отъ Смилянъ „рòвили“ и искали да го свалятъ отъ управлението, затова, че убилъ баща имъ, неговъ братъ, страшния главатарь на хайти и кърджалии Аджиага, и най-сетне, че Царвуланъ кехая отъ с. Момчиловци, оскърбенъ отъ това, че хвърлилъ сина му въ прочутата урва — сегашния водопадъ, за нѣкои неморални деяния, отишелъ чакъ въ Цариградъ да се оплаква и привлѣкълъ вниманието на султана съ запаленъ мангалъ на главата си, сж само външни причини, които нѣматъ нищо общо съ истинската вина и на които не би могла да се изгради една смъртна присжда за Салихага. Истинската причина за това е съвсемъ друга, а тя има своитѣ корени дълбоко въ душата на Салихага. Тая причина е чисто племенна, — племенната ненависть на турцитѣ къмъ единъ свои едновѣрецъ, у когото виждали чужди за тѣхъ мисли, чувства и настроения. Той се е наричалъ и подписвалъ преди всичко „войвода“, една чисто българска титла, която се вижда въ много документи отъ негово време. Третиралъ е на досущъ еднакви начала българитѣ отъ тоя край, и мохамедани и християни, безъ да дава преднина или какво да е предпочитание на еднитѣ или другитѣ, като въ всички линии на управление е подчертавалъ тѣхната племенна единность. И си сж живѣли и християни и мохамедани съвмѣстно и задружно като сжщински братя. Такова едно явление, естествено, не могло да се одобрява отъ турцитѣ. Та

по тая именно причина се търсила дълго време външна вина или подтикъ да бжде той сваленъ или отстраненъ отъ управлението. Накрай и това е било постигнато отъ гюмюрджинския мютесарифъ Еминъ бей, който подъ предлогъ да му даде награди и отличия го извикалъ въ Гюмюрджина и, следъ почести и уважения, една нощь джелати го нападнали на сънь и обесили въ самия конакъ.

Тоя случай и ефектътъ отъ него направили потресно впечатление, и родопското население, което се почувствувало обезглавено отъ своя вождъ и закрилникъ, го запаметило въ редъ легенди, спомени, предания и пѣсни.

Точниятъ день на Салихаговото обесване не се знае, но знае се, че е било въ края на 1838 година. Като споменъ за тая стогодишнина смѣтамъ, че напълно умѣстно ще е да се отбележи тя, ако не съ друго, то поне съ рецитиране на неговата чудно хубава народна пѣсень, която народътъ му е стъкмилъ и картинно възсъздалъ крайнитѣ сцени отъ неговия животъ, да се изпѣятъ нѣколко стиха, следъ което непосрѣдствено ще почне веселата часть. Пѣсеньта е следната.

Тукъ той прочете пѣсеньта, отъ която бѣ предвидено да се изпѣятъ групово нѣколко стиха, което обаче поради нѣкои непредвидености не можа да стане. Следъ туй веселата часть премина въ народни хора и танци смѣсено българи християни и мохамедани, разигра се и томбола, и късно следъ полунощь се разотидоха всички. Тъй свърши третата традиционна вечеринка.

СБОРНИКЪ „РОДИНА“.

Тъкмо по това време излѣзе отъ печатъ и книга първа отъ „Сборникъ Родина“, която бързо се разпространи и ведно съ ефекта отъ представлението „Салихага“ задържа общественото внимание дълго време. Смущението въ душитѣ на държащитѣ отрицателно становище и виждането, че става нѣщо значително срѣдъ тия съ будно чувство българи мохамедани продължаваше и търсѣше всѣкакви начини да се изразява. Родинци, обаче, бѣха горди и неуклонно отстояваха на всички на-

падки и навремени бѣха решени да действуватъ и по-круто, ако не наддѣляваше търпението и благоразумието. По поводъ на тая дейность и появата на сборника бѣха писани доста отзиви въ ежедневната и периодична книжнина, поради което се заинтересуваха много деятели и интелигентни българи отъ разнитѣ български мохамедански покрайнини — Тетевенско, Ловчанско, Чепинско, Златоградско, Девинско, Неврокопско и др., отдето се получиха и материали, нѣкои отъ които се помѣстватъ на друго мѣсто въ настоящата книга.

НОВИ ЗАЯВЛЕНИЯ ЗА ЧЛЕНСТВО.

Тъй като заявленията-формуляри за записване членове бѣха на привършване, а въ тѣхъ имаше и нѣкои непълноти, настоятелството реши да се напечататъ нови такива, съ текстъ и съдържание, които ясно да поставятъ началата, целитѣ и задачитѣ на дружба „Родина“. Сѫщитѣ се напечатаха и разпратиха съ покана и уведомление, всички желающи да членуватъ, добре да ги прочетатъ, проучатъ и разбератъ, па тогава да ги подписватъ. Въ резултатъ на това постѫпиха надъ 100 нови членове Текстътъ на тия заявления е следниятъ:

П. Г. Г.

Като размислихъ подробно върху живота, миналото и настоящето, и изхождайки отъ преданията за моитѣ прадѣди и български езикъ, който ми е майчинъ езикъ, дойдохъ до ясното съзнание, че съмъ българинъ по народность, а по вѣра — мохамеданинъ. Съ така прояснено съзнание и чистъ отъ всѣкакви инородни внушения, идващи отъ наши врагове, днесъ азъ открито изповѣдвамъ моята българска народность, и съ цената на всички жертви ще работя за това дѣло и за благото и честьта на родното ми Отечество — България. Ето защо, моля да бѫда записанъ за членъ на Културно-просвѣтната дружба „Родина“, уставътъ, целитѣ и задачитѣ на която ми сѫ напълно известни и за постигането на които ще работя най-ревностно и предано.

Дано всемилостивиятъ Аллахъ и неговиятъ пророкъ Мохамедъ ми помагатъ въ това свето и народополезно дѣло!

Съгласно чл. 8 отъ Устава, представямъ и поржчителството на двама действителни членове, които се и подписватъ.

Съ почитание:

АГИТАЦИОННА ОБИКОЛКА.

Културната дружба „Родина“ се бѣ прочула не само изъ града, дето нѣмаше нито единъ българинъ мохамеданинъ или християнинъ, който да не знаеше и да не следѣше проявитѣ ѝ, но и изъ околнитѣ селища. Затуй настоятелството, виждайки, че е дошло време да се обходятъ и нѣкои околни села, дето да се намѣрятъ деятели и създадатъ родински групи, въ едно свое събрание реши, да направи такива обиколки лично председателтъ на дружбата Арифъ Бейски и нѣкой отъ членоветѣ, съ когото да проучатъ условията, да се срещнатъ съ възприемчивитѣ българи мохамедани и се създадатъ работници тамъ, дето условията и срѣдата благоприятствуватъ. Първата обиколка стана въ началото на м. мартъ, когато ведно съ Мехмедъ Ишарлиевъ, членъ отъ настоятелството, ходиха изъ източната половина на околията. Тамъ бѣха се поставили въ течение и доброволно приели да бѫдатъ деятели на „Родина“ лицата: Мехмедъ Сал. Дервишевъ — имамъ въ с. Търнъ, Лютви Сал. Абдулаховъ — въ с. Срѣдногорци, Мехмедъ Зеровъ — въ с. Рудоземъ, Мехмедъ Кичюковъ — въ с. Чепинци, Керимъ Сали-Мехм. Топаловъ — въ с. Пловдивци, Яшаръ М. Дели-Еминовъ — въ с. Смилянъ и др. Интересно е било това, че мнозина младежи, боейки се отъ близкитѣ си съ стари разбирания люде, тайно отивали извънъ селата, та причаквали тия вестители на нови схващания, тайно ги въвеждали въ селата, запознавали ги съ мѣстни будни и благоразположени къмъ „Родина“ младежи и пакъ тъй ги отпращали.

Втората обиколка пакъ презъ този месецъ стана изъ селата: Могилица, Сивино, Арда, Киселичево, Черешово, Кремене и др., гдето е направено сѫщото това, както и въ по-първитѣ села. Тъй дружба „Родина“ се сдоби съ деятели и сторонници въ всички почти села отъ околията.

ВЪЗРОЖДЕНЦИ ВЪ ТЪРНЪ.

Поради впечатлението отъ третата традиционна вечеринка на дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ и пиесата „Салихага“, на която присѫтствуваха и нѣкои българи мохамедани отъ с. Търнъ начело съ енорийския имамъ Мехмедъ Салиховъ Дервишевъ, младъ, буденъ и съ организаторски дарования човѣкъ, решено било да се устрои и въ това село една вечеринка или утро, на която да дадатъ пръвъ избликъ на пробуждащо се чувство за народностно възраждане и културно издигане и тамошнитѣ младежи. Като инициатори застанали читалищнитѣ дейци, сѫщитѣ, които бѣха присѫтствували на смоленската вечеринка, начело съ сѫщия имамъ, който още отъ позива презъ зимата, както видѣхме, доброволно бѣ поелъ за своя честь и похвала трудното, но славно възрожденско дѣло. За день на тая първа българо-мохамеданска вечеринка билъ опредѣленъ 3 мартъ — Освобождението на България, на който день при многолюдно стечение на народъ и гости отъ с. Устово се е и състояла. По тоя случай въ редакцията на сборникъ „Родина“ се получи следната дописка:

„Както никога днесъ и въ нашето село Търнъ се отпразднува по единъ тържественъ начинъ деньтъ 3 мартъ — Освобождението на България, най-свѣтлата дата отъ третото ни българско Царство. И у насъ, младитѣ българи мохамедани, се запали искрата за възраждане и българско народностно съзнание, което намѣрихме за подходяще да изразимъ, като се приготвимъ и устроимъ едно утро отъ деца и пиеса отъ възрастни, за да можемъ да привлѣчемъ всички наши селяни българи мохамедани и да си изкажемъ на-

шитѣ чувства, мисли и желания. Имахме надежда, че ще ни посетятъ и нѣкои членове отъ българо-мохамеданската културна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ и се бѣхме приготвили за едно достойно посрѣщане, но поради лошото време и липса на превозни срѣдства не можа да се сбѫдне това наше желание. Въ замѣна на това пъкъ бѣхме честити да ни посетятъ гости отъ с. Устово, кметътъ и срѣдишнятъ директоръ, видни наши общественици, които нарочно дойдоха за тържеството и съ посещението имъ почувствувахме голѣма морална подкрепа и добихме силенъ куражъ още по-упорито да работимъ за култура и просвѣтление въ душитѣ, главно за българско народностно съзнание и на българитѣ мохамедани отъ нашитѣ села. Доколкото схващахме и гоститѣ бѣха твърде радостни, като виждаха, че сѫ доживѣли да видятъ такъвъ единъ моментъ, когато и тѣхнитѣ еднокръвни братя българи мохамедани ще манифестиратъ своя новъ мирогледъ и своето Освобождение. Ученици, млади и стари се бѣха наредили и приветствуваха съ добре дошли гоститѣ, а г. Георги Попанастасовъ благодари на всички за горещия приемъ, следъ което пристѫпихме къмъ изпълнение програмата. Тъй като въ селото ни нѣма театраленъ салонъ или нѣкакво що-годе по-широко помѣщение, то за утрото пригодихме една отъ училищнитѣ стаи. Тържеството откри ржководительтъ Мехмедъ Салиховъ Дервишевъ съ следнитѣ думи:

Уважаеми посетители,

Чувствувамъ се крайно щастливъ, че менъ се падна честьта на този великъ нашъ день да открия първото българско мохамеданско тържество въ нашето село Търнъ, да изкажа моитѣ и тия на групата младежи читалищни дейци благодарности за вашето тъй масово стечение. Това за насъ е гордость, духовна и морална подкрепа. Ние сме искрени въ нашитѣ чувства, мисли и желания и съ всички сили ще работимъ за това свето дѣло. Има мнозина измежду насъ, които знаятъ, какъвъ е днешнятъ день и защо го празднуваме, но има и такива, които не знаятъ, затуй дългъ ми се налага да кажа нѣколко думи за значението на този великъ праздникъ. Днесъ ние празднуваме 61 години, отъ какъ България и българскиятъ народъ се освободи отъ петвѣковното турско робство. Този день е и за насъ праздникъ, защото отъ днесъ нататъкъ и ние, младитѣ българи мохамедани, се чув-

ствуваме освободени освенъ отъ робството, но и отъ пакостното заблужение, простотия и невежество, които редъ години сѫ сковавали, а и все още сковаватъ сърдцата на мнозина отъ по-възрастнитѣ наши братя, които още не могатъ да различатъ що значи религия, и що значи народность, и че какъ тия две нѣща не си противоречатъ. Ние можемъ да сме по вѣра мохамедани, но сме преди всичко българи по народность. Затуй ние, младитѣ българи мохамедани, се нареждаме гордо подъ трицвѣтното българско знаме и съ общи усилия, общо сътрудничество, ще работимъ и градимъ величието на нашия хубавъ Родопски край, величието на нашата Родина, величието на нашата майка България и величието на Върховния ни Вождъ Н. В. Царь Борисъ III, Царь на всички българи!...

Тия думи бѣха изслушани съ внимание и се съпроводиха съ бурни ржкоплѣскания. Следъ туй почнаха декламации, пѣсни и хуморески, както следва:

1. Заложникъ скѫпъ, декламира Фаикъ Летифовъ; 2. Отечество, декл. Исенъ Сердаровъ; 3. Ний — Шукри Ахмедовъ; 4. Тамъ — Хайдаръ Грошевъ; 5. „Кина е ново станало“ нар. пѣсень; 6. Ухъ, какви сѫ хора! хумор. — Фатме Сарачева; 7. Огрѣло слънчице — Фердие Мусабашова; 8. Сърдитко — Асанъ Палазлиевъ; 9. Защо? — Хайдаръ Грошевъ; 10. „Кичице моя севгилна“, нар. пѣсень; 11. Кузъ-кузъ — Мурадъ Адемовъ; 12. Тето и Гошо — Салихъ Ресимовъ и Шукри Мехмедовъ; 13. Все азъ крива! — Фейме С. Анадолиева; 14. Да не вѣрвашъ! приказка — Салихъ Ресимовъ; 15. Конь и вълкъ, приказка; 16. Тѣзъ момчета! — хумор. — Фатме Е. Сарачева; 17. Качамакъ — Мехмедъ Маданлиевъ; 18. Жаби, пѣсень, група деца; 19. Пили пили, сѫщо групово пѣене.

Съ това завърши детската часть, и почна представлението на пиесата „Премеждието на Продана“. Артиститѣ бѣха: Сали Мехмедъ Шевкетовъ, Тахиръ М. Имамовъ, Ахмедъ Кара-Асановъ, Шукри С. Чаушевъ, Мехмедъ Сал. Дервишевъ, Салихъ Мехмедъ Имамовъ, ученицитѣ Фаикъ Летифовъ и Ресимъ Сал. Чаушевъ и учителитѣ Стоянъ К. Глухаровъ и Станка Щонова. Това е първото представление въ с. Търнъ и за пръвъ пѫть играятъ на сцената търнънчани българи мохамедани.

Следъ свършване на пиесата срѣдишниятъ директоръ отъ с. Устово г. Георги Попанастасовъ съ свойственото му красноречие и разпалено сърдце каза следнитѣ думи:

Драги търнънчани, млади и стари,

Не мога да изкажа моята радость, като виждамъ какъ търнънци напредватъ. Сърдцето ми тупти и сияе отъ радость. Дори не ми се вѣрва на очитѣ, че търнънци устроиха театрално представление и децата имъ, както всички деца, декламираха на сцената! Спомнямъ си, какъ преди 21 година, не зная по какъвъ случай, пакъ бѣхъ дошелъ въ това село и видѣхъ, какъ децата, които бѣ събралъ ходжата въ мечитя да се учатъ, се разбѣгаха отъ менъ. Тогава не можехъ да вѣрвамъ, че ще дойде день като днешния, да гледамъ търнънскитѣ деца около менъ сами, да имъ се радваме, и младитѣ търнънци да представляватъ. Радвамъ се още и за туй, че и тукъ за пръвъ пѫть виждамъ да се празднува по такъвъ тържественъ начинъ Освобождението на България, който е и праздникъ на младитѣ българи мохамедани въ с. Търнъ, за освобождението имъ отъ робство, отъ простотия и невежество. Тази проява стои по-горе отъ всичко, и тѣзи млади ратници-будители заслужаватъ всѣка похвала. Радвайте се, драги търнънци, това е за обща ваша честь и слава! . . . и т. н.

Следъ него и Кметътъ г-нъ Стефанъ Стефановъ, силно зарадванъ и съ чувство на възторгъ, каза следнитѣ думи:

Господа,

Виждамъ и радвамъ се твърде много на това, че тукъ се състоя утро отъ група млади българи мохамедани, които работятъ искрено и неуклонно за своето българско народностно осъзнаване. Заслужаватъ похвала тѣ, а така сѫщо и учителитѣ, които имъ помагатъ. Тая проява на култура, просвѣта и напредъкъ

е знамение на времето и стои по-горе отъ всѣка похвала. Но не е чудно, както обикновено се срѣща въ всички случаи на ново възрожденско движение, че и тукъ ще се намѣрятъ нѣкои, които биха спѣвали и прѣчили на младитѣ търънци да се издигатъ. Това, обаче, не бива никого да смущава, понеже то е едно естествено явление, което се ражда и развива отъ само себе си, но ако нѣкой въпрѣки всичко и въпрѣки законния редъ и дисциплина въ страната си позволи да направи нѣщо за спиране на тоя общъ културенъ развой на селото, азъ искрено ви казвамъ, че като кметъ на това село, нѣма да го оставя ненаказанъ! . . И т. н.

И думитѣ на кмета сѫщо бѣха съпроводени съ бурни ржкоплѣскания, съ което се завърши тържеството, и всички млади и стари се разотидоха весели и доволни отъ виденото и чутото. Отидоха си сѫщо доволни и гоститѣ. Дано въ бѫдеще се проявимъ съ още по-голѣма дейность, да възбуждаме у младежьта българско народностно чувство, да ги потикваме къмъ култура и напредъкъ, както въ нашето, така и въ околнитѣ селища.

Това дѣло е свето, и всѣки трѣбва да го последва.

Мехмедъ Сал. Дервишевъ.

ВЪЗРОЖДЕНСТВОТО ВЪ ЗЛАТОГРАДЪ.

Въ Златоградъ сѫщо българитѣ мохамедани презъ тая зима вземаха значителенъ дѣлъ въ възрожденското движение и наравно съ деятелитѣ и отъ другитѣ родопски покрайнини допринесоха достатъчно за народностното освѣстяване и възраждане на своитѣ съвѣрци. При тютюневата кооперация въ тоя градъ се е образувала младежка група, която на 11 мартъ 1939 г. въ мѣстния читалищенъ салонъ е изнесла първата българо-мохамеданска вечеринка. Първиятъ номеръ е билъ изпѣване „Шуми Марица“ и Химна на Н. В. Царя отъ група българи-мохамедани, укичени съ националния трицвѣтъ, следъ което младежътъ Хасанъ

Из. Карамѣтовъ открилъ вечеринката съ следната речь, въ която между другото засегналъ нуждитѣ и целитѣ на младежката имъ кооперативна група:

Уважаеми госпожи и господа,

Щастливъ се чувствувамъ, че следъ 27 години отъ Освобождението ни, менъ се падна честьта да открия първата вечеринка, на която участници сѫ българи мохамедани. Отъ поставения афишъ се вижда, че младежката ни българо-мохамеданска кооперативна група тази вечерь ще изнесе първата си вечеринка съ пиеса „Сѫдътъ на агитѣ“. Решихме пиесата да бѫде изъ нашия български мохамедански битъ, защото, отъ една страна, смѣтаме, че съ тази пиеса ние разкриваме нашитѣ нрави и обичаи, и отъ друга, представяме една ясна картина, какъвъ е билъ нашиятъ народенъ самосѫдъ въ миналото. Вѣрвамъ, че всички сте чули, че се е образувала българска мохамеданска кооперативна група. Тая група си поставя следнитѣ цели и задачи:

1) Да съдействува на учителитѣ да прибиратъ всички деца въ училището, да ги ограмотятъ и направятъ годни граждани за себе си, за обществото и държавата и

2) да съдействува за развитието на чувство за взаимно зачитане и уважение, като младежитѣ станатъ членове на кооперацията, която ще имъ създава работа, да проучатъ добре кооперативното дѣло и го подпомагатъ въ всички направления за слава и честь на България.

Ние апелираме къмъ всички мѣстни обществени дейци да ни помагатъ въ това народополезно дѣло. За организирането си ние дължимъ благодарность на всички Ви, за дето ни посетихте. Благодаримъ сѫщо на г. Узуновъ, г-ца Мандраджиева и г. Вл. Печевъ за оказанитѣ съдействия и помощь за тая вечеринка.

Следъ това била представена пиесата „Сѫдътъ на агитѣ“ и още една битова българско-мохамеданска седѣнка съ народни пѣсни и обичаи, и на край вечеринката била приключена съ следнитѣ думи, изказани отъ другъ буденъ младежъ Исеинъ Алемковъ:

Почитаеми госпожи и господа,

Идвамъ да подчертая тази вечерь единъ важенъ за нашия градъ фактъ. До сега на нашата сцена сѫ изнасяни много и различни утра и вечеринки. Всички тѣ, обаче, сѫ били устройвани и изнасяни отъ наши братя християни. Тази вечерь ние бѣхме честити да видимъ на сцената вечеринка само отъ наши братя българи мохамедани. Това прави честь на всѣки съзнателенъ българинъ мохамеданинъ, защото виждаме и отъ нашата срѣда, наши едновѣрци българи мохамедани, които сѫ образували единъ кржжокъ, да изнасятъ за пръвъ пѫть на сцената вечеринка въ нашъ народностенъ духъ. Затова азъ идвамъ да похваля това дѣло и имъ пожелая творческа работа и неуморна дейность. Необходимо е, прочее, да вземемъ поука отъ това, което става въ другитѣ български мохамедански краища, и ние да поемемъ пѫтя за културно възраждане и народостно освѣстяване, да подигаме нашето народостно чувство и съзнание и съвмѣстно съ нашитѣ братя, българитѣ християни, да творимъ славата и благополучието на родното ни отечество България. Всеобщъ фактъ е родопската криза и крайна нѣмотия. Тая криза особено я чувствуваме ние, българитѣ мохамедани. Но ние я чувствуваме тъй, защото изплащаме грѣховетѣ на нашитѣ бащи и дѣди, гдето сѫ ни оставили безъ наука и просвѣта. Сега, обаче, нищо не ни прѣчи, и нищо не бива да ни плаши. Трѣбва всички да разберемъ, че само съ просвѣта и зиание ще си пробиемъ пѫть и ще подобримъ нашия животъ и бѫдеще, и само тъй ще се издигнемъ като способни и достойни чеда на майка България.

Съ това вечеринката свършила, като имала за последствие увеличаване сторонницитѣ на културната кооперативна група, която пъкъ следъ време се превърнала въ „българо-мохамеданска културно-просвѣтна дружба „Родина“ и въ тоя градъ, за която ще говоримъ по-нататъкъ.

КРАЙ НА ПРОЦЕСА СРЕЩУ „РОДИНА“.

Както споменахме, още отъ началото на януарий 1939 г. бѣха подведени подъ сѫдъ най-дейнитѣ и предани членове на „Родина“ за кѫсане фесове и нѣкои предизвикани саморазправии. Това дѣло бѣ насрочено и се гледа на 31 мартъ, като свърши

съ оправдателна присѫда. Това бѣ единъ свѣтълъ лѫчъ въ инакъ угнетения животъ на дружбата, и оправданитѣ отъ сѫда при силенъ изблицъ на чувства и мисли, че дѣлото имъ тържествува, се събрали въ единъ аперитивъ на почерпка и поздравления, кѫдето пѣли пѣсни, казвали наздравици и пожелания и приключили съ дружбения възпѣвъ.

ВТОРИ КУРСЪ ПО ГОТВАРСТВО.

Презъ втората половина на априлъ 1939 г. се откри пакъ десетдневенъ курсъ по готварство за женитѣ българки мохамеданки. Този курсъ бѣше втория по редъ, както по време, тъй и по про-

Предъ кѫщи у Бейски.

грама. Първиятъ се състоя миналата година презъ м. февруарий и даде най-елементарни познания по готварското изкуство, като бѣха застѫпени най-обикновенитѣ ежедневни ястия, а тоя имаше за цель да имъ даде знания и сржчность за по-модерни ястия и десерти. Ржководителка бѣ учителката отъ допълнителното земедѣлско училище въ

с. Райково г-ца Стоилка Попова, а за помѣщение послужи пакъ една отъ стаитѣ на широкия домъ на мѣстния първенецъ и основатель на дружба „Родина“ г. Юсеинъ Бейски. Курсътъ се посещаваше отъ около 15 отъ всички възрасти жени на членове на „Родина“, а така сѫщо и на нѣкои нечленове. Впоследствие тия жени се записаха за членки на „Родина“ и образуваха „женска секция“, каквато бѣ предвидена въ устава още при основаването на дружбата. При закриване курса тѣ се раздѣлили съ чувства и благопожелания да се видятъ пакъ всички заедно презъ есеньта, когато сѫщата рѫководителка да ги напѫти, какъ да си направятъ по-вкусни турши, мармелади и въобще консервирана зимнина.

Настоятелството на дружба „Родина“ съ формени шапки. Прави: (гледани отъ лѣво) Мехмедъ Карахусовъ и Мехмедъ Ишарлиевъ, седнали: Адилъ С. Ходжаджиковъ, Арифъ Бейски и Петъръ Ан. Мариновъ

ФОРМЕНА ШАПКА НА ДРУЖБА „РОДИНА“.

Идея за формена шапка на дружба „Родина“ сѫществуваше още отъ миналата година и преди още да се бѣ мислило за позива. Отъ тогава мина доста време и се даде възможность да се обмисли най-всестранно въпросътъ и да се намѣри моментъ и случай, когато най-много да е назрѣлъ той. Въ

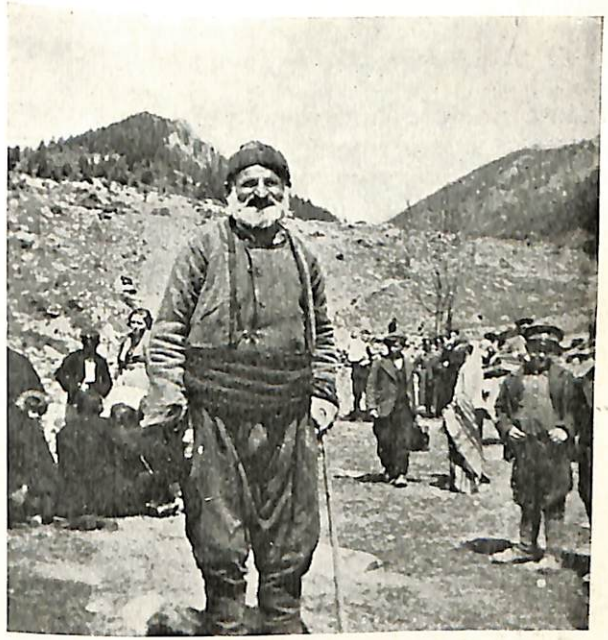

Българи мохамедани на съборъ.

края на краищата намѣри се за най-удобно това да стане за дружбения праздникъ, когато за пръвъ пѫть всички родинци да излѣзатъ съ своя формена шапка. Настоятелството нѣколко пѫти прави събрания, назначи и специална комисия за изборъ

на шапка, и на край се реши: шапкитѣ да бѫдатъ отъ сива агнешка кожа, съ червено дъно, а отпредъ да иматъ емблема металическо „Р“, красива изработка, каквито да бѫдатъ и дружбенитѣ значки. Такива шапки и значки се поржчаха и дойдоха точно въ навечерието на втория дружбенъ праздникъ. Разпредѣлиха се и почна подготовката на сѫщия при едно значително повишено настроение и интересъ.

ГОСТИ ОТЪ ЗЛАТОГРАДЪ.

Тъкмо по това време дойдоха и нѣколко души българи мохамедани отъ Златоградъ, гости на дружба „Родина“, което силно зарадва родинци и въодушевлението имъ се още повече повиши. Тѣ идваха за дружбения праздникъ въ гр. Смоленъ едва ли не

Трапезата.

като на поклонение — предъ огнището на новото българско-мохамеданско възрожденство. Групата се

състоеше отъ главнитѣ дейци въ това направление отъ тоя градъ, а именно: г. г. Исенъ М. Алемковъ и Хасанъ Из. Караметовъ, които, както видѣхме, се бѣха проявили вече по-рано въ възрожденската вечеринка въ тоя градъ. Придружаваха ги и учителитѣ Никола Евтимовъ и К. Койчевъ, сѫщо беззаветно предадени на новото възродително движение въ източнородопския край. Честь и хвала и на еднитѣ и на другитѣ, отъ които има изгледи да изникнатъ истински борци за новъ мирогледъ срѣдъ българитѣ мохамедани отъ този градъ. На гоститѣ се дадоха шапки, и тѣ сѫщо взеха участие въ общото праздненство.

ВТОРИ ГОДИШЕНЪ ПРАЗДНИКЪ НА ДРУЖБА „РОДИНА“.

Той се състоя презъ днитѣ 6 и 7 май 1939 г.

Група родинци на събора.

Първия день, който е и Праздникъ на храбростьта и на Родната армия, родинци на група около 30 души

съ формени шапки и опасани съ български народенъ трикольоръ взеха участие въ общия парадъ. Съ това бѣ разрешенъ веднажъ за винаги и въпросътъ за облѣкло и шапка. Дисциплината и стройното дефилиране у тѣхъ бѣха за учудване. Липсваше имъ само народно знаме, за да заприличатъ наистина на една рота четници отъ нашата предосвободителна епоха. Цѣлиятъ тоя день тѣ прекараха съ шапкитѣ и женитѣ си въ общото градско увеселение.

Дружбениятъ съборъ. На другия день — 7 май, точно въ уреченото време всички се намѣриха на опредѣленото още миналата година мѣсто за общъ дружбенъ праздникъ и съборъ. На трапезата присѫтствуваха и нѣкои външни гости, въ това число и г-нъ Хр. Караманджуковъ отъ София, единъ отъ най-добритѣ идейници и приятели на „Родина“. Храниха се общо мѫже, жени и деца, почерпиха се и казаха наздравици, обходиха общия съборъ, па следъ обѣдъ и надвечерь дадоха воля на всичкитѣ си наболѣли чувства на родно веселие, което се изрази въ едно възрожденско хоро отъ мѫже и жени българи мохамедани и християни. Посилни чувства на радость и въодушевление отъ тия на тоя годишенъ праздникъ, дружба „Родина“ никога не е преживявала. Това бѣ праздникъ и на едно скѫсване съ единъ чуждъ, отживѣлъ времето си и съ нищо неоправданъ фанатизъмъ. Тържеството вървѣше отъ само себе си, съвсемъ естествено, непринудено и искрено. Първенецътъ на дружбата и председатель на сѫщата г. Арифъ Бейски ведно съ госпожата си бѣ първенецъ и на хорото.

Надвечерь, при свършване на събора, цѣлата група родинци се насочиха къмъ града слизайки по единъ високъ ридъ, съпровождани отъ гайди и свирки, пѣейки тържествено на две смѣни следнитѣ народни пѣсни:

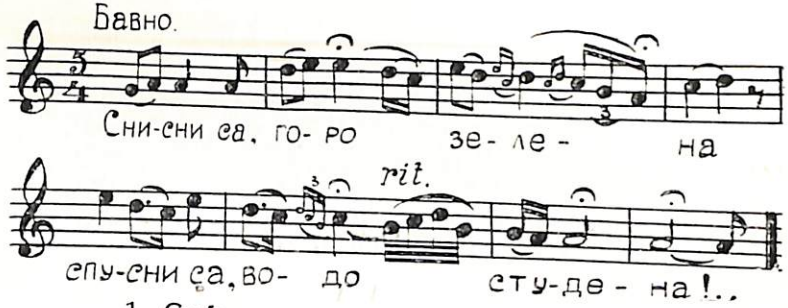

1. Снѝсни са, горо зелена,
спу́сни са, водо студена!
Утре ще керванъ да мине,
следъ керванъ стара майчица,
та ще за мене да пита:
— Дôщерю моя майчина,
кинà ти беше вèчеря?
— Майчинку, милна майчинку,
вечеря ми бе, майчинку,
хайдутцку йѣгне печену.
— Дôщерю моя майчина,
кинà ти беше постеля?
— Майчинку, милна майчинку,
постеля ми бе, майчинку,
планинска трева зелена.
— Дôщерю моя майчина,
кинà ти беше завивка?
— Завивка ми бе, майчинку,
планинску листе широку,
— Дôщерю моя майчина,
кинà ти беше вôзглаве?
— Вôзглаве ми бе, майчинку,
хайдутска рôка студена.

и

2. Загорке, любе, Загорке,
дошло е време раздѣлно и пр.*)

*) Текстътъ и нотитѣ на тая пѣсень сѫ помѣстени въ сб. „Родина“, кн. I, стр. 123.

Тъй съ пѣсни и веселие влѣзоха тържествено въ града, като празденството се завърши въ градината предъ пощата, дето се взаимно сбогуваха и разотидоха по махалитѣ. Съ това се приключи вториятъ годишенъ праздникъ на дружба „Родина“. Сѫщата вечерь се сбогуваха и съ Златоградскитѣ гости, които на следващата сутринь си заминаха сѫщо весели и доволни.

РОДИНЦИ ВЪ КИСЕЛИЧЕВО.

На 14 май 1939 г. въ с. Киселичево, Смоленско, стана наименуването на мѣстното училище на името на Н. В. Князъ Симеонъ Търновски. На това тържество бѣ поканена и дружба „Родина“. Тоя день тамъ се стекли много хора отъ всички околни села, присѫтствували и всички официални лица, офицеръ, кметъ, учители и др., отъ онзи пограниченъ край. Тукъ трѣбва да отбележимъ, че и въ това село има българо-мохамедански родински деятели, начело на които стои фамилията Арифъ Русеви, трима души отъ които бѣха гости на „Родина“ въ Смоленъ и следъ годишния праздникъ се бѣха върнали въ селото съ формени шапки. Дружба „Родина“ отъ Смоленъ се представляваше на това тържество отъ председателя г. Арифъ Бейски и др. нѣкои членове ведно съ госпожитѣ си. Това е пръвъ случай, когато и жени българки мохамеданки присѫтствуватъ открито на официално тържество въ оня край. Въ време на празденството и трапезата председателтъ на „Родина“ произнесълъ следната приветствена речь:

Драги Господа,

Като председатель на културно-просвѣтната дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ, която дружба се роди отъ срѣдата на тия родопски българи, преживѣли най-промѣнливи исторически събития, които се принудили да промѣнятъ и вѣрата си, само да запазятъ своя родъ и езикъ и сега, макаръ да сѫ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание, сѫ упазили най-чистъ своя български битъ, езикъ, култура и въобще цѣлия си български обликъ, Ви поздравлявамъ по случай това тъй хубаво народно тържество. Защото ние, родопскитѣ българи мохамедани, въпрѣки петвѣковнитѣ непрекѫснати усилия да ни откѫснатъ отъ общата българска народность, да сломятъ българския ни духъ и кръвь, не се пододохме, защото българскиятъ духъ, българската кръвъ сѫ тъй силни, че нищо не е въ състояние да ги сломи. Съ други думи, за насъ въпросътъ е ясенъ — отъ турцитѣ сме приели само вѣрата, а народностьта ни си е останала чиста българска. Езикътъ ни решително потвърждава това. Вѣра се промѣня, но народность — не! Вѣра е едно, а народность друго, и въ никой случай вѣрата не обуславя народностьта. Затова и следъ като сме преживѣли многогодишни исторически промѣнчиви събития, на край нашето народностно чувство се пробужда и ние заживяваме нова ера на българско народностно съзнание, българско народностно възраждане, което бързо залива души, подобно на буенъ планински потокъ, който никой не е въ състояние да спре.

Ученици бълг. мохамеданчета отъ с. Св. Петка, Чепинско. Учителтъ е Кир. Даракчиевъ отъ гр. Асеновградъ.

Ето 25 години, какъ се радваме на нашата народна свобода. Ние, родинци, схващаме съвсемъ ясно това и съ всички сили ще се боримъ, за да разсѣмъ всичко онова, което по единъ тиранически начинъ се е напластявало върху нашитѣ души цѣли 500 години и което е докарало до затъпяване и изродяване въ схващанията на това тъй хубаво и тъй чисто расово българско население. Ние се радваме, че виждаме и тукъ, въ тая планинска гънка, съ будно чувство българско население, което е издигнало свой народенъ просвѣтенъ храмъ, свое народно училище, единственото и истинско срѣдство срещу заблудата и невежеството. Радва ни сѫщо и обстоятелството, че този храмъ на просвѣтата ще носи името на нашия младъ любимъ князъ и на оня великъ български царь, презъ чието царуване всички български сърдца сѫ туптѣли като едно и възторжено сѫ създавали похвала за величието на нашата родина.

Нека това рѣдко по рода си тържество, драги господа, да служи за примѣръ, да бѫде за поука, да стопля всѣко българско сърдце въ това и околнитѣ тукъ селища, и тъй да се постига общото обединение съ цѣлокупния ни български народъ, и само тъй да дадемъ да разбере всѣки, че българинътъ си остава българинъ, презъ каквито и ще стечения на времето да мине и каквито и ще изпитания да преживѣе. Да разбере всѣки, че ние сме силни по духъ и можемъ да се справимъ съ всѣки, който би поискалъ да посегне на нашия родъ, на нашия езикъ и на общата ни българска цѣлость.

Отъ името на родинци азъ поздравлявамъ инициаторитѣ на това хубаво начинание и имъ пожелавамъ успѣхъ, за да може този храмъ на просвѣтата да отвори очитѣ и на тия наши братя българи мохамедани, които още не сѫ дошли до своето осъзнаване! Да могатъ и тѣ да видятъ съ очитѣ си и да могатъ да почувствуватъ въ кръвьта си своята българска народность, и тъй да се обединятъ духомъ къмъ цѣлокупния ни български народъ, и така обединени всички заедно и ведно съ бащата на Този, на когото е наименувано това училище, да съдействуваме честно и безкористно за постигане идеалитѣ на майка България".

ДРУЖБА „РОДИНА" ВЪ ЗЛАТОГРАДЪ.

И Златоградъ, тоя южнородопски градецъ съ будно българско население, мохамедани и християни, не остана назадъ въ българското възрожденско движение. Както видѣхме, още презъ зимата тамъ бѣ устроена една вечеринка, а нѣколцина отъ дейнитѣ български мохамедански младежи дойдоха и на гости на дружба „Родина" въ гр. Смоленъ по случай годишния ѝ праздникъ. По всичко това се виждаше, че и въ тоя градъ става нѣщо, пъкъ и младежитѣ — гости не скриваха, какво условията благоприятствуватъ, и въпросътъ за даване животъ на една такава дружба и тамъ е назрѣлъ. Следъ връщане на гоститѣ отъ Смоленъ станали бѣха нѣкои срѣщи и разговори изъ тѣхната срѣда и мѣстнитѣ обществени дейци въ Златоградъ, и на край се дошло до заключението, че времето за образуване на дружбата е сгодно и належаще. И наистина, това си желание младежитѣ българи мохамедани не закъснѣли да осѫществятъ. На 4 юний 1939 г. тѣ се събрали около 24 души въ салона на читалище „Просвѣта" и положили основата на „българска мохамеданска културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина" и въ тоя градъ, като за основа възприели напълно устава на дружба „Родина" отъ гр. Смоленъ. На събранието присѫтствували: Исенъ Алемковъ, Хасанъ Из. Карametовъ, Али Бекировъ, Раифъ Азабеговъ, Ахмедъ Кормовъ, Махмудъ Бояджиевъ, Георги Пачиловъ, Никола Евтимовъ, Ахмедъ Върговъ, Джамалъ Карафеизовъ, Мехмедъ Иковъ, Мехмедъ Биджоновъ, Хасанъ Семерджиевъ, Мехмедъ Конджиловъ, Хасанъ Алемковъ, Брахимъ Дедьовъ, Шукри х. Молловъ, Лазаръ Коручевъ, Нури Карахасановъ, Хелми Кацаровъ, Брахимъ Бояджиевъ, Джевдетъ Чаушевъ, Цано Ив. Узуновъ, Койчо Ник. Койчевъ и Исенъ Бояджиевъ. Избрало се и конституирало настоятелство както следва: Али Бекировъ — председатель, Исенъ Алемковъ — подпредседатель, Хасанъ Из. Карametовъ — секретарь-касиерь и съветникъ Махмудъ Бояджиевъ.

КЛЕТВА НА ВОЙНИЦИТѢ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ.

Единъ фактъ съ пълно историческо основание и правда е починътъ на войсковитѣ началници отъ Пловдивската военна область да се подведатъ подъ клетва младитѣ войници българи мохамедани на български езикъ, което е станало на 16 юний 1939 г. отъ свещенослужители само българи мохамедани. Мисъль за това се е породила за пръвъ пѫть у Адемъ Ибр. Арнаудовъ, младъ българинъ мохамеданинъ родомъ отъ с. Абланица, неврокопско, тогава школникъ въ Артилерийски полкъ въ Пловдивъ и единъ отъ дейнитѣ членове на дружба „Родина“. Този случай на клетва въ името на Аллаха на български матеренъ езикъ и то по желанието на самитѣ българи мохамедани ще остане паметенъ въ движението за българско народностно съзнание у родопскитѣ българи мохамедани. То говори, до колко въпросътъ е назрѣлъ за едно трезво и разумно отнасяне на нашата общественость, гражданска и държавна, къмъ тия наши сънародници, които само поради вѣрата имъ въ Мохамеда въ никой случай не трѣбва и не бива да ги дѣлимъ отъ общата българска цѣлость. Клетвениятъ обредъ е извършенъ отъ свещенослужители и имами българи мохамедани, както следва: Мехмедъ Сал. Дервишевъ отъ с. Търнъ, Смоленско — на войницитѣ отъ п. полкъ въ гр. Пловдивъ, Мустафа Шарковъ отъ с. Лѫжене — на артилерийски полкъ въ с. Стрелча, Панагюрско, Афузъ Ахмовъ отъ с. Корово, Чепинско — на п. полкъ въ с. Саранево, Т. Пазарджишко, Ахмедъ Хананновъ отъ с. Ракитово — на Пещерската дружина и Смоленския Мюфтия — на п. полкъ на върха „Срѣдногорецъ“ при паметника за падналитѣ презъ 1912 г. за освобождаването на Смоленско.

Текстътъ на клетвата е билъ:

„Обещавамъ се и секълна въ името на Всемогѫщия Аллахъ, че азъ, който съмъ повиканъ въ редоветѣ на войската на нашето родно Българско царство, ще служа честно и вѣрно на Царя и Отечеството и нѣма да пожаля живота си, както въ мирно време за запазване реда и законитѣ въ страната, така и въ военно време на война противъ враговетѣ на моето Отечество, въ свидетелство на което цѣлувамъ Свещения Коранъ — Аминъ“.

При полагане клетвата имамитѣ — свещенослужители сѫ казали и по нѣколко напѫтствени думи, по-важни отъ които сѫ:

Мехмедъ Сал. Дервишевъ:

Драги войници българи мохамедани! Днесъ ви предстои да положите клетва за вѣрна служба на Царя и Родината, да пазите беззаветно свободата на нашето отечество България, да милѣете за своя родъ е езикъ и да отхвърляте всичко противно на нашия български духъ, на нашия български битъ и на нашитѣ български идеали. Да знаете и да дадете да разбератъ всички, че българинътъ си остава българинъ, каквато и ще вѣра да изповѣдва и кѫдето ще да живѣе. Недейте мисли, драги войници българи мохамедани, че поради мохамеданската ни религия, ние не сме българи. Религията никакъ не опредѣля народностьта, защото въ една народность може да има много вѣри, и отъ една вѣра — много народности. Дългъ свещенъ преди всичко на всѣки човѣкъ е, да обича своята родина и да се жертвува за благото на своя народъ. И нѣма по-висша добродетель отъ тая, да страда, и, ако стане нужда, да умре за своята Родина. Ние сме българска народность и като такива трѣбва да се подготвимъ достойно да се боримъ и, ако стане нужда, да умремъ на полето на честьта, когато дългътъ ни позове. Това изпълнява всѣки българинъ, който като младъ войникъ дава клетвено обещание за вѣрность на Н. В. Царя съ ясно съзнание и следване неоуклонно пѫтя на нашитѣ велики борци и будители отъ преди и следъ освободителната епоха, които съ кръвьта си спечелиха и откупиха свободата ни, на която тъй безгранично се радваме. Затова и вие днесъ тукъ, предъ вашитѣ началници и другари, ще положите клетва и ще се обречете, че ако трѣбва, и живота си ще положите за запазване свободата и цѣлостьта на майка България.

Прочее, ще пристжпимъ къмъ това клетвено обещание, за което заедно съ менъ ще изговаряте думитѣ: (Прочелъ клетвата, която се произнесла отъ всички).

Мустафа Шарковъ:

Войници българи мохамедани! Днешниятъ день е тържественъ день за васъ. Вие сте дошли да положите клетва за вѣрность на Царя и Отечеството. Този актъ ще остане великъ въ вашия животъ, защото чрезъ него вие давате обещание за напредъ не само въ войската, но и презъ цѣлия си животъ да служите вѣрно и предано на родъ и родина. Въ религиозно отношение вие принадлежите къмъ мохамеданството, което съ нищо не бива да ви прѣчи да изпълните вашия войнишки дългъ, защото по произходъ и народность ние сме всички българи. Макаръ и мохамедани, ние съ нищо не бива да се отличаваме въ службата отъ нашитѣ събратя българскитѣ християни. Съ клетвата вие поемате тоя обетъ и тоя дългъ, да браните и да се жертвувате за скжпата ни родина България. Да служишъ на отечеството и да живѣешъ за благото на родината, това е най-светата длъжность и на всѣки българинъ мохамеданинъ, което е повеление на Корона, на Аллаха и неговия пророкъ Мохамеда. Обичайте България като очитѣ си и бждете всѣкога готови да дадете живота си за нея, когато дългътъ ви позове. Знайте при това, че въ казармата, дето служите, вие ще научите, не само какъ трѣбва да се служи на Отечеството, но и ще придобиете ценни познания и подготовка за живота, които следъ като се върнете въ домоветѣ си съ радость и благодарность ще си спомнятѣ. Призовавамъ благословията на Аллаха върху васъ, вашитѣ началници и цѣлия български народъ и ви подканямъ да пристжпите съ всичкото страхопочитание къмъ свещената клетва! . . . (Следъ това прочелъ клетвата, която се повторила и отъ войницитѣ).

ЖЕНСКА СЕКЦИЯ ПРИ ДРУЖБА „РОДИНА“.

Последна културно-обществена проява на дружба „Родина“ презъ изтеклата дружебна година е формирането на женска секция при дружбата, което стана презъ есеньта на 1939 година. Това се предвиждаше още при писане на устава преди две години, но както тоя въпросъ, тъй и много други

работи въ живота на дружбата трѣбваше да изчакватъ, за да се създадатъ отъ самосебе си условия и да назрѣватъ въпроситѣ. Сега тая мисъль бѣ подигната отъ нѣкои жени при провеждане втория готварски курсъ презъ априлъ с. г. Настжпи лѣтото, обаче, и всички се разотидоха, и затова презъ есеньта, когато почнаха да се събиратъ от-

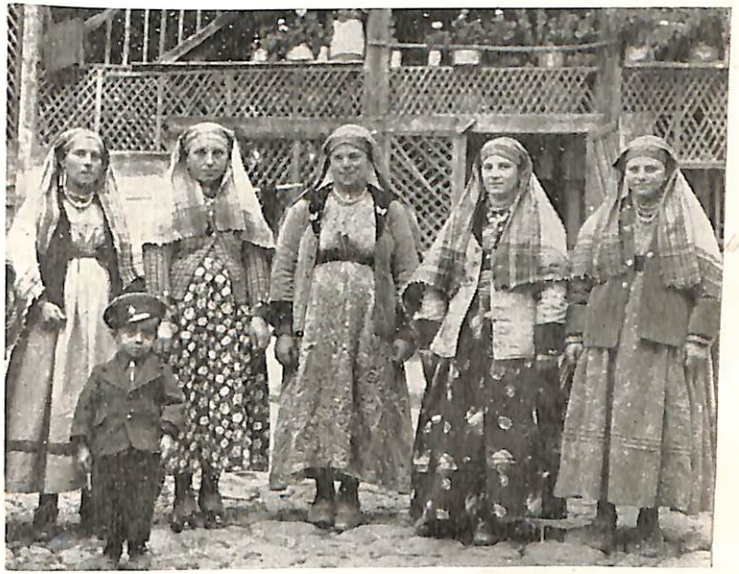

Група членки отъ женската секция при дружба „Родина“. Хайрие М. Карахусова, Сафие Ахм. Хускова, Несибе С. Шехова, Фатме А. Бейска и Фатме А. Шехмова.

ново, когато изникна въпросътъ за консервиране зеленчуци и нѣкои родинки бѣха възприели вече тая новость, тогава се изпълни и тая замисъль. Първитѣ членки, които се записаха въ женската секция, сж: Несибе С. Шехова, Хайрие М. Карахусова, Сафие А. Хускова, Фатме А. Бейска, Кадрие М. Кобатева, Тинка П. Маринова и др., както сж

записани въ списъка на края на тая книга, които жени сж отъ разни възрасти, а има и нѣкои момичета — госпожици. Като първенка въ ржководството по общото имъ желание застанала г-жа Софие А. Хускова. Сжщевременно набелязани били и нѣкои точки за бждеща дейность, състояща се въ взаимни събирания, посещения и разговори, усилия да привлѣкатъ и други, и съвмѣстно съ българкитѣ християнки да помагатъ и тѣ споредъ силитѣ и възможностьта си за българското възродително движение и срѣдъ женитѣ.

Съ туй се завършва кржгътъ на тазгодишната дейность на българската мохамеданска културно-просвѣтна дружба „Родина“. Какво ще покаже бждещето и какви възможности за дейность ще се открияътъ по-нататъкъ, това ще се види презъ зимата на идущата година. Тогава изтича мандатътъ на сегашното настоятелство, и бждещето, което ще се избере, ще остане да направлява понататъшнитѣ проявления.

II. ДѢЛЪ НА МЛАДИТѢ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ.

СТИХОТВОРЕНИЯ

отъ **Юсеинъ К. Якубовъ** — гр. Смоленъ.

1. ОБЛАКЪ.

Облакъ бѣ надвесенъ буреносенъ
надъ могили, дебри и гори.
Облакъ бѣ надвесенъ надъ родопски
нѣкогашни хорица добри.

Зълъ завоеватель нѣвга тука
тежъкъ ятаганъ е развъртѣлъ,
правото замѣстилъ съсъ юмрука —
жъналъ тамъ, кждето не е сѣлъ.

И за изгода на своя предводитель
царственъ, който дирѣлъ тука ловъ,
знака на тогавашний учитель
замѣнилъ съсъ полумесецъ новъ.

Сѣнката се стеле и до днеска —
облакътъ подтиска и тежи —
но презъ него слънце вече блѣска,
свѣтла бждинна предъ насъ лежи.

Хората отъ вѣкове сж тия —
— не отъ вѣра и законъ добри —
Доброта въ очи пламти и грѣе,
обичь въвъ сърдцата имъ гори.

И когато днесъ подъ слънце ново
ври кръвьта, не станала вода,
всѣкиму сърдцето е готово
да тупти всрѣдъ родна свобода.

2. БЛѢНЪ.

Отъ ранно детство още ме вълнува
най-свидний блѣнъ тукъ долу на земята:
— Да видя всички братя да живуватъ
всрѣдъ братска обичь въ Родината свята.

Какво сме „ний“, какво сте всички „вие“?
Не духъ ли въ насъ единъ човѣшки тлѣе?
Единственъ блѣнъ сърдцата ни лелѣятъ:
— На югъ... на югъ... где въ брѣгъ вълна
се бие!...

Едно семейство ний сме и сме били,
и помежду ни нѣма днесъ прегради.
Подайте си ржка, о братя мили,
за творчество сплотете сили млади!

Единъ е Богъ — Творецътъ на земята,
и негови деца сме ний всегда:
Чрезъ любовьта, що всѣкиму е свята,
да приобщимъ родопскитѣ чеда!

3. МЕЧТА.

Напраздно азъ диря въ живота утеха —
въ живота ми пъленъ съ мжчителни дни;
напраздно очитѣ по васъ ослѣпѣха,
о, родни, далечни и скжпи гори!

Напраздно духътъ ми лети надъ тъмата,
напраздно весдень те ругая, беда!
Невежество страшно дари ни сждбата
и блъска душитѣ въ неравна борба.

Напраздно се мжчимъ сами да измъкнемъ
отъ звѣрскитѣ лапи на тигъръ свирепъ
невиннитѣ жертви — отъ плещи да смъкнемъ
на робството белега доленъ и слѣпъ.

Сърдце неспокойно, сърдце наранено
отъ роднитѣ общи и черни беди,
безъ радость, съсъ скръбь и тжга напоено,
заспи, забрави, успокой се и ти!

— — — — — — — — —

... но все пакъ мечтаниятъ день ще настжпи —
день първи, день плувналъ въ свѣтли зари!
Потокътъ на знанията пакъ ще ни кжпи,
свѣтликъ надъ гори и поля ще цари...

Салихъ Арнаудовъ
гр. Девинъ — ученикъ — Варна

МОРЕТО.

Морето бѣснѣе, вълнитѣ се плискатъ
пѣнливи и бѣли въ скалистия брѣгъ.
Подранила чайка отъ нѣйде изписка —
вълни сподавиха тихия екъ...

И пакъ пустота е догдето очитѣ
се плъзгатъ надъ синия морски просторъ,
а вѣтърътъ гали морето, вълнитѣ,
че странникъ е жаденъ за ласки и взоръ.

Морето, раздиплило синкави пазви,
разхвърля по скалния брѣгъ цвѣтове
и въ мигъ се отдръпва, а тѣ се разтапятъ...

Обичамъ морето азъ черно, лазурно
и ласкитѣ негови — бѣли цвѣтя,
и тихо кога е, и кога е бурно...

Обичамъ морето, когато реве!..

Юсеинъ К. Якубовъ

ВАРАДЬ.

(Разказъ)

Слънцето бѣ вече залѣзло, и последнитѣ му багри изгасваха на отсрещния връхъ. Нѣженъ вечеренъ хладъ се носѣше, и птичкитѣ бавно заспиваха. Меденията кавалъ на идващъ отсреща говедарь заглъхна и се слѣ съ звънцитѣ на наближаващитѣ говеда. Всички се връщаха отъ кѫра. Махаленскитѣ деца играеха на купчини подъ грамаднитѣ тополи край студената чешма. Играта имъ се наруши отъ едрия Ахмедъ, който се изпрѣчи предъ тѣхъ и каза съ силния си гласъ:

— Хей, деца! Чуйте, какво ще ви кажа! Идете да кажете на бащитѣ си, че утре ще има межия у Салихъ Младеновъ, — ще му се довлѣче варадь!

Още не свършилъ думитѣ, и децата припнаха къмъ кѫщитѣ. Ахмедъ обходи останалитѣ махали, па се върна и той да почине за утрешния день. Цѣлото село заспа. Нощниятъ вѣтрецъ унесе въ сънь дрѣмещитѣ птички и цвѣтя. Само крѣсливиятъ звукъ на кукумявката процепи наведнажъ въздуха. Луната бѣ кацнала на хоризонта и позлатяваше тайнствено нощьта. Всичко потъна въ сънь.

Рано сутриньта тѫпанътъ забуботи и събуди махалата отъ долния ѝ край до горе. Селянитѣ ставаха бързо и се събираха на широкия друмъ при излаза отъ селото. Нарамиха вѫжета, брадви и мазонци и потеглиха по стръмнината.

Както всички и Ахмедъ отиде на варадь, само че малко по-усърдно се причеса, пригласи и си тури новия кюлафъ. Знаеше той кѫде отива, — да влачи варадь на бащата на своята избраница. Що

години му лежеше на сърдцето младата и каматна Айше!.. Щѣше да мине покрай тѣхъ и сигурно ще да я види, прилепнала здраво лицето си о решеткитѣ на бащината си кѫща. Тя му бѣ единственията блѣнъ, и бѣха се наговорили да вървятъ по новия пѫть и съ открито чело да заявятъ на свѣта че сѫ свободни, че носятъ волни души и не се стѣсняватъ отъ това.

Той се присъедини къмъ дружината засмѣнъ. Околнитѣ знаеха защо. Почнаха да пѣятъ на две смѣни и не сѣщаха, какъ вървятъ. Млади и стари закачаха Ахмеда за Айше. Той руменѣеше, а въ лицето му се четѣше решителность и сила. Най-после той сви вежди и каза:

— Хей, господа! Вие знаете, кой съмъ. И Айше е като менъ. Съ нея сме се разбрали. И тя знае да чете и пише. Има и нови схващания за нѣщата. Съ нея ще можемъ свободно да тръгнемъ въ свѣта. Знайте, че нашитѣ жени сѫ като сѫщински робини. Всичко ще се промѣни, и деньтъ е близу. Всѣки поотдѣлно трѣбва да се бори за това. Трѣбва по-голѣма смѣлость, господа! Има хора имотни! тѣ трѣбва да помогнатъ за това! А тѣ повече прѣчатъ! Прѣчатъ на новото, това което идва! Но не ще могатъ да го спратъ. Който не е напредъ, той остава назадъ. Тежко му!

Славеятъ прекѫсна пѣсеньта на срещния клонъ и като че потвърди думитѣ на Ахмеда. Обадиха се и нѣкои отъ компанията.

— Така е, така. Правъ е Ахмедъ.

Дойдоха на опредѣленото мѣсто, кѫдето бѣ варадя.

— „Хайде!“ провикна се най-старият работникъ. Мигновено сѣкиритѣ заудряха една следъ друга и забиваха дълбоко остритѣ мазонци. Вѫжетата се изопнаха, и всички бѣха готови. Даде се знакъ, всички запъшкаха, и гигантътъ се помѣсти. Вѫжетата пръщѣха, камъни се стриваха на пѣсъкъ

подъ грамадната тежесть. Дървета и храсти се къртѣха и правѣха пѫть на грамадното чудовище. Съ общи задружни усилия измъкнаха варадя на шосето. Сега бѣ по-лесно, Отдъхнаха си.

Ахмедъ бѣ начело на тия съ едритѣ снаги българи, и се гордѣеше съ това, че току-що бѣ изказалъ новото си учение за живота, а така сѫщо че тукъ бѣше и бѫдещия му дѣдо. Искаше да спечели и него. Жилитѣ му бѣха като стомана, и той напрѣгаше всичкитѣ си сили. Варадьтъ бавно се влачѣше надолу. Скоро щѣха да стигнатъ на мѣстото. Ахмедъ съ затаенъ дъхъ чакаше това, за да може по-скоро да види Айше на бащинитѣ й пенджери. И не се излъга. Щомъ отчукаха желѣзнитѣ мазонци, Айше се показа на прозореца, а най-важното, усмихна се и сякашъ му каза:

— Добре дошелъ, мой юнако!

На минаване край жгъла на кѫщата той намѣри на опредѣленото мѣсто уречения букетъ каранфилъ и босилекъ, увитъ съ ясна копринена прежда. Той го скри въ пояса, па влѣзе съ всички заедно на обѣдъ. Ястията се слагаха едни следъ други. Това бѣ възмездие за межията — помощь къмъ ближния, старъ славянски обичай, пазенъ най-ревностно въ тоя край. Но не само той! Колко други славянски обичаи се пазятъ въ тоя тъй красивъ български край, — не само у мохамедани, но и у християни — като се почне оттукъ, та се свърши чакъ съ Пиринъ планина, тамъ кѫдето нѣкога Ахмедъ е ходилъ като шилетарь!!!

Тѣзи мисли минаваха презъ главата на Ахмеда, като между туй хвърляше погледъ и къмъ чеиза на Айше, прилично скѫтанъ на край салона, чакащъ да се пренесе въ нѣкой бѫдещъ домъ... негли неговия...

. . . . . .

. . . . . .

Мина време отъ тогава. Бащата на Айше обичаше Ахмеда, но старитѣ му домашни прѣчеха, и той отказа на Ахмеда. Това още по-силно привърза младитѣ. Една нощь, когато всички спѣха, Айше се измъкна по знакъ на Ахмеда, който я чакаше при жгъла. Тамъ дойдоха и други младежи ведно съ женитѣ си. Поведоха Айше и поеха:

Сбогомъ прощавай, стара майчице,
Сбогомъ прощавай и халалъ прави. . .

Пѣсеньта имъ отекна въ срѣднощния мракъ. Ехото ѝ се носѣше далече по глухитѣ усои. Цѣлото село се събуди. Кучета залаяха. Всички знаеха, че Ахмедъ води невѣста. Тъй младитѣ празднуваха своето тържество. Ахмедъ имъ бѣ първенецъ. Той стана първенецъ и на дружбата.

Риза А. Солаковъ — гр. Девинъ.

1. БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ ВЪ МИНАЛОТО И ДНЕСЪ.*)

Когато турцитѣ завладѣли Балканския полуостровъ, тѣ коренно измѣнили положението на завоеванитѣ отъ тѣхъ земи и населяващитѣ ги християнски народи. Най-много отъ всички пострадалъ българскиятъ народъ, който заемалъ най-срѣдищното мѣсто на полуострова. Турското нашедствие най-ярко измѣнило народностния съставъ на градоветѣ, кѫдето часть отъ българското население погинало въ борбата съ турцитѣ, друга часть избѣгала въ планинитѣ, трети били завлѣчени и пръснати въ Малоазиатскитѣ степи, а четвърти били насилствено помохамеданчени. Но да се образува, разшири и закрепи политическата, държавна и военна сила на турската империя и да достигне тя най-голѣмия си възходъ и величие, преди всичко това се дължало на мохамеданския вѣрски култъ,

Риза А. Солаковъ.

*) Настоящата статия е четена като рефератъ отъ г. Риза А. Солаковъ, студентъ въ Пловдивския учителски институтъ, предъ студентитѣ курсисти презъ 1938 година и е съставена възъ основа всичкитѣ печатани до сега трудове по въпроса и главно по книгата на покойния Ст. Н. Ши-

на вложения въ него фанатизъмъ и гонитбата на всичко немохамеданско. А мохамеданизмътъ се е налагалъ съ острието на меча и всички други насилия, като се притъпявали народностнитѣ чувства, расови различия и видъ на всички завладѣни християнски народи. Две начала сж легнали въ основата на турското вѣрско и политическо господство въ държавата: „мюслюманинъ или османлия“ — това сж били вѣрващитѣ въ Мохамеда и въ неговото учение, и „гяуринъ“ — невѣрващъ въ исляма, и следователно нечистивъ, безправенъ и напълно подчиненъ робъ — рая на мюслюманина — турчинъ. Веднажъ приели мохамеданската вѣра, българи, сърби, гърци, албанци, арменци, и каквито да било други, се зачислявали веднага народностно и расово като чисти турци. Това помохамеданчване е ставало по два начина: първо — поединично, и второ — поголовно.

Поединичното помохамеданчване е започнало още отъ първото време на образувалата се турска държава. То се е продължавало съ още по-голѣмъ размахъ и значение презъ 14 вѣкъ и до най-ново време. Мнозина отъ помохамеданченитѣ сж били награждавани съ земи, които оставали собственость на поколѣнията имъ, други заемали високи служби, трети ставали васали, пълководци, усърдни и предани съюзници на турскитѣ султани, безъ помощьта на които не биха могли да бждатъ турскитѣ завоевания тъй успѣшни и да достигнатъ такива широки размѣри. Мнозина отъ тия нови за времето си мохамедани съ своитѣ природни дарования и способности сж достигнали до високи и отговорни постове и съ ума и дѣлата си сж допринесли твърде много за закрепването на Турската империя, нейното величие, сила и мощь.

Масовото помохамеданчване на християнското население на Балканския полуостровъ започнало отъ първата половина на 16 вѣкъ и продължило до края на 17-ия, когато борбата съ балканскитѣ държави е била вече завършена, завоевателитѣ султани станали сигурни господари на европейския изтокъ, и турското мохамеданско могжество достигнало върха на своята сила.

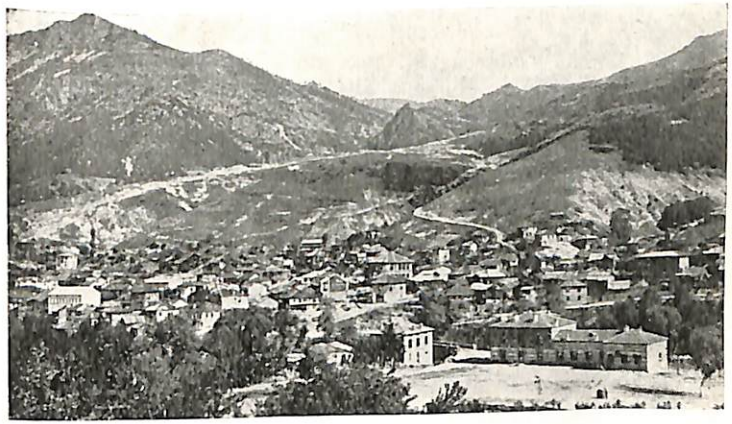

гр. Девинъ.

Помохамеданченитѣ българи въ градоветѣ всрѣдъ турскитѣ военни и духовни власти и подъ влиянието на новопреселницитѣ турци съ течение на времето изгубили народностнитѣ си особености, битъ и езикъ и се съвършено обезличили. Отъ такъвъ български произходъ сж главно турцитѣ отъ градоветѣ: Солунъ, Битоля, Видинъ, Русе, Пловдивъ, Гюмюрджина, Одринъ и др., а така сжщо и въ областитѣ; Дели-орманъ, Герлово и Кърджалийско, за които именно именитиятъ Мидхадъ паша — управитель на Дунавския вилаетъ, въ ста-

шковъ — „Българо-мохамеданитѣ — историко-земеписенъ и народоученъ прегледъ съ образи. Пловдивъ — Търговска печатница, 1936 год.“ Най-интересното и ценно въ случая сж самобитнитѣ издирвания на автора изъ живота и бита на българитѣ мохамедани въ Девинско, което е единъ ценень приносъ къмъ литературата по предмета.

(Бел. ред.)

тията си „Турция въ своето минало, настояще и бѫдеще“, казва:

„... Има повече отъ единъ милионъ мюслюмани. Тѣзи мюслюмани не сѫ дошли отъ Азия, както обикновено мислятъ. Това сѫ потомци на тѣзи българи, преобърнати въ исляма въ епохата на завоеваването и следващитѣ години. Това сѫ деца на сѫщата тая страна, на сѫщата тая раса, отъ сѫщото това колѣно, а измежду тѣхъ има една часть, които не говорятъ другъ езикъ освенъ българския*).

Има, обаче, покрайнини и селища, кѫдето турцизирането на помохамеданченитѣ българи никакъ не е наченато, и презъ течение на цѣлото многовѣковно робство тѣ сѫ упазили най-чисто своитѣ български нрави, обичаи и въобще цѣлия си български народностенъ обликъ. Това е коравото българско население, което населява днесъ Родопскитѣ дебри и е известно подъ името помаци, ахряне, или най-право — българи мохамедани, за които именно Мидхадъ паша казва, че не говорятъ другъ езикъ освенъ българския.

Съ тѣзи главни названия се въобще именуватъ приелитѣ едно време, въ далечното и по-близко минало, мохамеданската вѣра българи. Думата „помакъ“ у българи, сърби, турци и гърци, е прозвище качествено, прѣкорно име, което означава известни лични не добри качества: простота, несрѫчность, недодѣланость, лакомия, липса на външни приличия и пр. Сѫществуватъ за случая следнитѣ изрази: „ако съмъ помакъ, та не съмъ ахмакъ, да ямъ зелени краставици“; „хайлазува като помакъ“ и т. н.

Произходътъ на думата помакъ, не е още напълно изследванъ. Най-разпространеното мнение за

*) Сборникъ „Родина“ кн. I стр. 5.

думата е, че тя произлиза отъ „помагачъ“, което е преминало въ помакъ.

Друго обяснение има, че думата „помакъ“ произлиза отъ старобългарски глаголъ „мѫчити“ — измѫчени, изнасилени да приематъ мохамеданската вѣра. Колкото и мнения да има по въпроса за произхода на това име, все пакъ въ корена си тая дума съдържа мѫка и мѫчение.

Писмени сведения и документи за помохамеданченото българско население се намиратъ сравнително малко. Биха се намѣрили много въ Цариградскитѣ архиви, но днесъ тѣ сѫ недостѫпни за насъ, затова ще се задоволимъ съ това, съ което разполагаме. Първото нѣщо, което трѣбва да се знае, е начинътъ, по който се е разпространявала мохамеданската религия. Знае се, че султанъ Селимъ I (1512 г. — 1520 г.) е действувалъ чрезъ брутална сила и заповѣди, като се е заловилъ да помохамеданчи всичкитѣ си християнски поданици и заповѣдалъ на великия си везиръ да обърне всички черкви на джамии, да забрани богослужението на християнитѣ и да предава на смърть всички, които не приематъ ислямската вѣра. Обаче тая жестока заповѣдь не могла да се изпълни, защото тогавашниятъ великъ везиръ Пири паша и стамболскиятъ мюфтия Джамали се случили умни хора, които убедили султана да отмѣни заповѣдьта си, но при все това, презъ времето на тоя султанъ се помохамеданчили много български покрайнини, и всички каменни черкви се преобърнали въ джамии. Сѫществуватъ и нѣкои домашни предания, записани отъ мѣстни лѣтописци. Така въ единъ сръбски лѣтописъ се казва, че въ 1542 год. Селимъ разрушилъ много манастири. Проф. Лемански е намѣрилъ рѫкописенъ сборникъ — преписъ на Паисевата история, дето се казва, че въ 1522 г. сѫ били помохамеданчени българитѣ въ Доспатскитѣ планини — Чепино, Кочани, като се прибавя, че тогава

мѫчели на огнена клада и заклали съ мечъ търновския патриархъ.

Най-бележита обаче е находката на Ст. Захариевъ отъ Т. Пазарджикъ, кѫдето подробно се описва помохамеданчването на Чепинскитѣ българи,

Българки мохамеданки отъ Девинско.

което станало при с. Костандово отъ великия везиръ Мехмедъ Кюпрюлю, който заедно съ 6 паши, предлагалъ на помохамеданчващитѣ се жито, а останалитѣ избивалъ или оставялъ на произвола на сѫществуващия гладъ. Поменава се, че чепинци били наклеветени отъ Пловдивскиятъ гръцки владика, че не искали да си плащатъ редовно данъцитѣ. Този рѫкописъ е написанъ на старобългарски езикъ отъ свещеника Методи Драгиновъ отъ с. Корово, Чепинско — очевидецъ на това събитие. Споредъ този рѫкописъ, помохамеданчването на този край е станало въ 1657 г.

Въ една сбирка — описание на Разложко, отъ свещеника Ив. Асяничъ, родомъ отъ с. Баня, има следното предание за помохамеданчването на разложкитѣ българи: „Великиятъ везиръ Мехмедъ Кюпрюлю—1661 год., като помохамеданчилъ чепинскитѣ християни, заминалъ презъ Разлога, безъ да остави нѣщо за забелязване. Следъ това чепинско събитие единъ отъ якорудскитѣ християни, именуванъ Понджико, става и отива въ Цариградъ и своеволно приема исляма. Следъ това взема единъ ходжа, дохожда въ Якоруда и двамата съ ходжата захващатъ да казватъ на якорудскитѣ християни: „айда ей, шо чекате? предъ васъ човѣшки глави

ли да се тракалятъ, па тогда да се потурчите? Не видите ли чепинци що направиха?“ Съ такива и други подобни обещания и съ разни заплашвания Понджико и ходжата помохамеданчили не само якорудскитѣ християни, но и всички разложки села, и колкото души убедили, все ги помохамеданчвали.

Милетичъ отнася помохамеданчването на ловчанскитѣ българи къмъ 1670 год. Богутевскиятъ крепостенъ актъ пъкъ твърди, че въ 1703 год. цѣлото с. Богутево окончателно не било още помохамеданчено. Имало братя — единиятъ мохамеданинъ, а другиятъ християнинъ. Българитѣ мохамедани около Пиринъ отъ селата Брѣзница, Лозница и Корница сѫ помохамеданчени къмъ края на 18 в. Помохамеданчването на шарскитѣ торбеши е продължавало докѫде началото на 17 вѣкъ. Долашърската покрайнина, днешна Ардинска околия, е помохамеданчена въ началото на 18 вѣкъ. Исьоренъ, отъ турската дума „енъ-соранъ“ — н а й-с е т н е, има предание, че е помохамеданчено най-после — къмъ 1800—1810 год., значи въ Салихагово време. Самитѣ българи мохамедани казватъ, че преди „икиючусъ сене“ (200—300 години) сѫ си промѣнили вѣрата. Но и най-фантазиранитѣ казватъ дори и признаватъ открито, че сѫ били нѣкога „к а в у р е“ — т. е. християни, но сѫ приели динъ исляма — правата вѣра! Други пъкъ нескрито изповѣдватъ, че едно време съ сила „зорунъ-зоруна“ сѫ ги помохамеданчили, и тъй имъ било писано да стане. Вѣра се промѣня, но народность не!

Най-голѣмъ размѣръ помохамеданчване е станало презъ времето на Султанъ Мехмедъ IV, известенъ подъ името „Авджи Султанъ Мехмедъ“, който идвалъ и въ Родопитѣ заедно съ везира си Мохамедъ Кюпрюлю (1656 до 1661 год.).

Има хора, обаче, за съжаление и то българи мохамедани, които изкуствено извъртатъ тия исторически събития и съзиратъ у себе си турци, до-

шли отъ Азия, които подъ влиянието на българитѣ сж изгубили своя езикъ, и научили български!.. Това е повече отъ абсурдъ! Смѣшно е даже да се говори. Наистина имало е и колонисти турци, но тѣ не само че не сж изгубили турския езикъ, но и до день днешенъ го пазятъ. Това сж турско-юрушкитѣ села — Чиликлии (Стоманово), Кара-булакъ (Борино) и Гьовренъ, Девинско. Обаче, тия колонисти не трѣбва да се смѣсватъ съ насъ, българитѣ мохамедани, които коренно се различаваме отъ тѣхъ както по езикъ, така и по нрави и обичаи. Такова едно твърдение е наивно, слѣпо, и не издържа никаква критика. Ние не можемъ да го приемемъ, защото освенъ, че чрезъ съобщенитѣ по-горе писмени паметници се доказва за станалото помохамеданчване, но ние не можемъ и да допустнемъ, че родниятъ, майчиниятъ езикъ, езикътъ съ който сме били закърмени още отъ детинство, може да се забрави или измѣни, защото езикътъ не знае ни вѣкове, ни пладнини — той живѣе дълбоко въ душитѣ, като опредѣля по единъ ясенъ и категориченъ начинъ народностния произходъ на единъ човѣкъ.

Така е и днесъ съ насъ, българитѣ мохамедани. На времето, подъ силата на глада и меча, нашитѣ дѣдовци били принудени да приематъ мохамеданската вѣра, обаче тая вѣра не е засегнала ни най-малко народностната имъ принадлежность. Мохамеданската пъкъ религия въ своята обредность и молитви е неразбираема, тайна и мистична. Това е тъй, защото тя се проповѣдва на арабски езикъ, който именно я прави такава. Самъ още отъ малъкъ съмъ билъ въвлѣченъ въ този мистицизъмъ, заучвалъ съмъ неразбираеми молитви, шепнелъ съмъ ги тайнствено, на арабски езикъ, безъ да разбирамъ смисъла и съдържанието имъ. Много съмъ запитвалъ ходжитѣ да ми обяснятъ съдържанието на молитвитѣ, които наустяваме, но винаги съмъ полу-

чавалъ единъ и сжщъ отговоръ — това сж молитви „аллахтанъ“ (отъ Бога) и ми разправятъ, че грѣшно е било да се превеждатъ и говорятъ на другъ нѣкакъвъ езикъ. Често се вижда грохналъ подъ тежестьта на годинитѣ си българинъ мохамеданинъ да издига ржце къмъ Бога, да шепне неразбрани тайни слова, да се кланя — навежда и изправя — това е неговата вѣра, която само папагалски изпълнява, безъ да е въ състояние да разбере смисъла или пъкъ това, за което се моли. За потвърждение на горното ще кажа наизустъ една отъ най-разпространенитѣ молитви на мохамеданството, която се намира въ началото на корана, и която съмъ научилъ още като дете. Тя е известна подъ името „Алямъ“. Думитѣ сж следнитѣ: „Елихамдюлилияи раббилъ алеминъ еррахманиррахимъ малики йовмедини и я кеня бидю ве и я кене стяинъ ихъ дине страталъ мюстякъме страталъ лезине енъ амъ тялехимъ гайрилъ мегдуби алейхимъ велегъ далинъ. Аминъ“. Разбиралъ съмъ съдържанието ѝ дотолкова, доколкото и читательтъ ще го разбере. Толкова я разбиратъ днесъ и всички българи мохамедани, съ изключение на нѣкои ходжи, които обаче избѣгватъ да даватъ каквито да е обяснения, считайки това за грѣхъ. Ето отъ кжде иде фанатизмътъ въ мохамеданската религия, като въ тия арабски слова простото население съзира нѣщо необикновено, божествено, недостжпно за тѣхъ. Въ сжщность превода на тая молитва е следниятъ:

„Хвала на Господа на свѣтоветѣ. На всемилостивия, всемилосърдния, на царя на сждния день! На тебе се покланямъ и отъ тебе просимъ помощь! Води ни въ правия пжть, пжтя на ония, които сж благословени, не на ония, на които се гнѣвишъ, нито на блуждаещитѣ“.

Опитвалъ съмъ се да превеждамъ на нѣкои тая молитва, но тѣ по никой начинъ не искатъ да

повѣрватъ, че това е тъй и често пѫти даже получавахъ презрението имъ, като отстѫпникъ на вѣрата си. Чрезъ едно наблюдателно око, обаче, въ интимния ни животъ могатъ да се съзратъ и открияТъ интересни остатъци отъ старитѣ ни вѣрвания, изразени въ родни обичаи и традиции, които съвсемъ не ни прѣчатъ за изповѣдване исляма. Тия обичаи по единъ категориченъ начинъ потвърждаватъ нашата българска народность. За да не бѫда голословенъ, ще си послужа съ лично отъ мене наблюдавани и чути религиозни обреди, пазени най-старателно отъ българското мохамеданско население.

1. Въ всички българо-мохамедански села и днесъ се почитатъ първитѣ голѣми християнски праздници — Коледа, на който казватъ „Божикъ“, Великдень „Пасхале“, Великъ петъкъ, Гергьовдень, Илиндень, Димитровдень, на който казватъ„Касъмъ“. Женитѣ особено почитатъ св. Богородица, покровителката на бременнитѣ жени, родилкитѣ и бозайничетата. Тя е известна срѣдъ тѣхъ подъ името „Мехремъ Ана“.

2. На Богоявление (Водици) женитѣ отиватъ на рѣката или извора, като наливатъ светена вода, която пазятъ цѣла година. Съ нея пръскатъ добитъка и жилището за здраве и плодородие.

3. Болни отъ продължителна болесть мѫже и жени, а особено пъкъ деца водятъ въ нѣкоя черква да преспятъ, па и скришомъ молятъ свещеника нѣкѫде да имъ пѣе, или да имъ напише цѣлителна молитва, която носятъ съ себе си въ видъ на муска.

4. Въ много села българитѣ мохамедани по старъ обичай, когато замѣсватъ тѣсто и го оставятъ да втаса, съ ржката си отгоре му правятъ кръстенъ знакъ. Кръстове правятъ и отъ първитѣ узрѣли класове на нивата, отъ зелени клони сплитатъ тоже кръстове и ги окачватъ надъ вратата, когато се появи моръ по добитъка. Кръстъ правятъ надъ пещьта, когато слагатъ хлѣбъ да се пече и т. н.

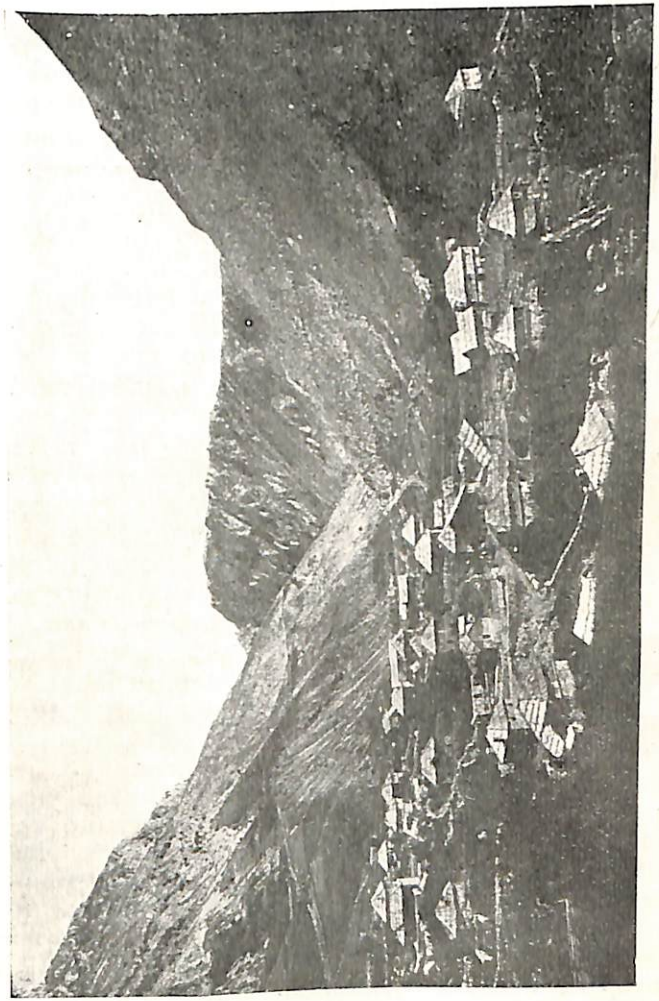

Бълг. мохамеданско с. Триградъ, Девинска околия.

5. Въ много такива села въ Родопската область и родния ми гр. Девинъ населението се кълне въ своето причастие (комката), като казва „Да ме ослѣпи комката, ако не е тъй“ — за да увѣрятъ нѣкого, че казватъ истината.

6. Много майки скришомъ поставятъ малки кръстчета въ пеленитѣ на малкото за здраве.

Биха се изброили още много подобни вѣрвания и обичаи, но то би съставило много трудъ и заслужава специално проучване. Изобилни сж и преданията отъ епохата на помохамеданчването, отъ които по-важни сж следнитѣ: Въ Девинско има мѣстность „Къзъ-кюприя“, за която самитѣ мохамедани казватъ, че 50 моми и момци, млади невѣсти съ пеленачета на ржце избѣгали отъ съседнитѣ селища и се хвърлили отъ моста въ рѣката, подгонени отъ турцитѣ да ги помохамеданчватъ. На 10 клм. отъ сжщия градъ на западъ се намира така наречената крепость — „Какурското кале“, отдето се хвърлили 3 млади девойки, като си сплели плиткитѣ и били понесени отъ рѣката, която ги отнесла въ мѣстността „Забралъ“ — 3 клм. отъ Девинъ — източно, дето били погребани. Населението разказва, че ноще тѣ излизали, играели хоро. До преди 150 г. девинци и настанци имъ колѣли курбанъ, следъ което спрѣли, тъй като момитѣ не се явявали вече. Много такива предания сж накичени отъ народното въображение съ разни митове, вѣрвания и легенди. Женски писъци сжщо се чували сега въ известни дни по тѣзи мѣста, камбанênъ звънъ се разнасялъ въ празднични дни изъ усоитѣ по такива свещени мѣста, сѣнки на моми и млади невѣсти се мѣркали отъ време на време съ пѣене и още много други отъ подобенъ характеръ вѣрвания и легенди. Нѣма българо-мохамеданско селище, покрайнина или мѣстность безъ следи и предания за гробища отъ времената на помохамеданчването. Между всички гореизброени живи следи, ненакърнени отъ нищо и пазени въ

всички почти българо мохамедански селища и покрайнини, твърде характерни сж и споменитѣ тачени и сега въ старитѣ роднински връзки, произходъ на родове и поколѣния между близки, съседни или далечни по разстояние български мохамедански села. Отъ всичко гореказано се вижда, че мохамеданската вѣра за родопското население не се е отразила пакостно, и като тъй тя трѣбва да си остане, но въ никой случай да не се влага въ нея инородно чувство и да се излѣкува еднажъ за винаги българинътъ мохамеданинъ отъ психозата, че всички мохамедани сж турци и всички турци сж мохамедани. Отъ тукъ именно иде и тѣхниятъ голѣмъ трагизъмъ, дето въ понятието религия включватъ и понятието народность, родъ и държава. На тѣхъ имъ се е внушавало и имъ се внушава отъ чужди пропагандатори, че щомъ оставатъ вѣрни на корана, тѣ сж турци и като такива въ гявурска, християнска земя е грѣшно да живѣятъ. Като резултатъ на тия заблуди започнало се е и се продължава до днесъ едно пакостно и съ нищо неоправдано изселване на българи мохамедани. За съжаление, това изселване въ миналото се търпѣше, па дори косвено се и поощряваше отъ нѣкои българи християни, което въ случая е кжсогледство, безразличие, невежество и проява на други неджзи, които целятъ само свои лични интереси и съ това достигатъ до престжпность спрямо културата и държавнитѣ интереси, противни на народность, общественъ дългъ и достойнство.

Тъй че само вѣрата е, която могатъ да смѣтатъ турцитѣ, че сме получили отъ тѣхъ, но преди всичко и тя, мохамеданската религия, не е турска, а арабска. Ако тя бѣше турска, то въ такъвъ случай турцитѣ би трѣбвало да претендиратъ за цѣлия мохамедански свѣтъ.

Скръбенъ е фактътъ по отношение споменатото желание за изселване, което е дълбоко заседнало въ душитѣ на българитѣ мохамедани. Смѣтамъ за

неизлишно да спомена, че мнозината провокатори проповѣдватъ предъ бедното и наивно население, че ако нѣкой само тръгне за Турция, па макаръ и изъ пѫтя да умре, то неговото жилище е „дженнетя“ — рая, дето има гори, ливади, текатъ студени води, шербетъ, камари пилафъ и пр. Това е причината за изселването имъ, обаче въ основата лежи друга нерадостна действителность—тѣхниятъ лошъ материаленъ и духовенъ животъ. Българитѣ мохамедани днесъ се презиратъ, псувани и отхвърляни, като инородци и другoвѣрци, като срамно петно на българщината и то отъ своитѣ родни братя. Затова естествено обяснима е тѣхната нерадостна участь, тѣхната страхливость, тѣхната голѣма затвореность, мълчаливость и голѣмъ песимизъмъ. Тѣ сѫ несигурни въ утрешния день. Въ тѣхъ е угаснала надеждата за по-добри и щастливи дни. Населението въ тѣзи планини често пѫти гине отъ гладъ и други несгоди, ала то никога не роптае. Пъкъ когато следъ ламтежа за нѣкой неуловимъ блѣнъ се изскубнатъ отъ родното си огнище, тѣ умиратъ по чужди непознати за тѣхъ страни съ копнежа за роднитѣ планини.

А за общия имъ икономиченъ поминъкъ какво да кажемъ?

Разкошъ е днесъ за тия планинци качамакъ съ масло или съ айрянъ. Нѣщо обикновено е да се види срѣдъ зима и снѣгъ българинъ мохамеданинъ съ изподрани царвули, изъ които често се показватъ зачервени пръсти, да крачи изъ снѣга — нарамилъ торба съ ръженъ хлѣбъ къмъ своето стадо, което е далечъ въ планината. А тамъ често му е постелка скѫсана завивка и извехтѣло кепе, вѣренъ другарь—рунтавото куче и близки приятели — вакли овци. Тъй захвърлени изъ дебритѣ на китна Родопа, тия планинци живѣятъ своя дѣлъ на нерадостенъ животъ. При това тѣ не се оплакватъ. Тѣ сѫ свикнали и съ едно робско търпение

и равнодушие приематъ всичко, защото „така е било писано“ — казватъ тѣ и вървятъ съ напукани рѫце, окѫсани дрехи, посивѣли лица, свити и сгърчени.

Едничката имъ утеха въ дни на радость е да седнатъ подъ нѣкой гигантски кичестъ боръ на зелена трева на нѣкой високъ връхъ и отъ тамъ да надуятъ своя меденъ кавалъ и да разнасятъ мѫката, желанията и копнежитѣ си отъ връхъ на връхъ. Дивна е тая тѣхна мелодия, напомняща нѣщо близко, нѣщо родно и мило. Тѣ иматъ и чудно хубави народни пѣсни по съдържание и по форма, а мелодията е омайваща и пленителна. Много разпространена е следната народна пѣсень:

„Бѣла съмъ, бѣла, юначе,
цѣла съмъ свѣта огрѣла.
Единъ бѣ Карлъкъ останалъ,
и той бѣ въ мôгла отôналъ“...

Тъй говорятъ и пѣятъ родопскитѣ българи мохамедани на чисто Кирило-Методиевъ езикъ. Дългото имъ стоене и общуване съ турцитѣ не е успѣло да измѣсти ни най-малко родния езикъ. Нѣщо повече — тамъ сѫ запазени много старинни форми и думи, които днесъ биха влѣзли достойно въ книжовния ни езикъ. Така напримѣръ, на рѣдко казватъ „жидко“ — чисто руска дума, за едвамъ — „силумъ“, разбърка се — „ройна се“, още — „еще“ и др. все славянски въ основата си думи. Макаръ че нѣмаме нѣщо значително събрано и проучено по говора, но при едно наблюдение и по-дълбоко разбиране на граматиката, ясно могатъ да се схванатъ и посочатъ много ценни особености. Така, коренитѣ на мѣнливитѣ самогласни се произнасятъ твърдо или меко съ възходящъ или низходящъ издишанъ тласъкъ, изяснени въ о^{а}, е^{а}, у^{а}, ъ^{а} и др. Напримѣръ — до^{а}рву, п^{о}атъ, въ^{а}лна, ръ^{а}ка, ро^{а}жъ, ду^{о}шъ, ре^{а}ка и пр., които сѫ различни въ

отдѣлнитѣ родопски области, и по тѣхъ се разграничаватъ мѣстнитѣ диалекти. Особено ясно личатъ явленията за замѣна на самогласнитѣ, като редуване, предгласъ, отпадане, потъмняване и пр. Особено е прокарано повсемѣстно изпущането (отпадането) на гърлената самогласна „х“ за икономията на членението. Тѣ не казватъ х у б а в о, а „убаво“, вмѣсто х о д и х ъ — „одей“. Срѣдъ тая звънка Кирило-Методиевска речь срѣщатъ се турски думи отчасти само за числата и поздравитѣ.

Мисля, че това е достатъчно за едно що-годе, макаръ и повръхностно сващане за езика на българитѣ мохамедани. Важно е, че този езикъ е старинно български съ чудни облици и форми. А като имаме предъ видъ, що е езикътъ за единъ народъ, чрезъ него ясно ще разберемъ, кои и какви сѫ тия планинци, като прибавимъ думитѣ на г. П. С. Калканджиевъ, въ „Българската граматика“, че „езикътъ е самъ народътъ! Той е неговиятъ миналъ и днешенъ битъ въ всички прояви, неговиятъ душевенъ строй, най-висшата, едновременно най-съвършената проява на неговия творчески духъ. Въ езика си народътъ живѣе, въ него се разкрива най-пълно, най-съвършено“. Тъй ще ни бѫде ясно да разберемъ една истина, която е предъ очитѣ ни, а именно, че българитѣ мохамедани или така наречените „помаци“ — сѫ 100-процентови българи.

Самото развитие на живота и налаганитѣ условия отъ него, съпроводени и съ политическитѣ и вѣрски промѣни, не сѫ могли съвършено да прemахнатъ, да обезличатъ старото, типичното, самобитното българо-славянско въ езика на българитѣ мохамедани. Така у българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание още отъ първитѣ далечни времена се е унаследилъ мирогледъ, духовна култура въ отношенията и мисъльта къмъ животинския и растителния свѣтъ, къмъ цѣлата природа, съ вѣрата въ потайноститѣ, природнитѣ явления и стихии,

предпазванията, лѣкуванията, прокобяването, суевѣрията, баянията, гаданията, вѫтрешнитѣ религиозни схващания, вѣрвания, предрасѫдъци, придружени съ външни въздействия, обичаи, обредности отъ деня на раждането, та до смъртьта и гроба, които сѫ дѣло само на българския духъ и мирогледъ. Тукъ се включватъ и обществените увеселения, игри и забави и следъ всичко това словеснитѣ езикови и художествени творби: пѣсни, приказки, басни, пословици, гатанки, благословии и т. н. Всичко изложено до тукъ идва да подчертае факта, че днешнитѣ българи мохамедани, които сѫ надъ 100,000 души, сѫ чисти българи и е нуждно това тѣ да го съзнаятъ и почувствуватъ часъ по-скоро. За да може да стане това велико чудо, както се изразява Вазовъ, което е единъ въпросъ отъ естество за просвѣта и култура, се изисква ясно и разумно решение. Този въпросъ е сложенъ на разглеждане едва отъ нѣколко години следъ едни дълги лутания и губене на време. Наистина, правено е нѣщо и въ миналото, но то е било безъ система и желание. Сега вече държавата се заема по-сериозно за пробуждането и народностното издигане на тия изоставени планинци. Ние поне, просвѣтенитѣ българи мохамедани, е необходимо да знаемъ правия пѫть, изъ който трѣбва да се насочатъ общитѣ условия. Къмъ цельта — народностно осъзнаване и културно издигане на българитѣ мохамедани, водятъ много пѫтища. Знае се, че образованието тамъ е на много низко стѫпало. Завършилитѣ срѣдно образование сѫ единици, а за вишисти и дума не може да става. Ето защо, силитѣ сѫ насочени къмъ просвѣщението на младежитѣ, и това е най-правиятъ пѫть, защото тѣ сѫ утрешнитѣ разумни будители и реформатори на своя народъ. Старитѣ ще си изминатъ своя житейски пѫть съ непостижими блѣнове, а младежьта ще тръгне по своя, ще направи разуменъ завой,

който ще доведе българитѣ мохамедани до едно ясно народностно схващане. Само така, при едно правилно схващане на нѣщата, тѣ ще престанатъ да търсятъ нейде далече въ фантазиитѣ своя произходъ и народностна принадлежность. Религиозната принадлежность нѣма никакво значение. Ще спомена за сръбскитѣ мохамедани — бошнацитѣ, които считатъ обида да имъ се казва, че сѫ турци. Между тѣхъ има министри, поети, писатели, които най-остро бичуватъ ония, които ги смѣтатъ за турци. Това, разбира се, има и своитѣ дълбоки причини. По-важни сѫ две: далечината имъ отъ Турция и по-раншното имъ освобождение. Надъ всичко трѣбва да се постави и задачата и усилията въ това направление на самото правителство, което вече е заличило мохамеданския въпросъ въ Сърбия. Макаръ че бошнацитѣ сѫ си мохамедани, но се чувствуватъ сърби.

Чрезъ всестранна дейность, проникната отъ дълбоко българско съзнание, постепенно трѣбва да се разбиватъ стенитѣ на закоравѣлия фанатизъмъ, като не се пренебрегва ни една жива нужда за човѣшкото сѫществуване, а това е преди всичко насѫщния имъ хлѣбъ, който въ много селища и колиби липсва. Само така, когато материалното и духовното се заловятъ рѫка за рѫка, ще могатъ да окажатъ истинското си въздействие на народностното имъ свестяване. Затова трѣбва нови апостоли, нови будители, израсли между тѣхъ, които чрезъ перо и слово да будятъ народа. А такива днесъ подготвя българското училище, което покрай своето обучение трѣбва да даде и дава едно правилно, истинско добро народно възпитание.

Постигне ли се туй, ние тогава сигурно ще се надѣваме де дочакаме да видимъ плодоветѣ на нашитѣ грижи, като сѫщевременно съ това ще бѫдемъ задоволени, че сме изпълнили не само единъ български дългъ, но и общочовѣшки, защото тѣ

сѫ хора, които възъ основа равноценностьта на човѣка даватъ своята незамѣнима частица въ живота и доста силно влияятъ върху сѫдбинитѣ на южната часть на родината ни. Изискватъ се бързи и навременни мѣрки, като се налага и на всѣки истински българинъ да схване ясно значението на българо-мохамеданския въпросъ, стига само да е съ добро и чисто намѣрение, съ истинско народолюбие. А много такива истински българи ще дадатъ своята дань, ще размразятъ сковантѣ умове на фанатицитѣ, ще стоплятъ съ любовь изстиналитѣ имъ сърдца, ще влѣятъ нова струя въ тѣхната застояла кръвь, ще посочатъ нови идеали и възможности и ще чакатъ тогава, озарени отъ едно чувство на задоволство, да могатъ да се надѣватъ на успѣхитѣ си, извели на едно правилно становище своитѣ братя еднородци — българитѣ мохамедани.

2. УЧИЛИЩЕТО И БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ.

Изминаха се 61 година откакъ върху грамади кости и рѣки оть кърви изгрѣ свободата на нашето отечество България, за да стопли сърдцата и сгрѣе душитѣ на изстрадалия български народъ. Ето вече 61 година откакъ той крепне и се развива съ бързи крачки. Лѫчитѣ на свободата, обаче, не сѫ още достигнали до душитѣ и сърдцата на тия съ коравъ духъ български поселения отъ Родопския край, известни подъ името българи мохамедани, помаци или ахряни. Тия помохамеданчени българи, населяващи повече отъ петъ вѣка Родопскитѣ покрайнини, които говорятъ чистъ български езикъ, и до день днешенъ не сѫ почувствували настѫпилата свобода. Това се дължи на нѣкои зложелатели следъ Освобождението, които въ името на свои лични интереси и изгоди изопачаваха историята, смѣтаха българитѣ мохамедани за турци и правѣха усилия да наслояватъ това колкото невѣрно, толкова и пакостно разбиране. Едва напослѣдъкъ

се яви едно ново схващане, подето отъ просвѣтеното българско махамеданско общество, което издигна силно своя гласъ въ името на историческата истина и подобно на Пайсия Хилендарски се провиква, че българитѣ мохамедани не сме инородци, а чисти българи, съ право да се радваме отъ благата на свободата въ своето родно отечество. За голѣма наша радость, този гласъ отекна въ душитѣ въ всѣки здравомислящъ човѣкъ отъ Родопа, и следъ дълги лутания намѣри се правиятъ пѫть, водещъ къмъ народностно съзнаване и културно издигане. Срѣдствата за така поставената цель сѫ различни, но трѣбва да се отбележи, че въ този естественъ процесъ несъмнено играе и ще играе главната роля българското училище, единъ отъ главнитѣ фактори следъ семейството и казармата за народностното самоопредѣляне на единъ народъ. Училището ще може да покаже на младото поколѣние пѫтя на историческото развитие на българския народъ, участьта на българитѣ мохамедани и, възкресявайки славното минало, училището ще вдъхне любовь къмъ българската история, българския народъ и българското отечество.

За да се постигне всичко това, обаче, необходима е една здрава образователна политика частно въ родопскитѣ училища. Преди всичко налага се изключителна материална подкрепа и единъ подбранъ учителски персоналъ. Има въ Родопа много поразителни нѣща: обикновено нѣщо е да се срещнатъ гладни и полуголи деца да отиватъ на училище безъ моливи, тетрадки и учебници. Прави се, наистина, нѣщо значително, като се даватъ отчасти пособия и храна, но има още много да се желае, тъй като храната стига само за нѣколко месеца, а останалото време децата прекарватъ изъ беднитѣ колиби на своитѣ родители. Ясно е, прочее, че при това положение българското училище въ Родопа трудно ще може да играе своята роля,

защото то е лишено отъ най-жизнената основа, бихме казали, то е лишено отъ почвата, върху която да се работи. Но и да се задоволи тая тъй наречена материална нужда, това не ще е още достатъчно, защото можемъ да имаме и най-добри материални условия, но нѣмаме ли съзнанието, слънцето, което да стопли съ своитѣ лѫчи сърдцата и душитѣ на тия деца, все едно, че нищо не сме направили. А слънцето, това е учительтъ и неговитѣ лични качества, който ще даде духовната храна, който ще стопли почвата, та посѣтитѣ семена да дадатъ обиленъ плодъ. Учительтъ трѣбва да се рѫководи всѣкога и всѣкѫде отъ мисъльта, че той е единъ животворящъ лѫчь и творецъ на единъ новъ животъ въ свѣтлината на националния идеалъ. Това особено е важно за основното ни училище, защото тука именно ученикътъ българинъ мохамеданинъ ще трѣбва да стѫпи на здрава основа. Учительтъ трѣбва да обърне внимание тази основа да бѫде поставена на здрава българска почва. Съ ученика трѣбва да се направи всичко възможно, за да му се всади едновременно съ образователната материя и дълбока любовь къмъ родното, българското. Ученикътъ непремѣнно ще трѣбва да почувствува дълбоко въ душата си хубоститѣ и прелеститѣ на своята родина.

Тамъ, дето има смѣсени училища отъ българи мохамедани и българи християни, учительтъ ще трѣбва да се погрижи за създаване най-благоприятни взаимни условия и отношения, така че да не се чувствува никаква разлика между еднитѣ и другитѣ. Въ игри или екскурзии, забави и развлѣчения непремѣнно да се не пренебрегватъ еднитѣ, като лошо облѣчени, прости и свити друговѣрци, а винаги, всѣкога и всѣкѫде да бѫдатъ заедно и да се чувствуватъ като истински родни братя. Това е особено важно, защото само тъй ще се изкорени една лоша мисъль у българитѣ мохамедани, че

тѣ, понеже сѫ другoвѣрци, не принадлежатъ на тая страна. Още отъ ученичеството трѣбва да се почувствува, че религиознитѣ различия не сѫ никаква причина за една национална цѣлостна държава. Особено лошо отражение ще даде, ако учителтъ направи неволно и най-малкото религиозно накърнение. Това би предизвикало смутъ въ душитѣ на ученицитѣ и ще остави неизличими следи, които ще се отразятъ лошо въ цѣлия му понататъшенъ животъ. Постигне ли се едно правилно становище още отъ основното училище, може да се каже, улеснява се задачата и въ срѣднитѣ, полувисши и висши учебни заведения. Тукъ нѣма нищо какво да се каже, освенъ да се следва сѫщиятъ начертанъ пѫть.

Ако е въпросътъ да кажемъ, за какви постове да се подготвятъ българитѣ мохамедани, то смѣтаме че тѣ трѣбва да следватъ въ всички отрасли на науката, но предимно трѣбва да школуватъ като основни учители, па тогава да следватъ, защото тъй тѣ ще могатъ да дадатъ по правилно разрешение на българомохамеданския проблемъ и ще бѫдатъ най-близко до болкитѣ и тежненията на своитѣ съвѣрци.

Училището ще разреши най-добре и най-правилно тъй наречения българомохамедански проблемъ, защото то покрай образователната си дейность, ще отдѣля и значително мѣсто за едно истинско народностно възпитание и съзнаване, което да почива на историческата правда и истина. Учителтъ, съ своя здравъ разумъ и дълбоко родолюбие, ще бѫде като творецъ и строитель на нови човѣшки души съ здраво българско съзнание и истински борци за здрава и силна България.

3. За семейния ни животъ.

Напоследъкъ проблемътъ за българитѣ мохамедани добива все по-ясно своето правилно ста-

новище. На насъ, българитѣ мохамедани, не остава нищо друго, освенъ да застанемъ на ясна и категорична основа, като поемемъ спасителната ржка, която ни се подава. Обезвѣрението отъ насъ трѣбва да изчезне, защото виждаме, че днесъ българитѣ мохамедани не сѫ онова, което сѫ били въ миналото. Не сѫ вече презрѣни, отритнати, като отродници и другoвѣрци. Ние трѣбва да бѫдемъ благодарни, че се разбулва една истина въ нашия животъ. Борбата е подета, и връщане назадъ нѣма. Начертаниятъ пѫть е пѫть на историческата правда и истина.

Самиятъ въпросъ обаче има своитѣ тънкости, на които трѣбва да се обърне внимание.

Въпросътъ се отнася до семейния животъ на българитѣ мохамедани. Той не е много розовъ. Въ него има много несъобразности съ огледъ на днешния животъ. Той е случаенъ и нещастенъ, защото двата стожера въ семейството, мѫжътъ и жената, се събиратъ случайно, по натрапничество на родителитѣ или други външни фактори. Тъй че, липсва свободниятъ изборъ между момата и момъка. Принудени сѫ да се подчинятъ на свещената воля на своитѣ родители. И много естествено е, дето между тия насилствено събрани млади души никога не може да има оная обичь, която е основата на днешното семейство. При това на мѫжа е даденъ свободенъ изборъ, какъвто жената нѣма. Той може да вземе за своя другарка, която мома пожелае, въпрѣки тя да храни къмъ него и най-голѣма омраза. Това става чрезъ тъй нареченото „открадване“. Чисто и просто момъкътъ причаква момата на улицата, грабва я насила, закарва я въ нѣкоя близка кѫща и дорде околнитѣ разбератъ, какво е станало, момъкътъ и момата сѫ вече мѫжъ и жена. Разбира се, духовнитѣ власти това признаватъ за свършенъ фактъ и извършватъ вѣнчавката. Въ такъвъ случай момата не може да има свое мнение

и по неволя се съгласява, защото ако не се съгласи, тя минава за „нахапана овца“ — вдовица и остава подъ укора и смѣха на околнитѣ. Ето защо, съ притаена тѫга, тя трѣбва да понася и живѣе съ човѣка, когото е мразила може би най-много отъ всички. Ясно е вече, че тия двама хора не могатъ да живѣятъ като истински съпрузи, и затова боятъ и раздоритѣ въ такива семейства сѫ най-обикновено нѣщо. А бракове се срѣщатъ дори и въ най-ранна възрасть. Обикновено нѣщо е 13—14 год. мома, по-право дете, да встѫпи въ бракъ, а годежитѣ даже ставатъ подъ тая възрасть. Така въ Чепинско, па и другаде, има случай на годяване къмъ 9-годишна възрасть, което трае до 13—14 годишна възрасть, следъ което тѣ влизатъ въ бракъ. А самиятъ бракъ, по начинъ на свръзването и по начинъ на развръзването, въ основата си е много първобитенъ. Нека не бѫда разбранъ криво, че се касае за обичаитѣ, които съпровождатъ брака. Напротивъ, тѣ сѫ ценни като приносъ въ нашия битъ. Първобитното е, че мѫжътъ и тукъ се ползува отъ свещеното право да изгони жена си, когато пожелае. А това много лесно става, защото не е свързано съ много разноски. Достатъчни сѫ 1000 лв., и мѫжътъ е разведенъ. А съ други 1000 лв. той може да има нова жена. И така, стига да е заможенъ, той може да смѣня жена си всѣки месецъ, дори когато всѣка отъ тѣхъ е вече майка. Сѫдбата на изоставената, предшествуващата жена е много жалка, защото тя мѫчно може да намѣри вече съпругъ, който да я вземе, а и стоенето въ семейството ѝ е неудобно, особено ако тя е отишла противъ волята на родителитѣ си. Често пѫти такава жена, подъ тормозъ и лишения, започва да съхне и вехне и безъ време отива въ гроба, точно въ разцвѣта на своята младость . . .

Особено гибелно е многоженството. Макаръ и на рѣдко, но то сѫществува и създава една отъ

най-голѣмитѣ трагедии въ семейния животъ. Представете си две жени съ еднакви претенции и като се появятъ и децата, които често достигатъ къмъ цѣла дузина, ще добиете ясна представа за живота въ едно такова семейство.

Затова семейниятъ животъ у насъ трѣбва да бѫде реформиранъ и пригоденъ къмъ днешнитѣ условия. Семейството е стожерътъ, който крепи спокойствието на една страна. Щастливъ и спокоенъ семеенъ животъ, щастлива и спокойна страна. Бракътъ трѣбва да бѫде по доброволенъ изборъ между момъка и момата. Това може да стане, като се отстранятъ ония фактори, които спъватъ тоя свободенъ изборъ. Тѣ сѫ на първо мѣсто днешнитѣ духовни сѫдилища, мюфтийствата, които криятъ въ себе си оня турски духъ, който е чуждъ на нашитѣ нрави и обичаи. Бракоразводитѣ трѣбва да бѫдатъ реформирани така, че да не позволяватъ нито своеволията на родителитѣ, нито пъкъ свободното право на мѫжа да прави своя изборъ по лични капризи. Развеждането трѣбва да се забрани или да се допуска, като изключение по уважителни причини и съпроводено съ известни обезщетения отъ оная страна, която желае развода.

Въ заключение ще кажемъ, че въпросътъ за реформата на семейния животъ на българитѣ мохамедани е отъ първостепенно значение и чака своитѣ реформатори, защото отъ тамъ се чува гласътъ на хилядитѣ подтиснати майки, нещастни деца, риданията на хиляди и се очертаватъ безвременнитѣ гробове на млади нещастни невѣсти. Спокойствието на българитѣ мохамедани трѣбва да бѫде осигурено, и самото семейство да бѫде поставено на нуждната висота, защото, повтаряме, стожеритѣ на една държава сѫ семейството, училището и казармата.

Съ настоящето не смѣтаме, че сме обрисували всички лоши страни на брака и нашето семейство.

Положението е ясно, и този въпросъ чака своето разрешение. Това трѣбва да влѣзе въ програмата на подетата борба съ мрака и невежеството, обвили изцѣло семейството на българитѣ мохамедани.

Налага се сериозенъ и бързъ опитъ въ това отношение, и направи ли се това, членоветѣ на семейството ще бѫдатъ спокойни и щастливи и ще могатъ да насочатъ усилията си къмъ културното издигане и народностната си принадлежность, и въ най-скоро време ще можемъ да се поздравимъ съ възродена, щастлива и обединена Родопа.

Изъ сп. „Родопа“, 1939 год.

Адемъ Ибр. Арнаудовъ
с. Абланица, Неврокопско
7. IV. 1939 г. Пловдивъ

1. ПИСМО ДО „РОДИНА“.

До г. Арифъ Бейски, председатель на дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ.

Господинъ Бейски,

Доста отдавна и съ живъ интересъ следя дейностьта на дружба „Родина“, която председателствувана отъ Васъ върви напредъ и все напредъ къмъ достигане своя идеалъ — културно-просвѣтно издигане и народностно осъзнаване на нашитѣ съвѣрци въ Родопа. Тази дружба съ голѣми рискове прочиства тръниливия и буренясалъ пѫть, по който трѣбва да вървятъ всички наши съвѣрци българи мохамедани, които сѫ изостанали твърде много назадъ въ всѣко отношение. Нека поне ние, интелигентната българска младежь отъ мохамеданско изповѣдание, да вървимъ неуклонно и да почистваме тоя пѫть, за да накараме нашитѣ съвѣрци часъ по-скоро да прекрачатъ прага на невежеството и фанатизма. Задачата на дружбата „Родина“ е велика, защото и тя, подобно на Атонския монахъ Паисия Хилендарски, дава повикъ за

съзнание. Нека не забравяме тоя неговъ повикъ: „О, неразумний! Поради що се срамишъ да се наречешъ българинъ?!“. Сѫщото върши и дружбата Ви. Този повикъ отъ Ваша страна не може да не зарадва сърдцето на всѣки здравомислящъ човѣкъ, билъ той мохамеданинъ или пъкъ братъ християнинъ.

Господинъ Бейски, много е трудна задачата която гонимъ. Спънки имаме и ще срѣщаме на всѣка крачка. Но нека нищо не ни отчайва. Ние сме на правия пѫть. Нѣкога възродителитѣ на майка България бѣха много по-зле поставени. Спънкитѣ, които срѣщаха по своя пѫть, бѣха неизброими. Но съ трудъ, спокойствие и вѣра въ себе си тѣ преодолѣха всичко и ни спасиха отъ загиване. Нека и ние съ сѫщия духъ, спокойствие и търпение продължимъ тѣхното дѣло върху ония наши сънародници, които още вървятъ по пѫтя на простотията и невежеството! Да вложимъ всичкитѣ си сили за тѣхното народностно осъзнаване, да сочимъ непрестанно пѫтя, по който трѣбва да вървятъ, за да се почувствуватъ като истински синове на своята Родина! Само по тоя начинъ ние ще изпълнимъ дълга си и къмъ Царя и Отечеството. Иначе бездействието ни ще бѫде престѫпление, и бѫдещитѣ поколѣния ще ни сѫдятъ.

Предъ менъ е и сборникъ „Родина“, издание на дружбата Ви. Писаното въ тая книга ме удивлява. Многобройнитѣ статии, сказки и вечеринки, изнесени отъ наши съвѣрци, ме трогватъ. Давалъ съмъ го да го четатъ и войницитѣ ми българи мохамедани. Момчетата се надпреварватъ, кой по-напредъ да го прочете. Нѣма да бѫде лошо, ако изпратите по нѣколко екземпляра въ всѣка казарма, кѫдето има българи мохамедани. Вѣрвамъ, че това ще помогне значително на дѣлото ни.

Сега да Ви пиша, кой и какъвъ съмъ азъ: Казвамъ се Адемъ Ибр. Арнаудовъ. Роденъ съмъ

въ с. Абланица, Неврокопско, а сега съмъ фелдфебелъ и съмъ на стажъ въ Д. Артилерийски полкъ въ гр. Пловдивъ — сѫщия полкъ, въ който и Вие сте отбили военния си дългъ.

Свършвамъ писмото си и пожелавамъ на Васъ, а така сѫщо и на дълбокоуважаваната отъ менъ дружба „Родина“ успѣхъ и напредъкъ къмъ постигане на общитѣ идеали.

Съ приветъ: **Ад. Арнаудовъ**

2. НА РАБОТА ЗА ОСЪЗНАВАНЕ НА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ.

Въпросътъ за българитѣ мохамедани сѫществува още отъ Освобождението. По една или друга причина той е останалъ да сѫществува и до днесъ. Но нека се надѣваме, че и ние, българитѣ мохамедани, въ скоро време ще се изравнимъ съ братята българи християни, отъ които се отличаваме само по религията, нѣмаща никаква връзка съ понятието народность. Религия е едно, а народность — друго. Това трѣбва добре да се разбере отъ всѣки българинъ, особенно родопчанинъ. Трѣбва да го разберемъ ние, българитѣ мохамедани, защото нека си признаемъ, мнозина сѫ мислили, па голѣма часть отъ насъ още продължаватъ да мислятъ, че всички люде, които изповѣдватъ мохамеданската религия, сѫ турци. За да ни се проясни това, нека ние, българитѣ мохамедани, да си отговоримъ на следнитѣ малки на гледъ, но важни по сѫщество въпроси:

— Какъвъ езикъ говоримъ?

Всѣки, даже и малкото детенце, ще отговори — български.

— Какви пѣсни пѣемъ?

Български.

— Най-после какви сѫ нашитѣ нрави и обичаи?

Ще отговоримъ пакъ: — български.

Тогава какво ни прѣчи да опознаемъ нашата народность и кръвьта, която тече въ нашитѣ жили?

Всичко това не говори ли по единъ съвсемъ ясенъ начинъ, че народностьта ни съвсемъ не е турска?

Братя, българи мохамедани! Крайно време е да се отърсимъ отъ тоя пакостенъ начинъ на разбиране. Да вземемъ примѣръ отъ нашитѣ съвѣрци — сърбитѣ мохамедани, тъй наречените „бошнаци“, които вървейки по широкитѣ пѫтища на новото време, по пѫтя на просвѣтата и цивилизацията, отдавна сѫ съзнали своята сръбска народность. Днесъ въ Сърбия мохамеданитѣ взематъ най-живо участие въ строителството на страната. Двама отъ тѣхъ сѫ министри, има много общественици, народни представители, поети, писатели, артисти, лѣкари, юристи и др. Всичко това тѣ сѫ достигнали благодарение съзнанието си за значението и грамадната полза отъ просвѣтата и знанието.

Бива ли и ние, родопскитѣ българи мохамедани, да стоимъ като окаменѣли все на едно и сѫщо мѣсто? Крайно време е да се освободимъ отъ това пакостно невежество и простотия и да тръгнемъ по широкия пѫть на нашата народностна просвѣта, която е най-чистиятъ и широкъ друмъ, водещъ къмъ културното и национално издигане. По този пѫть сѫ минали всички напреднали културни народи. По него трѣбва да тръгнемъ и ние, българитѣ мохамедани.

Ето защо, драги съвѣрци, майте присърдце училището и просвѣтата! Изпращайте децата си на училище, дето да се учатъ на родно четмо и писмо! Направете всичко възможно за тѣхното по-високо образование! Не ги оставяйте съ затворени очи! Училището и джамията сѫ главнитѣ фактори, които отварятъ очитѣ на човѣка. И то вѫтрешнитѣ очи — очитѣ на душата и сърдцето. Не ги оставяйте затворени! А разкѫсайте черната завеса, която покрива сърдцата на всички ни!

И вие братя, българи християни! Вникнете подълбоко въ наболѣлата душа на българина моха-

меданинъ, за да видите, колко много е измѫчена тя! Погледнете въ неговитѣ очи и неговото лице, за да видите, колко голѣма е била трагедията на нашата Родина! Идвайте често при насъ! Обикнете ни! Подайте братски рѫка и така дружно, като истински братя, да отстояваме интереситѣ и величието на майка България!

Изъ в-къ „Борба“, юний 1939 г. гр. Пловдивъ.

3. ЖИВОТЪТЪ НА БЪЛГАРКАТА МОХАМЕДАНКА.

Всички чужденци, а и наши българи, посетители на китна Родопа, оставатъ изумени отъ първобитния животъ, който продължаватъ да водятъ българитѣ мохамедани. Но още по-зле е поставена нашата жена. Щомъ види човѣкъ, познатъ или непознатъ, тя закрива лицето си и обръща гръбъ, за да не срещне неговия макаръ и невиненъ погледъ.

Вънъ отъ кѫщи българката мохамеданка не смѣе да погледне дори своя съпругъ. Да се срещне съ него на улицата, особено предъ очитѣ на други люде, това е най-голѣмиятъ срамъ, това за нея е: зини, земьо, погълни ме. Ако нѣкой чужденецъ, особено отъ друго вѣроизповѣдание, я срещне и я поздрави, като не знае, какъ да му отговори на поздрава, тя пакъ обръща гръбъ и избѣгва. Такива едни чудновати обноски на българката мохамеданка не могатъ да не правятъ днесъ впечатление на людетѣ. Още по-тежко е нейното положение въ семейството и домакинството. Встѫпвайки въ бракъ и вземайки си последно сбогомъ съ своя бащинъ домъ, тя изгубва завинаги своята най-обикновена свобода, своята воля и своитѣ желания, почва нейната трагедия, която и самата тя почти не може да забележи и почувствува. Отъ този моментъ тя става жена — робиня, защото участьта ѝ никакъ не е по-добра отъ тая на женитѣ отъ древнитѣ робски народи. Въ семейството и помежду членоветѣ тя стои на най-низкото стѫпало. За доказателство мо-

гатъ да се изброятъ хиляди примѣри. Ако мѫжътъ седи край огнището и се припича на огъня, съпругата му, седнала на колѣне назадъ до вратата или въ нѣкой жгълъ настрани, ще плете чорапи, или пъкъ ще дипли тютюнъ. Сутринь следъ прогима (закуска), когато мѫжътъ оставя всичко вкѫщи и тръгва къмъ селското кафене, той заповѣдва на жена си: да измете потона и двора, да изнесе гюбрето на бунището, да надипли най-малко 10 низи тютюнъ, да нахрани добитъка и какви ли не още други работи, които самъ ако почне да ги върши, не би му стигнала цѣла седмица. Тъй цѣлата кѫщна и домакинска служба тежи само на жената.

Мѫжътъ какво прави, да речемъ, презъ зимата? Съвършено нищо, освенъ да докара товаръ дърва. Иначе времето си прекарва въ кръчмитѣ и кафенетата, дето пропилява всичко, що припечелятъ чрезъ непосиленъ трудъ жена му и малкитѣ му деца. А тѣ се задоволяватъ единствено само отъ праздникъ на праздникъ (отъ Байрамъ на Байрамъ), той да имъ купи—какво мислите?—по единъ метъръ басма за антерия, томани и др.

Коя е причината за това робско положение на българката мохамеданка, да мисли, че тя нищо не трѣбва да знае, че тя е родена само да ражда и да работи всичко безъ помощьта на мѫжа, да мисли, че на жената не е нуждно да учи четмо и писмо?... Едничката причина за всичко това е умишленото и изкуствено набивано у нея убеждение отвънъ до краенъ фанатизъмъ, че нейната честь и нейното съпружество, майчинство и домакинство сѫ възможни само при безропотно търпение и безусловно криене, което ужъ проповѣдвалъ Коранътъ. Съ това ние, мохамеданитѣ, вършимъ едно престѫпление. Казвамъ и повтарямъ, че вършимъ престѫпление, защото криво разбираме пророческитѣ

думи на Мохамеда, който е казалъ: „Когато жената стане пълнолѣтна, т. е. когато тя достигне възрасть за женене, тя трѣбва да се облича така, че отъ нея да не се вижда нищо голо, освенъ дланитѣ на рѫцетѣ и лицето ѝ, Никѫде въ Корана не се споменава, че жената трѣбва да се забулва, като оставя да се вижда само върхътъ на носа и малка часть отъ бузитѣ на лицето ѝ. Сѫщо така никѫде не е казано, че тя трѣбва да носи широко фередже и то непремѣнно черенъ цвѣтъ.

Затова казвамъ, че престѫпление вършимъ спрямо Корана, Мохамеда, спрямо хората, а така сѫщо и спрямо самитѣ насъ. Крайно време е вече да се освободи българката мохамеданка отъ това черно робско и срамотно положение. Крайно време е ние, мѫжетѣ българи мохамедани отъ Родопа, да поведемъ нашитѣ деца и семейства по пѫтя на нашето народностно осъзнаване и възраждане и да туримъ край на тоя черенъ животъ. Нашата жена трѣбва да се облича съвременно, както всички люде, както животътъ днесъ изисква. Така да я избавимъ отъ изкушението на мѫката, която изживява, да я освободимъ отъ това трагично и робско положение, за да стане наистина добра съпруга и другарка въ живота, по-добра майка и доволна и благодарна домакиня. Та ние ли сме най-умнитѣ между всички люде въ свѣта и културни мюсюлмани въ Босна, въ Албания, па дори и въ самата Турция, които отдавна сѫ се освободили отъ тѣзи предразсѫдъци. Та само това ли е? Малко ли сѫ мюфтиитѣ, имамитѣ и ходжитѣ, на които женитѣ се обличатъ съвременно! Нима ние повече разбираме Корана отъ служителитѣ на Аллаха? Отъ тия, които проповѣдватъ словото на Мохамеда!..

Време е да вземемъ примѣръ отъ всички и, чувствувайки се синове на родната ни майка България — ние, родопскитѣ българи мохамедани, да не оставаме назадъ. Нека престанемъ да вър-

вимъ въ тъмнината и да тръгнемъ по пѫтя на свѣтлината, напредъка и къмъ духовно и стопанско благополучие. Най-после нека всички ние — българитѣ мохамедани и християни безъ разлика на полъ и възрасть, се сплотимъ около трона на Н. В. любимия нашъ Царь, който единственъ най-много се грижи за нашето национално възраждане и културно издигане.

Това иска отъ насъ майка България. Нека обещаемъ, че ще ѝ го дадемъ въпрѣки всички прѣчки и трудности.

Изъ сп. „Родопа“ — 1939.

Арифъ А. Саджковъ

ПѪТЬТЪ НА НАШАТА МЛАДЕЖЬ.

Годинитѣ, въ които живѣемъ, сѫ толкова тежки, толкова усилни, щото оправдаватъ донѣкѫде уплахата и дълбоката загриженость на нашитѣ бащи за нашата сѫдба, за нашето бѫдеще. Тѣзи години изискватъ много усилия и енергия въ борбата ни за сѫществувание. Тѣзи усилия и тази енергия можемъ да дадемъ, за да изнесемъ борбата успѣшно само ние — младежьта. Ето защо, справедливо младежьта въ цѣлия свѣтъ е извикана на работа, да построи сама сградата на своето бѫдеще. Още по-справедливо е, защото сами ние най-добре разбираме своето време и съ младенческата си енергия най-правилно ще разрешимъ нашитѣ жизнени проблеми. Фактически това не е нѣщо съвсемъ ново въ живота на народитѣ. Младежьта на всички времена е била важенъ факторъ въ обществения животъ. Желѣзниятъ канцлеръ на Германия съ достойнство е призналъ, че „ако и три четвърти отъ германската младежь да е заета въ най-различни занятия далечъ отъ обществения животъ, едната четвърть управлява Германия“. Все пакъ времената днесъ сѫ други.

Както въ цѣлия свѣтъ, така и у насъ, младежьта съ мѫдритѣ съвети на своитѣ бащи се бори и работи за своето бѫдеще. Работи сѫщо и родопската младежь. Тя, обаче, се бори при много по-тежки условия, особено българската мохамеданската младежь. Тази младежь, подъ силния потикъ на единъ подвиженъ инстинктъ и на единъ буденъ народностенъ духъ, прави героични усилия да скѫса оковитѣ на едно страшно невежество и да приобщи усилията си къмъ тия на цѣлокупната българска младежь за изграждането на българското благополучие. Тази младежь има своя пѫть ясно опредѣленъ и посоченъ отъ историята и отъ живота: на нашето поколѣние жребиятъ е опредѣлилъ задачата да скѫса веригитѣ на духовната робия, да открие лицата на всички българи мохамедани за топлитѣ лѫчи на родното слънце, съзнателно всички да се радватъ на своята пѣсень, на своя майчинъ езикъ и да се гордѣятъ съ всички онѣзи добродетели, съ които родната земя ни е дарила. Българската мохамеданска младежь иска по този начинъ да се наслади, както всички българи, на безценната душевна наслада, която се пада на достойнитѣ чеда на Родината; тѣзи младежи искатъ на всѣка цена да утвърдятъ часъ по-скоро своето достойнство като синове на утрудения, но безсмъртенъ български народъ,

Всички трѣбва да свалятъ шапки предъ тѣзи благородни човѣшки усилия, усилия достойни за адмирация! Азъ бихъ желалъ да познавамъ единъ баща, който не е разбралъ и не е благословилъ още тѣзи усилия на своя синъ, за да му разкажа колко много грѣши той! Що се отнася до онѣзи слѣпци, които до день днешенъ сѫ останали чужди на неземния блѣсъкъ на родното небе и не искатъ да знаятъ за своя бащински дългъ, а смѣтатъ, че и родната имъ майка ги е кутила само да страда отъ тѣхъ — на тѣхъ азъ искамъ отъ името на цѣлата мдадежь да напомня, че ние не можемъ за нищо на свѣта повече да робуваме; ние не желаемъ да виждаме рожденатa си майка и сестра унижени повече отъ робинята; не можемъ да се съгласимъ, че душевната и физическа нечистоплътность е благословена отъ пророка. Ние желаемъ да изпълнимъ нашия дългъ къмъ Родината. Ние искаме да бѫдемъ истински човѣци, следвайки пѫтя на разума. Защото и нашиятъ пророкъ е казалъ още преди тринадесеть вѣка „Вѣрата е разумъ“,

Нека въ този моментъ всички разбератъ, че борбата на младежьта е свещена, и съпротивата срещу прогреса е безсмисъль. Защото нищо не е въ състояние да възпре благородния устремъ на българската мохамеданска младежь въ Родопа. Бѫдещето принадлежи на нея, защото сяйната зора на изгрѣва е много по-красива, отколкото печалниятъ споменъ на единъ залѣзъ.

Изъ в. „Красногоръ“.

Османъ Ферадовъ Хамидовъ
с. Беденъ, Девинско.

1. ЗА ПОМОХАМЕДАНЧВАНЕТО НА РОДОПСКИТѢ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ.

Преди години, когато България изнемогвала подъ игото на турцитѣ и когато кърджалии и яничери я кръстосвали и опожарявали, българското население съ бѣгство и премеждия едвамъ могло да се спаси отъ сѣчь и унищожение. Удобно убѣжище въ такива случаи били горитѣ и непристѫпнитѣ планини, дето турцитѣ не могли още безопасно да навлизатъ. По-после, когато плячката изъ полетата се свършила, тѣ почнали да навлизатъ и въ планинитѣ. Съ упорити боеве и битки успѣли да покорятъ и това население, което отначало било обезправено, но впоследствие почнало да се използува отъ турцитѣ за ратаи и аргати. Така подчинени, българитѣ живѣли около два вѣка,

безъ да имъ се бъркатъ турцитѣ въ тѣхнитѣ вѣрски работи. Но щомъ империята отслабнала и почнала да търпи поражения и неуспѣхи въ войнитѣ на северъ и западъ, нейнитѣ амбициозни военачалници почнали да изливатъ своя гнѣвъ върху мирното българско население. Своето внимание тѣ спирали главно въ будното планинско население въ Родопа и Пиринъ и почнали да му предлагатъ да си промѣни вѣрата, т. е. отъ българи християни да станатъ българи мохамедани. Най-напредъ се помохамеданчили чепинскитѣ българи. А понеже тогава билъ настаналъ голѣмъ гладъ, то условията били, всѣки който се помохамеданчи, получавалъ по нѣколко крини жито. И затова, за да запазятъ живота си, нѣкои отъ тамошнитѣ българи се помохамеданчили, а други избѣгали въ чужбина. Помохамеданчването на родопскитѣ българи по тоя начинъ се разпространило и по другитѣ покрайнини: въ Девинско, Смоленско и др. и продължило нѣколко десетки години. Тия българи, макаръ и по неволя да сѫ приели мохамеданската вѣра, сѫ си запазили непокѫтнатъ своя роденъ български езикъ съ всички ударения и старинни нюанси, всички народни обичаи, традиции, пословици, приказки, пѣсни и др., безъ да могатъ за толкова години до научатъ поне отчасти турския езикъ. Това чисто българско население и до днесъ ни е известно подъ името помаци или по-право българи мохамедани.

Това сме ние, българитѣ мохамедани, които населяваме главно родопскитѣ села, като се почне отъ Златоградъ, отъ дветѣ страни на Гюмюрджински Карлъкъ, та се дойде до Места и Белмекенъ.

Има нѣкои отъ българитѣ християни, които гледатъ съ презрение къмъ насъ. Особенно като чуятъ думата помакъ или българинъ мохамеданинъ, представляватъ ни като нѣкои полудиви и нетърпими люде, което не е вѣрно. Напротивъ, ние съвсемъ не сме такива. Ние, поне просвѣтенитѣ

българи мохамедани, искаме да покажемъ и ще покажемъ, че не сме такива, каквито ни мислятъ, не сме никакви безотечественици, а сме едно будно българско население, на което само вѣрата е мохамеданска, и че въ нашитѣ жили тече чиста славянска българска кръвь. Грамадното болшинство, обаче, отъ насъ останали много назадъ въ образование и наука, по едно съ нищо неоправдано заблуждение се смѣтатъ турци, смѣсвайки понятията народность и религия. Но не, драги българи мохамедани! . . Вѣрата си е вѣра, а народностьта — народность! Вѣра и народность нѣматъ нищо общо помежду си. Смѣтамъ, че не е безъ значение да знаете, че има и турци по народность, които изповѣдватъ християнска вѣра, което съвсемъ не значи, че като сѫ християни, та сѫ българи. Така е и съ насъ — ние сме мохамедани по вѣра, но сме българи по народность. Тежко на тоя, който не съзнава своя родъ и езикъ!

Затова, драги братя българи християни, и отъ васъ като слушаме, че нѣкой ни казва за обида „помакъ“ и др., тая дума силно ни наскърбява и като ножъ се забожда въ сърдцата ни. Не бива да се презираме едни други, а трѣбва да се сдружимъ, и всички дружно да си помагаме и да изграждаме общото наше българско бѫдеще.

Вѣрвамъ, че тия ми кратки думи ще намѣрятъ добъръ отзвукъ въ сърдцето на всѣки добъръ българинъ, и мохамеданинъ и християнинъ, и ще тръгнемъ дружно въ общия пѫть за слава на България, за величието на Царя и за величието на всички българи.

2. БРАКЪТЪ У БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ.

Една отъ най-лошитѣ страни въ семейния и общественъ животъ на българитѣ мохамедани е тая, че до встѫпването въ бракъ, въ всички почти случаи, младитѣ се не виждатъ и не познаватъ, и

бракосъчетанията ставатъ по изричното съгласие на родителитѣ, често пѫти съ користни или други нѣкои цели. Момъкътъ и момата, безъ да се знаятъ или да сѫ се виждали нѣкога, сѫ длъжни да се събератъ на съвмѣстенъ животъ и то по единъ колкото нечовѣшки, толкова и отживѣлъ времето си обичай. Такова едно непознаване между младитѣ естествено дава и поводъ за много раздори и караници въ семействата. Момата, едва навършила 14—15 години, е длъжна да встѫпи въ бракъ, безъ да има нѣкой да я защити, да се заинтересува за нейното добруване. За сърдечни увлѣчения тукъ и дума не може да става. Едва ли има нѣкой да попрѣчи на една такава вѣнчавка, макаръ и законитѣ въ страната да сѫ на нейна страна, понеже тя е малолѣтна. И затова много често се случва жената или мѫжътъ скоро да охладнѣятъ и да обърнатъ погледъ къмъ други, за да търсятъ утеха или увлѣчение. За тия явления съвсемъ не можемъ да обвинимъ младоженцитѣ, защото тѣ съвсемъ не сѫ виновни. Вината е въ тоя, както казахъ, колкото нечовѣшки, толкова и отживѣлъ времето си обичай, който е по-изгоденъ за мѫжа, като му се дава правото да намѣри хиляда лева и да напустне жена си, независимо желае ли тя или не желае. И туй става независимо отъ това, че тя може да има вече и деца отъ него. А по-тежко е това, че често пѫти женитѣ биватъ принудени да се откажатъ и отъ тия пари. Мѫжътъ, пъкъ щомъ се снабди съ още хиляда лева, може наново да се ожени за друга, по-млада „булка“. Но, както споменахъ, тъй като това става по желание на родителитѣ, то мѫжътъ и съ нея може да не изкара до край. Затова често ще се срещнатъ деца сираци съ разчорлени коси и окѫсани дрехи да скитатъ изъ улицитѣ. Тия деца сѫ длъжни да живѣятъ при мащехитѣ си, отъ които да бѣгатъ и скришомъ да ходятъ при тѣхнитѣ истински майки, за да полу-

чатъ скѫпи майчини милувки и да бѫдатъ поне малко умити, облѣчени и подредени. Това, докато майката е свободна, е много добре за децата, но то не може да продължи много, защото майкитѣ по настояване на старитѣ се наново женятъ, встѫпватъ въ другъ бракъ и още отъ първия день потъватъ наново въ грижи за новата кѫща, а скоро следъ това идватъ, т. е. раждатъ се и други деца. Така се случва една жена да промѣни 4—5 мѫжа и на всѣки единъ да оставя по едно или повече деца. Тая жена не може никога да забрави своитѣ рожби, но е безсилна да имъ помогне. Затова много деца поради презрителното имъ гледане отъ мащехитѣ тънатъ въ мракъ и мизерия, безъ да бѫдатъ защитени поне отъ бащитѣ имъ, защото и бащитѣ, освенъ че малко стоятъ въ кѫщи, но обикновено попадатъ подъ влиянието на новитѣ си жени и поддържатъ тоя тежъкъ за децата режимъ. Това, естествено, дава силно отражение върху душитѣ на децата и поколѣнията и заради туй, въобще, животътъ на българитѣ мохамедани е тъй нерадостенъ и унилъ. Смѣтамъ, че съ едно уреждане по законодателенъ редъ отъ страна на държавата и съ едно просвѣтно схващане отъ страна на българитѣ мохамедани ще се уреди тоя тъй важенъ и сѫщественъ за тоя край въпросъ.

Юсеинъ К. Якубовъ

НѢКОЛКО ДУМИ ЗА РОДОПСКИТѢ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ

Това население, което отъ вѣкове живѣе пръстнато изъ грамадния родопски лабиринтъ, въпрѣки лошитѣ условия и трагично минало, е запазило чисти българскитѣ си обичаи и чистъ българския си езикъ. Тази часть отъ българския народъ е преживѣла най-страшнитѣ изпитания и е изпила най-горчивата чаша на страданието отъ времето на цѣ-

лото турско робство. Силенъ гнетъ е преживѣло особено населението въ Срѣднитѣ Родопи, днешнитѣ Смоленска, Девинска и Ардинска околии. Турцитѣ, за да държатъ това население въ респектъ и подчинение и тъй да владѣятъ ключа на европейскитѣ си колонии, трѣбвало да иматъ обезателно една мохамеданска Родопа. Затова, като си послужили съ силата на меча, насилствено наложили на тия обитатели своята мохамеданска вѣра. На нѣколко пѫти, първо въ 16 в., сетне и въ 17, тази тайнствена и необятна планина е тръпнѣла отъ ужасъ. Нашитѣ прадѣди трѣбвало или да си промѣнятъ вѣрата, или да отидатъ на явна смърть. И повечето проявили силна упоритость, затова на потоци се лѣла тѣхната кръвь. Но цельта оправдавала срѣдствата. Никой не е билъ въ състояние да обмисли и разсѫди, доколко ще е полезно това. Затуй много жертви станали. Хиляди люде измрѣли по гори и пещери. Много моми и невѣсти, за да спасятъ своята честь, се изкачвали на гигантскитѣ скали и отъ тамъ се хвърляли въ пропаститѣ, загивайки мѫченически, но съ честь. Затова въ тоя край има много запазени легенди и спомени отъ туй. И надъ родния ми градъ се издига една скала, която носи името „Невѣстата". Тя шепне спомени за много минали мѫки и теглила. Миналата година се откриха и основитѣ на старо селище.

Знае се, че тамъ, гдето има насилие, нѣма напредъкъ и успѣхъ. Така се случило и съ насъ. Турцитѣ съ насилие поддържали и тъй искали да закрепятъ своя култъ. Затова учили българитѣ — нови мохамедани на онова време, на слѣпъ фанатизъмъ, да мразятъ другитѣ, държали ги въ мракъ и невежество и тъй искали да ги откѫснатъ отъ общото българско цѣло. Най-важниятъ факторъ, обаче, семейството, въпрѣки всичко си останалъ незасегнатъ. Защото и днесъ виждаме, че въ семейството сѫ запазени най-ценнитѣ отлики на българщината — народни пѣсни, езикъ, нрави, обичаи и пр. Имената на мнозина и до днесъ сѫ си останали славянски. Имаме фамилни имена: Петкановци, Бѣльовци, а нашето име е Паспаловци. Обичаитѣ сѫ сѫщо много интересни. Когато наближи Йордановдень, бабитѣ шушукатъ: „Дано се заледи дъската, както имъ е внушено да наричатъ кръста, за да има берекетъ презъ годината!" Гергьовдень, Димитровдень, Петровдень, въ повечето случаи, се тачатъ и пазятъ и отъ мохамеданското население. Въ езиково отношение българитѣ мохамедани сѫ сѫщо интересни. На „кое", казватъ „катро", за „рѣдко" казватъ „жидко", на ковачница — „кузня" и т. н.

Всѫщность, българитѣ отъ този край сѫ голѣми патриоти и въпрѣки че принадлежатъ на две вѣроизповѣдания, но сѫ запазили чисти своитѣ национални особености. Въ съзнанието, обаче, на нѣкои отъ българитѣ мохамедани има заблуждение. Отъждествяватъ понятията народность и религия и като тъй смѣтатъ, че не сѫ българи. Свѣтлината, обаче, на науката и знанието ще ги просвѣти, ако не направо, то чрезъ децата имъ, и ще дойде време, което нѣма да се забави, когато всички съ открито чело ще изповѣдватъ истината, че сѫ българи по народность, което не ще имъ прѣчи да изповѣдватъ свободно и своята мохамеданска религия. Не бѣше ли така сѫщо и съ мнозина българи християни въ миналото и отъ преди сто години? Не смѣташе ли се напр. Василъ Априловъ за натураленъ гръкъ? Но той, като разгърналъ страницитѣ на историята, разбралъ истината, съзнанието и умътъ му се изведнъжъ прояснили, свѣтлина блѣснала предъ очитѣ му и заживявайки съ своето българско народно съзнание, станалъ единъ отъ най-голѣмитѣ народни защитници и будители, като жертвувалъ всичкитѣ си срѣдства само и само да просвѣти

своитѣ сънародници. Съ негови срѣдства е отворена знаменитата Априловска гимназия въ гр. Габрово. Тъй ще стане и съ родопскитѣ българи мохамедани. Деньтъ е близу! Той скоро ще дойде, и тѣ наредъ съ всички ще се гордѣятъ съ своята българска народность.

Изъ в. „Ученически полетъ“, 1939 г. гр. Пловдивъ

Атемъ Атемовъ
с. Забърдо, Асеновградско.

КАКВИ СМЕ И КАКЪ ДА СЕ ГЛЕДА НА НАСЪ.

О, българино! — Какво можемъ да кажемъ за българитѣ мохамедани, за тия скромни и миролюбиви планинци, които обитаватъ по безкрайния родопски лабиринтъ? Преди всичко, перото не е въ сила да опише тѣхната зла участь — мизерия и постоянно презрения отъ своитѣ еднокръвни братя, непознаващи историята, брата, рода си! — Да глеаме на всичко това като на една суетна забава ли, която незабелязано ще отмине съ другитѣ задължения на ежедневието въ живота? Да ги откѫснемъ ли отъ нашитѣ граници и да ги предадемъ на онѣзи, които нѣматъ нищо общо съ тѣзи чисти славяни?

О, българино! Направи разлика между вѣра и народность! Вслушай се въ историята, прецени тѣзи планинци, смазани отъ духовна и материална мизерия, но скромни и велики по духъ български войници, които знаятъ, какъ се обича и мре за отечеството, какъ се изпълнява върховенъ дългъ къмъ Царь и Родина.

Историята е ясна. Следъ отпадането на римлянитѣ и византийцитѣ славянитѣ използували разредѣлото население въ Балканския полуостровъ. Въ родопския край се заселили сроднитѣ славянски племена, смоляни и рупци. Кой дойде отъ Азия, та изпѫди тѣзи славянски племена и се настани на тѣхно мѣсто, като имъ взе езика, обичаитѣ, традициитѣ? Днешнитѣ българи мохамедани ли?

Не!!! — Чирменската победа (1371 г.) разкри възможноститѣ на турцитѣ свободно да се разполагатъ въ цѣлия Балкански полуостровъ, а и да застрашаватъ Европа. Петь вѣка тѣ кръстосваха на длъжъ и ширъ България и оставиха своитѣ следи, следи пропити съ кръвь. Задача било, всѣки турчинъ да направи по единъ християнинъ мохамеданинъ, като се е мислило, че съ това той спечелва рай „дженнетликъ“ (споредъ корана). Но турцитѣ не могли да отнематъ най-важното, а именно езика, обичаитѣ, традициитѣ на българина, нито да промѣнятъ българскитѣ имена на мѣстноститѣ. Българитѣ мохамедани въ Родопа и тѣхнитѣ братя християни запазиха до день днешенъ членоветѣ: т, та, то; с, са, со; н, на, но и каквѳ ли не още друго отъ хубавата българска речь. Като знаемъ, що е за единъ народъ езикътъ, езикътъ бащинъ и майчинъ, езикътъ на дѣдитѣ и прадѣдитѣ, лесно ще разберемъ тогава, кои сѫ и какви сѫ тия планинци вь Родопа.

Често се смѣсва вѣра и народность. Сѫщото правятъ и мнозина българи мохамедани, които безъ да държатъ смѣтка за своя езикъ, нрави и обичаи, мислятъ, че всички турци сѫ мохамедани и всички мохамедани сѫ турци. Отъ тукъ иде и желаниятъ трагикомизъмъ, въ понятието религия да се включва и понятието народность, родъ и държава.

О, българино! Тогава какво трѣбва да правимъ съ тѣзи наши заблудени еднородци? — Да имъ се сърдимъ ли, че тѣ не се наричатъ българи? Разбира се, че това е тѣхна грѣшка, но отъ това следва ли, че трѣбва да бѫдатъ тѣ изселени. Не! Трѣбва работа. Чрезъ любовь и чрезъ ревностна всестранна дейность между тѣхъ постепенно трѣбва да се разбиватъ стенитѣ на закоровѣлия имъ вѣрски фанатизъмъ, та съ търпение да дочакаме деня, когато съ обща радость наистина ще се почувствуваме близки и единни, каквито Богъ ни е създалъ.

Изъ списание „Родопа“, 1939 г.

Имамъ **Мустафа Шарковъ**
с. Лѫжене, Чепинско.

1. ПРОСВѢТАТА У БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ И ОТЪ ЩО СЕ ЗАТРУДНЯВА ТЯ.

Българитѣ мохамедани сѫ здрави и физически развити люде. Въ религиозно отношение тѣ се отличаватъ съ голѣма вѣра въ Аллаха. Редовно изпълняватъ своитѣ религиозни обязаности и тамъ, гдето нѣма джамия, задоволяватъ се съ макаръ и малка стая, която имъ служи за молитва. Бидейки религиозни, мнозина вече чувствуватъ и вѣрватъ, че чрезъ вѣрата, културата и просвѣтата за всички ще настѫпи по-добъръ и свѣтълъ животъ. И ако при все това, това съзнание не е навсѣкѫде будно, причината е, че общо взето тия люде нѣматъ срѣдства, за да подържатъ децата си, следъ като сѫ добили основно образование, въ по-високи училища. Освенъ въ Аллаха, българинътъ мохамеданинъ вѣрва и въ човѣка. Той е довѣрчивъ и лесно се сприятелява. Той е милостивъ и готовъ за помощь. Но не бива да се забравя, че живѣейки въ оскѫдица, той има съвсемъ малка възможность да помага и на другитѣ.

Българитѣ мохамедани ценятъ вече и просвѣтата. Тѣ виждатъ какво свѣтило е тя, но, за съжаление, стариятъ вече не може да учи, а за младиятъ нѣма срѣдства. Благодарение на държавата, която организира и при най-последнитѣ колиби училища, вече всички родопски деца могатъ да получатъ основно образование. И сега, като се дойде въ родопскитѣ краища, се вижда, че българинътъ мохамеданинъ не е вече онзи нѣкогашенъ ахрянинъ, такъвъ какъвто е билъ нѣкога. Дори сега всѣки, който бива одобренъ за войникъ, е радостенъ, че е избранъ за такъвъ. И наистина, българитѣ мохамедани сѫ добри войници.

За отбелязване е, че българитѣ мохамедани сѫ природно интелигентни и съ отворенъ умъ ученици. Поради беднотия обаче, много даровити деца прекѫсватъ образованието си. Неволята на тѣзи хора е много голѣма. Тѣ нѣматъ достатъчно земя за обработване, и нѣматъ възможность да намиратъ друго препитание, та камо ли да продължатъ и образованието на децата си. Ето защо, дългъ се налага на всѣки просвѣтенъ човѣкъ и на будното българско общество да помогне на тѣзи сънародници материално и морално. Нека обърнемъ погледъ къмъ бѫдещето, което зове всички къмъ просвѣта и култура. И когато тя премахне невежеството и мизерията, тогава ще настѫпятъ по-добри времена. Тогава независимо отъ религията която изповѣдваме, ще се радваме на хубавото отечество, въ което живѣемъ.

изъ в. „Тракиецъ“, 1939 г.
гр. Ямболъ.

2. БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ У НАСЪ.

Българитѣ мохамедани или помацитѣ, както се нарича една частъ отъ населението на Родопитѣ, сѫ близу сто хиляди души. Такива има още макаръ и въ не голѣми компактни маси въ Северна България и въ бившитѣ Скопски, Битолски и Солунски вилаети.

Отъ где носятъ името си помаци тия българи, не се знае, обаче самитѣ тѣ не обичатъ да ги наричатъ тъй, най-вече за това, защото се поставятъ въ едно неудобно положение на хора, непринадлежащи нито къмъ българитѣ, нито къмъ турцитѣ.

Правени сѫ доста проучвания на името „помаци“, и мнозина сѫ склонни да го обясняватъ че произхожда отъ „помагачи“. Всички, които сѫ помагали на Турция и султана, били наричани помагачи. И може би, сегашнитѣ българи мохамедани сѫ били едни отъ най-ревностнитѣ помагачи и затова, следъ като приели мохамеданската вѣра, станали помаци. Други обясняватъ думата да произ-

хожда отъ „по мѫка“, съ мѫка приели мохамеданската вѣра. Кое обаче е истинското обяснение, не се знае.

Поради тия вѣрски различия християнитѣ въ България гледатъ на българитѣ мохамедани съ презрение, недовѣрие и дори омраза. Това, обаче, не е заслужено. Гледани съ лошо око, като чужди хора, българитѣ мохамедани водятъ самобитенъ, затворенъ животъ, но ако се спечелятъ тѣ съ отношения искрени, тактични и пропити съ братска любовь, тѣхнитѣ души ще се разтворятъ. Така тѣ биха могли да достигнатъ до съзнанието, че религията нѣма нищо общо съ народностьта, и че както има българи, които сѫ католици и евангелисти, така могатъ да бѫдатъ и тѣ мохамедани. Такива случаи, гдето религията не раздѣля кръвнитѣ братя, както у насъ, има и въ Югославия. Тамъ мохамеданитѣ югославци сѫ наравно и съ сѫщото народностно съзнание и чувство, както югославцитѣ християни.

Имамъ Мустафа Шарковъ.

Българитѣ мохамедани у насъ могатъ да бѫдатъ много добри и предани българи, дори мнозина отъ тѣхъ вече придобиватъ това съзнание, което сигурно ще спечелва още привърженици. Защото по природа българинътъ мохамеданинъ е вѣренъ служитель, изпълнителенъ войникъ и подчинителенъ гражданинъ. За да може, обаче, тия му качества и съзнание да се развиватъ и утвърждаватъ, той трѣбва да не бѫде подценяванъ, обиждань и презиранъ.

Напослѣдъкъ държавата почна да полага грижи и за българитѣ-мохамедани, обаче тия грижи трѣбва да се все повече систематизиратъ и увеличаватъ. Отраденъ фактъ е, че и въ най-малкитѣ селища има вече училища, които отварятъ очитѣ и просвѣтляватъ ума на подрастващитѣ поколѣния, които, нека се надѣваме, ще вървятъ вече по начертания пѫть. Усилията, които се полагатъ отъ учителитѣ, се все повече оценяватъ, и тѣхната дейность дава все по-голѣмъ резултатъ.

Прочее, повече усилия за просвѣта на българитѣ мохамедани, повече грижи за тѣхното народностно осъзнаване, повече любовь и зачитане къмъ тѣхъ — ето пѫтя, за да станатъ тѣ не само призвани българи, но и добри строители на България въ нейния и своя пѫть къмъ напредъкъ и благополучие.

Изъ сп. „Нация и Политика“, 1939 г.

3. ФАРОВЕ.

Въ моретата има изградени върху скалитѣ и брѣговетѣ високи кули. Върху тѣхъ поставятъ фенери. Такива кули има, въобще, при морскитѣ пристанища. Това сѫ фарове. Безъ тѣхъ не може да се пѫтува изъ морето. Силната свѣтлина, която издаватъ вѫтре поставенитѣ лампи, посочва пѫтя на моряцитѣ. При всѣки фаръ има по нѣколцина човѣци, чиято длъжность е да чистятъ стъклата и се грижатъ за фароветѣ, за да могатъ винаги и на далечъ да свѣтятъ.

Каква голѣма поука можемъ да извлѣчемъ отъ тѣзи фарове и тѣхнитѣ пазачи! Животътъ е пълненъ съ опасности и несгоди, и колкото повече хората живѣятъ въ невежество, простотия и болести, толкова по-лошо за тѣхъ. Колко много сѫ

тѣзи особено срѣдъ българитѣ мохамедани, които не знаятъ да потърсятъ свѣтлината чрезъ науката и просвѣтата, понеже фанатизмътъ не имъ позволява да се учатъ, да четатъ и пишатъ на своя езикъ, на който говорятъ и който имъ е майчинъ езикъ! Други тънатъ въ мизерия поради голѣмия фанатизъмъ, който ги тласка далечъ отъ правилното разбиране на нѣщата и своята си вѣра и вмѣсто религия правилна и разбрана, която да изпълняватъ на свой роденъ езикъ, се отдаватъ на невежество и съ нищо неоправдана простотия. Фанатизмътъ ги е така здраво сковалъ и обхваналъ, като че въ нѣкакви магически прѫчки, че не имъ дава възможность да погледнатъ поне другитѣ свои съвѣрци въ разнитѣ части на свѣта, които отдавна сѫ скѫсали съ простотията и фанатизма и живѣятъ единъ животъ, достоенъ за човѣци и просвѣтени граждани.

Колко голѣма нужда има отъ фарове въ такава срѣда, които да разсѣятъ тъмнината предъ толкова замрежени погледи! Трѣбва да се разбере, че само когато се премахнатъ петната въ тѣхнитѣ погледи, наричани простотия и невежество, само тогава ще могатъ да бѫдатъ истински просвѣтени, религиозни мохамедани, безъ мизерия и съ добъръ животъ граждани. Такива факленосци бѣха Раковски, Паиси, Левски, Каравеловъ, Ботевъ и други тѣхни съработници и последователи. Тѣхниятъ заветъ къмъ насъ, българитѣ мохамедани, би се изразилъ тъй: Стани фаръ, свѣтилникъ на народното съзнание и достоенъ пазитель на българската си народность, и тогава всичко въ живота ще ти бѫде чисто и свѣтло!

III. НАРОДОУЧЕНЪ ОТДѢЛЪ.

1. СЕЛИЩА И АРХИТЕКТУРА.

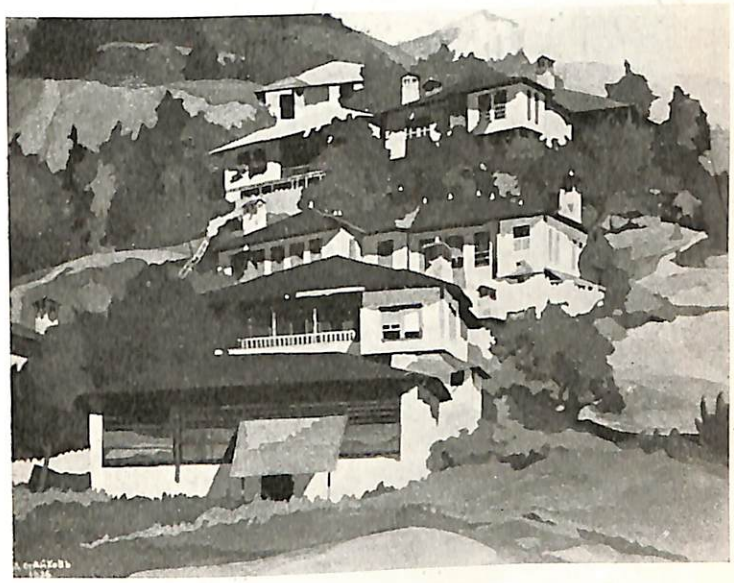

Картина отъ худ. Ан. Стайковъ.

Бълг. мохамеданска махала въ гр. Смоленъ.

Българско мохамеданско селище отъ Девинско.

Снимка Ал. Вълкановъ.

Часть отъ махала въ бълг. мохамеданско селище въ Смоленско.

„Пóгонъ“ въ бълг. мохамеданска кжща въ Смоленско.

„Кьошкъ“ въ бълг. мохамеданска кжща.

2. НОСИЯ.

Българи мохамедани отъ с. Дрѣново, Асеновградско

Момичета, българки мохамеданки, отъ с. Богутево, Асеновградско.

Носия на българка мохамеданка отъ с. Чепеларе.

3. НАРОДНИ ПѢСНИ.

Защимъ не минешъ, севдинку?

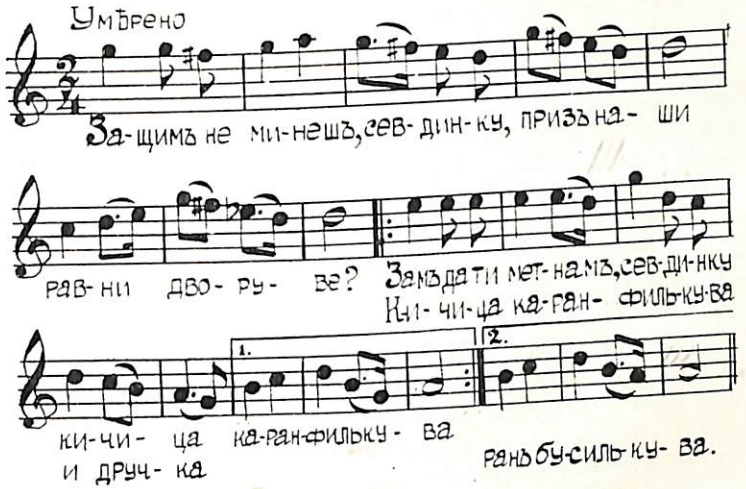

Защимъ не минешъ, севдинку,
призъ наши равни двурове?
Замъ да ти метна, севдинку,
кичица каранфилькува (2)
и дручка ранъ-бусилькува.
Че ще да идешъ, севдинку,
нахъ висока планина,
дребни шилета да пасешъ.
Ага са за менъ затожишъ,
кичица да си извадишъ,
за мене да си приповнишъ
И сасъ менъ да са разтôжишъ.

слушана въ с. Давидково, Ардинско, 1938.

записалъ Георги Ковачевъ,
художникъ отъ Асеновградъ.

ДЕВОЙКО МАЙРИ ХУБАВА.

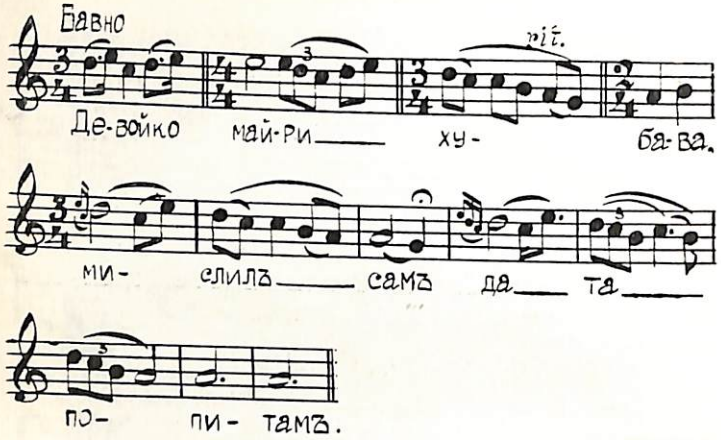

Девойко майри хубава,
мислилъ самъ да та по́питамъ:
ега́ ти любехъ учи́нки,
цулу́фкуве ти би́еха,
кина́ хи беше ма́зала?
— Юначе луду и младу,
ти то́лкуфъ ли са ни сѣташъ:
мой е бубайку тижеринъ,
тижеринъ башъ безиргенинъ,
той чо̂стишъ ходи на пазарь
нахъ Драма, нахъ касабо̂на,
чо̂рни ми ми́ски дани́са,
морни цулуфе да ма́жемъ,
со̂рце юнацку да пукамъ.

Слушана отъ Ахмедъ Хусковъ
гр. Смоленъ, 1939 г.

4. НАРОДНО ТВОРЧЕСТВО ОТЪ С. ЗАБЪРДО, АСЕНОВГРАДСКО.

Записалъ Атемъ Атемовъ

Ни бо̂ркай са на царците работи.

(приказка)

Имя́лу ади́нъ царь, та ни́каде не о́делъ и ни́когекъ не слушалъ. Саде́ наря́далъ: асу́й да направите, анузи́къ да заколите и анузи́къ да затворите. Врить са са чудили кина да правятъ, да ни упатятъ нѣкву. Хеле адинъ день душо̂лъ адинъ яце упе́ренъ чилякъ, мино̂лъ упрешъ куна́канъ и му са изрю́калъ:

— Льо̂сну е да са колятъ во̂рзани люде!

Чулъ гу ца́рянь и прувóдилъ да гу дуведо̂тъ нахъ нега. Утве́ли гу и ца́ренъ му далъ мейда́нъ четри́десте дене да найде кадету са сята чилякъ, койту си́шкю да знае и си́шкю да може, инакъ и нега ше заколи. Какво ше прави чиля́канъ! То̂рналъ да тро̂си. Убигра́валъ, убигра́валъ, ама нищу не на́лъ. Пъкъ уста́нвалъ лю е́ще ади́нъ день и главо̂на ше му зо̂матъ. Сьо̂дналъ тугава на адно́ мясту и зьо̂лъ да плаче. Въ атуй време душьо̂лъ адинъ старецъ и гу пупиталъ оти плаче.

— Какъ да ни плача, му рекôлъ чиля́канъ, ага ми оста́нва е́ще адинъ день да жи́вамъ! — и му разправилъ си́шкю.

— Льо̂сну е, рекôлъ старецанъ, койту е билъ евли́е. Утре на асуй време ше мине адинъ асако̂въ и асако̂въ чилякъ и ти ше гу засле́дишъ, дету сто̂пи той, и ти тамъ, — дету сто̂пи той, и ти тамъ!!.

Наистина тъй и ста́налу. На утерно̂на мино̂лъ чиля́канъ и той то̂рналъ слетъ нега и ичъ гу не́ пупу́скалъ. Пъкъ и той билъ евлие. Ви́делъ евли́ена чи анузи́къ чиля́къ и́ште нѣкву, зато́ са убърналъ и гу запиталъ какво и́ще. Тоя му разправилъ.

— То е льо̂сну, рекôлъ евлиена. Утре вечерь ше до́дишъ въ гуля́мана жумо̂, ше са скриишъ и

ше чякашъ да додатъ евлиене. Кутриту е въ средо́на, той е нача́лниканъ на евли́ене и си́шкю знае.

Тъй и ста́налу. Утишо́лъ чиля́канъ и са скрилъ въ жумо́на. Ага са мо́ркналу зо́ли да фли́затъ кату пилце призъ пармакля́цине евлиене. Нимя́лу кина да са пра́ви и страхъ не страхъ, излялъ чиля́канъ и праве фъ нача́лниканъ. Уклю́чилъ му са на ши́яна и му рекО́лъ:

— Аманъ! Ка́жи ми кутри́къ чилякъ си́шкю знае и си́шкю може?

Ама ага гу пугльо́дналъ по-хубаву, кина́ да ви́ди! Самъ самичекъ ца́ренъ! Отшту са уплашилъ, та му припа́дналу и си́лумъ гу са сажуви́ли. Ца́ренъ му направилъ тогава темби́хъ и му рекО́лъ:

— Во́рви си стига и ага ни знаишъ, нимо́й са бо́ркай на ца́рцките работи.

Пословици.

Утъ ужа́къ да е, та да́ е сасъ адинъ бажа́къ.
Бо́рзуту е мо́рзу.
Изикь ко́кале нема, ама ко́кале труши.
Ру́катъ ли та — сѣдай, по́дятъ ли та — бѣгай!
Храни душа, да та слуша.
Дука́рва са като струше́нъ пищолъ.
Чу́ди са като удри́ту за́глава.
Да ти зо́ма пилену, пъкъ да ти с . . . въ гня́здуну.

Гатанки.

Червенъ волъ лиже чьо́ранъ. (Пламъкъ и бакъръ).

Златна кокошка съ чо́рна опашка. (Главня съ жарь).

Бабайкуму не со́ е родилъ, синО́нъ фавъ Стамболъ утишо́лъ. (Огънъ и димъ).

За паро́ нящо, пъкъ цала коща напо́лня. (Свѣшь).

Че́ранку гу о́ди, бѣлку гу сле́ди. (Игла и конецъ).

Че́три момичета играятъ на два дула́пя. (Тепавица).

Двамина братя, адина се опасва, а другия са разпасва. (Станъ).

Черну яде, бѣлу с . ре. (Воденицата).

Двамина братя се гледатъ, па са не ви́дватъ. (Очитѣ).*)

Народни повѣрия.

Ага са люля празна лю́лкя, де́тено фа́та аста-
ло́къ. (Разболява се).

Ага са люля празна веру́га на о́ганянъ, няква бельо́ ше стане!

Ага пупое́ кукошка, не-ьо́ за убаву въ анай ко́ща!

Ве́черу ага пупое́ пѣтелъ, ше са развали времето!

Аку завие́ куче, лоше работа ше стане!

Призъ Арминската нидѣля (6. IV.) не бива да се пере, оти призъ ля́туну лити́ градушка и нема берекеть. (с. Брезе).

Ага са жени чиля́къ за фтора жена, вечерто́нъ пу́скатъ (стрелятъ). Туга́ чиля́канъ хо́ди на гро́банъ на по́рвана си жена и е поли́ва съ во́да, за да ни гури умрялана жена.

Срещу Колада (въ с. Брезе) вечерто́нъ са сби́ратъ мо́мине, зиматъ пченица и ходятъ на няква чешмьо́, садьо́тъ е и изричетъ асъй: „Сасъ кутро́ту момче сади́мъ и жо́нимъ призъ аса́й но́шъ, сасъ нега да са зьо́миме“ и ушъ са ви́дьвали фавъ со́не.

„Ге́ргювдень“.

На Гергьовдень момичетата си препасватъ презъ кръста млада върба, па ходятъ и събиратъ отъ седемь извора вода, отиватъ и на рѣката, обръщатъ

*) Последнитѣ четири гатанки сж отъ гр. Девинъ, записани отъ Риза А. Солаковъ.

се надолу, па тъй точатъ и наричатъ: „Ка́ксу е дльо́га ря́каса, тъй да ми стане и кусо́са!“ Съ събираната вода си решатъ косата.

До този день никой овчарь не коли агне. Всички люде ставатъ рано сутриньта и се миятъ съ „ро́са“, за здраве. Правятъ „ти́калници“ (баници отъ зелено) и ги раздаватъ по съседитѣ. Тоя день не бива да се спи, зашото презъ цѣлото лѣто ще се спи. Окачатъ кантара на зелено дърво и се теглятъ, та и тѣ да бѫдатъ здрави и зелени.

„Януфъ-день“ (Еньовдень).

Срещу тоя день момичетата набиратъ цвѣтя и си правятъ китки, като всѣко едно си поставя знакъ, за да си я познае после. Взематъ бакъръ и наливатъ отъ извора „мо́лчашна вода“. Поставятъ киткитѣ въ бакъра, покриватъ го съ червенъ „намазко́къ“ и го поставятъ да стои подъ „трендафилъ“ презъ нощьта. На сутриньта го взематъ и занасятъ въ нѣкоя кѫща, кѫдето избрана стара жена го отхлупя, взема една по една киткитѣ и нарича: „Кутра́ту ше зо́ме хажия, не́йната китка да излезе́!“ „Кутра́ту ше зоме бугатъ. .“, „Кутра́ту ше зо́ме факиринъ. . .“ и т. н. Тъй се наричатъ всички китки, въ което време момитѣ пѣятъ. Всѣка си взема китката и я крие за „илачъ“, а съ водата си миятъ очитѣ, за да не ги болятъ.

„Димитровдень“ (Касумъ).

Този день е за овчари и ратаи, поради което му казватъ „мо́ски день“. Тогава всички се разплащатъ и напущатъ господаритѣ, или пъкъ се наново уславятъ. Женитѣ пазятъ никой да не взема ножици или да пипа конци, защото се вѣрва, че както се отварятъ ножицитѣ, тъй ще се отварятъ и вълчитѣ уста презъ цѣлата година. Не бива да се точи (о́стри) нищо, защото тъй ще се „о́стрятъ“ вълчитѣ зѫби и ще нападатъ овцетѣ.

5. НАРОДНИ ОБИЧАИ ВЪ с. БЕДЕНЪ, ДЕВИНСКО.

Записалъ Османъ Фер. Хамидовъ

Посрѣщане баба Марта.

На 14 мартъ (1 с. с.) ставатъ рано сутриньта, събиратъ слама и я запалватъ на двора, прескачатъ огъня, за да бѫдатъ здрави презъ годината. Сѫщото се прави и за да не ги хапятъ змии презъ лѣтото. Вѣрва се, че този, който не пали м а р т е н и ц а, на него змии ще влазятъ въ кѫщата.

На Св. Четиридесеть мѫченици.

(Къркъ Чибукъ)

Този день не се пипа игла, ножъ, ножици и въобще нѣщо отъ желѣзо, съ което се рѣже или сѣче, защото се вѣрва, че който пипа такива нѣща, работи или рѣже, презъ лѣтото ще му се случватъ много спънки и мѫчноити, а сѫщо ще го срѣщатъ вълци, мечки и разни други диви звѣрове.

Кукувица.

Когато чуе пръвъ пѫть кукувицата, човѣкъ трѣбва да е добре нахраненъ и да има у себе си нѣкой левъ пари, защото се мисли, че ако е гладенъ и нѣма пари, ще бѫде гладенъ и беденъ презъ цѣлото лѣто. Сѫщо се гледа да не бѫде човѣкъ изморенъ, защото цѣлото лѣто ще прекара съ голѣмъ трудъ и пребитъ отъ работа.

Тогава се отмѣстятъ по три камъка и гледатъ, какво има подъ тѣхъ. Ако има нѣкои животинки, бубулечки или червеи, а най-вече мравки, радватъ се много, защото мислятъ, че като има мравки, колкото сѫ мравкитѣ, толкова овце ще наплодятъ и ще бѫдатъ живи и здрави. А ако нѣма нищо подъ камънитѣ, много имъ е мѫчно, защото мислятъ, че ще бѫдатъ въ нѣмотия и болни.

Други пъкъ въ това време завръзватъ една кърпа, слѣдъ като предварително се прегледа най-

добре да нѣма нищо въ нея. На другия день по сѫщото време я развръзватъ, като мислятъ, че кукувицата имъ е сложила нѣщо: трева, косъмъ, пръсть и пр. Ако въ кърпата има трева или ко-

Съборъ въ село Св. Петка, Чепинско, населено изключително съ българи мохамедани.

съмъ, това имъ предсказва добъръ животъ и здраве презъ годината, а ако има пръсть, то значи смъртъ на нѣкого въ кѫщи, и затова много се отчайватъ. Всѫщность нищо нѣма, и нищо не се случва.

БАЯНИЯ.

Баяне за детска болесть.

Взема се детето, занася се вънъ отъ селото, изкопава се една л о ч к а (яма) въ земята, слага се въ нея детето, обръща се три пѫти, после се слага малко пръсть върху него и се произнася:

— Това не е вашето дете, не е!
Вашето си дадохме,
това си е наше! (три пѫти).

После вематъ четири гвоздейчета, отъ тия, съ които коватъ конетѣ, само връхчетата, заковаватъ ги отъ страни на мѣстото, дето е било поставено детето. Следъ туй то се изважда и занася въ кѫщи, като пакъ се изговаря сѫщото. Детето оздравява, и му се запазва животътъ.

Баяне за уплаха.

Взема се една кърпа, завръзва се на единия край и почва да се мѣри отъ лакътя до пръститѣ, после се слага на гърдитѣ на болния, плюва се малко на нея и се произнася:

— Бисмилляхир-рахманиръ рахимъ!
змия подъ ка́менъ,
о́вце въ коша́ра,
те́ле подъ кра́ва,
я́гне подъ о́вца,
мра́ви въ мравилекъ и
со́рце на мѣсто!!.

Това се повтаря три пѫти и се мѣри съ кърпата и на третия пѫть, колкото артиса отъ кърпата, толкова се е уплашилъ човѣкътъ (тъй като баячката върти кърпата въ ржцетѣ си, и винаги на третия пѫть остава по малко отъ нея). Това се прави защото, когато се уплаши нѣкой, смѣта се, че сърдцето му е измѣстено, та да се намѣсти.

Баяне за урадисване.

Баячката застава надъ болния и нарежда:

— Бисмилляхи рахманъ и рахимъ!
отпусни глáва, отпусни рôки,
отпусни нóги, отпусни снага!
Всичко си отпусни!
Та е била кьорава, та та е не вúдѣла,
та са е нé уздáла, какъ та е настôпила,
отпусни я! . . .

Болниятъ се сплакнува (измива) съ предварително приготвена вода, въ която има разни билки. Тая вода се изсипва подъ червенъ трендафилъ, като се нареждатъ думитѣ:

— Тука да останúшъ!
Ти немашъ работа вейке сасъ мень!

Това се говори на водата, като се мисли, че болестьта е вече въ нея, съ надежда, че ще оздравѣе болниятъ човѣкъ.

Баяне съ пепель.

Маже се болното мѣсто съ пепель и се произнася:

— Бисмилляхи рахманъ и рахимъ!
Тимрьô, тимрьô каранжа, биринжи саранжа!
Да му дамъ вéчеря,
да ни дочýва прóйгюма,
както се скрива слôнцесу,
и то атъй да са скрие,
вéйки да ни дóйди нахъ тýва,
то нéма работа тувъ! . . .

Баяне съ пржчки отъ „бъзаникъ“.

Взема се ножче, което три пѫти се слага на болното мѣсто, и следъ това се нарѣзва бъзаниковата пржчка, като при всѣко слагане се произнасятъ думитѣ:

— Бисмилляхи рахманъ и рахимъ!
Да му дамъ прóйгюмка,
да ни дочýва пладнинка.
Както са крáта мѣсечината
и то тъй да са крáти!
Както са вдига слôнцето
и то тъй да са вдигне! . . .

(Баянето се гледа да става на „крáтешъ мѣсечина“).

Следъ това взематъ се пржчкитѣ и се свързватъ нѣкжде на тавана или на открито, на слънце, да съхнатъ, като се казва:

— Както пржчкитѣ съ́хнатъ,
тъй и бóлката да исъ́хне! . . .

Баяне за появили се разни пѫпки.

Взема се малко пепель, разбръква се съ вода, маже се съ пръстъ болното мѣсто и се произнася:

— Бисмилляхи рахманъ и рахимъ!
Аллахтанъ дерманъ бунданъ себепъ
да му дамъ прóйгюмка,
да ни дочýва пладнúнка.
Както са вдига слôнцесо,
и то атъй да са вдигне.

Сжщото се повтаря две-три сутрини наредъ.

Баяне съ мехлемъ.

Приготвя се мехлемъ отъ разни треви, маже се раната и се произнася три пѫти:

— Бисмилляхи рахманъ и рахимъ,
това му е лекô! . . .
Запалила се цáрюва корúя,
съ какво са огася?
Съ зелена трева
и съ студена вода.

Врачуване.

Когато нѣкого боли нѣщо или пъкъ добитъкътъ му не е здравъ, отива при врачката да я пита. Тя почва да върти краката си, тъй познава, каква е болестьта и почва да нарежда на човѣка:

— Ще вземешъ отъ три плевни човѣтъ (цвѣтъ), отъ лѣстовично гнѣздо пръсть, отъ мравилнекъ сýще, отъ лѣвъ виръ вóда, която да се налѣе съ сребъренъ сждъ седемь пжти, отъ седемь различни дървета клончета, да се смете на кръстъ джамията и да се накади съ това сущe, а другитѣ работи да се събератъ и объркатъ. Следъ туй да се оставятъ на звездитѣ презъ нощьта и на другата вечерь да се покрие болниятъ човѣкъ или добитъкъ. Гледа се, сжщо, дето ще стжпи пръвъ пжть, да се сложи на това мѣсто пристьô, а отгоре да се налива вода презъ решето, въ което се сѣе брашно, като се гледа водата да се събере въ нѣкои сждъ и се занесе още презъ нощьта, дето не минаватъ хора и да се изсипе, защото болестьта може да се предаде отъ единъ човѣкъ на другъ.

Магии.

Често пжти хората си завиждатъ едни други, каратъ се за нѣщо и не могатъ да надвиятъ злобата си, въ който случай прибѣгватъ до магии за отмъщение. Ето нѣколко вида магии:

1. Вематъ пръсть отъ гроба на нѣкой наскоро погребанъ мръртвецъ и отиватъ презъ нощьта при тоя, на когото искатъ да направятъ магия, и съ тази пръсть надхвърлятъ кжщата му.

2. Или пъкъ вематъ парче сапунъ, забождатъ на него игла, слагатъ го въ гроба и казватъ:

— Както се топи сапунътъ, тъй да се топи и човѣкътъ (нарича се името му).

Иглата се слага, за да боде и човърка човѣка.

3. Вематъ се ножици, и на когото искатъ да правятъ магия отрѣзватъ отъ дрехитѣ му и косата, вематъ отъ стжпката му пръсть и още нѣкои работи, събиратъ всичко това и го слагатъ кждето ще мине той, което значи че не ще отиде на добъръ край.

Магии за добитъкъ.

1. Презъ нощьта срещу Гергьовдень магесницата се съблича по риза и отива изъ двороветѣ и кжщитѣ, та рѣже брадитѣ на съседскитѣ кози, по който начинъ се превзимало млѣкото имъ и отивало въ тия на магесницата.

2. Сжщо се прави и съ кравитѣ. Взема се въ една торбичка соль и вечерьта, когато се връщатъ кравитѣ отъ паша, заравя се торбичката на улицата, за да минатъ надъ нея. Следъ това я изваждатъ и даватъ сольта на своитѣ крави, по който начинъ се превзема чуждо млѣко.

Смѣта се обаче, че магесничеството е много тежъкъ грѣхъ, затуй малцина прибѣгватъ до него и малцина го знаятъ.

Наричания.

Вечерьта срещу Коледа или Водици моми и ергени, или пъкъ млади жени вематъ по малко пшеница, отиватъ при нѣкоя чешма или вода, хвърлятъ пшеница въ водата и казватъ:

— Бесмилляхи рахманъ и рахимъ! Съ когото ще се вememъ, съ нега да сънувамъ чи жôнимъ пшеница!

После си отиватъ въ кжщи, вематъ единъ залъкъ хлѣбъ, турятъ го въ устата си и наново го изваждатъ, следъ което го слагатъ подъ възглавницата, на която ще спятъ, и пакъ казватъ сжщото:

— Бисмилляхи рахманъ и рахимъ! Съ когото ще се вememъ, съ него да сънувамъ, че ядемъ този хлѣбъ.

Взематъ сѫщо едно парче сапунъ, слагатъ го подъ възглавницата си, следъ туй се кланятъ, прочитатъ нѣкоя молитва и си лѣгатъ. Но всичко това правятъ мълчишкомъ, защото, ако проговорятъ, всичко отива напраздно. Сутриньта, като се събудятъ, не казватъ никому, каквото сѫ сънували, а чакатъ да сънуватъ сѫщото втори и трети пѫть; ако съньтъ се повтори и потрети, то значи ще се сбѫдне.

Клетви къмъ мѫже.

Често пѫти се случва единъ мѫжъ да напустне жена си и да се ожени за друга, тъй като обичаятъ позволява това. Въ такъвъ случай изоставената на произвола на сѫдбата жена съ огорчение на душата си нарежда следнитѣ клетви по адресъ на мѫжа си:

1. Ми́ло я́сно слôнчице! То отъ мене привали́ деветь села, пъкъ нега Аллахъ да привали деветь ка́та ни́зъ-земя!

2. Аллахко милъ и сре́баренъ! Чуй, Аллахко, какво са тьôгли, та ма ко́ртулисай отъ него! Дано́ съ ти́кла и тоя́чка да похо́де! Дано́ кьоравъ и слепъ да стане! Дано́ ходе кадето ходе, и пакъ на мо́исе рачи́нки истячъ да остане!

3. Ми́ло ясно слôнчице! Дано́ иде, та да са не вôрне. Дано́ гу гро́мъ пôрсне! Дано́ му дри́пите донесôтъ! Дано́ му хабе́ре дойде! Свине адно дано́ му ко́ренчека смете и чумата да го сбере! . .

Събралъ и записалъ:
Османъ Ферадовъ Хамидовъ
с. Беденъ, Девинско, 1939 год.

Клетви.

(отъ Девинъ)

Дано́ у́бафку ни ви́дишъ!
Дано́ та гро́мъ пъ́рсни!
Дано́ две на адно́ ни сбире́шъ!
Дано́ ти ко́реня баттиса!

Дано́ и́дишъ, та да са ни въ́рнишъ!
Дано́ та ля́пчика изкю́ри!
Дано́ та ко́мката усляпи́!
Дано́ за явля́тъ попла́чишъ!
Дано́ на о́гънь изгуришъ!
Дано́ то́ръ-топъ станишъ!
Дано́ нийди микянъ ни фати́шъ!
Дано́ та вълкъ истуря!
Дано́ ни усъ́внишъ!
Дано́ ни замъ́ркнишъ!
Дано́ та чу́мата сбере́!
Дано́ нѣмку похо́дишъ!
Дано́ ти ръки́ти исъ́йнътъ!
Дано́ ти нуги́ти исъ́йнътъ!
Дано́ отъ Аллаха гу найдишъ!
Дано́ ти й арамъ бинь ктранъ!

записалъ Риза А. Солаковъ
гр. Девинъ

6. НАЗВАНИЯ НА МѢСТНОСТИ.

гр. Девинъ

Тупила́та
Въртѝлекъ
Учуру́ма
Требе́шково
Ко́менъ
Каля́вища
Умата
Раки́тово
Бабинъ-чучуръ
Лѫката
Люту-камъне
Ми́лото Господи
Поповъ-виръ
Ка́урската-кале
Турската-кале
Бабинъ-градъ
Чурали
Царулву
Двата-моста
Грибине́цъ
За́пѫть
Посестра
Илница
Стоянови-присоки
Червенъ-камень
Селски-долъ
Васильва-тикла
Растюву
Кърнаву-равнищи
Сребърница
Ру́днюву
Усо́и
Студената-вода
Ра́вни
По́длѫгъ
Въ́лчищу-скакалу
Парѣта
Пелтековъ-виръ
Мадну-бъ́рци
Ге́ргюва-пѫтека
Каленикъ
Студенецъ
Каурскуту-гроби
Бѣлецъ

Черта́
Кутела
Забърди
Мъртви́цата
Кжпникъ
Преполя́нкитѣ
Кръ̀стовити
Забрали
Бъ̀рдуту
Лильву

Ро́венето
Са́йну
Зланикуву
Петрищету
Завивкитѣ
Калжгеръ
За́пура
Балива-пещюря
Патле́йну
Плани́виръ

Пръ̀ввървата
Бѣлкова-
лювада
Усто́у
Пучува́ла
При́пура
Ра́здула
Засѣка
Струилица

Записалъ Риза А. Солаковъ

с. Беденъ.

Брѣзово
Михалва-бача́
Пе́тковища
Се́лца
Градище
Радва-ливада
Гроба
Сухи-во̀рхъ
Че́рквата
Малки-ко̀рстици

Срѣд.-ко̀рстици
Голѣми-
ко̀рстици
Кирково
Га́споте
Студената-вода
Веливо-равнище
Власово
Бочвица
Моминъ-каменъ

Усойникъ
Гърске-долъ
Джиби́левъ-
гропъ
Мару́левъгропъ
Чертовете
Страшникъ
Равни
Але́на
Манасти́ря

Ето названията на мѣстноститѣ на с. Беденъ, Девинско, въ което днеска не живѣе нито единъ християнинъ, освенъ учителътъ и кметскиятъ намѣстникъ.

Записалъ: Османъ Фердовъ Хамидовъ
с. Беденъ, 1939 год.

с. Забърдо.

Ленищата
Опо́ртата
Чемери́зица
Ямище
Гради́ще
Бакива-падина
Студената-вода

Глухитѣ-камене
Чингинекьошкъ
Цирикова-
чо̀рква
Стоянова-вода
Калиново-
корито

Марин.-ливади
Св. Петка
Черковитѣ
За́градъ
Кокалица
Еризица
Лжкитѣ

Балабана
Присо́йна
Карна́ре
Флакжтъ
Езеро
Топи́лото
Старо-село
Бо̀рце
Черночето
Горне-елово

Долно-елово
Свѣтеката
Св. Атанасъ
Ти́клето
Ту́рлата
Средо́ка
Плавътъ
Каркъма
Растето
Блатищата

Разбития-
камъкъ
Моминъ-камъкъ
Вуртулуми́е
Кла́дето
Поляната
Саласка-гора
Сливоска-
барчина
Могилата.

с. Брезе.

Азмака
Акоската-
присойкя
Бодотина
Бухлювица
Брасто̀
Беданска-
барчина
Валчо
Врачовъ-долъ
Голѣмо-
Тодорово
Голѣмо-нивище
Гуньву-тури́ще
Гарваница
Гребенарарце
Голата-барчина
Джихановото
Елена
Загурлийца
Кумъ-кедикъ
Козилата
Ка́щищата
Куртю-говню
Кулибитѣ
Катра́лницата

Ко̀лкитѣ
Караджо́ва-
лювада
Купатитѣ-чуки
Калявище
Лилековъ-
каменъ
Леуковъ-гропъ
Малко-
Тодорово
Маленету
Мурханица
Нилчивъ-мость
Плаво̀
Първийца
Падинитѣ
Пѣй-кузелъ
Па́влюву
Паржена́ка
Равното-бо̀рце
Св. Йлена
Св. Никола
Срещу
Ста́нво
Стари-ниви
Старата-о́града

Сто̀рна
Се́лищету
Стани́нчину
Сина́нуску
Тодорово
Трапе́то
Усойката
Черквищету
Черквиска-
присойке
Черквата
Черквитѣ
Черночво
Чедарски-
лювади
Капаклж-
бунаръ
Мирьо̀та
Падала
Шамака
Шипката
Юмерски-
свать
Ямитѣ

Записани отъ Атемъ Ибр. Атемовъ
с. Забърдо — Асеновградско

IV. ОПИСАНИЯ НА СЕЛИЩА.

Имамъ **Мехмедъ С. Дервишевъ**

НАШЕТО СЕЛО ТЪРНЪ.

На 2 часа пѫть на изтокъ отъ Устово, точно на 11 клм. по шосето Смолянъ-Устово-Ардино, се намиратъ тукъ-таме разхвърляни кѫщурки, сѣкашъ сѫ накацали, или сѫ се заврѣли татъкъ нѣкѫде по стръмнитѣ гънки на р. Черна. Това пръснато и разхвърлено село се казва Търнъ. Изложението на заселището е южно. Построено е на доста голѣма стръмнина, върху камениста и пѣсъчлива почва. Отъ северъ се загражда съ почти голи ридове. Пороищата дълги години сѫ дълбали и сѫ ги надиплили, като платове, обрасли тукъ-таме съ шубраци и келеви широколистни гори. Самитѣ долини на тая мѣстность вематъ южна, югозападна и югоизточна посока. На югъ отъ селото, като гигантъ, се издига ридъ, обрасълъ съ не много висока гора, въ дъното на която протича и криволичи бързата рѣка Черна, която събира водитѣ си отъ върховетѣ Карлъкъ и Роженъ и при село Срѣдногорци се влива въ рѣка Арда. Въ околноститѣ на с. Търнъ, долу покрай рѣка Черна, се намиратъ малки равнинки, които наричаме лѫкички. Понеже по стръмнинитѣ почвата е пѣсъчлива и камениста, тя е особено благоприятна за вирѣенето на тютюневата култура. На много мѣста се намиратъ и овощни дървчета повече, — орѣхи, по-малко ябълки и тукъ таме череши, круши и др., които обаче не образуватъ овощни градини. Всички тия дръвчета, презъ турско време, сѫ сѣяни по нивитѣ безразборно. Има и много други овощки, които природата сама е засѣла, и затова не сѫ подбранъ

сортъ. А условията сѫ много благоприяни за развитие на овощарството.

Търънци сѫ изключително българи-мохамедани. Поради своята слаба култура, тѣ сѫ изостанали доста назадъ. Отъ друга страна и фанатизмътъ не имъ позволява да отидатъ по-напредъ въ своето културно развитие. Поради своето невежество, търънци гледатъ съ недовѣрие на мѣркитѣ, които имъ се препорѫчватъ за подобрение на стопанството: овощарство, скотовъдство и земедѣлие.

Далечната история на селото не е напълно известна. Името си носи вѣроятно отъ трънъ — дърво. Сигурно мѣстностьта тукъ е била много трънлива, отдето и селището си е получило името. Сега такива трънливи храсталаци нѣма. Споредъ преданието, което съмъ научилъ отъ нѣкои стари мои съвѣрци, българи мохамедани, и което още се предава на младото поколѣние, името „Търнъ“ е свързано още съ времето на първитѣ основатели-заселци на това селище. Споредъ това предание, изпърво търънци сѫ отседнали тукъ въ мѣстностьта, сега наречена „Селското“, дето въ околноститѣ, по склоноветѣ, сѫ се издигали хубави дѫбови, букови и борови гори. Само тукъ-таме гористата мѣстность била прошарена съ пасища, впоследствие преобърнати на ниви. Така се създали добри условия за стопанство. Отъ северната страна се спуща едно малко дере, дето се намира единъ изворъ, чиято вода е доста хубава. Надъ самия изворъ е имало голѣмъ трънъ, който е засѣнчвалъ бистрата вода. Отъ преди нѣколко години този изворъ е преобърнатъ въ чешма, отъ която селото черпи вода. При този кладенецъ сѫ спрѣли първитѣ заселници, и понеже сѫществувало повѣрието между тѣхъ, че за да останатъ и се заселятъ на едно мѣсто, трѣбвало да умѣсятъ пита хлѣбъ и да я поставятъ на едно дърво и то на видно мѣсто, и ако тя се наяде презъ нощьта отъ невидимия духъ, то

самото мѣсто е благодатно и добро и могатъ да останатъ и да се заселятъ. Наяждането на хлѣба е щастието, пращано отъ добритѣ „духове“, живѣещи на мѣстото, дето искатъ да останатъ людетѣ. И действително, за ирония на сѫдбата, тукъ е станало очакваното нѣщо. Като станали сутриньта, нѣкогашнитѣ трънчани забелязали, че хлѣбътъ билъ наяденъ. Тѣ решили на това мѣсто да се заселятъ за винаги.

Това е било, тъй да се каже, Божа благодать. Но все пакъ повѣрието си остава повѣрие, а понѣкога и въ него може да се крие макаръ и малка — историческа истина. Твърди се отъ по-стари люде, че питата била поставена на голѣмия трънъ до споменатия вече изворъ и така и селището се нарекло „Търнъ“, което впоследствие се видоизмѣнило (при говора Трънъ). Кладенецътъ, обаче, и до днесъ именуваме „Питанъ“, а това е по името на питата (хлѣба), поставена тамъ на дървото. Какъвъ е билъ поминъкътъ на първитѣ създатели на това село, не се знае. Навѣрно сѫ били скотовъдци, понеже естественитѣ условия помагатъ за това. Но предполага се, че въ течение на редъ години селището се много увеличило.

По-късно, вѣроятно когато е станало разкапването на турската империя, сѫ настанали лошитѣ дни за тѣхъ, сѫщо така и за цѣла днешна България. Появилитѣ се разбойници, които сѫ унищожавали цѣли села, сѫ известнитѣ въ историята кърджалийски разбойници, или още кърджалийски времена. Това е било презъ ония години, когато отдѣлни паши и бегове, използувайки разклатеното положение на империята, сѫ се обявявали за самостоятелни и сѫ воювали помежду си, ограбвали това беззащитно население, преобръщали жилищата му въ пепелища, като съ това сѫ задоволявали своитѣ страсти. А, може би, и презъ време на чумата ужасеното население се пръснало изъ затънтенитѣ крайща на търънското землище и сѫ се образували много махали, които и днеска имаме, а именно: Лещище, Трѣбище, Ухлувица, Равнище и редъ други, които сега се числятъ къмъ търънското селище. Самото срѣдищно село Търнъ не е голѣмо. Състои се отъ 30—40 домакинства. Раздѣлено е на много махали.

Училища въ всички тия махали нѣма. Населението е изцѣло мохамеданско, но по народность търънци сѫ чистокръвни българи. Помохамеданчени сѫ нѣкога, преди 300 и повече години, отъ турскитѣ султани, за да сразятъ упоритостьта на българина и сломятъ българския духъ въ Родопа. Следъ това и училищата нагаждали за сѫщата цель. Въ нашето село е имало доста удобно здание за училище, по турски типъ „медресе“, кѫдето сѫ се учили деца и възрастни отъ цѣлия търънски районъ. Това здание е изгорено презъ Балканската война. Имало е около 14 стаи. На сѫщото мѣсто, отъ срутенитѣ стени, селянитѣ си построили едно малко училище мечитъ само съ две стаи. На югъ отъ него на 10—15 крачки се намира и духовния ни домъ — джамията, именувана „Билялъ-Деде“, обслужваща жителитѣ на цѣлия търънски районъ.

Още преди освобождението на този край, въ търънското медресе, което на турски се равнявало на днешна прогимназия, сѫ се изредили редица ходжи, едни сѫ били отъ Търнъ, други отъ Боровина, Рудоземъ и редъ др., между които доста години билъ мюдеризинъ (учитель) бившиятъ мюфтия въ гр. Смолянъ Мехмедъ Фикри Мюдеризовъ, но, поради слабата му дейность, не могли да се изучатъ други ходжи. Такива мюдеризи сѫ били спачарявани и плащани отъ населението. Ученицитѣ сѫ достигали на брой 90—120. Ученето се водѣло по най-примитивна форма, така както е било нѣкога въ килийнитѣ български училища. Въ това училище за практически занятия въ връзка съ жи-

вота и дума да не става. Въ сѫщото медресе се предавало Коранъ и малко смѣтане на турски. Свършилитѣ това училище ставали ходжи (учители), имами (свещенослужители) и хетиби (проповѣдници), споредъ тѣхната способность, но все духовни лица.

Знанията за практическия животъ тукъ били оставени на заденъ планъ, и затова самото население останало много назадъ въ културно-просвѣтно отношение.

Но следъ последната война българската държава се погрижи за пробуждане съзнанието на по-младото поколѣние отъ българитѣ мохамедани. Единственитѣ нови будители, това сѫ учителитѣ, които учатъ децата вече на бащинъ и майчинъ езикъ. Групировката въ училищни общини въ ония селища става споредъ подлежащитѣ на задължително учение деца. Новото училище въ Търнъ за пръвъ пѫть се отваря презъ 1923 год., но тогава то се именувало частно мюсюлманско училище. Презъ 1928 год. то стана народно първоначално училище, дето до днесъ сѫ се изредили десетина учители.

Но, както казахъ и по-горе, фанатизмътъ прѣчелъ на населението да тръгне по пѫтя на бързото осъзнаване. Но ние, младитѣ българи отъ мохамеданското вѣроизповѣдание, не губимъ вѣра, че мѫдростьта ще вземе връхъ, че истината ще възтържествува.

Благодарение на събуденитѣ нѣколко души младежи, подехме идеята и успѣхме да основемъ въ нашето село и читалище, открито миналата година. Това се проточи дълго време, но нашето желание се постигна. На 17 септемврий 1937 год. читалището биде открито. То ще помогне много за просвѣщението и за народностното осъзнаване на моитѣ съселяни. Още не е уредено напълно, но и това е достатъчно. Набавихме си вече и радио и

смѣтаме, че ние сме първи влѣзли въ връзка съ София и цѣла България. Необходимо е да проникне у всички съзнанието, че ние сме българи и трѣбва да се просвѣтимъ и освободимъ отъ простотията и невежеството. Стига сме тънали въ духовно робство и духовенъ мракъ! Така ще дойде деньтъ, който всѣкидневно очакваме. Да зажи-вѣемъ и заработимъ братски и въ общо сътрудничество на всички българи мохамедани и християни, та да може да се постигне повече щастие и благоденствие и за Родопа и за България.

с. Търнъ, 12. XII. 1938 г.

Изъ сп. „Родопа“

С. КОРОВО, ЧЕПИНСКО.

Името си село Корово е добило отъ турската дума Кору-ова — Сухо-поле. Населено е съ българи мохамедани, цигани и три семейства българи християни. Разположено е въ северната часть на Чепинското корито на единъ каменистъ ридъ на дѣния брѣгъ на р. Стара-рѣка. Кѫщитѣ сѫ стари и повечето едноетажни, а улицитѣ криви и каменни. Най-хубавитѣ здания сѫ джамията и основното училище. Отъ всичкитѣ Чепински села Корово е най-изостанало въ благоустройствено и др. отношения.

Въ самото село се намира старината „Калугерица“, за която се говори, че е била манастиръ. На 7 километра въ мѣстностьта „Лѫкатъ“ се срѣщатъ зидове, за които има предание, че били крепость. Близу до гората „Домие“ се намира мѣстностьта „Среброто“, дето има азбестъ. Населението се препитава съ скотовъдство и земедѣлие, но при голѣма оскѫдица.

Тукъ е родното мѣсто на попъ Методия Драгиновъ, който при помохамеданчването на чепинскитѣ българи въ втората половина на XVII вѣкъ е записалъ на единъ коженъ трѣбникъ, какъ е

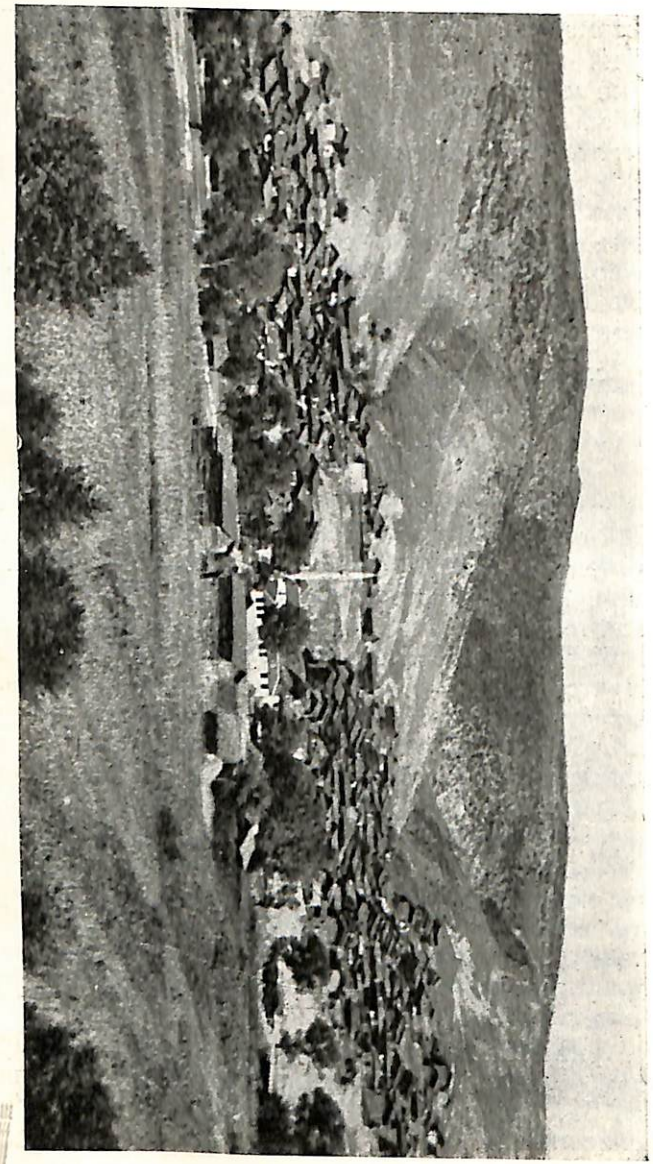

Изгледъ на с. Корово, Чепинско.

било извършено това въ време на силна народна криза, страдания и гладъ*).

Колкото и да е изостанало това село, и жителитѣ му да сѫ прости, пакъ въ душата на тѣзи хора сѫ запазени най-добри нрави, жизнерадостность и взаимни зачитания, както помежду имъ, така и съ околнитѣ българи християни. Забележителенъ е следниятъ случай отъ нашето близко минало.

Въ време на въстанието, когато Батакъ билъ нападнатъ, жителитѣ на Корово били поканени да вематъ участие въ нападението, но тѣ отказали. Даже, разказва се, че сѫщия день никой не излѣзълъ отъ селото. Единъ човѣкъ тръгналъ за с. Костандово да търси лѣкъ за болникъ, но щомъ се научили за заминаването му, изпратени били нѣколцина селяни да го стигнатъ и върнатъ, за да не би да се измами и отиде съ ордата въ Батакъ. Затуй сега жителитѣ на с. Корово се гордѣятъ, че не сѫ взели участие въ това народогубително дѣло.

При религиозни праздници и други случаи тукъ се практикуватъ традиции, които се срѣщатъ и въ българо-християнскитѣ села Каменица и Ракитово. На зимнитѣ седѣнки и сватби се пѣятъ пѣсни, които ясно говорятъ за българското минало и въобще за българския народностенъ обликъ на това население. Една такава пѣсень, която често се пѣе, е следната:

Аманъ вече, мале мари, отъ сеймени,
отъ сеймени, мале мари, хаджиюви,
хаджиюви, мале мари, бинбашови.
Едни ставатъ, мале мари, други сѣдатъ,
останахме, мале мари, безъ работа,
безъ работа, мале мари, безъ дарове!
— Не грижи се, Вахо мари, за дарове,
не тѫжи се, Вахо мари, за премѣни,

---

*) Отъ тукъ е и Мустафа Шарковъ, просвѣтенъ българинъ мохамеданинъ, който понастоящемъ работи въ с. Лѫжене.

да сѫ живи, Вахо мари, твойтѣ лели,
твойтѣ лели, Вахо мари, каменчанки,
каменчанки, Вахо мари, бѣлювчинки.
Ще напредатъ, Вахо мари, дароветѣ,
ще изтъкатъ, Вахо мари, тънки кърпи,
да одаришъ, Вахо мари, сватоветѣ,
сватоветѣ, Вахо мари, деверетѣ.

Съ повече работа и просвѣта чрезъ училището и Корово ще настигне другитѣ села въ Чепинско.

V. БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКИ ПРОСВѢТИТЕЛИ И ПРИЯТЕЛИ.

1. СТ. Н. ШИШКОВЪ. (1863—1937)

Най-голѣмиятъ просвѣтитель и приятель на българитѣ мохамедани, безспорно, е Ст. Н. Шишковъ. Трѣбва човѣкъ да познава Родопитѣ, тѣхното самобитно население, живота и поминъка на сѫщото така, както Шишковъ ги познаваше, за да разбере съ колко голѣма любовь той се докосваше до всички проблеми, въ това число и до въпроса за българитѣ мохамедани. А по-важни, по-комплицирани проблеми отъ тия, около живота на човѣка, миналото, настоящето, бѫдащето му и неговото отношение къмъ природата и обществото, едва ли има и ще има и занапредъ.

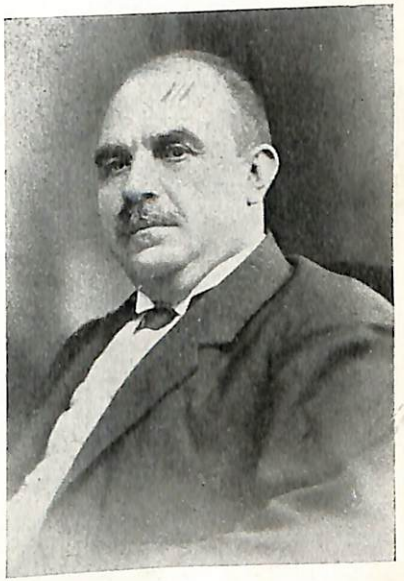

Ст. Н. Шишковъ.

Стою Шишковъ е роденъ на 1863 г. въ сърдцето на Родопитѣ — с. Устово, Смоленско. Детинството си прекара въ родното си село, дето непрекѫснато е наблюдавалъ разноликия и не много радостенъ

животъ на родопското население, което се е стичало въ тогавашното „тюжярско“ Устово да размѣни произведенията на своята бедна земя и да научи седмичния бюлетинъ за всичко, което е ставало тукъ и тамъ по широкия свѣтъ. По тия причини, Шишковъ е общувалъ съ представители отъ всички по-близки и по-далечни родопски селища, общувалъ е съ представители на всички съсловия, вѣри и народности въ областьта, общувалъ е кога лично, кога писмовно съ всички учени на онова време люде, които сѫ посещавали Родопитѣ или сѫ се интересували отъ далече за тѣхъ, общувалъ е съ редакциитѣ на доста голѣмъ брой периодични държавни и частни издания. Общувалъ е, най-после, непрекѫснато, сърдечно и непринудено съ децата, младежитѣ, работницитѣ и стареитѣ българи мохамедани изъ махалитѣ около Устово, Орѣхово, Чепеларе и др. български мохамедански селища, дето той още отъ петнадесеть годишната си възрасть е учителствувалъ съ всичкия ентусиазъмъ на тогавашнитѣ български учители възрожденци.

Тия ранни и по-послешни връзки на Шишкова съ населението на Родопската область изкутили ония сърдечни отношения и оная непристорена любовь, които му помагали отпосле съ вдъхновение и рѣдка твърдость да отстоява убежденията си около живота на българитѣ мохамедани въ Тракия, Мизия и Македония, около братскитѣ отношения, които сѫществуваха между християни и мохамедани въ Родопската область и които трѣбваше да послужатъ като готово трасе за официалнитѣ власти и цѣлокупното общество, около въпроса най-после за народностното осъзнаване на самитѣ българи мохамедани или така нареченото вече отъ самитѣ тѣхъ възрожденство.

Едничка тая любовь го карала да посвети голѣма часть отъ живота си за проучване дълбоко и неофициално, ала академически вещо и последователно, живота на българитѣ мохамедани всѣкѫде, кѫдето такива е имало, да популяризира непрекѫснато родопскитѣ въпроси, въ това число и за българитѣ мохамедани всрѣдъ отчужденатa отъ Родопитѣ и въобще отъ българскитѣ покрайнини наша общественость.

Затова виждаме изподъ перото му да потичатъ множество трудове, статии, писма, изложения и цѣли книги въ периодичния печатъ или въ отдѣлни издания за българитѣ мохамедани, по-гладнитѣ отъ които сѫ: „Устово“ отъ 1885 год., „Животътъ на българитѣ въ Срѣдна Родопа“ отъ 1886 г., „Портретъ на гръцкото духовенство“ отъ 1887 г., „Нѣщо по разтурчването въ Ксантийско“ отъ 1890 г., „Нѣщо по разтурчването въ Дарѫдеренско“ отъ 1892 г., „Помашка среща“ и „Помашко преселение“ отъ 1894 г., „Братско писмо къмъ българитѣ мохамедани въ Родопа и Пиринъ“ отъ 1913 г., „Помацитѣ въ Тракия, Македония и Мизия“ отъ 1914 г., „Следи отъ християнството у родопскитѣ българи мохамедани“ отъ 1930 г., „Българо-мохамеданитѣ“ отъ 1936 г. и др. и др.*)

Онова, което е характерно въ всички статии на Шишкова около живота на българитѣ мохамедани е неговото братско, трезво, разумно, непристорено и аполитиканско отнасяне презъ цѣлия петдесеть годишенъ периодъ, въ който Шишковъ работилъ, проучвалъ и популяризиралъ истинитѣ около стоя животъ. Периодъ, презъ който той не прекѫсналъ да дава съвети и да настоява за сѫщо такова братско и приобщително отнасяне отъ страна на всички власти, учреждения и общество. Въпрѣки нѣколкото клатушкания и моменти на безпѫтица въ тоя, иначе тъй ясенъ, въпросъ, Шишковъ не се отклонилъ ни на сантиметъръ и ни за моментъ отъ линията на своя мирогледъ по българския мо-

*) Вижъ книгописа въ настоящата книга на стр. 166.

хамедански проблемъ и неотстжпно, твърдо, убедително и строго наставнически говорилъ пръвъ и свършвалъ последенъ съ запушени уши за възраженията на противната страна: „Българитѣ мохамедани сж еднокръвни, едноезични, еднонравни наши братя. България етѣхната Родина, Родопитѣ — тѣхната люлка. И нашъ дългъ е да подпомогнемъ тѣ да се осъзнаятъ, възродятъ и приобщятъ къмъ народа ни. Да се простятъ съ апатията и песимизма, които спохождатъ и съпровождатъ въ всѣко време всѣки безотечественикъ . . . .“

Съ какви срѣдства? По кой пжть?

За Стою Шишковъ сжществувалъ единъ единственъ отговоръ:

— Чрезъ просвѣта, чрезъ култура, чрезъ братски обноски, чрезъ притегляне българитѣ мохамедани къмъ живота, поминъка, радоститѣ и удобствата на останалото население въ България. Чрезъ онова общочовѣшко, което не отблъсва, което не насилва, което издига човѣка като вѣнецъ всрѣдъ твореният на Твореца.

Въ напжтствията си около проблема за българитѣ мохамедани Стою Шишковъ притежаваше и още едно ценно качество, отъ което би било желателно да не се лишаватъ и по-младитѣ. Той бѣ тактиченъ, изпълненъ съ вѣра въ добрия край на всѣко започнато добро дѣло, не бързъ, нито сприхавъ, нито хвърлящъ се отъ идея на идея, отъ методъ на методъ. Той и не предлагаше повече отъ единъ методъ, защото не смѣташе, че тукъ има нѣщо нередно, което непремѣнно трѣбва да се премахне. За него процесътъ на осъзнаването у българитѣ мохамедани бѣ само една брънка отъ общия такъвъ за издигане културното ниво на цѣлокупния

български народъ. Защото въ много, много покрайнини сжществуватъ най-разновидни и най-парливи въпроси за разрешаване, множество нужди за задоволяване, много пожелания за осжществяване.

Въ духа на тия свои разбирания и тоя свой методъ Стою Шишковъ съвсемъ правилно смѣталъ, че дѣлото за осъзнаване на българитѣ мохамедани трѣбва да бжде дѣло на младежьта, че чрезъ нея лицето на свѣта и днитѣ на човѣка могатъ да се направятъ по-свѣтли. — Чрезъ поколѣнията, които идватъ, просмукани отъ духа на времето, които жадуватъ просвѣта, новъ животъ, обществените идеали могатъ по-бързо да бждатъ достигнати . . .

Днешнитѣ възрожденци българи мохамедани, смѣло могатъ да бждатъ наречени първи ученици на маститя тѣхенъ приятель, просвѣтитель и борецъ за по-добри дни — Стою Шишковъ. И така, пръвъ тѣхенъ дългъ е да го тачатъ и четатъ, за да опознаятъ сами себе си така, както той ги познаваше, да се вслушватъ въ съветитѣ, които той имъ даваше, да следватъ неговитѣ методи и пжтищата, начертани отъ него, защото неговиятъ свѣтълъ животъ и дейность, неговиятъ тихъ залѣзъ имъ показватъ, че не за користь, не за слава, не и за гиватъ, че не за користь, не за слава, не и за гимнастика на ума и перото си работи той половина вѣкъ за тоя край, за своитѣ братя, населяващи необширната родопска область, които пѣятъ ония незабравими тжжни пѣсни, способни да разчувствуватъ всѣки, който веднъжъ ги чуе . . .

Вас. Димитровъ

2. ВАСИЛЪ ДЕЧЕВЪ.

(Извадки отъ речьта на Д. Пенчевъ, произнесена на 28. VIII. 1939 г. по случай юбилея на В. Дечевъ).

Единъ отъ тѣзи, които най-много, повече отъ петдесеть години, сж работили за необятния родопски лабиринтъ, проучвали и извличали отъ недрата му съкровища, е и Василъ Дечевъ И когато се го-

вори за неговата книжовно-публицистна дейность, би трѣбвало да се напомни, колко трудно е било въ ония години да се събиратъ научни материали тукъ — въ Родопитѣ, за да се разбере, колко любовь и жертви сж били нуждни, и какви пъртини е трѣбвало да се прокарватъ не само изъ тази непозната земя, но и въ съзнанието на всички крѫгове въ България — отъ простия до общественика.

Въпрѣки тѣзи трудности, книжовната дейность на В. Дечевъ не е малка — шестдесеть статии, брошури и отдѣлни книги, деветь години редакторъ на „Родопски напредъкъ“ и въ последствие на „Родопски гласъ“, това е значителна по обемъ и съдържание публицистична дейность. „Родопски напредъкъ“ си остава и до днесъ най-доброто списание за Родопския край,—списание поставило още на времето си правилно почти всички проблеми, вълнуващи тогава и сега Родопитѣ: основното проучване на тѣзи планини, стопанското имъ и политическо значение, стопански възможности и — което би трѣбвало да се изтъкне особено тукъ — българо-мохамеданския въпросъ. Но не само това. Василъ Дечевъ, заедно съ Стою Шишковъ сж и първитѣ пионери за проучване и събиране материали по историческото минало на Родопския край, и на

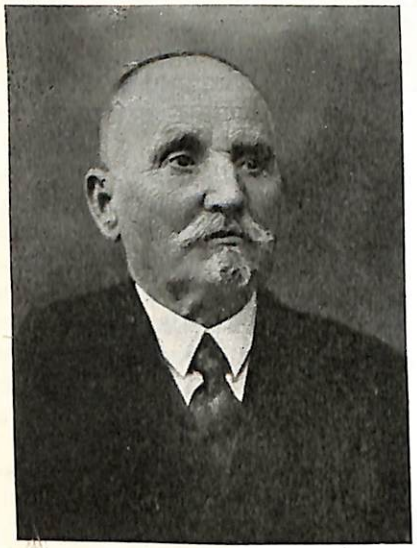

В. Дечевъ.

тѣхъ се дължи заслугата за изясняването на не единъ въпросъ, свързани съ стопанството, бита и миналото на Родопитѣ. Специално за бита на българо-мохамеданитѣ Василъ Дечевъ ни е оставилъ едни отъ най-хубавитѣ, пълни и картинни описания.

По издирването на паметницитѣ и особено на документитѣ за помохамеданчването на родопското население, Василъ Дечевъ сжщо е допринесълъ много. Нему, между другото, се дължи и откриването на оня красноречивъ документъ за помохаменданчването на жителитѣ на с. Богутево (Асеновградско), който заедно съ този, оставенъ ни отъ Методия Драгиновъ, сж едни отъ най-неоспоримитѣ доказателства за тежката трагедия, разиграла се нѣкога съ часть отъ нашето племе. Въ този документъ се нарежда отъ Стамбулъ да се издадатъ нови тапии-документи за собственость — на нѣкои лица отъ селото Богутево. И се изброяватъ лица: Мохаремъ, и Ахмедъ, и домакинъ Стою, и Чилингиръ Вълчо, и Велко Бѣгановъ и братъ му Юсеинъ, и Коджа Мурю и т. н. Границитѣ на имотитѣ се посочватъ така: отъ черквата въ село Богутево, оттамъ по дерето нагоре... Документътъ е отъ 1703 година и по онова време, значи, въ селото е имало братя, отъ които единиятъ мохамеданинъ, а другиятъ — християнинъ. Стояла е още и черквата.

Но най-крупното дѣло на В. Дечевъ е неговата двутомна история „Миналото на Чепеларе“. Това не е история само на едно село. Това е обширна история на Срѣднитѣ Родопи, съ много допирни точки съ общата ни история, понеже въ нея сж засегнати и общонародни трагедии: помохаменданчването на часть отъ племето ни, кърджалийството и др. Въ нея сж засегнати нови и интересни въпроси за живота на Родопитѣ — напр. феодализма на родопскитѣ дере-бейове. Въ тази история се дава не само широката жива картина на живота

на една цѣла область, препълненъ съ трагедии и богатъ фолклоренъ материалъ, но и неизследваниятъ образъ на миналото на Родопитѣ, така, както е запазенъ въ живата паметь на народа-картина, криеща истини, които не могатъ се намѣри въ никое друго историческо или научно съчинение. При това, книгата е написана съ такъвъ белетристиченъ даръ, че съ право обърна внимание на голѣми наши писатели, въ това число и на покойния Йовковъ, който счита автора на историята за роденъ поетъ, сравнява го съ Захарий Стоянова и писаното отъ него въ тази история поставя надъ творбитѣ на много наши писатели. Съ нестихващо увлѣчение се четатъ, напр., страницитѣ, въ които се описва последната страшна борба съ завоевателитѣ, която е решила участьта на Родопитѣ, — онова „родопско косово поле“, както е наречен боятъ въ скалитѣ между селата Грохтоно, Гьовренъ, Балабанъ, Триградъ; после страницитѣ на Кьорходжовци, Салих-ага и др.

Покрай богатото съдържание, въ книгата се долавя и нѣщо друго, което е характерно за цѣлата дейность на В. Дечевъ и което трѣбва особено да се изтъкне днесъ. Василъ Дечевъ, заедно съ Стою Шишковъ бѣха първитѣ, които се отнесоха справедливо и съ истинска братска любовь къмъ мохамеданския клонъ отъ българското население въ Родопитѣ, освѣтлиха правилно неговата трагедия и първи посочиха, че тукъ сж нуждни братски отношения, по-голѣми грижи, по-добро третиране. Тѣ първи посочиха, че въ миналото мохамедани и християни въ Родопитѣ, съ малки изключения, сж живѣли задруженъ животъ, подпомагали сж се едни други.

Завръшвайки, азъ искамъ да изтъкна и още нѣщо въ връзка съ днешния юбилей на В. Дечевъ, да го изтъкна особено за младитѣ: че отъ цѣлата дейность на единъ човѣкъ или на единъ народъ

най-голѣмо значение и най-трайни следи оставатъ книгата, духовниятъ трудъ, училището, просвѣтата дѣлото за другитѣ — всичко онова, което днесъ не се радва на особена почить.

ДРУЖБА „РОДИНА“ ЗА В. ДЕЧЕВЪ.

На юбилейното тържество на г. В. Дечевъ взе участие и дружба „Родина“, като председательтъ ѝ г. Арифъ Бейски, го поздрави съ следнитѣ приветствени думи:

Многоуважаеми г-нъ Дечевъ,

Поздравлявамъ Ви отъ Смоленъ и смоленскитѣ българи мохамедани. Ние тамъ, обединени въ една културна и просвѣтна дружба, смѣтайки, че заставаме на исторически права основа, не можемъ да не хранимъ почить и уважение къмъ тия наши братя и сънародници българи християни, които манифестиратъ чувство на сърдечность, чувство на обичь и уважение и чувство на братство къмъ насъ, българитѣ мохамедани, единъ отъ първитѣ отъ които сте и Вие. Известни сж ни Вашитѣ писмени трудове изъ живота и бита на нашитѣ съвѣрци, а така сжщо и тия ло стопанскитѣ и икономически въпроси, засѣгащи нашия край. Въ тѣхъ ние виждаме да тупти едно благородно и препълнено съ обичь сърдце, едно здраво чувство, отъ каквото, за съжаление, малцина се още възпламеняватъ. Затова ние, смоленскитѣ българи мохамедани, въ тоя тържественъ день чувствуваме Вашия праздникъ като нашъ праздникъ, — праздникъ на сродни души, праздникъ на единенъ елементъ, съ едни чувства, едни мисли и едни идеали.

Днесъ, когато празднувате своята 50-годишна културно-обществена и публицистична дейность, азъ отъ името на дружба „Родина“ Ви поздравлявамъ и Ви пожелавамъ дълбоки и щастливи старини, за да дочакате и видите плодоветѣ на Вашия трудъ за братска обичь въ тѣзи тайнствени, необятни и красиви Родопи.

VI. КНИГОПИСЪ ЗА БЪЛГАРИТѢ-МОХАМЕДАНИ (1901 — 1920).

Прегледани системно следнитѣ периодични издания:

А. Списания:

1. Българска сбирка, София, (Б. С.) год. 1900 (VIII) — 1915 (XXI).
2. Възраждане, София, 1910 г. (IV) — 1911 (V).
3. Демократически прегледъ, София, (Д. П.) 1910 г. (VIII) — 1915 (XII) и 1920 (XIII).
4. Знание, София, (Зн.) год. I (1911) и II (1913/14).
5. Лѣтописи, София, год. IV (1902/903).
6. Минало, Бълг. макед. научно списание, София, 1910 (I) — 1915 (III).
7. Мисъль, София, (М) год. I (1910).
8. Обществена обнова, (О. О.) 1919 (I г.).
9. Ново време, Пловдивъ, год. 1901 (V—XI) 1905.
10. Периодическо списание, Браила, год. I, кн. I (1870) — 1876 (кн. XII и София, кн. I (1882 г.) — кн. LXXI (1911). (Пер. сп.).
11. Педагогическа библиотека, Пловдивъ, г. I (1903) — VI (1910).
12. Просвѣта, София, год. V (1910).
13. Родина, София, (Род.) год. V (1903) — XIII (1901).
14. Родопски напредъкъ, Пловдивъ (Р. Н.) год. I (1903) — IX (1911).
15. Сборникъ за народни умотворения и пр., София, (Сб. НУ) кн. I (1889) — XXXIV (1920).
16. Сборникъ на бълг. книжовно дружество, София, (Сб. БКД) г. I (1901).
17. Училищенъ прегледъ, София, г. VI (1901) — VIII (1903).

Б. Вестници:

1. Дружба, Станимака, год. I (1904) — IV (1907/8).
2. Миръ, София, год. VII (1901) — XVI (1910).
3. Родопски екъ, Пловдивъ, год. I (1903/4).
4. Родопски край, Хасково, год. I (1902).
5. Родопска зора, София, год. I (1901).
6. Родолюбецъ, Пещера, год. I (1906/7) и II (1910/11).
7. Санъ-Стефанска България, Пловдивъ, год. II (1901), IV (1902) и V (1903).
8. Свободно отечество, Пловдивъ, год. II (1907/8) — III (1909).

Заб. Знакътъ звездичка (*) предъ името на автора означава, че статията е отъ преди 1901 г.

1. Аговскиятъ конакъ въ с. Чепеларе, (снимки) Р. Н. г. II. кн. 1, стр. 5 10.
2. Апостоловъ. Родопска сватба СбНУ XXI (1905 г.).
3. Атанасовъ Г. П. Помашко сказание, какъ е сторенъ човѣкътъ и кучето. Р. Н. VI кн. 5—6, стр. 141—142.
4. Бъчваровъ Т. И. Бѣла Яна (помашка пѣсень отъ с. Лѫджене, Чепино). Род. XII, кн. I стр. 4.
5. Гологановъ Б. Помашки пѣсни изъ Рупчоско Р. Н. II кн. 4, 126—129.
6. Гѫбювъ Петко Т. Материали за българския речникъ. (Въ него има думи отъ Чепеларе и Чепеларско). СбБКД г. I, ст. 4.
7. Дечевъ В. Срѣднородопското овчарство. СбНУ XIX (1903), 1—92.
8. — Овцевъдството въ Срѣднитѣ Родопи. Р. Н. г. I, кн. 8, стр. 1—16, 41—56, 81—88, 121—125 и 249—262.
9. — Животописни материали за бележити родопчани — Хаджи Идризъ отъ с. Чепеларе. Р. Н. г. I, кн. 3, стр. 95—112.

10. Дечевъ В. Гюмюрджинскиятъ клонъ на Солунския имаретъ. Р. Н. I, кн. 4, 130.
11. — Нови непредадени села въ Родопитѣ, които принадлежатъ на България. Р. Н. г. I, кн. IX-X, стр. 315—321.
12. — Изъ съвременния помашки общественъ животъ: а) Общински домъ, избори, съветъ, сѫдъ, гражданско състояние, отбиване военна тегоба и др. Р. Н. г. I, кн. 9—10, стр. 342—357; г. II, кн. 1—2, 5—7, стр. 11—23, 50—53, 146—165; г. III, кн. 4, 5 и 6, стр. 182—190, 239—246 и 273—291.
13. — Аговскиятъ конакъ въ с. Чепеларе (описание). Р. Н. г. II, 2, 54—55.
14. — Какъ сѫ се явили помаци и въ чисто българското село Косово (Шейтаново), Рупчоско. Р. Н. г. II, кн. 2, стр. 56—59.
15. — Дребни историко-археологични бележки. Р. Н. г. II, кн. 2, стр. 74—78.
16. — Надписи на помашкитѣ надгробни камъни. Р. Н. г. II, кн. 3, стр. 87.
17. — Нѣколко думи за обяснения пакъ по помашкитѣ надгробни камъни въ с. Чепеларе. Р. Н. г. II, кн. 5—6, стр. 174.
18. — Названия на мѣстности въ землището на чисто помашкото село Богутево. Р. Н. г. I, кн. 9—10, стр. 383—384.
19. — Народни умотворения изъ Родопитѣ. Помашки пѣсни. Р. Н. г. I, кн. 2., стр. 76.
20. — Презъ Вакѫвскитѣ села — турска Рупчоска кааза, пѫтни бележки и впечатления. Р. Н. г. IV, кн. 1, 2, 3, 6; стр. 12—27, 71—77, 116—129 и 246—261.
21. — Помашки имена и презимена въ Чепино. Р. Н. г. IV, кн. 3, стр. 139—140.
22. — Черковно-училищнитѣ работи въ с. Чепеларе отъ заселването до 1873 г. Р. Н. г. V, кн. 2, 3 и 4, стр. 70—82, 98—119, 144—152.

23. Дечевъ В. Какъ е извѣрено (потурчено) българското християнско население въ с. Долащъръ, Иридерска кааза, Гюмюрджински санджакъ. Р. Н. г. IX, кн. 7, стр. 164—167.
24. — Бележки върху поминъка въ Ахѫ-Челебийско. Р. Н. г. VII, кн. 5, стр. 124.
25. Диевъ Александъръ. Материали за български речникъ. Думи изъ говора въ помашкото с. Кетенликъ, Скечанска кааза. Р. Н. г. II, кн. 4, стр. 125—126.
26. Документи за миналото на Родопитѣ: Материали по изтурчването на с. Богутево и изъ архивата на Кара-Ибрахима въ с. Чепеларе. Р. Н. г. II, кн. 5—6 и 8—9, стр. 177—179 и 256—258.
27. Екимовъ Д. Д. Народни умотворения. — Басни (помашки) отъ Чепино. СбНУ III (1889) 201—203.
28. Златаровъ Ст. Село Ковачевица, Неврокопско. Р. Н. г. IX, кн. 2—3, 4, 5—6, 7, 8—9; стр. 62—68, 87—91, 116—123, 168—174, 197—202.
29. Караманджуковъ Хр. Помацитѣ и помашкиятъ въпросъ. Б. С. г. XX, кн. 5, стр. 321—330.
30. *Константиновъ Хр. п. Народни умотворения отъ Чепино. Пѣсни изъ челядния, обществения, личния животъ, за политическитѣ събития, приказки фантастични и смѣшни. СбНУ I (38—39), II (54), VII (43—51), II (124—126), XII (14—28), XV (36—45), XVI—XVII (181—183), XII (215—222).
31. *Константиновъ Хр. п. Народни обичаи отъ Чепино. СбНУ. кн. V, стр. 210—218.
32. *Константиновъ Хр. п. Отъ Витоша до Родопи, сп. Трудъ, Търново, II год.
33. *Константиновъ Хр. п. Чепино. СбНУ III 355—380; IV 586—595; XV 222—265.
34. Медникарова Пенка Т. Народни пѣсни (помашки отъ с. Чокуркьой). Р. Н. г. I, кн. 11—12, 429—430.

35. Мерджановъ Г. С. Помашки пѣсни. Р. Н. г. I, кн. 2, стр. 77—79.
36. Милетичъ д-ръ Л. Източнитѣ български говори (засѣга и помашкия говоръ). СбНУ XXI (1905).
37. Милетичъ д-ръ Л. Фонетични особености на помашкитѣ говори въ Чепинско. Пер. сп. 1905 г. (LXVI), стр. 193.
38. Начовъ Н. Изъ Родопитѣ (пѫтни бележки) сп. Лѣтописи IV, 11, 248—255.
39. Недѣлевъ. Изъ южнитѣ склонове на Родопитѣ. Р. Н. г. I, кн. 6, 7—8, 9—10, 11—12, стр. 207—216, 262—267, 329—341, 402—410.
40. — Изъ Бѣломорската равнина (пѫтни бележки и впечатления). Р. Н. г. I, кн. 4, 5 и 8—9, стр. 109—114, 143—145, 227—232.
41. Носия на българка-мохамеданка отъ севернитѣ склонове на Родопитѣ. Р. Н. II кн. 1, стр. 24; кн. 3, стр. 84.
42. Пъневъ Д. Помашки пѣсни отъ Чепино (Бабешкитѣ колиби). Р. Н. III. 38—41.
43. *Пѣевъ Т. Народни помашки пѣсни отъ с. Добревци, Тетевенско. Пер. сп. 1885 г. кн. XVI, стр. 434—436.
44. Станчовъ В. Народни пѣсни (помашки) отъ Чепино. Р. Н. г. III. кн. 2, стр. 102—107.
45. Тодоровъ-Баланъ А. Единъ особенъ звукъ въ родопското наречие. Пер. сп. (1904) LXV, стр. 544.
46. *Тумбевъ Мехмедъ и Синаповъ Юсуфъ. Народни умотворения. Пѣсни изъ личния, челядния и обществения животъ изъ Чепино. СбНУ. (1890) кн. II, стр. 37—40, 51—54, 75—77 и 123—124.
47. Х. . . . . Изъ народнитѣ предания: Мумата, Турлата и Люлката. Р. Н. г. II, кн. 1, стр. 6—9.
48. Чичовски Г. Ив. Дайте училища на помацитѣ! в-къ Камбана, год. IV бр. 871 отъ 3 IV 1910 г.

49. Шишковъ Ст. Н. Родопскитѣ помаци отъ обществено-икономическо гледище днесъ и причинитѣ за изследването имъ. Р. Н. г. I, кн. 1, 2, 3, 4 и 5, стр. 17—21, 57—60, 89—94, 126—129, 165—169.
50. — Материали за неотколешното минало на Родопитѣ. Какъ Ахѫ-Челебийската кааза е била отхвърлена въ Санъ-Стефанския договоръ. Р. Н. г. II, кн. 1, стр. 45—49.
51. — Названия на мѣстности край. с. Чокуркьой. Р. Н. г. II, кн. 7 стр. 219—220.
52. — Родови и прѣкорни имена въ с. Чокуркьой. Р. Н. г. II, кн. 7, стр. 220.
53. — Речникъ съ обяснителни бележки къмъ нѣкои мѣстни думи въ народнитѣ умотворения. Р. Н. г. II, кн. 7, 8—9, 10; стр. 220—222, 269—270, 296—298.
54. — Собствени имена помашки, мѫжки и женски. Р. Н. г. II, кн. 4, стр. 129—130.
55. — Народни умотворения изъ Родопитѣ (помашки) — пѣсни, приказки, пословици, баяния, вѣрвания, прокобения, обичаи и др. *СбНУ кн. I, стр. 101, 140—142; кн. II, стр. 217—218; кн. IV, стр. 147—149, 179—182; кн. V, стр. 32—35, 139—142; кн. XIV, стр. 42; кн. XVI—XVII, стр. 337—342 и 379—388, и сп. Р. Н. г. I, стр. 236—240, 282—284, 308—311, 381—383; год. II, стр. 31—32, 90—92, 215—219, 295—296; год. III, стр. 107—108; год. V, стр. 39—41, 175—180; год. IV, стр. 227—234; год. IX, стр. 188.
56. — Географскитѣ названия въ централния родопски говоръ. Р. Н. г. VII, кн. 2 и 3—4, стр. 33—38, 65—70.
57. — Село Чокуркьой (Забърдо). Р. Н. г. II, кн. 7, стр. 191—198.
58. — Бележки върху една интересна фонетична особеность въ единъ родопски помашки говоръ. Р. Н. г. IV, кн. 5, стр. 193—197.

59. Шишковъ Ст. Н. Приносъ къмъ морфологията на Родопскитѣ говори. Суфикси за увеличителни и умалителни имена. Р. Н. г. III, кн. 6, стр. 265—271.
60. — Взаимнитѣ отношения въ Родопитѣ. Р. Н. г. III, кн. 2, стр. 65—71.
61. — Материали за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи. Р. Н. год. III, кн. 3, 4, 5 и 6, стр. 156—164, 207—216, 255—264, 302—304.
62. — Обществена и частна благотворителность въ Родопитѣ. Р. Н. г. III, кн. 1 и 2, стр. 108, 65—71.
63. — Култътъ за умрѣлитѣ у родопскитѣ помаци. Р. Н. г. IV, кн. 1, 6—12.
64. — Отвличане и грабване въ родопскитѣ сватбени обичаи. Р. Н. год. IV, кн. 2, стр. 53—58.
65. — Случайни мисли върху помашкия „фанатизъмъ и невежество“ въ Родопитѣ. Р. Н. год. IV, кн. 4, стр. 172—174.
66. — Нови изселвания на помаци изъ Родопитѣ. Р. Н. год. IV, кн. 6, стр. 263.
67. — Синоритѣ между чуждитѣ недвижими имоти въ Родопитѣ, обичайно правни бележки. Р. Н. год. IV, кн. 4, стр. 156—160.
68. — Дребни езикови бележки къмъ единъ непознатъ до сега родопски говоръ (с. Кетенликъ). Р. Н. год. V, кн. 1, стр. 2—6.
69. — Обработване домашнитѣ ржчни платове въ Родопитѣ. Стопанско фолклорни бележки. Р. Н. год. V, кн. 1 и 4, стр. 21—27 и 153—160.
70. — Помашки народни училища въ Родопитѣ. Р. Н. год. V, кн. 3, стр. 123.
71. — Тридесеть години назадъ, (спомени) Р. Н. год. V, кн. 5, стр. 187—208.
72. — Самосждътъ въ Родопитѣ. Р. Н. год. V, кн. 5, стр. 209—212.
73. — Съ какво се хранятъ помацитѣ. Р. Н. год. VI, кн. 1, стр. 1—13.

74. — Единъ споменъ за Величкова. Р. Н. год. VI, кн. 6, стр. 126—131.
75. — Култътъ на водата въ Родопитѣ. Р. Н. г. VI, кн. 7, стр. 161—167.
76. — Народни свирила въ Родопитѣ. Р. Н. год. VI, кн. 8—9, стр. 193—200.
77. — Родопскитѣ помаци. Р. Н. год. VIII. кн. 3, стр. 65—66 и кн. V—VI, стр. 137—144.
78. — Разпредѣляне времето въ Родопитѣ. Р. Н. год. VI, кн. 8—9, 205—209.
79. — Следи отъ култа на слънцето въ Родопитѣ. Народоучни бележки. Р. Н. год. VII, кн. I, стр. 1—3.
80. — Следи отъ култа на огъня въ Родопитѣ. Р. Н. год. VII, кн. 5, стр. 113—117.
81. — Гергьовдень въ Родопитѣ и „лѣвото хоро“ него день. Р. Н. год. VIII, кн. 2, стр. 44—46; кн. 5—6, стр. 144—148.
82. — Родопскитѣ помаци и имената „помакъ“ и „ахрянинъ“ въ Родопитѣ. Р. Н. год. VIII, кн. 8—9 и 10, стр. 209—214 и 257—265.
83. — До помашкото село Еръ-Кюприя въ Тополовския проходъ. Пѫтни бележки и впечатления. Р. Н. год. VIII, кн. 1, 2, 3, 4, 7, и 8—9, стр. 12—16, 38—44, 73—80, 106—112, 186—188, 231—235.
84. — Презъ Тополовския проходъ по нашата граница въ Родопитѣ. (Пѫтни бележки и впечатления. Р. Н. год. IX, кн. 1, 2—3, 5—6, 7, 8—9 и 10, стр. 6—11, 58—62, 123—130, 178—181, 202—209 и 244—258.
85. — Животнитѣ въ мирогледа на Родопскитѣ поселения. Р. Н. год. IX, кн. 4, 5—6, 7 и 10, стр. 81—84, 138—141, 161—164, 242—244.
86. — Клетвата въ родопскитѣ поселения. Р. Н. год. IX, кн. 8—9, стр. 194—197.
87. — Помацитѣ въ тритѣ български области: Тракия, Мизия и Македония. I часть. (Историко-

географски прегледъ), (отдѣлно издание, напечатано по порѫчение на Руската Императорска академия на наукитѣ) 1914 год. стр. 68.
88. — Изъ Бѣломорската равнина. (Пѫтни бележки и впечатления). Отпечатъкъ отъ сп. Р. Н., Пловдивъ 1907 год.
89. — Братско писмо къмъ българитѣ мохамедани отъ Родопитѣ и Пиринъ, 1913 год.
90. Шишковъ Хр. Н. Народни пѣсни (помашки) изъ Ахѫ-Челебийско. Р. Н. год. II, кн. 8—9, и 10. стр. 265—268 и 294—295.
91. Шулговски Н. Народни умотворения изъ Родопитѣ. Пѣсни отъ с. Сафтѫще, Чокуркьой и др., Рупчоско. Р. Н. год. II, стр. 187—188 и год. IV, стр. 46—47, 90—91, 135—138, 234—236, 274—276.
92. Помашкото народно училище въ с. Чепеларе. Р. Н. год. VI, кн. 4, стр. 100—101.
93. Помашки пѣсни. Р. Н. г. I, кн. 2, стр. 76—79.
94. Помашки типове. (Снимка). Р. Н. год. IV, кн. 4, стр. 152.
95. Стамболовщината въ с. Чепеларе (дописка) в. Миръ, г. X, (1904) бр. 1950.
96. Покръстена помакиня (дописка), в. Миръ, год. XV, (1909) бр. 2608.
97. Убийства, ранявания и кражби въ Такевата Родопска република. в. Санъ-Стефанска България, год. II (1901) бр. 20.
98. Изъ провинцията. — Посѣгатъ и на училищата въ Чепинско (дописка) в-къ Миръ, год. XIV, (1908) бр. 2458.
99. Страшимиръ Кринчевъ. Пѫтуване изъ Родопитѣ. Д. П. (1910) г. VIII, кн. 8, стр. 930—952.

Тоя книгописъ е съставенъ благодарение издирванията и проявения интересъ къмъ предмета отъ Сава Луковъ Длъгнековъ отъ София, чиято е и основната изработка.

VII. БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКИ УТРА И ВЕЧЕРИНКИ.

ХУМОРЕСКИ.

НА ВОЙНА.

(диалогъ)

— Селихъ бря, ти знаишъ ли какна́ е морабьô?

— Знамъ!. Морабьô е ага́ зберôтъ врить минле́тесъ, дадôтъ му тифеци, атка́ратъ гу на си́нуранъ и му рекôтъ: „Ейтузъ е синуратъ, пъкъ ейта́мъ карши́ е душманинатъ“. Че ле легнатъ и га ле нажи́жетъ... та нажи́жетъ!. нажи́жетъ!. фаше́къ па фаше́къ, фаше́къ па фаше́къ!... Айнази́къ са зве морабьô!...

Хеее!. жѣ́намъ Селихъ!. Виделъ си ти морабьô!. йѣ да видишъ каква морабьô самъ ви́делъ!. йѣ!.

— Каква?

— Дру́гушъ ага да кютнатъ си́нуранъ атъ Роженъ, та на збраха врить вла́хуските мôски, да́даха ни па адинъ тифекь и на атка́раха пра́ве нахъ тамъ. Милези́мъ ни беше Селихъ Букуски, та ага́ атидахме той слѣзе атъ коненъ, вôрза га на аднô фойна, пъкъ ние наби́хме хôльмана. Че туриха каза́нище да ни варьôтъ чо́рба и ние зачѣ́кахме душма́нинанъ... Ага гльôдаме па адно време зада́де са, хееее атъ барчи́нана, адно чôрну карта́лище, та ре́вна и зафучѣ́ ката дишерлôчище. Ние са пасбôркахме, и пасгльôдахме, пъкъ то варвѣ, варвѣ, та са пра́сна, пра́ве, фъ ка̂занищету!... Пôрсна са, та са излѣ вритъ чурбôта, и биръ-качъ

киши са нава́ляха около нега!... Пъкъ то айнва е било душманинатъ!... Вритъ атрѣзаха низъ шума́канъ!... Милези́мищету йѣхна на конянъ и га ле чука па капулана, пъкъ конянъ не мо̑рда!... На адно мѣсто сиди́!... Хеле му рю̑кнахъ:

— „Чѣкай бре милязимъ! Какво бахте́шъ конятъ? Ни видишъ ли чи е во̑рзанъ?!...

Атво̑рзахъ му конянъ и дуде га видимъ, трийна низъ трапо̑нъ! Че са вазпрѣ на адно мѣсто и вика милезиманъ:

— „Бре каде ми е тифекетъ!... Бре каде ми е тифекетъ!?“ и навдига рамону!...

— Во̑рви бре милезимъ, му рекахъ... Ни видишъ ли, на дру́гуту раму ти е тифекетъ!“...

Врить насущиха низъ дерьо̑на, и йѣ следъ тѣхъ. Хе́ле си атидахъ фъ Влахово, фарлихъ мана́фцките дри́пи и са премени́хъ съ на́шенцки. Ага излѣзахъ на мейданенъ, гльо̑дамъ збрали са са бешъ-онъ киши стари и ми викатъ:

— „А брей Ахмйеть, чи ти ни бьо̑ше ли на морабьо̑? Оти си дойде?

Пъкъ йѣ хми рекахъ:

— „йѣ бехъ на морабьо̑ бѣѣ... ала си дойдахъ... Оти нува́ е не морабьо̑, като морабьо̑!... Тѣ ни гльо̑датъ хичъ каде ще та адри́етъ!...“

ВЪ ЛЕВОЧЕВО НА СБОРЪ.

— Ати́дахъ, жѣнамъ камшу, нахъ Левочву, — имѣхъ алажѣкъ та рекахъ до̑ли не що̑ изкара нѣкву. Ага гльо̑дамъ люде́не врить са са променили съ новине дри́пи и ври́тчекакъ изво̑рвятъ ейсей нагоре вазъ трапо̑нъ. И йѣ то̑рнахъ сасъ тѣхъ. Ага атидахъ на барчи́нана, какна́ да видямъ. Гльо̑дамъ вритъ людене ле съ варвенену сѣдатъ на равнишкана и ле ато̑тъ и паьо̑тъ!... Че па адно време излѣзе атъ адно̑ калибка адно̑ папо̑ и даржи сасъ жинжирчекъ адно̑ же́лезна кукуда, та е ле маха нахъ людене и хми ле вика:

— „На́ ти га тебъ, на́ ти га мень! На́ ти га тебъ, на́ ти га мень!

Че си атиде папо̑на и людене е́ще по-йѣце зо̑ха да паьо̑тъ. Колкуну адо̑тъ, по-млогу пайо̑тъ! Че адно извади адно̑ мешко̑, зо̑ да я издува и та зацери́ка!... Кану́ я чуха людене, хубавичку паладѣха!... йѣ си ле сидѣхъ, и хи ле, гльо̑дахъ. Че нарипкаха, жѣнамъ камшу, та са нафатаха, нагарвани́саха са, зо̑ха да са фире́тъ, да рюкатъ!... стана морабьо̑!..... йѣ пагльо̑дахъ, пагльо̑дахъ, че дуйнахъ низъ хо̑льмана, дуде ма беха е́ще не заградили. Аставихъ и алажѣкъ, и вережѣкъ! Какна сто̑риха по-нататакъ, не видехъ!... Вечеро̑ са беха во̑рнали викаха вритъ въ селуну, адно съ страшна ро̑ка, другу съ страшна глава, вритъ пиѣни! Шукеръ Аллахъ чи ни опатихъ и йѣ, нѣкву!...

АВТОМОБИЛЪ.
(диалогъ)

— Бряя, жѣнамъ камшу́, да знаишъ сва день кана́ самъ упатилъ!!...

— Кана́, бря Ахмйеть!?...

— Станахъ сабахлай и то̑рнахъ нахъ калибана да о̀бигра гавьо̑дана, че тамань са наведахъ низъ барчинана нахъ Чирѣшуска рѣка, и слушамъ забубутѣѣ нѣкву атъ дерьо̑на!... Сбо̑ркахъ са кана́ ли е!... Чи са ле изтро̑си на шо́шена адно чо̑рну варгула́ту, ле ката мечко̑!... съ леска́ту челу и айсакива ачища!.. ала йѣце страшну!.. Че са йѣхнали на нега трайца люде, адинанъ даржи адинъ теркеле́къ, та га ле во̑ртне, пи́шне и то цери́кне!... та га ле пи́шне и то па цери́кне!... йѣ рекахъ да е не нѣкво гавьо̑де та са натарчѣхъ презъ авли́яне дано ма заслѣди и са запасе́, ала са ни запа́се синъ!... Ни е́ било гавьо̑де!... Хеле му рюкнахъ, и то са йѣце изцирика и то̑рна право нахъ мень! Фтато̑нкахъ са кана́ да пра́вямъ!... Пагльо̑дахъ, пагльо̑дахъ, че апьо̑нахъ нахзатъ... фъ шо́ше...

пра́ве нахъ тузъ!... Лѣкимъ и то са нададе да ма фи́ри!... йѣ то́рче и то церика, йѣ то́рче и то церика!... Силумъ дойдахъ на Хаса́нькускана рѣка!!. Ага дойдохъ тамъ, та му са ле дѣлнахъ падъ капруена!... и то ма не виде, та си падмино́ върхъ нея! Удо́хна това нагоре вазъ баиресъ!... ала мене си ма еще бальо́тъ и́ ко́лькисе и нагисе!...

ВЪ ИСКЕЧЕ.

— Атидахъ, жѣнамъ камшуларъ, нахъ Искече, да карамъ бо́рна. Влезахъ фъ Алибеювенъ ханъ и гльо́дамъ Гержиканъ и Каруена, райкуски кехее са сьо́днали на адни ске́мли и ле преси́пнуватъ съ шишо́ адно бѣлку и жи́дачку фавъ адни машки када́чкуве, та га ле папи́ннуватъ. Кану́ си седѣхъ пресипнаха и мене адинъ када́хчекъ, та га ле цо́ннахъ, и йѣ, та ми изгарѣ и кармо́са и карса́касъ!... Вай кина́ е било́ па́рило!... Та че ле дойде адно афчѣринище, атка́чи адно чѣнтище, — йѣ рекахъ ще извади нѣкву плешчище, пъкъ то извади адно фавунету тахаржичище сасъ три такуче. Та хи напасоса и зо́ да га издува, издува... и то ревна лѣй ката ми́шку магарче. Пакъ то било гайдо́!... Че имѣ адно ми́шку за́краватку и ле какна́ну викатъ афчерене, и то ейней цика. Че га набузи и напасоса та са нафатаха врить и зо́ха да тупатъ съ нагине и да са фиретъ катга са бахто́тъ!... Прешнино́на хми ворви ейсей и мо́чи да изкриви, пъкъ заднино́на я притица и хи ни дава!... Че каздисаха!! та затарчѣха... та зарюкаха... засвиркаха!... Стана айсакова! карма-карашикъ!!... ѣ папагльо́дахъ, папагльо́дахъ, че са ле измѐкнахъ нахъ во́нъ и какна на ста́на по-нататакъ,... не сѣтихъ са!! !...

САЛИХАГА.

Родопски войвода и деребей.

Черти изъ живота и управлението му.

Драматизация въ петь действия и една картина

отъ **Петъръ Мариновъ.**

„... Салихага, въ качеството си на званиченъ войвода-управникъ, се обявилъ противъ султани и везири; не признавалъ турскитѣ закони и наредби и въвеждалъ редъ, миръ и правда въ Срѣдна Родопа по свои неписани закони..."

В. ДЕЧЕВЪ

„Миналото на Чепеларе", кн. I, стр. 91.

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА:

Салихага — родопски войвода и деребей. Човѣкъ бодъръ, уменъ и енергиченъ. Тѣлосложение силно и представително, но не гордо. Изражение и речь повелителни. Лице благо, характеръ решителенъ.

Аговицата — негова жена. Кротка, умна и добродетелна.

Страхинаа — неговъ бюлюкбашия. Гордъ, суровъ и самонадеянъ.

Джафераа — неговъ кабадаия. Грубъ, преданъ и изпълнителенъ.

Милушъ — кападжия (вратарь). Мазенъ и угодливъ.

Абдулахъ ефенди — секретарь Салихаговъ. Уменъ и съобразителенъ.

Друлю — смѣшникъ-пѣснотворецъ.

Калина — слугиня.

Бабата на Салихага (по жена).

х. Иванъ — Устовски чорбаджия.

Мо́ршавъ Асанъ — злосторникъ.

Маноль — красивъ момъкъ отъ с. Пещера.

Двама широколя́чани.

Двама братя, скарани.

Сестра имъ.

Хубчо и Травлю — Аламидерски кехаи.

Дармоня — дюлгеринъ Салихаговъ.

Двама татари.

Еминъ и Тахиръ — деца на Салихага.

Трима джелати.

(въ варианта).

Пелагьѣ — робиня отъ Гърция.

Нѣколко слугини и една жена.

Действията ставатъ презъ първата половина на миналия вѣкъ.

Костюми и дегизировка съобразно онова време и възрастьта на лицата.

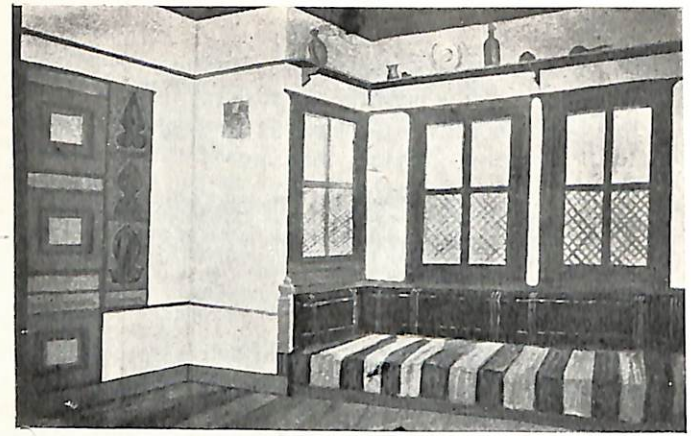

Първо действие
(1806 г.)

Кьошкъ въ Салихаговия конакъ въ Смоленъ. Отъ дветѣ страни врати, а въ дъното прозорци съ „кафезе“. Въ жглитѣ миндери съ „кѝчени хàлища“. Въ дъното предъ срѣдния прозорецъ старомодно нашаренъ сандъкъ.

Явление I.

Аговицата и Калина.

Аговицата, отворила сандъка, прехвърля дрехи. Калина стои на страни и оправя покривкитѣ.

Аговицата. — На́, Калину! Зо̀ми е́ще две, та да ти станатъ дванáдесте ло́мени вò̀зглавници! (отхвърля на миндера сгънати платове).

Калина. — У, ле́лько, . . . мло́гу са! . . . .

Аговицата.— Не со̀ мло́гу, сине!... Да има съ какво кò̀ща да си наредѝшъ . . . Може и кехейца да станишъ . . .

Калина. — Ааахакъ! . . . Ще стана! . . . Кой ще зо̀ме касу мень, сиракъ! . . .

Аговицата. — То е скриту, лѐлькинъ! Касметя си никой ни знае! . . .

Калина (прибира дароветѣ). — Какъ ще ти са о́тплатяяямъ, мила Аго́вице, ага ма со́лкува надари́! Като со̀ща майка! . . .

Аговицата. — Да̀, ле́лькинъ, да̀! . . . Да ма сла́гашъ като майка. И тебе, та че и се́стра ти Ракши́на, и нея ще наредимъ . . . (пауза, сгъватъ „тестемель“). Ле дано́ е живъ и здравъ ага́са, та си́чкуту другу е льо̀сно! . . . Нимо́й гльо̀да чи е сако̀фъ серть и рю́ка млогу! Ала той е ѩ̀це милужливъ. Ви́делъ ва бе дру́гушъ чи сте астанали маальки сирачкуве, фавъ Дереке*), и на друге день право́ди да ва даведо̀тъ нахъ тузъ. (миловидно) Бельки ейней е било̀ пи́сано атъ Аллаха, нахъ мень да дойдите, тувъ да са изку́тите, та атъ моса кò̀ща, нивѣсти да ва упра́таме! . . .

Калина. — Нищо̀ та нииикога забури́, мила ле́льку! . . . Ще та имамъ за майка мѣсту! И ти ма имай за до̀щере! . . . ѩ̀Ѣ лю тебе познавамъ! Госпудь да ти гу враща хилѣда по̀ти! . . .

Аговицата. — Шукеръ Аллахъ, лелькинъ! Сичку имаме . . . Сва́ си е мой по̀ть. Пъкъ и людéсе сме врить адно . . . Намъ са ле вѣрисе ра́зликати, пъкъ сарца́са ни са адно́чни . . .

Калина (жизнерадостно, сърдечно). — Ти ми си майка! . . . И ѩ̀Ѣ ти самъ до̀щере!! . . . (прегръща я).

Аговицата (милва я). — Ле дано́ има де́не ага́са, ле́лькинь, та ва ни ще аста́ви за нищу. Ако му е пи́сано да со̀ди еще на сое мевлеке́ть, та за врить ще е хубаво. И за нашенцки, и за вашенцки . . . За нега са врить адно — и христѣне, и мохамедане . . . Ами мере́цкисе люде са като кучета! . . . Нина́видетъ гу . . . оти фсе пра́вуту даржи, и ни дава на ни́катри факиринъ да тьо̀гли изеть. (Троснато) Лошъ е за хайдуте и харсо̀зе! . . . Фа́ти

*) Калина и Ракшина сж отъ родътъ Хасъмовци отъ с. Соколовци (Дерекьой), които Салихага е отгледалъ и оженилъ въ с. Пещера, Смоленско. Калина е прабаба по баща на свещеникъ Никола Маноловъ отъ с. Чокмаково.

ли буднéкъ, хайде низъ у́рвана!... Прóшка нема!... Хеле айсига са са навдигнали кържелие и хайти, та кóй-зна каде ще му излезé края?!... Та че óстави нва, ами и братъ му Аджиага бѣ тôрналъ съ тѣхненъ юмъ, та презъ годинисе кооолко залóме стори на людесе!!! Хéле гу фáтиха и затвориха! (сочи нататъкъ). Ала ни мирьѣса микрю́финатъ!... Уцу́тра е измамилу шетáчкана, избѣгалу е, и пакъ е зôлу байресу. Затва атúде Страхинаа да гу фúри, ала дали гу ще фáти, Аллахъ билиръ!... Вчера пъкъ са гльôдали атъ Бейскана равнишка на Карлакъ байрекъ да са варти!.... Катрú са били, и какнá трôсетъ ейтамъ, адинъ Аллахъ знае!... Умýтлакъ е билó Синáпищету!... Данó му кучета изедôтъ главôна!...

Калина (болезнено). — Ойсиии!...

Аговицата. — Трьôска ма тресè ага спóменамъ!... Страхъ ма е да са ни нарýй нѣкво диньôса, пакъ като ланú, агату гарѣха Аджиаговите канаци фавъ Четакъ!...

Явление II.

Сжщитѣ и Страхинаа.

Страхинаа (задъ сцената). — Аговице мари!..

Аговицата (тихо). — Пóгледни, Калину, кой рюка!... Озви му са! (затваря сандъка).

Страхинаа (вика). — Аговицеей!...

Аговицата. — Вооой...

Страхинаа (влиза бърже, повѣрително). — Тýва ли си е агата?...

Аговицата. — Тýва.

Страхинаа. — Рю́кните гу бôрже, чи ми йѣце трѣбува!...

Аговицата (къмъ Калина). — Вôрви, Калину! (Калина излиза въ дѣсно, къмъ Страхинаа). Какна стáна, Страхинаа?... Фáтихте ли гу?...

Страхинаа. — И атвôдна страна минôхме, билѣ!... (отлѣво наближаватъ стжпки, влиза Салихага).

Явление III.

Страхинаа, Аговицата и Салихага

Салихага (бързо). — Хайрýсунъ, Страхинаа!... Хайрусунъ!... Какнá стáна?...

Страхинаа. — Хайрдъръ, башо. Фáтихме гу.

Салихага (радостно). — Бря!... Истина ли бря?... Аферюмъ!... Аферюмъ!

Страхинаа. — Вáлла и бúлля, та е наистина...

Салихага (доволно). — Аферюмъ!.... Аферюмъ!... (сѣда на миндера) Е! Каде гу фáтихте?...

Страхинаа — Тамáнь свúнету са вазбираше Бандазъ Димовъ-пужéръ и щеше да прифарли въ Бандюва-дерьô, и йѣ му са изтрôсихъ. „Давранма!!“ му изрюкахъ, и апьôнахъ тифекесъ... То извади ножъ и са скри задъ аднô хôлька, лѣлимъ фтасахъ та гу млáтнахъ презъ ракине и то хи атпусна. Че ни щешъ ли, фарлú са да ма бори,... лѣкимъ самъ йѣ йѣкъ, та му ни дадахъ да са даврандúса. Задъ мене имѣ еще онъ киши сеймене.

Салихага.— Аферюмъ!! Аферюмъ!... (пълни си чибука).

Страхинаа — йѣ гу фáтихъ и гу дакàрахъ, пакъ ти гу прáви какнáту са сеташъ... Затвóрихъ гу атвôде и запьôнахъ хуубаве вратата... По-нататакъ ти са ни мèсемъ...

Салихага (изненадано). — А чи оти, бря? Та бельки гу ни щешъ стори тербьô?...

Страхинаа (клати отрицателно глава). — Ж-къ!.. Ни наймамъ са йѣ да правямъ тербьô Аджиага, твой сôщи братъ... Вижъ другъ будинъ ма нáгоди да прúбиемъ, та прибивамъ гу, и са нищô хичъ пачуди, лѣкимъ нега... ж-къ... нищô!...

Салихага.— Хжжммммъ (хваща си брадата и мисли).

Пауза. Аговицата излиза въ дѣсно.

Явление IV.

Салихага и Страхинаа сами.

Страхинаа (повѣрително). — Салихага! Ала ти знаишъ ли? То йще да та прибива? . . .

Салихага (сепва се). — Кой?

Страхинаа. — Аджиага! . . . Ага са бо́рехме въ папратồнъ, та пцò̀ваше и викаше: „или той, или йѣ!“. Демекъ, ще мрете адинасъ!! . . .

Салихага (като попаренъ). — Брехъ микрюфъ женабетъ! . . . Да гу храня йѣ като слѣпо щѐне, пъкъ то душманлъкъ да ми мисли!! . . . (мисли се и се чуди) . . . Хемъ му прости́хъ животе и гу куртулисахъ отъ прибйване, оти имѣ емиръ, кадету са найде, да са прибйе . . . пъкъ то айсакò̀ва да ми круй?!!... (клати недоволно глава).

Срахинаа. — Ейней е, Салихага! . .

Салихага (ядосано). — Да́ сиди затворену, синъ! . . Атъ гладь да умре! . . (вика) Аговице! . . (озърта се) Каде атиде Аговицата? . . (Аговицата се показа отъ дѣсно).

Явление V.

Сжщитѣ и Аговицата.

Аговицата. — Ей, ма, ага! Какнà? . .

Салихага. — Ное синъ Аджиага е пакъ затворенъ. . . Ала да знаишъ чи йедюву и хлѣпъ нема да му се дава! . . Да умира синъ! . . То е имело едепсизе и хайти, ала каквосу нега сме не вйдювали! . .

Аговицата. — Бйва, ага, бйва. . .

Салихага (съ вжтрешна борба). — Ни е билò льôсно да има чилѣкъ братъ харсồзинъ и кържалия. . . хаааааа! . . . и вôтрешенъ душманинъ! . . .

Аговицата. — Ага! право да ти ка́жемъ, съ лоши о́чи гльôда ное чилѣкъ! . . Страхъ ма е атъ нега! . .

Салихага (къмъ Аговицата). Ное синъ Аджиага е пакъ затворенъ... Ала да знаишъ, чи йедюву и хлѣпъ нема да му се дава! . . и пр.

Действие I, явл. V.

Салихага (рѣзко), — Ага та е страхъ, бѣгай бе! . . (дава й знакъ да излѣзе) Иди, йди си гльôдай работата. . . ти немашъ работа туфъ! . . (Аговицата излиза)

Явление VI.

Салихага и Страхинаа пакъ сами.

Салихага (повѣрително къмъ Страхинаа). — Ами. изпитахте ли какôфъ е билъ вчерашниенъ байрекъ на Карлакъ, а? . .

Страхинаа. — Синапятъ! . . Синапятъ пакъ е напáрилъ нахъ сáва стрáна! . .

Салихага (като ожиленъ). — Вазгéчъ бе! . . Истина ли! . .

Страхинаа. — Валла и билля, наистина! Той е билъ! Завчéрашникъ са излѣли атъ Чèченъ! че дашли на Карлакъ и развѣли байрѣчищену, да гу видятъ врить тýвашнисе лю́де. . . та който йще да варви сасъ нега, да тôрнува! . . Нва хми е било лишѣнатъ! . . Аджиага е затва бѣгалъ. . .

Салихага. — Брехъ керетà! . . .

Страхинаа (продължава). — Да се сберôтъ хайти и хайдамáци, пакъ да бастúсватъ и прибúватъ, пакъ да крадôтъ и сýрнатъ! . . . Нащеска са били презъ Кузуятакъ, че отъ тамъ миноли Галѣменъ-Картôлъ и сабáхлай адôхнали въ Чепеларцка стрáна, еее нахъ Роженъ тарафж́! . . .

Салихага. — Брехъ едепсизъ женабеть! . . . Ами стóрили ли са зѣнъ по овцéне? . .

Страхинаа. — Фáтили са бешъ-онъ давáръ, че подминôли. . . Овчерене хми за рю́кали, пýскали, щѣкали съ кучетана, ала хи са нé свôрнали! . . .

Салихага. — Ами колцúна са билú?

Страхинаа. — Имѐло къркъ-еллú киший. . .

Салихага. — Брехъ харсôзъ керетá! . . . мисли и си скубе брадата). Какво да хи прáвимъ сига? . . Трѣва да са правятъ тербьô! . . Какъ да хи стóримъ?! . . .

Страхинаа (съ готовность). — Ще хи стóримъ! . . Какъ нема да хи стóримъ! . . И автôдне стрáна ще минéмъ билѣ! . . (самонадеяно) Дай ми юсъ киший сеймене. . . дай ми юз-елли киший силяхлúе овчере, че да видишъ какнá знае Страхинаа да прави! . .

Салихага. — А-а?! . . (съ сдържана усмивка) Далú щишъ могъ?! . . (гледа го втренчено).

Страхинаа (съ докачено самолюбие). — Хôййôрапимъ! . . нема да могамъ! . . (твърдо) Атъ мѣстусу да са ни пóклатямъ, аку хи ни дóкарамъ вôрзани. . . хемъ врить ейтюфъ! . . (гордо) Страхинаа чека ле да му кажишъ! . .

Салихага (мисли наведено, съобразява и тъй и тъй, па отсича). — Хубаво! . . Тъй ще стане! . . (става, ходи изъ стаята, мисли, па се спира предъ Страхинаа, решително) Слушей, Страхинаа! . . (хваща го за рамото) Ти си мой сеймениня и бюлюкбашие, и до сига ма си не осрамотéвалъ! . .

Страхинаа (самоувѣрено). — Пакъ нема да та óсрамотя, башо! . .

Салихага (наставнически). — Затва ще сберешъ бюлю́канъ! . . Ама врить!.. Врить!.. До адинъ!.. Да ни изкôльчи ни адинъ мой синъ! . . Ще парю́кашъ и врить овчéресе атъ цаласа горне страна. . . (сочи на горе) зôмите тюфеци и пищоле. . . зôмите бароть и крушуме. . . че вôрвите! . . (внушително, строго) Ще колите! . . Ще бѣсите! . . Ще прибивате кóга каколите! . . Ще бѣсите! . . Ще прибивате кóга каколите! . . Ще бѣсите! . . Ще прибивате кóга каколите! . . дету найдите! . . Да ни астане ни адинъ мой синъ живъ! . . Вритъ! . . подъ ножъ! . . Хайде, доде е рано! . . Вритъ! . . подъ ножъ! . . Хайде, доде е рано! . .

Страхинаа (гордо). — Бúва! . . Атúдахъ! . . . (тръгва)

Салихага. — Вôри! . . и доде хи ни сторишъ тербьô, да са ни вôрнишъ! . .

Страхинаа. — Бива! . . (излиза)

Салихага (изпраща Страхинаа, па се връща съ гримаса). — Кой зна? . . Кой зна какна ще стане! . . (мисли, сѣда, плѣска съ ржце, отъ лѣво се показва Ми-

лушъ) Да дойде Абдулахъ ефенди!.. (прави си и надува чибука).

Явление VII.

Салихага и Абдулахъ ефенди.

Абдулахъ ефенди (влиза, покланя се). — Мáрхаба, башо!..

Салихага. — Аларазола, башуфъ!.. (надува чибука) Лоши работи, Абдулахъ ефендии!... Лоши времена дóйдаха!.. Пакъ са йôмнали байресу хайти и хайдамаци!.. Чéченъ е пакъ вазврѣлъ!..

Абдулъ ефенди. — Вазгечъ, бе!..

Салихага. — Нема да види рахатъ ни мевлекеть, ни царь, ни дерьôбей!.. (сочи себе си, замисля се). Сига какнà да хи правямъ!.. и какъ да хи сторямъ тербьô!.. (мисли безспокойно, пъшка, охка и тежко въздиша, па изведнъжъ решава) Ще изфáтаме врить хайтисе и харсôзѐсе, че ще хи изкóлимъ и избѣсимъ... (сепва се) ами... какнá да прáвямъ съ мóенъ сôщи братъ, дену ходи съ тѣхненъ юмъ!.. Ей гу, уцýтра е измáмилу шетáчкана и са измôкналу да бѣга. Силумъ гу е фáтилъ Страхинаа. Има емиръ да са прибúе кадето са найде, ала никой атъ сеймененсе ни кайдѝсва ... оти ми е братъ!.. Та че ѐстави тва, ами са е закáньвалу и да ма прибúва!.. Чýдемъ са какна да гу правямъ!..

Абдулахъ ефенди (съсрѣдоточено). Валлá!.. та нема юмъ ное чилѣкъ!... Трѣва йѣце да са мисли!...

Салихага. — Затва та рюкамъ и йѣ!... Ти какнá ще речешъ!... Ни-é шегô сава рáбта!... (свива вежди).

Абдулахъ ефенди (умно и съобразително). — Какнáто и да рече чилѣкъ, все ще сбôрка!... (Обмислюва) Ами гу нахáдамъ йѣ, мунасипъ, чи съ хубаво пó-са щатъ вкара въ пôть, отколкото съ лошо.

Салихага. — Е!... кинá да хи правимъ тогава?!...

Абдулахъ ефенди (внушително). — Слушей!.

Салихага — Кàжи!...

Абдулахъ ефенди (отмѣрено и бавно). — Нема да колиме и бѣсиме хайтисе, нема да хи бахтемъ и прибúваме!... Ами знаишъ ли какнá?...

Салихага (живо). — Какнá?...

Абдулахъ ефенди. — Ще хи фáтимъ, че ще хи простúмъ!... Хемъ жéнине и децáна хми нема да плачатъ и да та калнôтъ, хемъ тѣ ще та славятъ чи хми си башладисалъ животенъ!... (на Салихага лицето просвѣтва) Пъкъ Аджиага нема да мирьѣса!... Мень са правú, чи дуде е живъ... душманинъ ще ти е! Вижъ! За нега ти са ни бôркамъ!... Нега го е йѣдь, оти да си ти вайвода и дерьôбей, та да е не той!...

Салихага (като ужиленъ). Хай кучета му йѣли главôна!... (хваща си брадата и се замисля).

Явление VIII.

Сжщитѣ, двама широколжчани и после Джафераа.

Влизатъ двама широколжчени, правятъ темане и поздравяватъ. Салихага, обаче, не ги забелязва. Абдулахъ ефенди имъ дава знакъ да казватъ, за какво сж дошли.

Първиятъ (предпазливо).—Úмжмж давô, Салихага... Вишъ да ни разпрáвжшъ.

Салихага (сепва се, загледва ги втренчено). — Кина, бря? Каква давô?...

Вториятъ. — Иджмж отъ Искече, Салихага, та же си варвимж нахъ Широка-лôка. Лѣкимъ нжщесъ нж окрадоха мулятата въ Муставчуву та жда тж нж окрадоха мулятата въ Муставчуву та жда тж молжмъ, сторъ хмж тжмбихъ да си ни хи дждôтъ!...

Първиятъ. — Разтовáряхмж край рѣкана и хи напôгьохмж асей нагорж вазъ кòкуржнъ да пасôтъ, та чж легнжхмж да спимъ. Га сабахлай тôрнахмж да хи трôсжмъ, какво да найджмъ!?... Три сахакя обжгравахмж иса урущисовахмж,ала хи нж найдохмж.

Та чѫ най-сéкня нѫ речѫ адинъ: „нѫмойтѫ хи нѫ трôсѫ, нѫ кинá, окрáлѫ хи са Мустафчувцѫ!...

Салихага. — Ами да са нé бйли фтéсали, бря?...

Първиятъ. — Не, Салихага!... Анва са нѫ бранѫ. И другушъ смѫ прѫспавалѫ тамъ.

Салихага (изпитателно). — Хаааа!... Чи защймъ сте спали?... И оти хи сте не чýвали?...

Вториятъ (ласкателно). — Салихага, ни нѫ щѣхмѫ спа, лѣкюмъ дóйдохмѫ на твой мѫвлѫкекь и рекохмѫ можѫ да поспимъ. Другѫдѫ са извráкьянѫ льюдесѫ, лѣкимъ въ твоесѫ земя, не!... Атуфъ нѫ можъ нѫ да са украде, нѫ да сѫ прѫбий будно!... Атуфъ другу слôнцѫ грѣе!... Атуфъ немѫ аджпсѫзѫ и хаирсѫзѫ!...

Лицето на Салихага просвѣтва отъ доволство.

Първиятъ. — Та жда та мóлѫмъ, Салихага, нарôчай Мустáфчувцямъ да сѫ нѫ найдатъ кóнѫнѫ!... Факúре лю́дьѫ смѫ!...

Салихага (кашля самодоволно, па плеска съ рѫце). — Брей Джафераа!...

Джафераа (влиза). — Еей!...

Салихага (надува чибукътъ). — Вижъ сéва люде какнá са оплакватъ!... Акрали хми са мулетата въ Мустафчуву....

Джафераа (изненадано). — Не думей!...

Салихага. — Тѣ ни лôжетъ. По́зна е адинъ чилѣкъ ага лôже, и ага не!... (наставнически) Затва ще йѣхнишъ конесъ, та ти пакъ ще свôршишъ сае работа!... — ти си ербáпь и башердúсвашъ по сакви рабти... Зôми атъ Смилѣнъ и éще бешъ-óнъ киши бабаите каквосу тебе, та че вôрви!... (натъртено) Ще бастúсашъ прéзъ нашъ Мустафчуву... Ще бахтéшъ и прибúвашъ... ще вôрзувашъ и чю́кашъ... и дудé ни излезé сичку на мейдань, нема да хи аставяшъ!...

Джафераа. — Бива!... Ще ида!... (върти глава и тръгва).

Салихага. — Хô вôрви!... (обръща се къмъ широколѫчанитѣ) Идите и вие сасъ нега!... Сабахлай конете ще ви излезôтъ на мейдань!... (широколѫчанитѣ излизатъ, излиза и Абдулъ ефенди, той остава самъ, надува чибука, поправя го, но не му се запалва, плесва съ рѫце и вика) Дайте ми огань бе!... Какнá мѣса сва?!... (Калина донася вѫгленъ съ маша, пали му чибука, и излиза).

Явление IX.

Салихага, Милушъ и х. Иванъ.

Милушъ (влиза отъ лѣво). — Салихага, душôлъ е хажи Иванъ отъ Устово, да флезè ли?...

Салихага. — Дá флезе, бря!... Дá флезè!...

х. Иванъ (влиза). — Сабалаерсунъ, Салихага! (прави темане). Сабалаерсунъ!...

Салихага. — Аларазола, х. Иване! йѣла да видимъ какнá та носи!?... Сьôдни!... (кани го да седне, но х. Иванъ отказва).

х. Иванъ — йѣ нема да сѣдамъ, чи бôрзамъ, — чѣкатъ ма хайване отвôнъ, (сочи вънъ) ами дойдахъ да ти са òплачемъ!

Салихага (заинтересувано). — Какна?

х. Иванъ — Ти на куртулиса, женумъ Салихага, отъ Аджиага, берекѣтъ версинъ, лѣкимъ сига се е наметналу другу адно куче, та отъ два деня пиле ни дава да прифôрка призъ Устово!

Салихага (възбудено). — А бря, кой, бря? Катрó е нва куче?

х. Иванъ.— Кържелие адинъ е душôлъ! Збира йошуръ и аскеръ! Ище да хи води да са бахтôтъ съ Топалъ-Салиха на Печинско. Мôскине са криятъ и бѣгатъ, пъкъ то женине изрюква! Кóртулисай на, жѣномъ Салихага!... ти можишъ!...

Салихага (скача като попаренъ. натъртено). — Нема да слушете ное кържелия!... Чуишъ ли?... Въ сое мевлекéтъ йѣ сôдемъ!... И нема да му

давате нищу . . . йѢ самъ това командиръ и бей, . . . и ни давамъ другъ да ми се бо̀рка! Чуишъ ли? . . .

х. Иванъ. — Чуемъ . . . Демекъ . . .

Салихага. — Казвамъ ти, дуде самъ това йѢ, нема да дамъ на турчинъ да припари! Ти барекъ по̀внишъ дру́гучешнуту време, и како̀въ изетъ тьо̀глехме. Кой атъ кадето турчинъ са зададѣ, крадѣше пцоваше, фаташе жени, и какво не, безъ да гу е страхъ атъ буднекъ! . . . Ту́вашнисе жени ниможеха да излезо̀тъ, лукъ да си сеьо̀! Затова зо̀ха да се бу́лятъ и убибабу́льватъ! . . . Лѣкимъ дойде рехметли бубайку, та че следъ нега и йѢ, та и харсо̀зете са кратиха и турцете загубиха! Тувъ нема турце? Това сме вритъ бо̀лгаре . . .

х. Иванъ. — Тъй, тъй . . .

Салихага.— Та въ моесъ дерьо̀бейликъ кърджалие и турце ни признавамъ! Да видятъ вритъ людесе кой е войвода и дерьо̀бей на сае земя! (пауза, тупа по гърба х. Ивана). Та ти си во̀рви, х. Иване, и нимой тьо̀гли кахо̀ръ. Утре нема да усо̀вне въ ваше селу ное женабетинъ! . . .

х. Иванъ. — Берекѣтъ версинъ, Салихага! Сва отъ тебе ще го знаимъ. (тръгва си) Саздраве!

Салихага (изпраща го). — Иди си съ здраве! Ка́жи на кумшиене да хи не е страхъ. йѢ самъ на срьо̀щу! Дувечера ще про̀вудя биркачъ киши бабаите да гу наредьо̀тъ, — та како̀вну е дашо̀лъ, нако̀въ си и атишо̀лъ! . . . Мене са не харчъ кържелие и турце да ми развалятъ рахатесъ и мевлекетесъ! . . . (излизатъ и двамата).

Явление X.

Салихага, Аговицата и после Милушъ.

Аговицата (идва отъ дѣсно, носи кафе, огледва се къмъ вратата и вика). — Ага́! . . .

Салихага (връща се, сѣда и мълчаливо поема кафето, сърба и пуши съ чибука).

Аговицата (сѣда на край миндеря). — Жѣномъ ага, йщамъ да ти кажамъ нѣкво, ала се чудемъ?! . . .

Салихага (озадачено). — Оти?

Аговицата. — Страхъ ма е да са ни карашъ!

Салихага. — Какъ? Да са карамъ ли?

Аговицата. — Хо̀! . . .

Салихага. — Оти?

Аговицата. — Ала не́ли та са нищешъ ка́ра? Хо̀ да ми са фта́сашъ! . . .

Салихага. — Хо̀й йо̀рапимъ! . . . да ти са фтасамъ!... (чуди се. Аговицата го гледа настойчиво и засмѣно, агата сжщо, па отсича). Е хайде, нема! . . . нема да са карамъ! Казвай! Фта́свамъ ти са.

Аговицата. — За Ракшина, йщамъ да ти кажемъ! Калинина се́стра . . . Викамъ и нехи да сторимъ ру́ба и спапь, како̀вту е по̀тятъ . . . И та е ста́нала вейке мома. Ти какъ — ще́ речешъ? А? . . .

Салихага (недослушва). Нимой ма пита бѣѣ! — йѢ пъкъ рекахъ какна ли ще кажишъ! . . . Пра́ви каквоту знаишъ! . . . Ти са по-хубаво сѣташъ атъ женски работи! Нимой ми шемато́ва главо̀са съ сакива партикне́! Стори хи руба, спапь, колкуту щешъ! . . . Конакасъ са ни ще иктйса чи ще дадешъ нѣкавъ парта́ль на адно сиракъ мо́мече! . . . (надува чибукътъ).

Аговицата (тръгва си, но се връща). — Та че утре е и праздникъ . . . Знаишъ ли? . . .

Салихага (досѣща се).— А-а! . . . Но̀й зеръ! . . . Но̀й!! (плѣска) Брей Милушъ!

Милушъ (влиза). — Еей! . . .

Салихага. — Утре ви е праздникъ, нѣли? . . . (пие кафе о бавно).

Милушъ. — Праздникъ, башо! (значително) Велиденъ! . . .

Салихага. — Пекии! Хубаво! . . . (наставнически) Ще станишъ утре рану! Че ще са премейнишъ съ новине дрйпи, — зо̀ми си и силѣхатъ, — (натъртено) бизъ силѣхъ никаде да ни ходишъ! . . .

тва ще ти е насахáтъ атъ мене, — та че ще паьôмишъ вритъ ретекинисе и шетáчкисе, та ще хи отведешъ праве въ долню селу Райково на чôрква... Чу ли? Че ще чекашъ тамъ, и ага свôршатъ, да си хи доведешъ!... Чу ли?...

Милушъ. — Чухъ! Бива!

Салихага.— Че да хи чувашъ хубаво, брей!... да хи ни закачатъ нѣкви чапкъне и купартмѝ, чи хи избѣсвамъ хôô!... Ле ако са посуче нѣкафъ синъ, да гу варзешъ и да гу докарашъ! Чу ли?...

Милушъ. — Чухъ (тръгва, но се връща).

Салихага (продължава). — Че ако има сирѣнъ, йѣ хóру—вóди хи и тамъ! Дá поиграятъ, дá сберôтъ еца, и да си дойдатъ. Аргатлъканъ си е аргатлъкъ, ала и вѣрана трѣбва да си следи чилѣкъ. Мене са нé харчъ динсѝзъ и хайманѝ ратекини и шетачки... Хô, вôрви! (допива си кафето).

Милушъ. — Бива, ага (излиза, на вратата се пресрѣща и разминава съ Маноль).

Явление XI

Салихага, Аговицата и Маноль.

Маноль (влиза). — Сабалаéлра, башо! На здраве да ти е!... (застава гордо).

Салихага. — Аларазола, башуфъ!... (подава на Аговицата кафената чаша, па се заглежда втренчено въ Маноля) Ти чие беше, бря?

Маноль. — На Ника Гулумѣховски отъ Пещера.*)

Салихага (изненадано). — Хô, бреей! Та аку си билò Никувуту кóпеле?... Пъкъ йѣ ни можихъ да та пòзна! Какво прави бубайку ти?...

Маноль. — Хубаве е, башо. Отиде нахъ Смилѣнъ да зима вôлна.

*) Този Маноль е прадѣдо на Маноль Бояджията отъ с Пещера, Смоленско, баща на братята свещеници Никола и Петъръ Манолови.

Салихага. — Ами за кинá та е правòдилъ нахъ тузъ, бря?

Маноль. — Той ма е нé проводилъ, ами си самъ самичекъ душôлъ.

Салихага (озадачено). — За кина си дашôлъ?

Маноль. — Оставихъ си главенѝцата, та дойдахъ да ти кáжемъ.

Салихага (изненадано).—Какъ рéче? Аставилъ си главеницана?

Маноль. — Хô!... Главéхъ са въ Чокманово, ала ма омрôзна, та я оставихъ! (Аговицата седа на миндеря и любопитно слуша):

Салихага (ядосано). — Чи какъ тей ще я оставяшъ, бря? Чи ти ни знаишъ ли, чи ни давамъ йѣ да станватъ накви работи по моесъ мевлекеть! Чи за наква бельô йѣ фôрлемъ въ ýрвана!

Маноль. — Ехъ, урва... урва!... Знамъ... Затова дóйдахъ, да си ти кáжемъ. Прáви ма каквото щешъ!

Салихага. — Ни галямъ йѣ сакива работи, хааа!... Ами съ нва мóмече какна ще стане? Ни мислишъ ли?... (замисли се, па промѣня тонътъ помеко) Ами за кинá я астави, бря?

Маноль. Вѝдехъ я чи са подава да гали и другъ, затва. Оставихъ я, и ти казвамъ, прáви ма каквото щешъ, ала я нищô!...

Салихага (въ почуда). — Хай да ти са ни види и кóпелето!... Какна да та правямъ сига!... (дава му знакъ да излѣзе и Манолъ излиза).

Аговицата (на саме съ Салихага). — Чи то ще е галѣмъ язъкъ, агá, да иде зенъ сова кóпеле! Вижъ гу какво е хубаву и младу! Пъкъ и само е дашло да си ти каже!... Демекъ ни лôже!...

Салихага. — Та анжекъ за тва се чудемъ и йѣ! И да гу правемъ терьбьô, и да не, фсе е лошо! Аку гу не сторяяя, врить ще рекôтъ „Салихага е омьôкналъ“!... Та че óстави тва, ами е и харетликуву дете! Сасъ бубайка му са сме фатали другушъ

харетлици!... Та се чудемъ какна да гу правямъ и какъ да гу о́ставямъ бизъ тербьô!?...

Аговицата (съ внушение). — Нема да гу правишъ тербьô! Никой нема да ти рече нищу! Ами да ти кажемъ ли, какна?

Салихага. — Какна?

Аговицата (внушително). — За сое кабаха́тъ хô да му дадеме наша Калина за нивѣста и... свôршену... Та е ра̀ботна и хубава, та умутлакъ е ще зô. И дваминаса са млади... и акранъ... Сѣтили са?

Салихага (живо изненадано). — Сѣтихъ!... Хубаво... йѣце хубаво!...

Аговицата. — Ру́бана хи е фта́сала, и мо́мечену е го́туву!

Салихага. — Наистина, бреей!... Пъкъ мене ми ни щѣше дò на́-юмъ! (Оглежда се самодоволно па вика) А брей, ко́пеле!...

Маноль (влиза). — Еей!...

Салихага (откашлюва се). — Ами ага си аста́вилъ главеницана, хô да ти дадеме наша Калина за нивѣста бря!... Да та сто́рямъ йѣ тебе тербьô, та да са врить зачудетъ!... Та е мое ратекиня, и рубана хи е го́тува... Аговицаса я изку́тила като нехину дете. Сѣти ли са?

Маноль (съ достойнство). — Ако я бе́ндисаааамъ!...

Салихага (очудено). — Хôй йôрапимъ, Аллахъ!... Та бельки ага́са лоша мома ще ти даде, бря ба́шуфъ! (споглеждатъ се съ Аговицата).

Маноль. — Че ла ни-ьô самъ ви́дювалъ, башо! Да я ви́демъ! Ако я бе́ндисамъ, зимамъ я...

Салихага. — Хай да ти са ни види и ко́пелету. (споглеждатъ се съ Аговицата и кимаıъ утвърдително) Ехъ, ще я видишъ! (къмъ Аговицата) Во́ди гу, Аговице! (става и тръгва къмъ лѣвата врата) йѣ ще да идамъ нахъ атвôдненъ конакъ.

Аговицата (става). — йѣла! йѣла съ мене! (прави знакъ на Маноль да я последва).

Салихага (къмъ Маноль). — Ами ага си аста́вилъ главеницата, хô да ти дадеме наша Калина за нивѣста, бря!...

Действие I, явл. XI

Салихага. — Или . . . рю́кните Калина нахъ тува! . . . (излиза).

Аговицата. — Не, не . . . Атво́де ще идимъ . . . Хайда, мо́мче! (излизатъ съ Маноля въ дѣсно),

Явление XII

Салихага, Аговицата, Милушъ, Абдулахъ ефенди, Калина, Бабата, Друлю и др.

За кжсо време сцената остава праздна. Следъ малко отъ дѣсната страна се чува гърмежъ. Изведнажъ настава шумъ, глъчка и тичане.

Салихага (връща се почервенѣлъ отъ ядъ).—Бре магарцки синъ, та щеше да ма при́бие! . . . (хваща си главата и вика) Каде е Страхинаа?! . . . (влизатъ всички: Милушъ, Аговицата, Калина, Маноль, Друлю и др. та се чудятъ и вайкатъ).

Абдулахъ ефенди (влиза бърже). — Какна ста́на? Кой пусна? . . .

Милушъ. — Пу́сна Аджиага! та щеше да прибие́ агаса! . . .

Аговицата (дотичва). — Вай! . . . . Чи какъ ста́на?! . . .

Абдулахъ ефенди (къмъ Салихага). — Чи адри ли та нейде!? . . .

Салихага. — Ни можи́ да ма адрие! Шукеръ Аллахъ! . . . (хваща се за главата).

Едни гласове. — Бре какъ кайдиса! . . . (щурятъ се наоколо и тюхкатъ).

Други гласове. — Пу́сна, та щеше да прибие агаса! . . .

Салихага (гнѣвно). — Дайте ми тифекетъ! . .

Бабата (влиза, възбудено). — Ага! . . . . Миличекъ ага! Ще та изеде́ нва куче! . . . То е побеснѣло. Ще мрете адинасъ! . . . Ала дету ще умирашъ ти, твоисе деца са врить женцки та хми трѣбва шо́такъ, чи да́ умре то, — нѐгувине деца са врить мо́ски, та да си чукатъ главине! На са́е сарô . . . айсова атъ мене! . . . Свòршено! . . . (излиза си).

Салихага. — Братъ ли е, куче ли е?! . .

Аговицата. — Вốрзите гу микрю́финатъ! . . . То инакъ нема да мирьѣса! . . .

Салихага. — Хốлла, хốлла! . . . Какво ми са е па́днало да тьо́глемъ! . . . (върти се и мисли) Сига какна да гу правя!? . . . (Отсича) Право казва ана́йка! . . . Ще мремъ адинасъ! . . . (Вижда Абдулахъ ефенди) Ти какна ще речешъ, Абдулахъ ефенди? . . .

Абдулахъ ефенди. — Ни сѣтамъ са какна да кажемъ. Какна́то да ре́камъ, фсе ще сбо́ркамъ . . . (отсича) Прави гу какнато са сеташъ! . . . .

Салихага (решително). — Свốршено!! . . . Дайте ми тюфекетъ! . . . Да са куртули́саме аднốшъ, — и той атъ мене, и йѣ атъ нега! . . . (поема отъ Милушъ пушка кремъклия и опитва язлъцитѣ) Чилѣкъ дето крадé, па́ли и прибива . . . (щрака съ пушката) и атъ Аллаха гу е не страхъ! . . . Нема изинъ да сиди . . . и ми булащи́сва земьо́са! . . . Та ако ще и братъ да ми е! . . . (съ вжтрешна борба) Никой са ни наьô да гу адрие . . . та . . . ако е грѣхъ, . . . врить да си мой? . . . (стисва очи, завръща глава решително и излиза бързо, излизатъ и другитѣ, а женитѣ оставатъ на сцената и гледатъ съ страхъ презъ лѣвата врата. Следъ малко се чува гърмежъ и трѣсъкъ, женитѣ изпискватъ и си хващатъ главитѣ. Вънъ се слуша глъчка).

Милушъ (влиза бърже). — Свốрши са! . . . Удри гу!! . . .

Абдулахъ ефенди (веднага следъ него). — Едденъ — буллуръ! . . .

Салихага (влиза бързо, хвърля пушката и се удря по челото). — Каквото правишъ! . . . такова наха́дашъ! . . . (отпуща се на миндеря).

Завеса.

Второ действие
(1821 г.)

Сжщата сцена

Задъ сцената.

Слуша се остра кавга: — двама братя се каратъ и вдигатъ голѣмъ шумъ:

— Лювадана е моя!

— Не! Моя е!...

— Бубайку мене е далъ!

— Не е твоя!

— Моя е! Ще я кòсямъ чи ми е бащиния!

— И мене е бащиния! и йѣ самъ братъ атъ нàва кôща!... и пр.

Слуша се женски гласъ:

— Вахсии!... Нимòте са кара, нимòте са йѣ!... Ами йѣ какнà да прàвямъ, ага си немамъ нийде нищичко!.. и т. н.

Явление I.

Салихага, двамата братя и сестра имъ.

Салихага (идва отъ дѣсно, слуша кавгата, назъртва презъ прозореца, па извиква:) — Еей!... Какво са карате?!... (гласоветѣ изведнъжъ млъкватъ) йѣлате нахъ вôтре... да видимъ каква е сае шематô!... (сѣда на миндера и си пълни чибука, каращитѣ се и сестра имъ влизатъ смутено, агата ги изгледва изъ подъ вежди) Какво са карате, бря?!... като агýпте?!...

Първиятъ братъ. — За лювада, Салихага. Имамъ атъ бубайка лювада, пъкъ то (сочи другия) йще да ми я заптúса!...

Салихага. — Чи защúмъ ти я заптисва, бря? Какôвъ е той тебе?...

Първиятъ братъ. — Той ми е братъ, ала бе липсаль млогу гудини,... кой знае каде е хòдилъ съ хайти и хайдамаци, та айсига си е дашôлъ.

Салихага — Ха! Тей ли? (къмъ другия) Каде си билъ, ти бря?...

Вториятъ братъ (спокойно и отмѣрено).—Слушей, Салихага, да ти рàзправямъ... Тебе лажô ни бива!...

Първиятъ братъ (пресича го). — Той е билъ хайта, Салихага! Ни видишъ ли, па дрипине гу е пóзна!...

Салихага (гнѣвно). — Ти сига мôлчи! Да казва той... Нега питамъ!...

Вториятъ братъ. — йѣ самъ билъ на морабьô, Салихага. Тамань онъ сеньô ма е не имело па тузъ. Млогу мевлекеть абиграхме и млогу люде измрѣха, лѣкимъ шукеръ Аллахъ, имело е éще дене да са вôрна живъ и здравъ нахъ тува! Ага си дойдахъ, кина да видемъ!... Братъ ми (сочи първия) е заптисалъ вритъ мюлкесъ, и на мене е не аставилъ нищу!....

Салихага (заинтересовано). — Хаа!... На морабьô ли рече?

Вториятъ братъ. — Хô...

Салихага. — Чи на катра морабьô, бря? Да си не билъ въ Агýшована четя?

Вториятъ братъ. — Не, Салихага! йѣ самъ Агуша не вúдювалъ. Ами повнишъ ли дрýгушъ агáту са навдигна Мехмедъ Синапь атъ Горно Алжке, та збра хайти и едепсизе, и млооогу гудини дудева на людйесе. Хеле са найде Кара-Ибрахимъ атъ Чепеларе, збра хаскерь и жепаньô, и тôрна да прибива Синапятъ. йѣ са писахъ въ Кара-Ибрахимувйетъ бюлюкъ.... Аднô вутрина бастисахме Чеченъ, заградихме хи вархъ Брещенъ, и дуде са тѣ усѣтятъ, турихме край на Синапювата дружина!... Атъ тамъ биръ-таха́ са ни покáза хайта или хайдамакъ па сое мевлекеть!...

Салихага (одобрително). — Аферюмъ!.... Аферюмъ!...

Вториятъ братъ.—Сетне какна да правямъ! Вôрнахъ са нахъ тузъ, ала дуде са фáтя у рáбота и измѣть, чи чухме навдигнали глáва Сърбанъ и Карада-

лияна!... Збрахме са тагава дружина фавъ Райково, хажи-Сюрчю ни ста́на кумандарь, и атъ тамъ, — праве нахъ Сърбанъ! Тамъ пра́вихме морабьо́ тамань ючъ сеньо́... Ала Сърбанъ и Карадалията са сарпъ минлеть!... Къркъ кереть излизахме на хюжюмъ, ала хи ни купаттисахме!... Еще бехме не сво́ршили нае морабьо́, чи чухме навдигнали глава и Моралиене. Затва адинъ день на запаьо́ха, праве нахъ Морра!... Лѣкимъ по-напрешъ сто́рихме тербьо́ Али-паше Янелияна, оти бе навдигналъ и той глава нахъ царщинаса, че сетне атидахме фавъ Морра. И тамъ стана голѣма морабьо́, хааа!... ала най-страшна бе въ Гири́ть!.. На ката барчи́на са белѣеха байреци и го́рцки фустанели. Хеле хи абиграхме изоза́дь, вархлитѣхме хи на Инджиръ-табия, та са чукахме и бахтахме!.. и хи хубавичку ацистихме!... Земьо́на са настели съ умрѣли люде! Наваляха са ле като снопе и отъ наша страна и отъ тѣхна!... Адно съ страше́на ро́ка, другу съ страше́на нога!... айсакова стана (върти си ржцетѣ на кълбо) карма карашѝкъ!... На край какна стана и кой ко̀га надви, ни сѣтихме са! Вритъ станахме като семе́... атъ бо̀буть!... Че па едно време изсвииири адно́ баруе и колкото бѣхме астанали живи, збраха на и на запаьо́ха праве нахъ денизенъ. ѝѢхнаха на на адинъ пампоръ, та три деня и три но́ща вървехме бизъ хлѣбъ и во̀да, фсе па денизъ. Хеле адно́ вутрина на изтро́сиха въ Селени́къ-скелеси́, да́даха ни па адно́ пчени́чена фудулка и ни рекаха: „Хайде, всѣкъ да си варви нахъ дома му!“. Атъ тамъ, праве нахъ тузъ. Агушъ пъкъ са бе бахталъ нахъ друга стра́на и си бе дашо́лъ по-напрешъ. Шукеръ Аллахъ, дойдахъ си! Лѣкимъ защокъ дойдахъ! Еще доде самъ билъ фавъ Сърбанъ, бубайку е умрѣлъ и братъ ми (сочи първия) е заптисалъ врить мюлкесъ. Викалъ е, бельки чи нема да са во́рна живъ, и умутлакъ ма щатъ прибѝ нѣйде, та затова ми е не аста-

вилъ нищу!... Та дру́гуну какъ да е,... лѣкимъ имаме адно́ любада, срьо́щу въ Димувъ пужеръ, та викамъ баре́къ та́ да е мене!!

Първиятъ братъ. — Любадана е моя Салих-ага. Бубайку другушъ ага умираше та ма изрука и рече: „Асанъ, ти млогу балну ви́де и изметъ ми сто́ри, пъкъ нае сумунтия нема да се во́рне... Та да́ е тебе любадана на Димувъ пужеръ!“. Ле рече и изгасна. Припра́вихъ гу ѝѣ както му е по́тетъ, та ми никой ни памогна!... И атъ тамъ насамъ седемь гудини бащамъ — баше я ко̀семъ, и никой ми са е не мѐсилъ, та сига дойде то̀ (сочи втория) и ище да ми я заптиса!!. Той бе липсалъ та гу нимѣ ни́йде никакавъ да подпре бубайка, ами гу астави да умре на моисе ро́ки, та ма ни питаше атъ каде наха́дамъ!? Пъкъ сига си е атворилъ устана като плѐвневи врата!!...

Вториятъ братъ. — Не со́мъ липсвалъ нийде, амъ самъ билъ на морабьо́!.. Ищамъ си бащинията!

Първиятъ братъ. — Ни давамъ я! Любадана е моя! Бубайку мене е далъ!..

Вториятъ братъ. — Ни му е далъ, Салих-ага! Той ло́же! Питай комшиене! И ѝе самъ братъ атъ на́ва ко́ща!.

Първиятъ братъ. — Ти си братъ, ала си изѣде има́нету!.

Вториятъ братъ. — Ти гу изѣде! Че аткакъ гу изѣде, та умрели́ и бубайка!!

Първиятъ братъ. — Умрели гу ти! Ти ако беше кума́шъ, та щеше сидѣ тузъ!

Вториятъ братъ. — Ни со́мъ сидѣлъ, ала любадана ще е мене!

Първиятъ братъ (ядосано). — Нема да е тебе! Мене ще е!

Вториятъ братъ. — Мене ще е! (заканва се).

Първиятъ братъ. — Нема да е тебе! (сочи юмруци).

Сестра имъ (кърши си ржцетѣ). — Вахсии! .. Ами йѣ какна да правямъ, ага си немамъ нийде нѝщичку! ...

Салихага (става бърже, дава имъ знакъ да замълчатъ, властно и строго). — Да знаите чи атъ сига нататакъ немате лювада на айнова мѣсто... и еще аднôшъ да ва самъ нé виделъ да минете нахъ тамъ!... Сѣтихте ли са!? .. (пжди ги) Хайде! ... (крачи изъ стаята). Лювадана е моя! ... (сочи имъ вратата). Махкайте са атъ тузъ, зере да ви ни стане тесанъ конакасъ! ...

Първиятъ братъ (изумено). — Ама! ..

Салихага (строго). — Хайде! .. (изпжжда ги вънъ и се връща, сѣда, па съглежда жената, която продължава да стои наведено и умолително, къмъ нея съ тонъ снизходителенъ и мекъ) Ами ти каква си на сева люде? Защокъ варвашъ сасъ тѣхъ? а? ..

Сестрата — Сéстра хми самъ, башо! Ала ми нищо ни даватъ. Вдовица жена самъ! ...

Салихага. — Хô, тей ли? (замисля се и надува чибука). Слушей тогава! ... Лювадана ще е тебе. Тѣ са мôски синуве, та дá си чукатъ главине, да казандѝсуватъ... Адинанъ си има и другъ мюлкъ, пъкъ другенъ нема ни жена, ни деца да храни. Ала за нахпрешъ дуде самъ живъ, йѣ ще я кòсемъ и сбирамъ —, оти инакъ тѣ ще са прибѝятъ, .. Пъкъ ти ката пóдзиме ще дахáдашъ атъ мóна плевне да зимашъ готуву сѣно... Сѣти ли са? ..

Сестрата (признателно). — Аллахъ да ти дава здраве!.

Салихага. — Пъкъ ага умра, ти ще си я касишъ и сбирашъ. Сѣти ли са?

Сестрата. — Сѣтихъ.

Явление II.

Салихага, сестрата, Милушъ и Абдулахъ ефенди.

Салихага (плѣсва ръжце, показва се Милушъ). — Да дойде Абдулахъ ефенди! .. (прави си чибука).

Милушъ — Бива! .. (излиза и следъ малко идва Абдулахъ ефенди).

Салихага. — Абдулахъ ефенди! Сае жена е вдовица... (пуши) и има двамина братя, та щеха да се изприбиятъ за еднô лювада. Затва хми я зôхъ и я дадахъ нехи. Та та рукамъ да хи атсечешъ санеть атъ китюканъ „вайвода санетлери" на нехину юме. Да знае че има лювада. Сѣти ли са? ..

Абдулахъ ефенди. — Сѣтихъ. Бива! ... (къмъ жената) йЕла съ мене! (излизатъ въ лѣво. Салихага си напълва чибука, запалва го, па и той излиза въ лѣво).

Явление III.

Аговицата и Милушъ.

Гласъ задъ сцената. — Качееень... Каченъ... Качееень! ..

Аговицата (идва отъ дѣсно, гледа презъ прозореца). — Милушъ бре! Какнá прадáватъ атвôнъ?...

Милушъ (влиза и носи въ пояса си картофи). — Коченъ, аговице... Отъ какъ са вôрнаха нашисе сеймене отъ Сърбѝе, та донесаха новъ коченъ... Лей като ейцá... Адни гу зувôтъ „францъзки коченъ", други — „патето", трети — „петáто", „пето", „компиръ"... както щешъ, тъй му казвай!. Нá!. (подава й) Донесахъ и тебе! *)

Аговицата (гледа съ любопитство). — Чи далѝ е хубаво, Милушъ!? Какъ са аде? .. (далечъ се чуе още: „Качеееенъ, каченъ!.)

Милушъ. — Какъ да е не хубаво!. Аде са варéнъ или пéченъ. Да видишъ какво мѣса! Мло гу е благо! Двашъ самъ варилъ. Нá! (дава й картофи, които Аговицата прибира въ „миндиля" си и го затъпасва на една страна. Милушъ излиза).

Отъ лѣво се слушатъ стжпки. Влиза Калина съ дете на ржце, повито въ сърмена „плѣна". На едната си ржка носи и „спондàрска" торба.

---

*) Първъ пжть картофитѣ сж донесени въ Родопитѣ по време на сръбското въстание въ началото на миналия вѣкъ.

Явление IV.

Аговицата и Калина.

Калина. — Дòбарденъ, лельку!.

Аговицата (изненадано). — Далъ ти Богъ дабро, Калину. Дубре́ душла́! (спуща се къмъ нея и я прегръща).

Калина. — Дубре зава́рила. Какво правишъ? Хубаве ли си?..

Аговица. — йЋце сме хубаве, лелькинъ. Ти какво правишъ?

Калина. — И ние сме хубаве. Да знаишъ, какво ми са е затôжилууу!..

Аговицата (поема й детето). — Чѣкай да ти видя дéтенцесу! У-у машелла, машелла!.. Пюю! (плюе го). Ти гу си изкýтила, мари!.. Дано е лучено! (бави го). Чи́ка да му кажемъ!.. Чи́ка да му кажемъ и пр. Вохъ майциии!!.. (подсмърча съ уста, и го притиска о лицето си).

Калина. — Дóйдахъ да ти дóнеса „спрѣ́дватъ", лéльку. Ти ми си като майка (подава й торбата). Зòми и зафáлай!...

Аговицата (връща й детето). — И ти да си здрава!... (взема торбата). Ваай, какна́ ми даби драго ага та видехъ... Атколе си не дохадала. Какво прави Маноль?... йЋ ти слáвехъ за кехеица, пъкъ ти стáна чурбаджийка!...

Калина (бави си детето). — Дубре та послушахъ, лельку. Бае са чýдихъ тогава, дали да зôма Маноля, или не, ала стига сме йЋце хубаве. Спулай ти!...

Аговицата (гледа торбата). — Ами Ракшина какна́ прави? Има ли си и та дѐтенце?...

Калина. — И та има едно, ала е по-машку.

Аговицата. — Да́ хи е живу. То ще нарасъ.

Калина. — Прова́даше ти здраве. И отъ нея има армаганъ (сочи торбата).

Аговицата. — У-у, ни е имéло защокъ...

Аговицата (къмъ Калина). — Чѣкай да ти видя дéтенцесу! (поема детето)...

Действие II, явление IV.

Калина. — Какъ да е не имало защокъ!?... Ти ни си като майка. Майка да бе, та на ни щѣше тъй наредѝ...

Аговицата. — Да е живъ и здравъ агаса, лелькинъ, та за нѐгуву здраве е сичку!..

Калина. — Госпудь да ви пумага и ви гу враща сто пôти!...

Задъ сцената става шумъ и глъчка, минаватъ хора. И дветѣ поглеждатъ задъ прозорцитѣ.

Аговицата. — Ууу!... Водятъ Агушовите робини!... Ходилу бе микрю́финатъ нахъ Морра на морабьô, та ага да са вôрне, давело е тамань двънадесте робини!... Хемъ врить млади, гаркинки!... Затва агаса праводи да му хи зôматъ, и сига хи водятъ... (дърпа я). Ала хайда, хайда, да хи пасрьôшнимъ!...*) (излизатъ въ дѣсно)

Явление V.

Салихага и Страхинаа.

Салихага (влиза отъ лѣво съ Страхинаа). — Е, Страхинаа? Какна́ ста́на?...

Страхинаа. — Давéдахме хи, башо!...

Салихага. — Е... льôсно ли хи даде... Или са запи́наше но́е налéтинъ?... (сѣда и си пълни чибука).

Страхинаа. — Запи́наше са, какъ не!?... И йѣце ни дудéваше, синъ!... Затворилу са бе въ каначищену, напôлнилу куллена аскерь, насипали тюфецине и хи подали призъ мазгалене, та сúлумичка влѣзахме вôтре!... Зака́нюваше са и викаше: „нема пôть Салихага да ми зима робинисе!... Тѣ са сейменска нафакô“!... Щѣлъ да иде да та прави давô!...

Салихага (съ насмѣшка). — Ха-ха-ха!... Щѣлъ да ма прави... давô!... Да́ иде да си чука главôна кадето найде по-галѣмъ камень!... Ей му пôть като друмъ!... (прави си чибука). Лѣкимъ гюнехъ и аиплъкъ е за адинъ тувашенъ чилѣкъ да има робини!.... Те е турцка работа!...

Страхинаа. — Ама и той са смѣта за турчинъ!... Викаше, чи е турчинъ!...

Салихага (смѣе се). — Ха-ха-хааа!... Ала-и́ гу рѐче!... И Агушъ — турчинъ!... (чуди се, проницателно). Та белки гу ни знаимъ атъ катри е люде въ Райково!?... (завърта се) пъкъ и дѣдкувене и бабине му са еще живи!...

Страхинаа. — Та та напáдаше и викаше, чи си „рупецъ“!...

Салихага (съ доволство).—Рупецъ самъ зеръ!.. Хемъ атъ средѐ Чикурке!... Ала и рупци и пашмаклийци сме вритъ адно!... бôлгаре-османлие!. Затва на ни га́лятъ турцене въ Гимижуне и Едрине!... Оти хи е йѣдь на насъ!... И Агушъ е бôлгаринь османлие, ка́ксо врить фавъ сое мевлекеть... Ала му са правѝ, чи ага са казва турчинъ, ще казандúса не́кво!... Той ако бѣше турчинъ, та гу ни щѣше изпôди Хушрефъ паше атъ Яние!... Ни видиме ли? Турцесе си подбиратъ все тѣхни люде, и за забите, и кумандаре. Пъкъ насъ даржôтъ ле за ме́кережие и овчере!... (замислюва се, пуши откашлюва се; па продължава) Лѣкимъ галѣмъ аиплъкъ е за тувашенъ чилѣкъ да има робини, хааа!... То са съ ни́кина ни мѣса!... Срамъ за нашите дѣдове и баби, дету ни гу са завещали... (отсича) Ни давамъ йѣ да станватъ сакви ра́боти въ моесъ мевлекеть, та ако ще и царенъ да прова́да емиръ!... (надува чибука).

Отъ вънъ се чува шумъ. Наближаватъ стжпки.

Явление VI.

Сжщитѣ, Джафераа и Мôршавъ Асанъ.

Страхинаа (поглежда презъ вратата, изненадано). — Хô!... Водятъ Мôршавъ Асаня атъ Тикалье!...

*) Нѣкои отъ тия робини били помохамеданчени. Салихага е прибралъ само християнкитѣ, задомилъ ги и ги оженилъ. Родоветѣ имъ сж известни и до днесъ.

Влиза Джафераа и въвежда слабъ, кокалестъ, съ окжсани дрехи, и съ вързани отзадъ ржце мжжъ. Салихага го изгледва проницателно.

Жафераа.— Дôбардень, башо. Даведахъ сва Тикалско свине!,..

Салихага (намѣстя се, изгледва вързания сърдито, па вика... високо и строго). — А брей!... Ти ли бѣше Мôршавъ Асань атъ Тикалье, бря!?...

Мôршавъ Асань (виновно). — Хô!...

Салихага. — Ами ти ли бѣше зôлу женá вархъ женá, та че и да са хранени, бря!...

Мôршавъ Асань (трепери). — йѢ самъ Салихага.

Салихага (повишава тона). — Ами ти знаишъ ли, чи йѢ ни давамъ да станватъ сакви рабти въ моесъ мевлекеть, бря?... Чи йѢ ни гáлямъ чапкъне и пýщове по моеса земя, бря?...

Мôршавъ Асань. — Знамъ!...

Салихага. — Ами ти знаишъ ли, че за ейсакúва беле йѢ фôрлемъ въ урвана, бря?...

Мôршавъ Асань. — Знамъ, Салихага. (виновно) Збôркахъ!...

Салихага (ядосано). — Збôрка?... Ти срамутúшъ врить са моеса зéмя, бря!... Ти немашъ ни срамъ, ни очи!... Вижъ какôвъ си ибретъ!... Пю!... (заплюва го) маскарô!... (пуши).

Мôршавъ Асань (окопитва се). — Чи нелú ние османлúесе бива да водимъ по две жени, Салихага?...

Салихага (каздисва). — Кина?!... Две жени?!... Кадôръ си билъ ти за еднô, та две?!... Ние сме османлие, ала който пôлнумало има юмъ въ главôна си пóстуи старото! Пъкъ ти вижъ какво си замѣсалъ!... Сурнишъ партале, та аднô женá ниможешъ да хранишъ, не две?!...

Мôршавъ Асань. — Ала пôрвана е гютюрýмъ...

Салихага. — Кинá?!... Гютюрýмъ?!... Чи ага е гютюрýмъ, та умрѣла ли е, бря?!... Ага

умре, то друга работа!.. Лѣкимъ ще та сторя йѢ тебе тербьô, та врить мевлекètесъ да са зачуди!... Как-сô зиматъ две жени, та че и да са хранени!... (Къмъ Страхинаа) Хô, Срахинаа!... Вôрзи гу микрю-финатъ, да ми ни булащúсва земьôса!... Ти знаишъ какнá да гу правишъ!... (Страхинаа го хваща и свива).

Мôршавъ Асань (умолително). — Аааманъ!... Мóлемъ ти са, Салихага!... Нимóй ма утбавя!...

Страхинаа (хваналъ го здраво). — Да гу вúсна ли на киселкана?...

Салихага. — Не!... Дай му думáна низъ ýрвана!... (обръща се на страна и пуши).

Мôршавъ Асань (плаче). — Мòлемъ ти са Салихага!... Ти баща, ти майка!... Прости ми!...

Страхинаа. — Хайда, бре, динсизъ!... Излезай бре, ханзърът!... (издърпва го). Дáйте чувала, бря!... (отъ вратата му подаватъ чувалъ, който му нахлузватъ на главата и тръгватъ на вънъ. Джафераа остава вжтре).

Салихага (възпира ги). — Абрей!... Чекайте!... Рюкните по-напрешъ Афузъ Мухарема да му пупаè, че тогава гу бôзните!...

Джафераа. — Нема Афузъ Мухарема, башо. Срьôщнахъ гу, атиде нахъ Смилѣнъ да сôбутетъ за нивѣстана му...

Салихага. — Ага тей, дóчекате Средоцкенъ хоже!... Дá му изпае аднô дувô той, то баѣ бешердисува, че му дайте думáна!... Едепсизлúкенъ си е едепсизлúкь, ала и едепсизинанъ е чилѣкъ, та ни бива да са аставя бизъ дувô... (намѣстя се на миндера, пуши и пъшка). Брехъ какви работи ми са са пáднали нáглава да управямъ!... Ако гу óставя бизъ тербьô, людесе ще станатъ като кучета!... Ами ейней... бôзни гу низъ урвана, та да забиратъ юмъ вритъ инсанасъ!... Инакъ нема да са вкаратъ въ пôть!... Да зима то две жени!... и то хранени!...

Джафераа. — Наистина, галѣмъ маскинлúкь е сторилу сова чилѣчище!... Та че óстави тва, ами и двене са били „кормести“!...

Салихага. — Пю!... Маскарô!... Та гу е не срамъ!... И то са е мислилу турчинъ!... Ни сечé му юмонъ, чи турцесе са другъ инсанъ!... Ни гльôдатъ бива ли аднô рабта, или не. Затва са чýваха другушъ нáшенцкисе жени атъ тѣхъ като атъ кучета!... Оти падминè ли нѣкаде манáфинъ, налиташе като хайванинъ!... Толкова ма е йѣдъ на тѣхъ, чи да имамъ какъ, врить ща хи йзколямъ... (намѣстя се и пъшка) Пъкъ и сига, да ни мислишъ чи за другу хми сме потрѣвали?... Не!... Ние хми сме ле за вергия и мекерьô, пъкъ нито зиматъ, нито даватъ съ насъ!... Нелй видимъ!... Лѐкимъ кабахáтесъ си е нашъ,.. оти ние като червиви хми са фтйкаме въ шелвáрене, пъкъ тѣ дá на и нищôтъ!... И мене чýнкимъ за другу даржôтъ вайвода и дерьôбей?!... Ами за хатôръ!... Оти инакъ людéсе нема да хи слѐдятъ!... (надува чибука).

Явление VII.

Салихага, Джафераа и Аговицата.

Аговицата (влиза и сѣда при него, кротко). — Да видишъ, женумъ ага, какво ми са нажелй на робинкене!... Кой-зна какво хи е желатовалъ ное бахадôринъ!...

Салихага. — Какво да гу правя! Да му тьôгли грехôтъ Хушрефъ паше!...

Аговицата. — Та че óстави тва, ами е имѐло и други!...

Салихага. — Какнá?

Аговицата. — Имѣло éще две робини, ала хи е скрилъ, та и Страхинаа хи е не вйделъ!... Аднôна има сестра тувъ, та плаче и вика и нея да даведôтъ!... (Умолително) Молимъ ти се ага, прóвуди да му хи зôматъ!... То ще хи извѣри!...

Салихага (неприятно изненаданъ).— Хô!... Тей ли!... (огледва се, вижда Джафераа) Джафераа!... то ти пакъ ще свôршишъ сае работа!... йѢхни конесъ!... Зôми ирми киши бабаите, зôми и десеть

Салихага. — йѢ туфъ сôдемъ!... (удря си гърдитѣ) йѢ самъ тувъ войвода и дерьôбей!... йѢ самъ на тувъ командаръ и паше!.

Действие II, явление VII

души кабадие!... че тôрчите... Ама лей сига!... Ще кажишъ на Агуша чи въ сое мевлекетъ йѣ сôдемъ... и каквото ка́жемъ тва станва!... Да даде робинине... зере да му ни стане тѣсно по каазôса!...

Джафераа. — Бива.

Салихага. — Той аку бѣше кума́шъ, та ни щѣха гу изпôди атъ Стамболъ! Ами е хайманô и пущъ, та затова е дашôлъ нахъ тузъ!... (Става на крака, възбудено строго) Ще му зôмите робинине, пъкъ ку хи ни дава съ хубаву... ще гу варзете... и ще гу дакарате!... Чу ли?... (на себе си) Знамъ йѣ какъ да гу сто́рямъ тербьô йѣ нега!...

Аговицата. — Вахсии!... Дано са ни дока́чи йѣце, чи сме пуста сва́товщина!

Салихага. — Сватлъканъ си е сватлъкъ, ала йѣ накôвъ ибре́тъ ни дôржемъ въ моесъ мевлекеть!... И Сюрчю доведе другушъ робини атъ Сърбъ-муарабеси... та и той бе инать и хи ни даваше!... лѣкимъ ага осети каравуну, та и атвôдна страна минô билѣ!... (Къмъ Джафераа) Хайде, вôрви!...

Джафераа. — йѣ атйдахъ!... (излиза).

Салихага (въ изстжпление). — Трѣбва на врить инсана́съ да атсече юмôнъ!... На адинъ пôть!... (Вдига ржка) И малко и галѣмо да са сѣти... Чи тувъ ѣ сôдемъ!... (удря си гърдитѣ) йѣ самъ тувъ войвода и дерьôбей!... йѣ самъ кумандарь и паше на со́е мевлекетъ!... (властно, съ движение къмъ публиката, съ лице страшно и огненъ погледъ). С-в-ô-р-ш-е-н-о!...

Завеса

Трето действие

(1830 г.)

Сжщата сцена. Край прозореца на миндера се е облегналъ Страхинаа и поглежда къмъ вратата въ лъво. Обстановка и настроение празднични.

Явление I.

Страхинаа и Милушъ.

Страхинаа. — Брей Милушъ!...

Милушъ (задъ сцената). — Еей!...

Страхинаа. За́махни капиите, че йѐла да за́палимъ!

Милушъ (следъ малко влиза). — Хô, за тютюнъ ли ти е зо́ратъ?... (бърка си въ пояса).

Страхинаа. — За титюнь, амъ какъ! Атъ уцу́тра самъ не запа́львалъ, та ми са е стевнйлу въ очисе!... Сйлумката гльôдамъ!...

Милушъ — На́. (подава му пунгия съ тютюнъ, озърта се па сѣда) Лѣкимъ, да ма ни зафтаса тувъ Агаса, че ми е спукана работата сетне!...

Страхинаа. — Бѣ, сенда! Нема! Деньôсъ е празникъ, та гу нема... Атиде на жумô да се кланя, та ще се пузабави... (свива цигара и правя) Има емиръ атъ Гимижюне да са сто́ри дувô, за дету ланй на со́е день е станалъ миръ, демекъ сгади́ха са турчинатъ съ мускофатъ... (залепва цигарата) Ти повнишъ — чу́каха са, бахтаха са!... и ни проварвѣ тая морабьô, та мускофатъ дойде чекъ до Едрине!

Милушъ (досѣща се). — Хôô!

Страхинаа (продължава). — Мускофцке войвода бе Дибичъ Балканлиета, та викаха, варвѣлъ е съ негувине казаци кату хашимъ!... и ни сô бе на-

шôлъ нѣкавъ по-сарпъ атъ нега да гу вазпрѐ!... та дошôлъ чекъ до Едрине!...

Милушъ. — Лошъ чилѣкъ!

Страхинаа (самохвално). — Лѣкимъ като да му са бехъ лахалъ йѣ!... та щеше виде той!... йѣ самъ мераклие да се пòбуремъ, ала съ йѣкъ чилѣкъ! не съ партикне!...

Милушъ (подигравателно). — Пуфффъ!... И ти щеше да насýщишъ!...

Страхинаа (докачено). — Кой? йѣ ли?... (заканително) Хее!... ни пазнавашъ ма ти мене!... (захапва цигарата).

Милушъ (клати глава). — Е, тогава?...

Страхинаа (продължава). — Сбраха са тагава паши и беюве, рюкнаха вайводи и атъ други царщини, та слегнаха тая морабô и стáна демекъ и валькôтъ ситъ, и йѣгнету живу. — Едрине си астана турцко, пъкъ Мускофатъ са атсуна, еее атъ Туна нататъкъ!... (вади кремъкъ и огниво) Та затвá ти кáзвамъ, деньôсъ е голѣмъ праздникъ!...

Милушъ (досѣща се). — Хô... Сѣтихъ са! Агáту цалъ день пýскахме съ пúщолете и призъ вечерô палехме óради!...

Страхинаа. — Хô, тагава...

Милушъ (значително). — Та адно ли морабьô правите, та да я пóвни чилѣкъ! Ката нидѣля морабьô! Ката нидѣля морабьô!...

Срахинаа (съ поласкано самолюбие). — Оти бизъ морабьô нимогатъ да стáнатъ людѐсе тербьô! Лѣкимъ ма е йѣдъ ага излѣзе йѣлова! (удря кремъка съ огнивото, но праханьта не хваща) Брехъ да ти са ни види прахантô! Ни-щѐ да ми фата!...

Милушъ. — Ни е вúдьвала бельки мечка!

Страхинаа — Кой-зна каква е!...

Милушъ (мисли и съобразява. На себе си). — Въ сóе день са даде изинъ ми са правѝ и на христѐнесе, кой кадету ище, да си градôтъ чôркви и училища!...

Страхинаа (самодоволно). — Чôркви зеръ!... И уградúха си: Въ ката селу чôркви! (спира удрянето и брои на пръститѣ си) — въ Райково чôрква, въ Левочву чôрква, въ Дереке чôрква, въ Чатакъ чôрква... пъкъ и въ Алмиадере и Чокманово хми са

Страхинаа и Джафераа разправятъ за подвизитѣ си.

гóтуви каменену, лѣкимъ са тамъ каратъ людѐне, та кой-зна какви чôркви ще уградьôтъ!... (хваща му праханьта) Хô брей!... Най-сетне атъ аднôшъ фати! (запушватъ и двамата) Ами ти чулъ ли си нóву?

Милýшъ. — Не. Какво?

Страхинаа. — Вôрнали са са Сливенските мекережие.

Милушъ (изненадано). — Хаа!. Кога? Ама врить?..

Страхинаа. — Не!.. вôрнали са са ле Рофатъ Бѣлюски и Докать Попувъ, пъкъ другите вритъ са са разбѣгали и измрѣли.

Милушъ (учудено). — Вазгечъ бе?... (помислува) Ала хасалъ кога беха отишли! йѢ самъ забурилъ...

Страхинаа. — Лѣкимъ си зôлъ йѣце да забаряшъ, женомъ Милушъ! Чи ни повнишъ ли? Лани!...

Милушъ. — Чи отъ де да знамъ йѣ!... Сѐе работи знаите вие, десу ходите на морабьô, пъкъ йѣ съмъ капажи́е, — каде ходемъ, та да знаемъ сичку!

Страхинаа. — Ага ни знаишъ питай!. (разправя) Ага да са вращатъ мускофете лани, та сливенци беха не ра́чили да астанатъ въ турцко, та беха тôрнали врить сасъ тѣхъ. Страхъ хи е билò белеки да астанатъ, та са беха фатали за дрипине и пушкине на мускофене, текъ да ги водятъ! (пуши) Лѣкимъ ни станватъ нева ра́бти нъй. Ниможе адно цалу селу да са вдигне да варви лей-нъй, бизъ тертѝпъ!... Ище коне люде! Сбраха тагава мекережие и кирижие атъ вритъ жиха́насъ, сбраха и атъ тузъ, та Салихага правòди дето беха найкитю́ и калпазане, та дано са куртулиса атъ тѣхъ. Лѣкимъ ще умрѣ баднему кучето, та накôвъ синъ ни умира... (прави си нова цигара)

Милушъ (утвърдително). — Хô!... ни умира! Ни умира накôвъ чилѣкъ!

Страхинаа. — Срьôшнахъ хи, та ми сичку ка́зваха... и каде са хòдили, какна са правили...

Милушъ. — Е?...

Страхинаа. — Ага атишлѝ въ Сливенъ, какна да видетъ: цалана касабô са надигнала!... Варви!... Таварили и тѣ коне, впрьôгналѝ араби и тôрнали. Три месеца варвѣли бащамъ-баше по увó. Цалу Булгарие минôли, и Урмание, и най-сетне фпрѣли въ аднô рѣка, Туна я завôтъ. Че била йѣце галѣма и длибока, та не могли да я прибôркатъ, затава кундисали и сторили нову селу тамъ. Лѣкимъ хавôна хми е нѐ арадйсала, та вритъ са са разбалѣли и измрѣли... и люде, и хайване!...

Милушъ (учудено). — Бряяя!

Страхинаа. — Атъ тувашнисе са са вôрнили, ти казвамъ, ле дваминаса!

Милушъ. — Бря, та са са вôрнали свинетата. Пъкъ Салихага викаше: „дано се кателѣсатъ нѣкаде, та да са ни вôрнатъ“!

Страхинаа. — Пъкъ нашъ Друлю си нема работа, ами хми е курдисалъ и пѣсня.

Милушъ. — Вазгечъ бе? Нея ли цôнкаше пôрань на са́занъ?

Страхинаа. —Нея, амъ-какъ... Ама да видишъ пѣсня! Баѣ я дакарало синъ! И йѣ я като запóвнихъ.

Милушъ. — Аа! Какъ е!...

Страхинаа (нарежда я). —

Сливенъ са збира, тôрнува,
нахъ Русие ще да иде,
продава бѣло коначе,
купова кола съ бивуле
да вдига тьôжки гьочуве.
Станаха да ми тôрнаха,
варвѣха, колку варвѣха,
минôха гора зелена,
стигнаха Туна длибока,
Туна е мôтна придушла,
дарве, камене, носеше
отъ брѣгъ на брѣгъ хи фôрлеше!
Кадôни желну плакнаха,
кадôни желну писнаха:
— Де-й гиди, Сливенъ касабô,
— де-й гиди, бѣло коначе,
— де-й гиди, ситну́ сокаче!...

. . . . затôжилу хми са е за тувашнаса земя и тѣхнине кôщи, та атъ зáтага и бáлну, вритъ измрѣли.

Милушъ (учудва се). — Бреей! Вижъ пѣсня! . . . (пауза) Ами Агаса дали я чулъ?

Страхинаа. — Низнамъ. Ни-é анжекъ. Лѣкимъ да я чуе, ще я бендиса . . . Той е серть и нигáли парáтики рабти, лѣкимъ ага е за пѣсни, гали хи. (пуши) Айсакôвъ сертликъ са ѝѣ сѣтамъ, — за хубавото да си хубавъ, пъкъ за лошото — лошъ.

Милушъ. — Серть е за хайманú и харсôзе, пъкъ хубавъ чилѣкъ де е докундúсалъ! . . .

Страхинаа. — Хáренъ чилѣкъ е Агаса! . . . кой каквото ще да казва! За правото умира, лѣкимъ и на кривото ни дава да извúе вôрхъ! Ей гу, фтéзмите са крáтиха, харсôзете — изкардúсаха, чапкъ́нете — мирьѣсаха, пъкъ атъ какъ бôзна Мôршевъ Асаня низъ у́рвана, та биръ-тахá са ни вúде будно́ да зôме две жени! . . .

Милушъ. — Хô, Хôô! . . .

Страхинаа. — Айней са прáви тербьô алемъ!..

Милушъ. — Сичку управи, жѣномъ! Сичку! (изрежда) И съ арнауте морабьô прави, и Агуша тербьô стро́и . . . ѝѣ нема да зáбуре ни́кога агáту по́лани Агушъ са помôчи да му зôме дерьôбейликесъ, та довéде арнауте, прикара хи призъ Бейскана киприя и дойдаха на Бôрдо, таалимъ да правятъ! Хеле хи вархлитѣхте съ Салихага атгоре, сатащисахте хи низъ трапôнъ, та адни́ въ Юрукускенъ бунаръ фарлихте, други край рѣкана изказапóвахте, та още хми е позна гробьену на равнишкана пудъ Сарлачувана кôща . . . Та сичку управи, ти казвамъ, Салихага, лѣкимъ лю адно му още остана. — Да могатъ да са сгудьôтъ некакъ съ Еминь бея въ Гимижюне, зере каксу са са зайѣли, кой-знае каде ще му излезе края!! . .

Страхинаа (отсѣчено). — Еминъ бей е кривъ! . . Кой каквото и да казва! . . . По́лани агáту са бахтѣха мускофете въ Едрине, та повнишъ ли,—поиска

атъ Салихага пьôть хилѣди аскерь! . . . Чи атъ де да хи сбере агаса, ага врить тувашнисе люде са тьôнки! . . . Пъкъ нили гу знаишъ, какôвъ е, — кóсамъ нидава да падне атъ ту́вашенъ чилѣкъ. „Ние сме, вика, не едно сасъ турцене! . . . Турцене ага хми е милъ Стамболъ, да са бахтôтъ! Намъ ни ни трѣбува! Тѣ — съ нолкува бинюве аскере нимогатъ да гу атбранятъ, та ние ли съ голисе факире и празни рôки ще гу атбрáнимъ?!“ . . . . И ни праводи . . . . Затва гу нинавиди Еминь бей, и ѝще да гу иктиса атъ дерьôбейликесь, и да тури другъ да на управя! . . .

Милушъ. — Хааа! . . . За тва ли е билó?! (уплашено) Тижко ни тогава! . . .

Страхинаа. — Слушей да ти кáжемъ: — дуде е живъ Агáса тва нема да стане! . . . По́вни ми ду́маса! . . . Агаса . . . (прекжсва се, изведнъжъ влазя Друлю).

Явление II.

Сжщитѣ, Друлю и Аговицата.

Друлю (носи нѣщо увито въ кърпа, бързо). — Тува ли си е Аговицата? . . . (Отправя се къмъ лѣвата врата, вика) Аговице! . . . (Страхинаа и Милушъ го гледатъ смутено).

Аговицата (влиза отъ дѣсно). — Хóди ли нахъ Четакъ, Друлю? Данесе ли ми гайтань? . . . (Милушъ и Страхинаа изгасятъ цигаритѣ и излизатъ).

Друлю. — Донесахъ, Аговице. Зôми! . . . (подава ѝ пакета).

Аговицата (отваря го, учудено). — Ваааай! . . . Чи какôвъ гайтань ми носишъ, бре? . . . Нели ти рѣкахъ синь и зелень гайтань да купишъ! . . . Пъкъ ти какво ми носишъ?! . . . . Защимъ ми е жôлтъ гайтань?!!! . . .

Друлю (учудено). — Ваааай!! . . . Жѣномъ Аговице, дôли гу самъ не сбôркалъ!! (Гледа гайтана, свободно, духовито) Ти наистина ми рече, и ѝѣ текъ да ни збôркамъ, та тôрнахъ тува надолу и цалъ

пôть зафтаряхъ: „синь-зеленъ гайтань, синь-зеленъ гайтанъ“! Лѣкимъ въ Долно Райково има Сюрчуви офце и колиба, та ма намисаха свинещи Сюрчюви кучетища, доде са о́тбранямъ, збôркахъ и какво ми бе рекла́, и какво ми бе нарочала!! (върти глава дяволито) Сгьôпихъ му кунцéте!... Та ако са е вжôлтналъ, та анжекъ айтамъ са е вжôлтналъ гайтанетъ?!... (смѣе се).

Аговицата (сдържано съ смѣхъ). — Данó ти кучета главôта ѣли Друлю! Какна́ да та пра́вямъ сига!? Трѣбва пакъ да варвишъ!...

Друлю. — Еехъ, ага са падне, пакъ ще ути́. Лѣкимъ данó са са увéли кучетищана, жѣномъ Аговице, оти инакъ зеленъ гайтанъ пакъ анжекъ нема да могамъ да ти дóнесамъ!...

Явление III.

Сжщитѣ, Салихага и Милушъ.

Салихага (влиза отъ лѣво въ весело настроение). — А-ха! Друлю, ти ли си?...

Друлю. — йѢ самъ, башо.

Салихага (весело). — Ала ни-щешъ могъ да скруишъ нѣква тезе-тезе лажô и да ма излôжишъ!... Ама лей сига!... лей сига!

Друлю (присторено). — Ееееехъ, ага!... Тебе си та лажô води, пъкъ ни питашъ мене, чи огань ми гори на главôса! Сноща бубайко е умрѣлъ, пъкъ немамъ скôршена парô, ни хлѣпъ да му и́зпекамъ, ни ко́льву да му стòримъ!!!...

Салихага (промѣня тона). — Ааа! Тей ли!...

Друлю. — Тъй е, ага, тъй! Чудемъ са, какво да правямъ!...

Салихага (замисля се). — Та за пари ли са е фпьôнала рабтата!

Друлю. — Хô! За пари!

Салихага (вика). — Брей Милушъ!...

Милушъ (показва се на вратата). — Еей!...

Салихага. — Иди да кажишъ на Дима Пинтията, да зôме атъ сандôканъ за дребни харашлôци и даде Друлюму пари, да погребе бубайка му!... И да хи миné за севапь!... (Милушъ тръгва, но Салихага го възпира). Пъкъ фавъ ретекúнскине пари да тури фсекехи еще по аднô рубьô. Въ сое день е умрѣлъ бубайку, та да му са за севапь, и душе!... Чу ли?

Милушъ. — Чухъ! (Къмъ Друля) Хайда, Друлю! (излизатъ, излиза и Аговицата въ дѣсно).

Салихага. — Хайда, вôрвите! (изпраща ги; на вратата го пресрѣща х. Иванъ).

Явление IV.

Салихага и х. Иванъ

х. Иванъ (влиза). — Добардень, Салихага!

Салихага. — Добардень, х. Иване! Дубре душôлъ! (ржкуватъ се).

х. Иванъ. — Дубре зава́рилъ. Какъ-си́?

Салихага. — Хубаве самъ, шукеръ Аллахъ. Мини сьôдни! (сѣдатъ) Нѣкву нову?...

х. Иванъ. — Бѣ, нема нѣкво. Провадаха ти кумшиене здраве. Лѣкимъ ни дойде аднô сарô, та пакъ ду тебе фпрѣхме. Ние бизъ тебе нищо ниможимъ да сторимъ!

Салихага (заинтересовано). — Оти? Кина?

х. Иванъ. — За твое здраве, караме рахать са вика, тридесте години и нищо лошо са ни лаха. Минôха и хайти и морабье, минôха и чуми и морове, ала инсанасъ си одôхна и има да та слави! И четаклийци ще та славимъ. Млогу работи ни свôрши, ала ще та молимъ още за аднô.

Салихага (любопитно). — Кажи бря! Каква?

х. Иванъ (откашлюва се). — Чôркована си вейке оградихме. Сее дене я чаттисватъ, нема вейке да та глушиме за нея. Ами кумшиене са стòрили наеть да си оградьôтъ и училище, шкульô: — Дето щатъ ходи деца́на като хаймани по сука́чено, чи да са

збиратъ въ нега, да са учôтъ! Пъкъ оти да думаме криво — сèе години ни сô като дрýгучешните. Нема мѣсто за загубени люде на сое свѣтъ! (увещателно). Та ще та молимъ, дай дума да си сторимъ и ние. Мѣстуну му е лю дено чьôркванa.

Салихага. — Чи да, бря! Да! Оградите си. Нема да ви бáвемъ. Децана, ако не другу, са щатъ научи барекъ да си подписватъ ю̀метана! Правъ си; — за кьò̀рави людѐ нема мейданъ на сое свѣтъ... Пъкъ атъ ланцке миръ са даде пôть, да са градьôтъ и чôркви.... и училища!...

х. Иванъ (доволенъ). — Тъй, тъй!..

Салихага (изпитателно). — Лѣкимъ да ни зô-мите да леѐте крушуме и да складате жепаньô въ нега, брееей!... Чи ва избѣсвамъ, хôô!..

х. Иванъ. — Ааа, сакънъ! И на шегô ни бива да са дума!...

Вънъ се слуша шумъ, стжпки и глъчка. Влизатъ Хубчо и Травлю, кехаи отъ Аламидере, съ силяхлъци, пищови и кьостеци. И двамата сж ядосани и възбудени. Блъскатъ се и бутатъ кой по-отпредъ да застане.

Явление V.

Сжщитѣ, Хубчо и Травльо и после Страхинаа.

Двамата. — Дò̀бардень, башо... Дò̀бардень!..

Салихага (изгледва ги съ любопитство). — Какôфъ е сое басканлъкъ, бря?! Какнá са вò̀дите кату богутюски братя!!..

Хубчо. — Имаме давô, Салихага!!..

Салихага. — Каква давô, бря?

Травлю. — Голѣма шематô стáна въ наше село, Салихага. Кáратъ са людене!. та ще се изприбиятъ!! въ кутра махалô да уградьôтъ чôрквана!.. въ горнана, или въ долнана!!..

Салихага. — Ами. . имате ли ирадьô за градене чôрква?

Хубчо. — Имаме.

Салихага. — Е, какна писва въ ирадьôна?

Хубчо. — Писва да се угради чôрква, ала е не казано въ кутра махалô, — въ долнана, или въ горнана. йѢ самъ отъ долнана махалó, и тамъ людене са по-млогу, та вритъ викатъ, тамъ да е чôрквана!..

Травлю. — Не! Салихага! Чôрквана ще е въ горнана махалô! Тамъ има и старъ параклишъ, та людене са алащисали отъ старо време да ходятъ тамъ на чôрква. Пъкъ най-сетне, йѢ самъ на срьôщу, (удря си гърдитѣ) и самичекъ пуимамъ пульвйнана масрафь!..

Хубчо. — Не тамъ!.. ами въ долнана махалô ще е!.. И йѢ съмъ чурбажие! (и той си удря гърдитѣ) йѢ пъкъ давамъ цаленъ масрафь, та да видимъ кой ще надвие!..

Травлю. — Не въ долнана, ами въ горнана махалô ще е!..

Хубчо. — Не!.. Въ долнана!..

Травлю. — Ти какво ще речешъ, Салихага?..

Салихага (спокойно). — Слушайте, кехееларъ! Нимойте каздисва! И дваминаса сте дошли, нахъ мене, ала сте и дваминаса сбôркали!.. Нва е Алмахува работа. йѢ самъ войвода и дерьôбей, ала са на Аллахувисе рáботи ни бôркамъ! Какво да минаса сте мои кехее,.. и дваминаса ми сте адно!.. Кò̀му да стрò̀ша хатôра!.. (решително) Затва сае давô инакъ ще са види!.. (живо) Имате ли пищоле?..

Двамата. — Имаме! (попипватъ си силяхлжцитѣ).

Салихага. — Насипани ли са?

Двамата. — Насипани.

Салихага. — Окладисайте хи хубаво, та вижте, съ какво са насипани, — сасъ сарчми или сасъ курсакия... Прйгледайте кременете и евзи-те!.. Сйпите и сухъ баротъ на язлжците! (бърже) Ама лей сига!.. лей сига!.. (кехаитѣ опипватъ пищовитѣ си и уплашено се споглеждатъ).

Двамата. — Насипани са. Иматъ и сухъ баротъ на язлѫцисе. . .

Салихага (става). — Ага тей, слушайте! . . Вашеса давô ще са атбистри и свôрши сасъ кушие! . . . (натъртено) Ще йѣхните кòнене, . . . че ще хи припусните отъ тузъ, праве нахъ Аламидере! Въ пôтъ да са ни бавите и вазпирате, зере, ако са застигните и сбахтете, ще повтаряте кушияса! Който по-напрешъ стигне на мѣстуну дену ще са гради чôрква. . . и който по-напрешъ пýсне съ пищòланъ. . . на нва мѣсто ще са гради! . .

Двамата (доволни). — Бива! Ще идимъ! . . (тръгватъ).

Салихага. — Хайде, вôрвите! Чийто пейгамберъ е по-йѣкъ, той ще надвйе!.. Ще прòвуде и Страхинаа да ва следи! (вика) Брей Страхинаа! . . .

Страхинаа (влиза). — Еей! . .

Салихага. — Вôрви и ти следъ тѣхъ! Ще гльôдашъ хубаво: — на катрону мѣсто пôрво са чуе пýкуть атъ пищолъ, на нва мѣсто ще са гради чôрква . . . (изпраща ги, па се връща). Къмъ х. Ивана). — Ни-è льôсно, хажи Иванеее, ни-è льôсно да са угоди на адинъ алемъ! . . (сѣда и си пълни чибука) Фчера пъкъ бе дашôлъ Стуень кехее атъ Чокманову, та сука и вартѣ и са чудеше какна да прави и като какъ да уградъôтъ тѣхната чôрква погалѣма. Въ ирадьôна хми е писвалу, да е десеть аршина дльôга и седемь аршина широка. „Нема ли, вика, Салихага, кулай да се изменьôтъ аршинисе, та да стане демекь петнадесте аршина въ дльôжъ, и десеть аршина въ ширь?“ „Нимòже, викамъ, Стуенъ кехее! Въ ферма́насъ е писано. Каквоно писва въ нега, нва ще стане. Царски ферманъ са ни измѣня!“ Той слуша, слуша, че са чудеше какна да рече. Хеле му рекахъ: „Жѣномъ Стуенкехее, лѣкимъ вие чокманци сте били бални будали!.. „Защокъ да сме будали?“—вика Стуенъ кехее. „Защокъ ли, викамъ, слушей да ти ка-

жемъ: — въ моесъ мевлекеть и на сѣкаде по Урименли има тюрлю-тюрлю мѣрки и ендезе. И аршинесе са не адночни. Дѣтещенъ аршинъ е пôрсъ и клèкавецъ, женцкенъ аршинъ са зве лакать, терзицкенъ аршинъ — ендезьô, дюлгерцкенъ аршинъ е петь дюлгерцки педя, пъкъ овчерцкенъ аршинъ е гега. Фáвъ ферманъ е писану аршине, ала е не казану какви: женцки ли, люлгерцки ли, или овчерцки. Вие чокманци сте врють овчере, и ага ищете да сторите по-галѣма чôрква, мѣрите сасъ гега, овчерцки аршинъ. Сèти ли са?!..“ Казахъ му та са засмѣ ду ушине! . . (смѣе се).

х. Иванъ (сѫщо се смѣе). — Ха-ха-ха! . .

Явление VI.

Салихага, х. Иванъ и Аговицата.

Аговицата (влиза). — Ага, днесъ е праздникъ, да идатъ ли ратекинисе на хòро? . . А? . . .

Салихага. — Да идатъ, бе! . . ага нематъ работа. . Рюкни и Милуша да хи води. (пауза, замисля се, Аговицата си тръгва). Ами робините атъ Морра ще идатъ ли?

Аговицата (свръща се). — И тѣ ще идатъ. Дá са учôтъ сасъ тýвашнисе. . .

Салихага. — Да, да. . . Хубаво. . .

х. Иванъ (става и тръгва). — Саздраве, Салихага. „Ѣ млогу сидѣхъ, та да си вôрвемъ.

Салихага. — Саздраве, х. Иване! Нòси здраве на кумши́ене! Дá си градьôтъ училищену. . . Пъкъ ку дойде нѣкафъ синъ да ви дудѣва, пусните ми хаберъ! (изпраща го).

х. Иванъ. — Бива! (излиза, агата го изпраща, па се връща; къмъ Аговицата).

Салихага. — Ала ти хубаво ще сторишъ Аговице, да отделишъ спапь и на Мехра Агушуска, да са уженятъ сасъ Сюрчувуну сърбче . . . както и Мърфа са ужени ланѝ съ терзиена Нача, та вижъ какво хубаво ста́на! . . Дá са женятъ, да са сбиратъ! . .

Аговицата. — Чи дá, ага! . . И ѝѣ хи самъ нашла мунасипъ! . . И двамина са атъ делечна земя. . . пъкъ и тѣхъ е майка раждала. . . и тѣ иматъ мила и драга! . .

Салихага. — Дà, дà! (Сѣда) Ами какво стана сасъ кумшиесе, Аговице! . . Дали са прибраха атъ бѣганету пу байресу, атъ чумата, а? . . .

Аговицата.— Вохсии! (Съ заклинание) „прѐзъ море хи легалу, нашисе е минóла“! . . Галѣмъ езъкъ е станалъ па людесе! . . Напалавина са астáнали и османлие и христене. Колкуту има, вритъ си са слѣли, и си подрѣдатъ кôщине! . . .

Слушатъ се стжпки. Влиза Дармоня.

Явление VII.

Салихага, Аговицата и Дармоня.

Салихага. — Кинá има, бря Дармонь? . . .

Дармоня. — Ще та мóлямъ, жѣномъ ага, да ма пуснишъ да ида ду Долнана махалô! . .

Салихага. — За кинá?

Дармоня. — Имамъ кумица, та ми е нарôчала да идамъ да карщаваме.

Салихага. — Кутрá бря?

Дармоня. — Куртювица Чекôруска. Родила е на Чернокань подъ èла, въ бѣгането отъ чумата, та си са слели въ селу и ми са нарôчели да идамъ да гу кôрстимъ. . . ѝѣ хми самъ калтата . . .

Салихага. — Чи дà, бря! Да! Иди! Нема кой да та вазпира. . . (Дармоня тръгва, но агата го спира). Амии. . . какво е, бря? какво са е родило?...

Дармоня (засмѣно). — Мôско! . . .

Салихага (съ доволство). — Аферюмъ! Аферюмъ! . . Иди! (Дармоня тръгва, но агата го спира) Ала чѣкай! (бъркa си въ пояса) чѣкай! . . . да му дамъ армаганъ и атъ мене. . . . ага е мôско! . . .

(вади кесия развързва я и дава една монета). Нá!... да му туришъ на шѐпкана аднô рубьô и атъ мене!

Дармоня (взема монетата). — Бива, ага! Ще я туря! . .

Салихага. — Хô вôрви! . .

Дармоня. — Отидахъ! . . (излиза).

Аговицата (живо, радостно, както се съобщава новина). — Ами ти чулъ ли си, ага? И Мърфа е родила на Черноканъ, . . подъ éла?

Салихага. — Вазгечъ бе? Кога?.

Аговицата. — Напрешнесъ месецъ въ бѣганету! Начо Терзияна са е айсакôфъ засмѣлъ!! Устана му са атишли до ушине!... И то е мôско. Турили му са юме Р-а-й-ч-о!..*)

Салихага. — Аферюмъ!. Аферюмъ!.. Вижъ какво са са наплóдили! . .

Явление VIII.

Сжщитѣ безъ Дармоня и после Друлю.

Вънъ се слуша тихо сазъ и се пѣе:

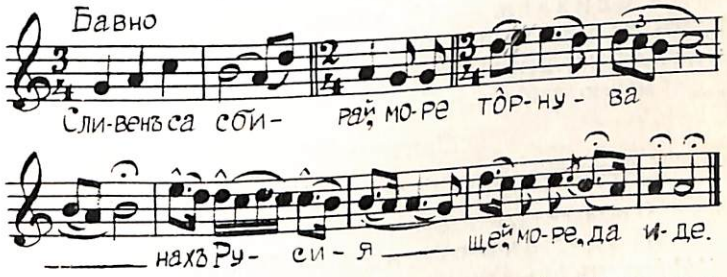

Салихага (учудено). — Бря! кой пѣé пу сова време?!

Аговицата. — То мѣса да е Друлю! (поглежда презъ прозореца).

---

*) Райчо Начевъ, по-после *попъ Райчо*; виденъ деецъ за българщината въ тоя край. Баща е на братята Атанасъ и Гаврилъ п. Райчеви отъ гр. Смоленъ.

Салихага. — Друлю? Чи — ага атиде да погриба бубайка му?..

Аговицата (познава го). — Аахакъ! Той е! Пъкъ йѣ чекамъ да ми данесе гайтанъ!..

Салихага. — Чокъ-валла!.. Рюкайте гу!...

Аговицата (вика презъ прозореца). — Друлю бре! Влѣзи нахъ вôтре, бре маскорó!..

Салихага (чуди се). — Как-гý води нега пѣене!?

Друлю (влиза, носи сазъ). — Ей ма! Какво ма рюкашъ, ага?..

Салихага. — А бре! какво та пѣене води, бря? Чи не-ли атиде да погрибашъ бубайка ти?..

Друлю (дяволито). — Еехъ, ага!.. Чи ти не-ли́ ми ре́че да та и́злажемъ!? Каква по-тезе лажô атъ нае ищишъ!.. (смѣе се).

Салихага (поглежда го строго, па се засмива). — Хай да ти изедôтъ кучета главôта!.. Та белки ни можи́ съ другу да са излôжишъ, ами съ бубайка ти да са кашмерóвашъ!..

Друлю — Еехъ! нва ми дойде на юмôсъ, ага... йѣ наéкасъ рекахъ...

Салихага. — Хô, махкай са атъ тузъ! Другушъ да ма ни лôжишъ тей. Съ умиралка кашмерлъкъ ни бива!..

Друлю избѣгва.

Явление IX.

Салихага, Аговицата и Абдулахъ ефенди.

Влиза Абдулахъ ефенди.

Абдулахъ ефенди. — Салихага! Дашôлъ е забитинъ атъ Гимижюне, та е нарôчелъ да идишъ дену Яне Халважияна да гу пасрьôшнишъ!

Салихага (като попаренъ). — Кина?.. Да гу срьôщна?!!..

Абдулахъ ефенди. — Хô!

Салихага (каздисва). — Та да ми е не излѣлъ юмôсъ,... и да е не по-галѣмъ атъ мене!.. та да ида да гу срѣщамъ!.. (натъртено) Иди му ка́жи, чи тува йѣ сôдемъ!..и който дойде въ моесъ мевлеке́ть, той ми са кланя, не йѣ нему!.. Или да дойде, или ще про́вуде Страхинаа да гу дупраска!..

Абдулахъ ефенди. — Бива. Ще идамъ!.. (излиза).

Салихага (съ свити вежди). — Заби́тинъ!?.. йѣ забите и кумандаре ни признавамъ!.. На беюве и паши ихтибаръ ни правямъ!.. йѣ самъ тува командаръ и бей... (удря си гърдитѣ) йѣ самъ тувъ забитинъ и паше!... (разхожда се)... Пъкъ съ Еминъ бея въ Гимижюне ще са публо́римъ,..та... който надвие!.. (къмъ Аговицата, която въ това време стои като вцепенена) Аговице,... йѣ ще да идамъ нахъ атводненъ конакъ, пъкъ ное синъ ага дойде... да́ чѣка!.. (тръгва, па се обръща, натъртено) Да́ ма чѣка той... не йѣ нега!.. (излиза въ дѣсно).

Аговицата. — Би́ва!.. (излиза въ лѣво).

Завеса

Четвърто действие.

(1838 г.)

Сжщата сцена. Салихага, Аговицата и Абдулахъ ефенди вече застарѣли, стоятъ мълчаливо и умислени.

Явление I.

Салихага, Аговицата и Абдулахъ ефенди.

Салихага (клати глава). — Лошъ сôнъ самъ гльôдалъ сае нôôôôщь,.. лошъ сôнъ!...

Аговицата. — Вай! Чи какôвъ?...

Салихага. — Гльôдахъ вавъ сôне, червена руба да нóсемъ и шéрена кучие да йѣхамъ!... Вритъ вóдите абиграхъ, ала нийде вода ни найдахъ, да са нáпиямъ!... Врить беха присôхнали!... Тôрнахъ тагава нахъ аднô страна, та е и йѣ низнаехъ катрá е!... По óтстрана ми варвѣха и двамина мелекé-ангеле и ми викаха: „Нимой да та е страхъ, Салихага, и ние сме сасъ тебе!“ ... Па адно време и мелекене са загубиха и йѣ астанахъ самичекъ!... Стрьôсумъ са разбудихъ и стáнахъ, та са чудемъ, какнá ли ще би!...

Абдулахъ ефенди. — Ни ще би за лошу, башо! Мелекéне казватъ хубаво... Пъкъ и за ходене нéли знаишъ, атъ два месеца бащáмбаше идатъ татаре и бумбашире да та рюкатъ нахъ Гимижюне. Та може да ще дó сарô, наистина да идишъ!...

Салихага. — А бе йѣ ще идамъ, не чи нема да идамъ, ама за какнá ще ходемъ!... Ное синъ Еминъ бей нищô да гу видемъ, не и дýмана да му чуемъ. Ще идамъ тамъ, че пакъ ще зôме да ми дава насахáть, какъ да збирамъ вергия, и какъ да мôкнамъ факиресе, и ще са скáчиме!... Та бéльки

за другу ма даржи?! Той вритъ нашенцкисе смѣта за робе, — и османлие, и христене, и йще да му сме като кюллé и аргате!... (клати отрицателно глава) Нищô йѣ негувенъ сербезликъ!. не-е!... И йѣ самъ османлие, ала ме е йѣдъ, оти да ма ни смѣтатъ и слагатъ на аднô нога съ турцене!... Ами ма иматъ за по-доланъ!... Мене е не харчъ да ма подмѣтатъ и подиграватъ ага ида на мезличъ и да ми викатъ: „помакъ“, „ахрянъ“!... И да ми са подсмиватъ!... „дюнмьô!...

Абдулахъ ефенди. — Ни огáда са и на турцесе, Салихага!... Вѣраса ни е аднô, ала са тѣ другъ инсанъ. Студени!... Па дýмана е пóзна аднинъ чилѣкъ какôвъ е. Инсанлъкасъ си е инсанлъкъ, пъкъ вѣраса — вѣра!... Инсанлъкасъ нагада людесе да са нинáвидетъ и фúретъ адни други!... Ей хи,.. Исьоренци стáнаха османлие, ала турце ли са?... Не!...

Салихага (пресича го, повѣрително). — Зáпуши му лафô!... Да ни думаме сига за тва!... То стáна какнáту стáна!... Какви беха хуубави люде другушъ, ала са найдаха биръ-качъ киши келеви гôрци фавъ Искече, докундúсаха хи, и тѣ текъ да ни плататъ вергие на гôрцки попуве, станаха османлие... Бôлгаре османлие... каксу насъ... не гôрци!... Ала сига викатъ éще ходятъ като шéматни, дýде алащúсатъ съ новаса вѣра... Еще аднôшъ да самъ не чулъ айнакви рабти!...*) (надува чибука).

Абдулахъ ефенди (обръща разговора). — Та че óстави дрýгуту, ами и тýвашнисé кучета ни мирйѣсуватъ!... Агушаа атъ три години е липсалъ и викатъ сиди по Едрине и Стамболъ, гóтуви пари йеде и мôчи да та иктúса атъ дерьôбейликесъ!... Царвуланъ кехее пъкъ атъ Дереке, и той е липсалъ и викатъ атишôлъ е нахъ Стамболъ давô да

*) Споредъ преданията и нѣкои спомени селото Исьоренъ (Ксантийско) наистина е помохамеданчено около 1800 г. — по времето на Салихага.

прави... оти му стори тербьô кóпелету-капкънинъ, за дету бе щи́палу четаклúцката мома!... Пъкъ и кумшиесе са като óвце!... Нимогатъ да са изправятъ и въ адинъ гласъ да рекôтъ: „Агаса си ни е хубавъ, да́ си ни сиди!... Нимойте гу бара“!... Колкуту мôчишъ да хми угадашъ,.. по-студени станватъ!... Кимъ-билиръ какво си мислятъ!...

Аговицата. — И йѣ гльôдамъ, инакъ зôха да ма гльôдатъ людесе!... (върти ржка) Де-е-е-е са дру́гучешните години!... Ага варвѣхъ, та прави ми са изправяха!... Пъкъ стига гльôдамъ, криетъ са пу кôщисе и бѣгатъ ага видетъ чи ще да миновамъ!...

Салихага (изпъшква). — Еееехъ!... Ни е то льôсно да правишъ изметь на адинъ алемъ къркъ сеньô, и да му угоди́шъ!... Дашло́ е време бе́льки да са измени сае управия!...

Аговицата. — Кой-зна какна́ ще стане!... ала атъ какъ ни са прабй агни́щету фавъ средненъ канакъ, прави́ ми са, чи нѣкво лошо ще да дойде!... Затва та молемъ, ага!... Остави са вейке атъ твоса кума́нда!... Нимôй додева на людесе!... Стига твоя садьô!...

Салихага. — Чи кина́ да хи правямъ!?... йѣ за тѣхну хубаво мôчемъ!... Лошъ самъ за едипсизе и хаймани!... Пъкъ какъ да хи óставямъ бизъ тербьô, ага врить ще рекôтъ: „Салихага е умьôкналъ“!... (възбудено) Слушайте да ви кажемъ!... (полуправъ, сочи юмрукъ, гръмогласно) Дуде ми даржôтъ сили. ще сôдеемъ!. ще сôдемъ!... И нема да хи òставямъ!... (удря си гърдитѣ) йѣ самъ тува везиръ!... (Въ изстжпление) йѣ самъ тува ц-а-р-ь!... (сѣда, присвива се, следъ казанитѣ опасни думи, па застава свито и сдържано) йѣ видемь чи атъ какъ стана Мускофцке миръ, на нашисе паши и везире хми са ни ще́ да има дерьôбеюве и аги,.. (пакъ възбудено) ала йѣ дуде самъ живъ,.. ще мôчамъ!... ще мôчамъ!...

Аговицата. — Хубаво,.. мôчи... Ала нимо́й додéва на людйесе!...

Салихага. — Чи йѣ хми ни додéвамъ. За тѣхъ мôчемъ!...

Аговицата. — Че ла защимъ ти са сéе киприи и калдарôме?!... Сандардисаха са людесе съ ангарьô!... Хô киприя фавъ Средокъ!... Хô киприя на Еленска рѣка, хô калдарôмъ нахъ Турьенъ!... хô Брахôмбеюму нови канаци!... Напрешъ стори калдарôмъ и вазъ Бухлювица!... Чи защимъ ти бе?!... (укорително) Да варви по-льôсно!... Агушъ!...

Салихага. — йѣ гу самъ не сто́рилъ за Агуша, ами да минова дашерьôна ми атъ Чирѣшуву!...

Абдулахъ ефенди. — Други пъкъ са ду́мели на Средокъ и са викали: „Защокъ Салихага да чува баиресе, и да ни дава да се секôтъ и правятъ пужѣрье?!... Дали е не садалъ той е́лине!...

Салихага (натъртено). — На людйесе трѣва да атсече юмôнъ на адинъ пôть; — чи байресу трѣва да се чуватъ!.. (пророчески) Ще дойде време, по́вните ми думаса, та аднô е́ла за аднô лира ще са продава!... и то додé хи са ни тури дангô, нема да са сече!... и подъ ката е́ла ще има жендаринъ да я чува!... Та людйесе трѣва да чуватъ баиресу, йѣце да го чуватъ, оти ни знаятъ какна хи чека!...

Аговицата. — Колкуту и да мôчи чилѣкъ за хубаву, толкува гу по-нападатъ!... Такава сарô е дашла, чи и хубаву да прави чилѣкъ, и лошу, фсе ще сбôрка!...

Явление II.

Сжщитѣ и Милушъ.

Милушъ (влиза и носи сгъната дреха, виновно — Стàнала е бельô, Салихага!... Аднô работа!... не за казване!...

Салихага. — Кина́ бря? Каква бельô?...

Милушъ. — Ей ти жубьôса!... (Подава му. сгъната дреха) Лѣкимъ Начо Терзиена са е измамилъ,

изпусналъ е цигару, та е пригурилъ на адно мѣсту!... Пуледилъ си е на мѣстуну, и са чуди какво ли гу щишъ стори!?...

Салихага. — Чи мло́гу ли е, бря? Каде е?... (разгъва дрехата, всички се надвесватъ и гледатъ).

Милушъ. — Ни-е́ мло́гу, ала гу е ѫѣце по́зна!... Отпре́шъ е на ску́танъ!... (Салихага го гледа, па отхвърля дрехата къмъ Аговицата).

Аговицата. — Ваай!... Какна са е атбаааавилу!... Пъкъ е но́вничичка цоха!... За барйемъ!...

Абдулахъ ефенди (къмъ Аговицата). — Ни-е́ за хубаву сва изгурену, Аговице!... Пъкъ и санôсъ му е лошъ!... (сѣда си на мѣстото).

Салихага. — Оставите жубьôта, бя!... Въ нея да се збира!... То аслѫ ага тôрне назать, та варви!... (Къмъ Милушъ) Начо да си гльôда работана!...

Вънъ се слушатъ стѫпки. Милушъ излиза.

Явление III.

Сѫщитѣ безъ Милушъ. Страхинаа и двама татари.

Страхинаа (влиза). — Салихага, дашли са татаре атъ Гимижюне и ти носятъ хаберь. Да хи пусна ли?...

Салихага. — Да́ влезôтъ, бря!... Да́!... (Страхинаа излиза, на себе си) ѫѢ аманъ рекахъ атъ фермане и хабере!... Какво ли пакъ ще ми кажатъ!...

Аговицата. — Вохсиии, дôли е не нѣкво лошо!... (кърши си ръцетѣ).

Салихага. — Омôрзнаха ми, ви казвамъ, сее работи!... — хаберъ по хаберъ даха́да, ферманъ по ферманъ провадатъ!... (отсича) Каи́лъ самъ да са свôрши аднôшъ, та каквóту и ще да станува!...

Двама татари (влизатъ, правятъ темане и му хвърлятъ на скута свита на руло книга). — Буюръ ефенди!...

Салихага (взема книгата, поглежда печата, скѫсва го и дава знакъ на всички да излѣзатъ). — Да астане

Абдулахъ ефенди!... (всички излизатъ съ изключение на Абдулахъ ефенди).

Явление IV.

Салихага и Абдулахъ ефенди сами.

Салихага (дава книгата на Абдулахъ ефенди). — На́, Абдулахъ ефенди, та вижъ какна пѣе́!...

Абдулахъ ефенди (взема книгата и чете):

До славния Ахѫ-челебийски войвода и деребей Караходжоолу Салихага Сюлейманов въ Пашмаклѫ. Нашъ славенъ и справедливъ войводо: Дойде хаберъ отъ Великия диванъ, отдето излизатъ всички добрини, че славния нашъ Падишахъ Султанъ Абдулъ Меджидъ Ханъ те е удостоилъ съ награди и голѣми почести, задето толкова години безупречно си управлявалъ Ахѫ-челебийския мевлекетъ. Нишанитѣ и наградитѣ пристигнаха въ Гюмюрджина и се намиратъ въ моя хюкюматъ. Затова те поканвамъ, Славни Войводо, веднага да тръгнешъ, нощьта день да правишъ и да дойдешъ лично, да ги получишъ. Като те очаквамъ найсърдечно, поздравлявамъ те братски. Еминъ бей гюмюржински аѣнинъ и мютесарифъ"...

Салихага го изслушва, хваща си брадата, скуби косми и клати отрицателно глава.

Салихага. — Ни бендйсватъ ми са нѣе лишене, Абдулахъ ефенди, неее!...

Абдулахъ ефенди. — Тува тъй казва, Салихага. Каксу писва, трѣва да варвишъ!...

Явление V.

Всички предишни безъ татаритѣ и после децата.

Салихага (мисли, па плѣска съ ръце решително). — Да́ влезôтъ врить нахъ вôтре!... (всички влизатъ). Рюкатъ ма нахъ Гимижюне!... Нащô день да правя,... и да вôрвя!... Царень ми е нишѣнъ проводилъ, да ида да си гу зьôма!... (ехидно) Хеее!... хубавъ нишѣнъ!...

Аговицата и всички останали (учудватъ се). — Ваааай!...

Салихага (решително). — Ще вôрвя!... (става). Остарѣлъ самъ вейке, та ми е не милъ животесъ!... Ще ида, та каквото ще да стáнува!...

Аговицата (кърши ржце). — Ваааай!... ага!?...

Салихага. — Мôчилъ самъ все хýбавото да правя, та да ма споминатъ людйесе!... (къмъ Страхинаа) Страхинаа!.. Изведи ми коненъ... и му тури дизгиненъ!.. Ще дойдишъ и ти! Зôми и онъ киши сеймене... Рюкни и двамина кабадие!...

Страхинаа. — Бива, ага! (излиза).

Аговицата. — Ваай, ага!... Нимòй хòди днеска!... Оти ни чѣкашъ утре!...

Салихага. — Нема да чекамъ!... Ще вôрвя!.. „Нащô день да правя"... Пъкъ каквото е деньôсъ, такова е и утре! Да са атбйстрюва день напрешъ!... Рюкнете ми децата!... Еминя еще Тахиря!...

Аговицата. — Вохси, вохсиии, ти ще варвишъ!... ами насъ кóму застаааааявяшъ!... (излиза въ лѣво и следъ малко довежда децата).

Салихага.— Нимойте са кахорова! Салихага знае, какна да прави... (къмъ Абдулахъ ефенди) Абдулахъ ефенди, йди ми йзвади атъ сандоканъ три вôзли рубии. (бърка въ пояса и му дава връзка ключове) Ако ни стигнатъ, правóди ми щите еще! (Къмъ останалитѣ, наставнически) йѢ тôрнувамъ и тôрнувам несу ми е като на морабьô!... Ни знамъ, вôрна ли са ща, или не!... Затва да са слушате и сгадате! (вижда децата) Вие, Емине и Тахире, да гльôдате хубаво майка ви, да чувате конакасъ и да сте нè изменили ни на косамъ моеса управия!... Чуите ли?...

Децата. — Чуиме. Бива, бубайку!...

Аговицата (тюхка и се вайка). — Вохси, вохсии!... Какнá ли ще стане!... Какнá ли ще ни минова призъ главиииисе!...

Салихага (продължава къмъ децата, настойнически). — йѢ тôрнувамъ и нема изинъ атъ менъ да

фàтате другъ пôть, атъ моесъ башка!... Да гльôдате да ми ни пучôрните главôса! Аллахъ да ва чува и брани! (вдига ржцетѣ си надъ главитѣ имъ, като да ги благославя). Пъкъ ку са вôрна живъ и здравъ, тагава ще мислимъ за по-нататъкъ!... Чилѣкъ ага има душмане, ни знае какна гу ще срьôщна!... (Абдулахъ ефенди му донася възли. Салихага развързва единъ и раздава пари на всички, почвайки отъ децата). Нá!... зьôмите за садако!... за искатъ!... и астанувайте сасъ здраве!... Да спуминате Салихага... кога е билъ войвода и дерьôбей!... (Тръгва, прави движение за прощаване). Астáнувавайте... и... вритъ... прущавайте!.. (излиза, Аговицата проплаква).

Абдулахъ ефенди (къмъ Аговицата). — Нимой плáка, Аговице!... И Страхинаа ще е сасъ нега!... Ще водятъ и дванáдесте сеймене!... (излиза да го изпраща).

Аговицата (презъ сълзи, молитвено). — Аллахъ да гу чува и брани!... (излиза последна).

Завеса

Пето действие.

Стая въ Еминбеювия конакъ въ Гюмюрджина. Въ лѣво миндеръ, а въ дѣсно простъ креватъ и дървени столове.

Нощь. Тъмно. Салихага лежи на кревата завитъ съ одеяло.

Явление I.

Салихага и Страхинаа.

Салихага (повѣрително, шепнишкомъ вика). — Страхинаа!...

Страхинаа (задъ вратата, вънъ). — Еей!...

Салихага. — Тувъ ли си?...

Страхинаа (показва се). — Тувъ самъ, башо...

Салихага. — То дойде време да са спи. Вôри лѣгайте и вие!... И йѣ лѐгнахъ (оправя си одеялото) Ооохъ! (пъшка) йѢ бехъ въ шубьô за сое синъ, Еминъ бея, и викахъ за какна́ ли ма рюка, пъкъ то наистина имело нишѣне!... Вйдехъ хи!... Инакъ отъ дее ще ми стори той мене сакôвъ ихтиба́ръ!... И другушъ самъ доха́далъ нахъ Гимижюне, ала сакôвъ ихтибаръ ми е никога не правилъ!... То дачѣкване... то пасрѣщане... йѣдене... пиене... като да бехъ бей!... Утре ще сторятъ мôксусъ таалимъ на врить тувашнесъ аскерь, ще са сберôтъ и вритъ агаларесе атъ Гимижюне, та да ми хи закачетъ упрешъ тѣхъ... за адинъ ибретъ!... (наставнически) Затва ще се стьôгните и вие сасъ Джафераа... и ще са дакарате сасъ чѣнти и паласки... и сасъ силѣхатъ барабаръ, ще ми варвите по о́тстрана... Чу ли?...

Страхинаа. — Чухъ.

Салихага. — Хô вôрви стига!... Че да спишъ кушку, бреей!... чи може да ми щишъ потрѣбува!...

Страхинаа. — Бива!... (излиза).

Явление II.

Салихага, трима джелати и после Страхинаа.

Настжпва значителна пауза. Салихага се завива и подвива, кашля и пъшка старчешки, шепне си нѣщо, па се омълчава. Скоро захърква,— заспалъ.

Влизатъ тихо и предпазливо трима джелати. Дебнатъ и приближаватъ Салихага. Първиятъ дава знакъ да се пази тишина. Обикалятъ спящия. Единъ носи вжже направено на примка, първиятъ по невнимание събаря единъ столъ и става шумъ.

Салихага (събужда се и скача). — Какна́ ма следите бря?... като па́лета!...

Джелатитѣ се хвърлятъ върху му, хвърлятъ вжжето презъ шията му и го задушватъ. Той прави усилия да се бори, но тѣ го повалятъ на земята, притискатъ го, а той рита, бори се, тропа и мжчи да се отскубне, обаче силитѣ му не стигатъ. Слуша се само задавено охкане и пъшкане.

Салихага (задавено). — Аааа?...

I джелатинъ. — На́ ти лѣене топуве и крушуме... да са бахтешъ сасъ царскенъ аскеръ!...

II джелатинъ (който вързва вжжето). — То свôрши... Вôрзахъ гу!... (изправя се).

Вънъ става шумъ. Наближаватъ стжпки.

Страхинаа (показва се на вратата, но като вижда положението, спира се).

II джелатинъ. — йѢла си зôмите агаса, бря!

Страхинаа (изумено). — Ама!... (обръща се).

III джелатинъ. — Дôôржите сига и кабадаиете!... (Страхинаа избѣгва навънъ, втурватъ се следъ него да го гонятъ, става голѣмъ шумъ).

I джелатинъ (вика следъ тѣхъ).— Не... не!... Чѣкайте!... Дайте хми мейданъ да избѣгатъ!... Еминъ бей тъй даде команда!... Да́ избѣгатъ!... та да носятъ хаберъ нагоре нахъ балкананъ!... (гласътъ му се изгубва въ далечината).

Салихага прави последни конвулсии, мжчи се и шава, изпъва ржце, па отпуща кракъ и умира..

Завеса

Картина.

(Епилогъ)

Гориста поляна въ подножието на Карлъкъ — Смоленско. Едри ели, разхвърлени дървета, храсти, стари дънери и паднали стъбла.

Задъ сцената се свири на кавалъ, тжжно, жално и провлѣчено. Пасе стадо, звънци звънятъ отмѣрено и плавно, кучета лаятъ, и овчарь се провиква и свири съ уста.

I овчарь (задъ сцената, вика). — Еей дѣте!...

Дѣтето (сжщо задъ сцената). — Еееей!...

I овчарь. — Свôртай овцете да мальôтъ (наближава) пъкъ йѣ ще пóгледна (излиза на сцената) иде ли си Асанъ атъ селу (застава на срѣдъ сцената, обърнатъ къмъ дѣсно, взира се и гледа, съ ржка надъ челото, вика) Бреееей Асанъ!...

II овчарь (задъ сцената, близо). — Ей!...

I овчарь. — Хô бôрже бря, чи ми са сакальдиса! Носишъ ли титюнъ?

II овчарь (влиза). — Носямъ! За нега ли ти е бáлнуту? (вади отъ пояса пунгия и му я дава) Нá!... (бърше си потьта, безпокойно и умислено).

I овчарь. — Атъ уцýтра самъ не запáльвалъ, та ми са е изкривила диньôса! (прави бърже цигара). Вритъ хôльмисе ми са межѣратъ пу очисе!... (вади кремъкъ и огниво, та чука, поглежда II овчарь, който все стои умисленъ и клюмналъ, заинтересовано) Какна бря? За какна са си тъй замислилъ?

II овчарь. — Остави са! То е стáнала аднô рáбта... ама рáбта да видишъ!

I овчарь (живо). — Оти? Каква?...

II овчарь. — Страшна рáбота, ти казвамъ!... (повѣрително) Агата са атбáвили!!...

I овчарь. — Катрú ага? Салихага ли?

II овчарь. — Салихага, амъ-каакъ!... Цалу Пашмаклж за това думе! Аговицана са е затворила

въ канаканъ, пôди и ратекúни и аргате!... Цалъ день сиди вôтре и плаче!... Страхинаа са е вôрналъ и сичку казва!

I овчарь (живо). — Ама каде, бря? Кой гу е адрúлъ?

II овчарь — Фавъ Гимижуне!

I овчарь. — Ама какъ?.. Какъ-é станалу?...

II овчарь. — Ни знамъ хубаву, ала!... (кашля) нели знаишъ?... тѣ са аткóле нинáвидеха сасъ Еминъ бея и все трôсеха нѣкавъ себапъ да са докундисатъ!... Хеле Еминъ бей му е скроúлъ адинъ капанъ!... Ама капанъ да видишъ!...

I овчарь. — Какôвъ?

II овчарь. — Изрюкалъ гу е гьой чи има атъ царенъ нишѣне и гиздúло, пъкъ нашесъ ага какôвту бе бахадôръ за кабáдайлъкъ,... измамилъ са, атишôлъ иии...

I овчарь. — Тю!.. бряя!... Та гý са атбáвили?...

II овчарь. — Атишли атъ тузъ съ Страхинаа. Вóдили éще онъ киúй сеймене. И Джафераа е билъ сасъ тѣхъ. Никой са е не уздáвалъ какнá ще стане!... Ага атшли въ Гимижуне, какна да видетъ?! То дачекване, то пасрѣщане, като да са били беюве!... Пъкъ то сичкуну е било за маньô!... текъ да са ни сѣтятъ!... йѣли, пили,... че сейменене и Страхинаа правóдили да спьôтъ на долненъ катъ, пъкъ агана фавели нахъ висоце... Дáли му аднô фудаьô и тамань легналъ да заспи пôрвъ сôнъ, изрúпнали биръ-качъ киши желáте атъ дулáпену, — тамъ са били скрити атъ по-напрешъ, йѣхнали гу нéнауздавъ, мéтнали му адно вôже, сгармýдили гу и гу обесили лей-тамъ!!!

I овчарь. — Тю-ж!... бря!... тю-ж!... (задъ сцената кавалътъ и звънцитѣ продължаватъ).

II овчарь. — Дудé са той усѣти, сичку са е свôршилу!... Други пъкъ викатъ, чи ле канý да излезé вазъ скáлана, измáмили гу са, та му фар-

лили тасмô, и гу обѣсили на нея! Катрó е вѣрно, ни знамъ!...

I овчарь. — Язжкъ!...

II овчарь (продължава).— Викали са, чи е зôлъ да лѣé тóпуве и крушýме да са бахте сасъ царскенъ аскерь!... чи е правилъ муртатлъкъ: — нагáдалъ е людéсе да ни зачитатъ царь и везире, — щѣлъ да стане новъ кържелие сасъ хайти и харсôзе, новъ главатарь, като дрýгушъ Момчилъ вайвода пу сое мевлекеть!!..

I овчарь. — Пю!... та хи е не срамъ!...

II овчарь (продължава). — Чи е не плáталъ вергие и е не палюбилъ ферманан дену му са данели атъ Гимижюне!... Татарене казвали ейнва!.. Чи е билъ турялъ на аднô нога тувашнисе люде — и османлие, и христене... Дáвалъ е да са градьôтъ чôркви и училища. До негово време е не имѣло ни аднô чôрква, пъкъ сига въ ката селу си били оградили! Та и нва е билó неговъ кабахать, пъкъ дá е и имѣло царски ирадьé!...

I овчарь. — Та бельки тамъ ни знаятъ чи тувъ има и христене?...

II овчарь. — Не!....Тамъ ду сига са не знáли! Слáгали хи са врить османлие! Та Салихага пôрво е изкáзалъ на людесе и другисе цáрщини, чи въ сое мевлекеть има и бôлгари христене... (запушва и той) Ала знаишъ ли кой му е стóрилъ най-галѣмъ мизеверликь?...

I овчарь. — Кой?

II овчарь. — Агушаа!... То свúнету атишлó въ Едрине, та три години сидѣло и гóтуви пари йѣло, дуде кандардúса везирене да атбáвятъ Салихага. Сасъ нега вóдилу и сто души арнауте, мôксусъ за кабадайлôкъ! Изпôрву гу са не вéрвали, лѣкимъ ага хми е рекôлъ, чи Салихага лѣé топуве и крушуме, чи станва главатарь на хайти и харсôзе, повѣрвали! Нищешъ ли, притурилъ са е и Царвуланъ-кехее атъ Дереке. И той атишôлъ чѣкъ

въ Стамболъ да са оплаква атъ Салихага, за дету му фарлú мóмчетищету-чапкънинъ низъ урвана, оти бе щúпалу четаклúцката момá, та три мѣсеца сидѣлъ и чѣкалъ да види нѣйде султананъ; ала е нé могалъ! Хеле най-сетне адинъ му рекôлъ: „Ти сидишъ, ала нема да видишъ никога султананъ ейтей! Тѣ нахъ нега ни пускатъ всѣкакви люде!... Ами сéди на ейсóе сукáкъ, та ще той самúчекъ да мине, та му кáжи". Било пьôтакъ жумаьô-гюню, та султанатъ щѣлъ да иде нахъ Айѣ-Софие джемиесú да са кланя. Тъй и стáнало. Курдúсалъ Царвуланъ-кехее адинъ мангалъ, сипалъ му вôгле, запалилъ гу, тýрилъ гу на главôна и зачѣкалъ. Ага по адно време гльôда задали са са атъ адинъ сукакъ сюрúе люде, и султананъ сасъ тѣхъ. Той тогава, съ мангáланъ на главôна, хи е присрьôшналъ, султананъ гу е вúделъ, вазпрѣлъ са и рекôлъ: „А брей, какôвъ е ное чилѣкъ, та огань носи на главôна"? Царвуланъ-кехее тогава наближилъ и му рекôлъ: „Ей ти, царю, и султане! Кáксу мене горú огань на главôса, нъй горьôтъ людене на балканан атъ Салихага"! и му разпрáвилъ сичку. Чи нищешъ ли, по айнвá време тамань са билú оплáкали и Аджиаговите синове атъ Смилѣнъ, за дето Салихага е прибилъ бубайка хми, страшне главатарь на хайти и хайдамаци, та затва най-сетне царенъ мúслилъ, мúслилъ, че рекôлъ: „Да са отбáви Салихага"!... И свôршилу са! По-нататакъ са сетай!...

I овчарь. — Тю бряяя, та гу атбáвиха!.... (завърта се) И то млóгу знаеше, синъ!. ала му са найде мастура!... (съ желание да обърне разговора) Пóвнишъ ли какво на нагáдаше другушъ да копáимъ пôть вазъ Еленска рѣка?!... А?...

II овчарь (осждително). — А бе, нагáдаше!... То нагáдаше, ала на барекъ и забráняше. За прáвуту умираше и ни даваше никой отъ насъ да тьôгли!... Хубавъ чилѣкъ каде бе докундисалъ!?... Лошъ бе за хайдуте и харсôзе!...

I овчарь (утвърдително). — Валла́ та бе ейне́й!... Наистина!... (мисли и пуши) Ами Страхинаа каде е билъ? Какна е правилъ въ нва време той?...

II овчарь. — И Страхинаа е билъ въ конаканъ... Ле чулъ шематôна и изтърчѣлъ нахъ ага́на. Лѣкимъ жела́тене гу присрьôшнали и му не́ да́ли да наближи́! Посу́кали му са са, и той трийналъ нахъ вôнь!... Истарчѣлъ на дворанъ рю́кналъ сейменене и право на ко́нене. Лѣкимъ въ бôрзанену не фтасали да хи атварзôтъ, ами хи ле и́ѣхнали, бу́тали и бахта́ли, пъкъ тѣ на адно мѣсто сидѣли. Хеле хи виделъ аминъ и хми рюкналъ! „А брей! Какво бахте́те ко́нете? Ни видите ли чи са вôрзани?“ Атрѣзали хми оглафте́не и атъ тамъ дуйнали нахъ вôнъ. Изплющѣли низъ сука́чену та огань хми излизалу атъ наги́не. Саба́хлай хми са е сôвналу на Алемъ-тарлô! Атъ тамъ на аминъ сулукъ си дашли нахъ тузъ, ала конене атъ зной и у́мора, вритъ измрѣли!

I овчарь (учудено). — Бряя!...

II овчарь (безпокойно). — Та е ста́нала ра́бота, ти казвамъ!... и какôвъ хи ще би́ края, ни знамъ! Пубе́пца са на але́масъ, и на цалесъ мевлеке́тъ!... Оти Салихага, хубавъ-лошъ, ала си бе барекъ нашъ! Пъкъ сига кой-зна какôвъ ни ще до́?!...

I овчарь. — Хемъ наистина, брееи!... Лошуну ще му са забури́, пъкъ хубаву кой каквото знае, ще гу повни цалъ животь! И нашите деца ще гу повнятъ!...

II овчарь. — Рабтаса е, какôвъ ли ще до́ сига? Врить за тва думать!... Дôли ни ще до́ нѣкавъ турчинъ!....

I овчарь (учудено). — Ваааай!... Спукана ни е рабтата тагава!... То на турчинъ нито лафôнъ му са се́ташъ, нито хадетенъ му знаишъ... Тежко́ ни!...

Задъ сцената изведнъжъ настава тревога. Вълкъ скача въ овцетѣ. Кавалътъ спира, овцетѣ раздрънкватъ силно, кучетата залайватъ.

Детето (задъ сцената писка). — Валькô въ увцетеее!!! Валькô въ увцете!...

(Овчаритѣ се сепватъ и затичватъ навънъ).

II овчарь. — Уу бряяя!... (изтичва, свири съ уста и вика) Уууу!...

I овчарь (вика сжщо). — Уу бряяя!. (вади пищовъ и гръмва „Бумъ“!) Хôôô бряя! Дôржите гу, бряяяя!... (изтичва вънъ).

Завеса

Край

Вариантъ

вмѣсто картината следъ действие пето.

Сцената на четвърто действие. Кьошкъ въ Салихаговия конакъ.

На миндеритѣ стоятъ наведени и дълбоко умислени: Аговицата, 2—3 ратайкини, робинята Пелагьѣ и др. Милушъ сѫщо стои при вратата.

Гласъ задъ сцената. — Е-с-с-а-л-я́-т-ю в-е-с-с-а-л-я́-м-ю о-л-е-й-к-е я с-е-й-и-д-е-н-а, я р-е-с-ю-л-а-л-л-а-х-ъ!... (гласътъ се протака по маниера, когато се вика „сальо̀“ за умрѣлъ мохамеданинъ. Докато трае викането всички на сцената охкатъ, тюхкатъ, вайкатъ и си чупятъ рѫце).

Абдулахъ ефенди (влиза). — Са́аабуръ,.. Аговице!... Са́буръ!...

Една жена (влиза и отива при Аговицата). — Ваааай, кина́ е ста́нало!... кина́ ва е Аллахъ послаааагалъ!... (сѣда при слугинитѣ).

Аговицата (презъ сълзи). — Воооохси, вохси!... Ни викахъ ли му йѣ да ни варвии!...

Милушъ. Еехъ!... Ни е́ знаелъ, чилѣкътъ!... То да знае чилѣкъ, кога ще умре, та си ще и гроба изкопа!...

Абдулахъ ефенди (набожно). — Тъй е било́ писано атъ Аллаха, Аговице!... Ниможимъ да му са ме́симъ!... Дандѝсвай са!... Аллахува работа!...

Аговицата. — Чи какъ мужѝ да се сбере и ни са струпа сичку на аднòшъ!... (чуги рѫце и въздиша) Воохси, Аллахъ да си на чува!... (влиза Страхинаа и застава въ жгъла смутено и виновно) Воооохси Страхинаа, Страхинаа упустѣлъ!... Дано ти кучета главòта!... (сопнато) Казвай какво сто́ри агата?!...

Страхинаа, — Нимо́йте ма пита, комшуларъ!... То стана...

Разни гласове (нетърпеливо). — Казвай! Какъ стана!...

Страхинаа (изохква се, па разправя). — А бе стана, ейней! Тòрнахме атъ тузъ, както Аллахъ далъ, та са никой ни уздáде какнá ще стане!... Ага атидахме въ Гимижюне какво да видимъ!... Сториха ни ихтибарь!... какòвту никога сме не вйдювали!... То дачѣкване!... то пасрѣщане!... като да бехме беюве!... Еминъ бей правъ посидѣ!... Врить са зачудихме!... Пъкъ то сѝчкуну е било за маньò!... Текъ да са ни сѣтимъ!... Насъ оставиха да лижѝмъ на долненъ катъ, пъкъ агата фаведоха еее нахъ вòтре, нахъ вòтрешните фудайе. Тамъ беха йѣли и пили, та че му дали аднъ ятакъ да спи, и кану заспалъ въ пòрвъ ещé сòнъ, фрѝпнали въ фудаьòна траица желате, йѣхнали гу нéнауздафъ, вòрзали му шияна, сгармудили гу и гу обѣсили лей тамъ!...

Аговицата (изхоква). — Лииилехъ факирищету!...

Страхинаа. — Дуде са сети той, сичку са е свòршилу!... Стана галѣма шематò!... Врить са разтарчѣха и разрюкаха. И ние са изтарчѣхме нагоре... зòхме си и силѣхатъ... Ала ага видехме на какòфъ е халъ агана, какнá да правимъ :!... И по да ни са е не, измòкнахме се назатъ!... Зере и намъ са посукаха! Въ шематòна ле чухъ да викатъ за агата: „Нá ти лѣене топуве! Нá ти правене крушуме, да са бахтешъ сасъ царскенъ аскерь“!...

Аговицата (изпъшква). — Лииилехъ карòпинатъ!...

Страхинаа. — Та викаха чи е правилъ муртатлъкъ; нагадалъ е людйесе да ни зачитатъ царь и везире! Ни е признавалъ турце и султанъ!... Щѣлъ да стане новъ кържалия на хайти и хайдамаци,.. новъ главатарь, какту другушъ Момчилъ вайвода пу сое мевлекеть!...

Аговицата. — Дано хми пусто астане!...

Страхинаа. — Чи е не платалъ вергия и е не палюбилъ ферманъ, дету му данесаха тата-

рете. Тѣ казвали нва!... Чи билъ турялъ на аднô нога тýвашнисе люде, и османлие и христене. Пумагалъ е да са градьôтъ чôркви и училища. Ду негуву време нимѣло ни аднô чôрква, пъкъ сига въ ката селу си били уградили. Та и то било неговъ кабахать,.. пъкъ дá си са и имéли царски ирадьé!...

Аговицата. — Та белки ни знаятъ чи тувъ има и люде христене?!...

Кжщата на Страхинаа, Салихаговъ бюлюкбашия въ гр. Смоленъ.

Страхинаа. — Не! Тамъ ду сига са не знали! Слàгали хи са врить за османлие!... Та Салихага пôрво е изказалъ на людесе и правнинôна, чи въ сое мевлекеть има и бôлгари христене!... (покашлюва, па обръща разговора) Ала знаите ли кой е сторилъ най-галѣме мизеверликь?...

Нѣколко гласа. — Кой?

Страхинаа. — Агушаа!...

Абдулахъ ефенди. — Брехъ, свинету!...

Страхинаа. — То, микрюфинатъ, е атишлó въ Едрине и Стамболъ, та цала година сидѣло, готуви пари йѣло, и вóдило сто души сасъ нега мôксусъ за калабалôкъ, доде кандардиса везирене да атбáвятъ Салихага... Изпôрво гу са не вѣрвали, лѣкимъ ага хми е рекôлъ, чи Салихага станва главатарь на хайти и харсôзе, чи лѣè топуве и крушуме, повѣрвали!... Нищешъ ли приклалу са е и Царвуланъ-кехеьовата рабта, за дету агата му фарли мòмчетищету-чапкънинъ низъ урвана, оплакали са са и Аджиаговци атъ Смилѣнъ, и затва дошла рабтана до тамъ!... Та на другисе ма е и йѣдъ, и не,.. ала ма е йѣдъ на Агуша!... Оти му ни мáхнахъ качѣне (прави знакъ за сѣчене) другушъ, агату му зимахъ робините!...

Абдулахъ ефенди (отрицателно). — То са свôрши нва, Страхинаа!.., Минô нва време!...

Милушъ (обръща разговора). — Ами васъ дукундúсаха ли, Страхинаа?.. Какъ излѣзахте отътамъ?...

Страхина. — Докундисаха,.. какъ не!... И намъ са посукаха!... Нели ви казвамъ?... Ле атидахме атгоре, рипнаха и нахъ насъ. Силумъ слезахме низъ скалана!... И ле съ слизанену,.. йѣхнахме конене. Че въ бôрзанену Джафераа е забурилъ да отварзè конянъ, ами гу ле чука и бахте, пъкъ-то на адно мѣсто сиди!... Та че остави нва, ами и насъ вазпира!... Хеле гу видехме, атрѣзахме му оглафтô и атъ тамъ... та нахъ вôнъ!... Конете оганъ всичеха по гимижюнскине дюшеме!... Саба-карши, бехме на Алемъ-тарлô, и атъ тамъ, праве нахъ тузъ. На адинъ сулукъ си дойдахме, ала конете атъ зной и умора врить изпýкаха!... Лѣкимъ кéшки да си бѣ дашôлъ агáта, та дá са бе збралу сичку въ тѣхъ!... (съ горесть и тжга, отчаяно) А-т-и-и-и-и-д-е!... А-т-и-д-е агата!... И нема да се вôрне вейке!...

Абдулахъ ефенди (провлѣчено). — Нееема!... Нема да гу видимъ!...

Гласове. — Тю-бряя!... Какôвъ са чилѣкъ загуууби!...

Едни слугини. — Тюхъ-ле-леее!.... Езжкъ за хубавия ага!...

Други слугини — Езжкъ и прѣезжкъ!...

Аговицата — Вай!... кинá ни са пубéееепца!..

Настжпва глуха сцена. Всички се тюхкатъ, охкатъ и въздишатъ, а нѣкои си бършатъ и очитѣ. Женитѣ си чупятъ ржцетѣ и болезнено скимтятъ. Аговицата се навежда, закрива лицето и си скубе косата, но се овладява и по мохамеданския обичай не заплаква гласно.

Абдулахъ ефенди. — Сáбуръ?... Сáабуръ!.. Аговице!...

Следъ тая сцена на тюхкане и вайкане настжпва успокоение. Всички се оправятъ и отриватъ. Слугинитѣ се бутатъ и шушукатъ нѣщо.

Една слугиня. — Воохси,.. за васъ е льôсно, ами ние какво ще правимъ!...

Аговицата. — И вашесу е льôсно, лелькинъ!... Ще си йдите у вашине майки, и свôршено!...

Друга слугиня (озадачено).— Ами Пелагйѣ?.. (всички поглеждатъ гъркинята).

Аговицата. (замислено). — Наистина!... Пелагйѣ какнá да правимъ!...

Пелагйѣ. — Да йдамъ нахъ сéстра ми въ Югово, Аговице!... Тамъ да сéдямъ!...

Аговицата (мисли). — Нема да идишъ нахъ тамъ, лелькинъ!... Делече е и нема кой да та води!... (решава) Ами да сторимъ тертйпъ да са уженишъ, та да са свôрши!... То нáшесу са е вйделу, ни знае са какво ще би, и кóлку щимъ сидѣ еще тузъ, та бáрекъ ти да ни тьôглишъ!... (загледва Милуша) Милушъ!... (изпитателно) Ти остаре та са ни ожени ... Стига сóлкува хóдене. (настойчиво) Башладисвамъ ти Пелагйѣ... (отсѣчено) Зôми я, та дá е тебе!... Вéнчейте са, та и за нея ще е хубаво,.. и за тебе хаиръ!... Чуишъ ли?..

Милушъ (ошупва се, смутено). — Чуемъ, Аговице!... Ама далй ма ще рáчи та?...

Аговицата (къмъ робинята). — Палагйѣ?...

Пелагйѣ. — Каквото кажишъ ти, Аговице, тва е и атъ мене. Твое знаене!...

Аговицата. — йѢ ва нахадамъ мунасипъ и по-хубави ниможите си най нито áдинасъ, нито другесъ!... Зôмите са, та са збирайте и гльôдайте!... Тъй е атъ Аллаха наредено... Сакава сарô е дошла, чи време за чудене нема!... (къмъ слугинитѣ) Ще дойдите вритъ съ мене да хи отделимъ спапь, та да са отрѣда рáботаса еще деньôсъ!... Ама лейсига!...*)

Става. Раздвижватъ се и другитѣ. Задъ сцената, обаче засвирва сазъ, и всички се умълчаватъ и слушатъ. Пѣе се тихо и жално С-а-л-и-х-а-г-о-в-а-т-а п-ѣ-с-е-н-ь.

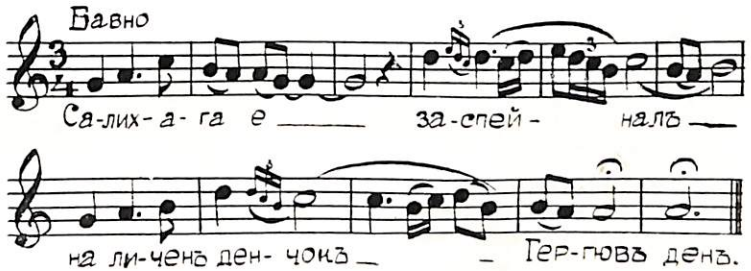

Салихага е заспейналъ
на личенъ денчôкъ Гергювден,
та че ми виде вавъ сôне.

Всички се ослушватъ и споглеждатъ.

Аговицата (следъ пауза). — Вай!.. Чи каква е нае пѣсня?! На сае сарô кóга водятъ пѣсни!?..

Милушъ. — То мѣса да е Друлю!..

*) Тъй е оженена една робиня въ рода Чапкънци въ с. Долно Райково, Смоленско.

Абдулахъ ефенди (поглежда презъ прозореца). — Друлю е! . . .

Милушъ (сжщо поглежда). — Хемъ та е той!

Абдулахъ ефенди (учудено). — Бреей! . . Чѣбужекъ е курдисалъ пѣсня!

Аговицата. — Каква пѣсня? . .

Абдулахъ ефенди. — За Салихага! . . Слушей! . . (пѣсеньта продължава).

Та че ми виде вавъ сôне,
червена руба носеше,
пôстра кучие йѣхаше. . .

Нѣколко гласа (учудено). — Вай! . .

Абдулахъ ефенди. — Атъ уцýтра е сгада и тъкми . . . ала е бае удисалъ!

Аговицата (болезнено). — Рюкните му бѣ, да запре! Ни водятъ ма пѣсни! . .

Абдулахъ ефенди. — Не, не! . . Да я каже! Та ни-é за лошу . . . (къмъ Милушъ) Рюкни гу, Милушъ, рюкни да флезé!

Аговицата (чука си ржцетѣ). — Вохсиии! . .

Милушъ (вика отъ прозореца). — Брей Друлю!

Друлю (вънъ спира пѣенето). — Еей!.

Милушъ. — Ела нахъ вôтре бря! . .

Страхинаа. — Кой каквато бóлька си има, Друлюму пъкъ дай пѣсни да си сгада! . .

Абдулахъ ефенди. — То ни-é лошу, комшуларъ! . . Пѣснята останва за спомень! . . (съ чувство и прозрение) Ще минôтъ години, ние ще умремъ и ще са заборимъ, пъкъ пѣсняса астанва. Следъ сто години нашите внуци и превнуци ще я пеьôтъ и споминатъ! . .

Аговицата. — Ееехъ... споминатъ!.. Намъ атъ какъ си изгари дашôсо, та защимъ ни е накôвъ споменъ!?...

Друлю (влиза, носи и саза). — Какво ма рюкате, чорбажиларъ? . .

Абдулахъ ефенди. — Каква пѣсня цôнкашъ, бря? . . .

Друлю (оглежда се смутено, но доволно). — Та е нова, Абдулахъ ефенди. За Салихага! . . .

Абдулахъ ефенди. — Хаа!... За Салихага?!.. (дразнейки самолюбието му). Ала я ни щешъ кáза?..

Друлю (резервно). — Ама какъ? . . Да я пѣямъ? . . .

Абдулахъ ефенди. — Не! . . Кáжи хи ле маньôна . . (Друлю се огъва). Пъкъ ако щешъ и я изпѣй! . .

Друлю (помислюва и изгледва всички). — Еехъ, ага е за маньôна, кáза я чуа,... ала да пѣямь!... (прави отрицателна гримаса и поглежда въ недоумение Аговицата).

Нѣколко гласа. — Кáжи, кáжи! . .

Друлю (търси мѣсто да седне). — Лѣкимъ дали ща могъ да я óгудемъ! Оти е баѣ голѣма. . . (сѣда на миндера) Отъ уцýтра я оправямъ, ала я самъ още не хубаво сгодилъ. . . (намѣстя се) Да видимъ!.. (взема саза, нагласява го, тихо подрънква и гърлено, едва чуто запѣва първитѣ два-три стиха, което прилича повече на припѣвъ, отколкото на пѣсень, па спира саза и съ чувство на тжга и споменъ почва да нарежда. Навремени нѣкои охкать и въздишатъ, а Аговицата слуша, хванала си главата).

Сакова лѣту усилну,
усúлну йѣце прúтажну,
нúкога ни е пóвнену,
нúкога ни е знаену! . .
Ферманъ пу ферманъ правадатъ,
атъ Стамболъ града галѣма;
хаберъ пу хаберъ дахáда,
атъ Гимижюне касабô,
атъ Гимижюнскенъ аѣнинъ,
и Гелиболскенъ кадия;
Салихагому нарôчатъ:
— Да прави ага, що прави,
нахъ Гимижюне да варви,

царюму да са поклони,
царюму и везирюму.
Легналъ е, ага, задрѣмалъ,
задрѣмалъ, тьо̂жко заспалъ е,
на личенъ денчо̂къ Гергювдень;
че си ми виде вавъ со̂не:
червена руба носеше,
по̂стра кучие ѝѣхаше,
въ Пашмаклъ̑ вода тро̂сеше,
капка водица ни найде,
устана да си разкваси,
жйо̂дана да си угаси.
Стрьо̂сумъ са, ага, разбуди
и си Стрихина парюка:
— Страхине, бюлюкбашиину,
морна ма дремка налегна,
та са принесахъ и заспахъ,
ала са бо̂рже разбудихъ.
Иди, Страхине, по́рюкай
мо́еногъ брата Лимана,
мо́еногъ брата Шишмана.
Шишманъ прибо̂рза атиде,
и си агана попита:
— Какво е, аго, станало?
Какво си, аго, упатилъ?
— Лимане, брате, Шишмане,
нищу ми не е станало
и нищо не со̂мъ упатилъ,
ами ще некво да стане!
Легналъ бехъ, то̂жко саспалъ бехъ,
че си ми видѣхъ вавъ со̂не
червена руба да нося,
по̂стра кучие да ѝѣхамъ,
вритъ сокацине обиграхъ,
нийде водица ни найдахъ!
Питамъ та, брате Лимане,
на хаиръ ли е, или не?
— Хайрдъръ, аго, хайрдъръ,

нимой са, аго, кахърй!
Еще си дума думеха,
агому хаберъ допадна:
татаре ми са то̂рнали,
атъ Гимижюне касабо̂.
Сноща са били вавъ Паласъ,
дувечера ще са въ Пашмаклъ̑.
Агана глава наведе,
и си Шишману думеше:
— Лимане, брате, Шишмане,
ньѐ са сме съ тебе ка́рали,
дьо̂ да са, брате сгадиме,
дьо̂ да са, барте, прастиме!
Еще си дума ду́меше,
еще Лимана ку́деше,
татарски коне тропнаха,
по калдаро̂ме — сакаци,
съ петали лочки правеха,
съ го̀здене огань всичеха,
татаре порти хлопнаха,
атъ коне бо̂рже слизаха,
съ чизмене во̂тре влизаха,
аго̂му михтюпъ мѐтнаха.
Кетипче михтюпъ пеѐше,
и на агана ду́меше:
— Да бо̂рзашъ, ага, да идишъ,
нахъ Гимижюне касабо̂,
царюму дуво̂ да вдигашъ,
царенъ е тебе паслагалъ,
царенъ е тебе правѝдилъ,
цошена руба червена,
сърмени бѣли пойесе,
синджирли нишенъ на шия . . .
Агуне глава клатеше.
и синовемъ си викаше:
— Сѣтамъ са, айолъ, сѣтамъ са,
какви ми даре прова́датъ,

каква ще руба да носямъ,
какви нишене ще имамъ,
идите, айолъ, идите,
нахъ Гюмижюне касабо̀,
дано на, айолъ, сгадите,
съсъ гимижюнскенъ аѣнинъ
и сасъ гелиболскенъ кадия,
и сасъ стамболскенъ везиринъ:
Ищатъ ли цоха алена,
давайте сърма куприна,
ищатъ ли бѣли грошюве,
давайте жо̀лти алто̀не!
— Хо̀дихме, буба, ходихме,
ала са кимни во̀рнахме,
другушъ са съ пари во̀ршеше,
сига парине ни во̀ршатъ!
Тебъ, буба, хаберъ правадатъ,
ти да са сга́дашъ да идишъ,
нахъ Гимижюне касабо̀,
нахъ Стамболъ града галѣма,
царюму да са поклони́шъ,
царюму и везиремнемъ.
Ма́мна са ага, атиде
нахъ Гимижюне касабо̀,
съ оники киши сеймене,
съ товаръ жо̀лти алто̀не...
Атиде!... Тамо астана!...
По пилце хаберъ праводи:
— Но̀сите здраве нагоре,
нагоре нахъ планино̀на,
но̀сете здраве деца́мнемъ,
деца́мнемъ еще людѐмнемъ;
но̀сите здраве овчеремъ,
овчеремъ еще аргатемъ,
но̀сите здраве сейменемъ,
сейменемъ билюкбашиемъ.
йѢ ща делеку да идамъ...
йѢ ща са млогу за́бавямъ!...

Ага хаберенъ допадна,
въ Пашмаклѫ село галѣмо.
Писнаха бѣли кадо̀ни,
на високине кьошкюве.
Пла́кнаха мальки дечѝнки
вавъ а́ленине люльчици.
Охнаха млади овчере,
на висока́на пла́нина;
Тюхнаха отборъ сеймене
вавъ аговине конаци.
Сальо̀ запѣха имаме,
на високине минарье.
Пилцѐне фо̀ркатъ и пѣйо̀тъ,
съ пѣснине думатъ и плачатъ,
съ пѣснине думи нарьо̀датъ:
— Бре, чули ли сте, не ли сте!
Кина е ново ста́нало,
въ Пашмаклѫ село галѣмо!...
Салихага е загиналъ,
вавъ Гимижюне касабо̀,
вавъ пашовине сарае,
на високине кьошкюве!...

Пѣсеньта се изслушва съ тихо внимание. Женитѣ тюхкатъ, охкатъ и пъшкатъ. Следъ свършването на пѣсеньта Друлю съ саза подъ мишница мълчаливо излиза... Аговицата и ратайкинитѣ тихо скимтятъ и си бръшатъ очитѣ...

Завеса

ИСТОРИЧЕСКА БЕЛЕЖКА

Салихага, легендаренъ родопски войвода и деребей, управлявалъ Срѣднородопската область пълни четиридесеть години*). Отъ 1798 до 1838 год. той сѫдилъ и раздавалъ правдини на населението, което въ неговото управление се значително издигнало въ поминъчно и общокултурно отношение. Неговото управление и животъ представляватъ цѣла една епоха въ срѣднородопското минало, като управление самостойно и почти независимо отъ султани и везири. То съвпада съ най-размирнитѣ години на турското владичество — кърджалийскитѣ размирици и злосторства, които той още съ поемане на властьта си се заелъ да унищожава. Съ строги мѣрки и жестоки наказания, той изкоренилъ и разширилата се въ онова време престѫпность,

*) Когато турцитѣ завладѣли родопския край, тѣ не измѣнили много вѫтрешния обществень и административенъ строй, — разликата съ по-първитѣ времена била само тая, че сега вмѣсто управници — боляри, деспоти, войводи и князе, като господари застанали нови люде — турци мохамедани съ официални титли: везири, челѣбии, паши, беюве, аги и др. Отначало смоленскиятъ край билъ зачисленъ къмъ категорията царски земи — пашмаклъкъ, т. е. земи, приходитѣ отъ които отиватъ изключително за издръжката на нѣкоя султанска принцеса или наследникъ отъ женска линия, поради което и първото мохамеданско селище въ края се наречло Пашмакли (вижъ статията по този въпросъ въ сп. „Родопа", год. XVIII, бр. 5—6 и посочкитѣ), а отъ 1519 година тѣ били посветени, т. е. вакъфирани „на двата свещени града Мека и Медина". Това направилъ султанскиятъ лѣкарь Ахж-Челеби, комуто била подарена околията като „арпалъкъ" (даръ въ земя, букв. зобнина) отъ султанъ Селимъ II, и по името на когото останала да се нарича впоследствие — Ахж-челебийска. Отъ тогава управлението на сѫщата ставало отъ настойницитѣ на вакъфа, които управлявали безпрепятствено чакъ до 1700 година. Когато, обаче, по това време станало общото помохаметанчване и голѣма часть отъ родопското българско население било обърнато въ мохамеданско, работата се измѣнила, — въ скоро време се издигнали до високи почести и чинове и българи мохамедани, поради което се явили крамоли и ожесточени борби, кой да управлява околията и кѫде да бѫде управителното седалище. Въ тия борби се смѣнили нѣколко управителни фамилии, и центърътъ на околията се мѣнилъ последователно въ с. Смилянъ, Вълчево (Сойчукъ), Райково, Топукду и Смоленъ. Край на тия разправии за голѣмство и центъръ се турилъ въ 1750 г., когато народътъ, подкрепенъ отъ по-висшата турска власть, избралъ за свой управитель българинътъ мохамеданинъ Мехмедъ Кьоръ-ходжа, чийто родъ управлявалъ края близо сто години, като установилъ редъ и законность за цѣлото население. Това е тъй нареченото управление на деребеитѣ. Мехмедъ Кьоръ ходжа е родомъ отъ с. Забърдо, Асеновградско, живѣлъ въ Чепеларе, но когато поелъ управлението установилъ за свое седалище село Райково. Умрѣлъ е въ 1779 година. Следъ него войвода, както сами се титулували тѣ, станалъ синъ му Сюлейманъ, който премѣстилъ управителното седалище въ гр. Смоленъ (Пашмакли), дето си направилъ и нови конаци на мѣстото, дето сѫ сега конюшнитѣ на Смоленскитѣ казарми. Сюлейманъ се поминалъ презъ 1798 год. и вмѣсто него за управникъ се прогласилъ синъ му, славниятъ и прочутъ Салихага.

като: обвиненитѣ въ развратъ мѫже и жени завръзвалъ въ чувалъ и ги хвърлялъ живи отъ прочутата урва, днешния смоленски водопадъ; за кражба на мулета, овци и др. вещи—бесилъ на киселката, дето сѫ сега гробищата на долната махала Смоленъ, за фтезми застрелвалъ виновното животно, а на господаря му налагалъ 50 тояги по гърба, а за разбойничество, обирничество и неизпълнение заповѣдитѣ му застрелвалъ на мѣстностьта Поляне между Смоленъ и Райково. Съ сѫщитѣ жестоки мѣрки той се справилъ съ кърджалиитѣ, като не пощадилъ и своя едноутробенъ братъ Аджиага, известенъ кърджалийски главатарь, когото заловилъ и убилъ собственоржчно, по който случай въ конака му се разиграла рѣдко трогателна драма. За поддържане реда и спокойствието той ималъ своя войска—сеймени, всички смоленски българи, мохамедани и християни, предводителитѣ на която се наричали бюлюкбашии и кабадаии.

По характеръ Салихага билъ строгъ, енергиченъ и своенравенъ, но безупрѣчно справедливъ, човѣченъ, предвидливъ, великодушенъ и щедъръ. Населението гледало на него като на неумолимъ сѫдия, отъ когото нищо не може да се скрие. Особено се грижилъ за семейния моралъ, не допущалъ двуженството, а не оставялъ ненаказани и клеветницитѣ. Въ религиозно отношение билъ вѣротърпимъ и съвършено еднакво третиралъ и мохамедани и християни. Презъ неговото време сѫ построени почти всички християнски черкви въ околията. Единствената тежесть, която народътъ неохотно понасялъ, била постоянната ангария за обработка на аговитѣ ниви, за постройката на пѫтища и нови конаци, калдаръми, сводови мостове, чешми, водопроводи и пр., а така сѫщо и за вмѣшателството на агата въ частния животъ на хората, често пѫти принуждавайки нѣкои да се задомяватъ не по тѣхнитѣ желания и влѣчения.

Краятъ на Салихаговото управление съвпада съ издаването на известния Гюлхански хатишерифъ (1838 г.), съ който държавенъ актъ се установилъ новъ видъ управление и се турило край на тъй нареченото деребейство. Салихага билъ обвиненъ въ превишение права, незачитане по-горни власти и главно за подпомагане българщината, поради което съ измама билъ извиканъ въ Гюмюрджина и обесенъ презъ есеньта на 1838 г., а тѣлото му погребано въ мѣстностьта Пошпошъ. Много народни пѣсни, легенди и предания сѫ стъкмени за него, нѣкои отъ които сѫ използувани при съставяне на настоящата пиеса.

Следъ смъртьта на Салихага околията е била управлявана по за кѫсо време и отъ други смолени, българи мохамедани, но нито единъ отъ тѣхъ не се издигналъ до значението и авторитета на Салихага. За да не се пора-

ждатъ, обаче нови крамоли и разправии, турското правителство се принудило да измѣни тоя редъ и отъ 1850 г. започнало да изпраща за управители на околията външни турци съ официални титли к а й м а к а м и, който редъ продължи до Освободителната въ 1912 г. война.

Конакътъ на Салихага въ Смоленъ е билъ на живописната мѣстность, дето сѫ сега казармитѣ на смоленския гарнизонъ.

Най-хубавото описание за живота и управлението на Салихага е оставилъ родопчанинътъ В. Дечевъ въ първата си часть на книгата „Миналото на Чепеларе“.

П. А. М.

VII. БЕЛЕЖКИ И ОЦЕНКИ

на книги, статии и известия, имащи връзка или какво да е значение за българитѣ мохамедани.

200 гудини у Баната. 1738—1938. Живота и обичайе на банатските балгаре. Издава **„Банатски балгарски гласникъ“** — Темишваръ — Ромъния. 1938.*)

Това е една много интересна книга, написана и издадена миналата година по случай двестегодишнината отъ преселването на банатскитѣ българи. Освенъ значението ѝ за общата българска история и народъ, като едно искрено свидетелство за силата на българския духъ, който при всички мѫки и несгоди не е угасналъ, макаръ че тия българи повече отъ две столѣтия сѫ живѣли подъ чуждо владичество. Тя има голѣмо значение и за българитѣ мохамедани, които иматъ почти сѫщата сѫдба, както и банатскитѣ, и на които иде да покаже, какъ може българинътъ да живѣе и мисли за своето отечество, макаръ и въ една чужда и далечна страна. Защото и банатскитѣ българи, подобно на българитѣ мохамедани, по стечение на обстоятелствата и много мѫки и неволи били принудени да си промѣнятъ вѣрата, а така сѫщо и писмеността. Въпрѣки откѫснатостьта, робството и постояннитѣ домогвания на маджари, унгарци и др. да претопятъ банатскитѣ българи, усилията имъ отишли напраздно, тъй като нищо не могли да направятъ на живия имъ говоримъ езикъ, на който главно се дължи упазването на националното имъ българско съзнание и единство.

*) Напечатанитѣ съ курсивъ пасажи сѫ на банатско българско наречие съ латински букви, но за улеснение на читателитѣ българи-мохамедани предаваме ги съ кирилица.

„Двете стотини гудини на балгарете у Баната са йошъ идно сведочанству, чи балгарина млогу можи да изтрайва“ се казва въ предговора на тая книга. И по-нататъкъ: *„Народните песми на банатските балгаре сабуждетъ милата* (любовьта б. р.) *камту старата родина . . . Сату* (всичко б. р.) *йе балгарску у банатските балгаре: — „душата, мисельта, обичайете, носийата . . . Новоту пукуление йе напрешъ!“ . . . .*

Банатскитѣ българи произхождатъ отъ селата Лѫжене, Бѣлене, Никополъ, Свищовъ, Чипровци и др. въ северозападна България и се преселили тамъ следъ Чипровското въстание (1678). Промѣната на вѣрата е първата жертва, която сѫ направили за запазване своя родъ и езикъ. Отъ православни станали католици, тъй като само при туй условие могли да добиятъ приемъ и привилегии отъ тогавашната австрийска императрица Мария Терезия. Уредбата на тая имъ юбилейна книга почва съ статии и материали точно отъ онова време, като твърде на мѣсто е поставено и първото ѝ заглавие: „Утъ куга сми католици?“ Подъ него четемъ:

„Често пати ни *бракнатъ у укото сасъ туй навиквании, чи сми си напуснали старата вера, за да* придобиемъ *земалску иманйе у Баната.* Това е защото *имами малку, кои темелну биха знаели да отговоратъ на туй навикване.* Заради туй следващитѣ *неколку редалчета нека отгуворатъ на питанието „Утъ куга сми католици?“*

Следва описанието, подиръ което се редятъ заглавията, всѣко едно, отъ които е по цѣла история: *„Староту гнезду“* (България б. р.) *„Живота у старото гнезду“* съ мото: *„Боже, Боже! Жално реватъ, чи нимогатъ да пуднисатъ!“, „Чипровскоту вастании“, „С' Богомъ Стара Бащина!“, „Живота у Кара-Влашку“, Привилегиите, „Беганиету“, „с. Винга напрешъ заселванйету“, „Парвите становници“, „Бешенова напрешъ*

заселванйету“, „Парвите дени и парвите становници у Бешенова“, „Изройването“, „Разсипаните балгаре“ и пр. Следъ туй следва отдѣлъ *„Наште гулемите“,* въ който се изброяватъ радетели и будители на банатскитѣ българи за *„Културноту вазраждении“, „Обичайа и вѣрвания“,* носия, самобитно творчество, стихове, разкази и портретитѣ на всички народни труженици презъ цѣлото време на двестегодишното имъ изгнанничество.

Възраждането на банатскитѣ българи почва отъ срѣдата на миналия вѣкъ, когато въ борбата си за запазване българския езикъ тѣ били принудени да замѣнятъ кирилската си азбука съ „илирийското“ писмо. Това е, както казахме, втората жертва, подиръ промѣната на вѣрата, която банатскитѣ българи приели за запазване своето народностно чувство и съзнание. Тогава (1860 г.) се създала и българската книжнина, като се напечатали пѣснопойки, буквари, читанки и молитвеници, въ които се измѣстилъ хърватскиятъ говоримъ езикъ и се въвелъ българскиятъ такъвъ, макаръ и съ латински букви. Отъ тая книжнина, предназначена предимно за простото население, се е родило истинското българско народно движение въ Банатъ. Начело на това движение застаналъ младиятъ тогава учитель, Леополдъ Косилковъ, който въвелъ български езикъ въ училището и издавалъ вестникъ „Винганска народна нувала“. Маджарскитѣ обществени срѣди не одобрили тия прояви, затова побързали да вематъ строги мѣрки срещу тѣхъ. Спрѣнъ билъ вестникътъ, а отъ 1894 година билъ изхвърленъ и българскиятъ езикъ отъ училищата. Българитѣ, обаче, не се отчаяли, и домогванията на маджаритѣ останали безрезултатни, понеже последователитѣ на Леополдъ Косилковъ здраво държали за бъл-

Каролъ Телбисъ.

гарското си народностно самочувствие. Главна роль играла напечатаната вече до тогава българска книжнина.

Настжпили войнитѣ, и миналъ единъ периодъ на пълно затишие около 40 години. Следъ 1930 година банатскитѣ българи сж пакъ на сцената. Младото поколѣние се оказало достоенъ носителъ на заветитѣ на своитѣ „дѣдве“, както то наричало по-старитѣ. Начело застаналъ Каролъ Телбисъ, единъ младъ, но съ богати дарования българинъ отъ Бешеновъ. Той, както всички поинтелигентни българи, свършилъ маджарска гимназия, проявилъ се и билъ въ ржководното тѣло на Лигата на младитѣ маджари, но като виждалъ, какъ неговитѣ сънародници тънатъ въ духовна нищета, лишени отъ българска просвѣта и книга, станало му болно на душата, и отъ 1934 година той си подалъ оставката и се поставилъ всецѣло въ служба на своитѣ банатски братя. Оставката си мотивиралъ съ следнитѣ искрени думи: ***„Нашитѣ българи иматъ нужда отъ книжовници и будители. На тѣхъ азъ отъ днесъ посвещавамъ живота си“.*** Още твърде младъ, едва деветнадесеть годишенъ, той поелъ трудния пжть на новото възраждане на банатскитѣ българи. Подъ негова редакция излиза отъ нѣколко години вестникъ „Банатски балгарски гласникъ“ и „Банатски балгарски календаръ“. Той списва библиотека „Нашата история“, и негово дѣло е и разглежданиятъ сборникъ „Банатъ 1738—1938“. До каква степень този младъ човѣкъ работи искрено и предано за своя народъ, и до колко народътъ го обича и му е признателенъ, се вижда отъ следнитѣ думи на стария учитель, сега пенсионеръ, Леополдъ Косилковъ, къмъ представителитѣ на сп. „Нация и политика“ отъ София, по случай юбилейнитѣ тържества: ***„Братя, азъ ще умра спокойно, защото дѣлото на нашитѣ банатчани е въ здрави и сигурни ржце. Каролчю, който днесъ се труди за опазването имъ е скжпо наше чадо, което всички ние обичаме и подкрепяме. Той е нашата надежда“.*** Радостьта на този заслужилъ българинъ, че сж го посетили гости чакъ

отъ България, била тъй голѣма, че сълзитѣ му непрестанно течели и не позволявали да се води дълъгъ разговоръ.

Другъ младъ българинъ, книжовникъ и учитель, е Георги Дамйановъ отъ с. Модошъ, югославянски Банатъ, който сжщо съ рѣдъкъ ентусиазъмъ и преданость работи за българското самочувствие на тамошнитѣ българи. Той е написалъ следното трогателно и правдиво стихотворение:

БЪЛГАРИНЪ*)

Мойта майка ми й казала,
йощъ дорди съмъ мъненъ билъ:
„Българинъ си, дите мойе,
туй да си ми запамтилъ!“

Миналу й векъ много време
удъ тазъ сладка утра (дума б. р.),
ама азъ се този устанвамъ,
Този за бжда до смъркта...

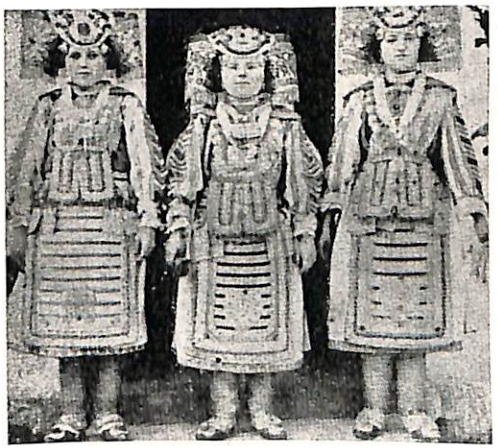

Носия отъ с. Бреще (Банатъ)

*) Стихотворенията сж написани на банатско българско наречие и на латинска азбука, на която пишатъ банатскитѣ българи, но ние ги предаваме съ кирилски букви, съ напълно запазено произношение.

Други по-значителни творби отъ къмъ духъ и съдържание въ разглеждания сборникъ сж следнитѣ стихотворения:

МАЙЧИНА ЙАЗИКЪ

отъ П. Велчовъ.

Даръ милинъ поменъ утъ мама
нидетъ гу забраве.
Тозъ дарь йе мамина йазикъ,
дарь утъ наште дедве.

На тозъ йазикъ надъ люлката
ми йе пела мама.
Сасъ него фалимъ Бога
у нашата мулитва.

Тозъ скапъ дарь Богъ ми гу й далъ
да си гу пуштувамъ,
на правица и пуштений,
да гу путребувамъ.

НАРУДНА ПИСМА

отъ Ил. Карабенчевъ.

Хайда да се пребереми
балгаре куйе се звеми,
рака съ рака да дадеми
и синца да запейми:
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

Сига, брайче, йе веселйе,
веселет' се муйе драгйе,
синца си куражъ дадети,
у единъ гласъ да викнети:
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

Хайда, брайча, да играйми,
идно уро да направми,
тука да се веселими,
синца да се пудбратими.
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

Уро, брайче, у блаженству,
уро, брайче, у идинству
да вартими уро братску
е на туй месту Бишновску:
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

Брайче! Синца сми блажени,
Балгаре куи се звеми,
га се братски идиниме,
синца за се веселиме.
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

Слушайте ме синца мене,
па додети съ дубра оля
неку балгарска запейте,
сате ги развеселейти.
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

Дай ми, Боже, среча здрава
на челеда и марвата,
нашту дружству да устарей,
секу братъ Богъ да пуживей!
— Хайда, хайда, макаръ кой
у туй дружству нека дой!

ДВЕ СТО ЛЕТА

Написано по случай юбилея (1738—1938)
отъ Георги Дамйановъ.

Две сто лета са минали
удъ ондзи жални день;
кат' съ булеви у душите
и сасъ салдзи на очите
кат' се моралъ наште деди:
— Да се помна, тажку й — Вай,
да напуснатъ родинъ край.

Две сто лета са минали
удъ ондзи жални день,
катъ стигнаха у чужбина,
между чужди да живейатъ,
съ другу сланци да се грейатъ...
И удъ чужду кральество
да мислатъ на отечество.

Две сто лета са минали,
па некъ мине йошъ толкузъ,
имету ни и йязика,
ще пазимихъ до века!..

Тия стихотворения сочатъ едно живо чувство и показватъ по единъ трогателенъ начинъ, що значи да се милѣе за родъ и родина въ едно далечно и срѣдъ чужди хора мѣсто. Дѣлото на банатскитѣ българи е особено поучително за родопскитѣ българи мохамедани. И наистина, надали биха се намѣрили нейде българи, участьта, историческото минало и патилата на които да бѫдатъ тъй еднакви и тъй сходни, както тия на банатскитѣ и родопскитѣ българи мохамедани. Истината е ясна — въ втората половина на 17 в. при общъ врагъ — еднитѣ били прокудени отъ своята родина, по неволя промѣнили вѣрата и писменостьта си, а другитѣ пакъ въ сѫщото време, насилствено или доброволно, сѫщо си промѣнили вѣрата, отъ християни станали мохамедани, като впаднали въ заблудата, че съ вѣрата си промѣнили и народностьта. — Езикътъ, обаче, и еднитѣ и другитѣ запазили, който наредъ съ нравитѣ, обичаитѣ и бита надживѣли вѣковетѣ и покривалото на времето и останали като едно силно и съ нищо неопровержимо доказателство за тѣхната българска народность. Тия две отклонки на българското племе, а така сѫщо и всички българи, живущи вѫтре и вънъ отъ Царството, сѫ помежду си свидни братя, и нищо не може и не бива да ги дѣли.

Изъ живота на българитѣ въ с. Корова, Чепинско. Статия отъ Пенка Колева — учителка, въ сп. „Родопа“, бр. 8—9 и 10 отъ 1938 година.

Това е една доста изчерпателна статия за живота, миналото и настоящето на с. Корова, чисто мохамеданско селище въ Чепинското корито, което, както се знае, е родно мѣсто на попъ Методий Драгиновъ, тоя, който е оставилъ знаменитото описание за времето и начина на помохамеданчването на чепинскитѣ българи. Цитира се и по-голѣмата часть отъ сѫщото. Съдържанието му, на посъвременень езикъ, е следното:

„Когато турский царь Мехмедъ, наричанъ Ловецъ, повдигна сеферъ къмъ Морра, изпрати 105 хиляди войска по море и 105 по сухо. Тогизъ дойдоха въ Пловдинъ града 6 паши, та преминаха презъ Пещера

и Мехмедъ паша (Кюпрюлю б. р.) съ много яничери дойде въ Чепино и Костандово, събра всички попове и кметове, окова ги въ вериги и имъ каза:

— Бре хаинларъ! Васъ падишахътъ милува, та не давате данъкъ, а само кога трѣбва помагате на нашата войска и ние ви милуваме като нашитѣ яничери, а вие сте искали да дигате глава противъ нашия царь.

Тогава банъ Велю и протопопъ Константинъ му отговориха:

— Честити везирю! Нашитѣ момчета до скоро сѫ били съ царската войска изъ Туносъ, Тараболусъ и Мъсъръ, че що видѣхте грозно отъ тѣхъ?!

На това везирътъ каза:

— Вие лъжете! Мене ми обади карабашотъ отъ Филибе (Пловдински владика — проклетий Гавраилъ).

— Той намъ не заповѣдва, рекоха чепинци, и защото не му даваме вергия, та ни клевети.

Пашата тогава отговори:

— Нали сте и вие невѣрници, защо да не давате! Или сте непокорни!

И заповѣда на яничеритѣ да ги изколятъ всички. Тогава нѣкой кара имамъ Хасанъ ходжа помоли пашата да ги прости, ако се помохамеданчатъ. И на Гергьювдень се помохамеданчиха банъ Велю, протопопъ Константинъ, попъ Гюрге въ Костандово и всичкитѣ кметове и попове отъ другитѣ села. Тога бѣше много гладна година, та пашата остави четири ходжи да ги мохамеданчатъ и които си промѣнятъ вѣрата, да имъ даватъ жито да ядатъ, а той замина презъ Разлогъ за Солунъ. Нашитѣ се мохамеданчиха до Богородица (августа). Които не направиха това, едни изклаха, други бѣгаха изъ гората, но имъ изгориха кѫщитѣ. Хасанъ ходжа изпрати много коне, та докараха жито и стовари го въ църквитѣ Св. Петка и раздаде на помохамеданченитѣ кащи по две мѣри рожь и две мѣри просо. Та че на Петковдень дойде фермань отъ царотъ, да се сабератъ българетѣ и да станатъ рая, да даватъ веримъ и харчъ и да отиватъ на войска. И събраха се бѣжанцитѣ, па съградиха кащи на Каменица и Ракитово. Тогизъ повечето бѣжанци отъ страхъ отидоха при Стара-рѣка, та съградиха ново жилище Батакъ. Асанъ ходжа за кашмеръ прати та разсипаха вситѣ църкви и монастири отъ Костенецъ до Станимака, и така разсипаха се българитѣ отъ Чепино. Помени Господи грѣшнаго и недостойнаго раба твоего попъ Методия Драгиновъ отъ с. Корова. Записа се въ лѣто 1657“.

Нѣмаме по-просто, и искрено описание за помохамеданчването на родопскитѣ българи отъ това. Условноститѣ, причинитѣ и обстановката, при които е станало това, сѫ на лице. Гръцкитѣ клевети, отъ една страна, и гладътъ и мизерията, отъ друга, накарали тия юначни българи да си промѣнятъ вѣрата, но, макаръ и мохамедани, тѣ си запазили непокѫтнати своя български езикъ, нрави, обичаи и въобще своя български народностенъ обликъ. Въ селото не се говори другъ езикъ освенъ българския и много нарѣдко ще се намѣри нѣкой да знае по нѣкоя турска дума. Младежитѣ ясно схващатъ и живѣятъ съ своето българско съзнание, но гнетътъ отъ нѣкои отдѣлни личности ги спъва и имъ прѣчи да вървятъ напредъ. Праздницитѣ, обичаитѣ и пѣснитѣ имъ носятъ силенъ отпечатъкъ на българщина. Димитровдень, Благовещение, Св. 40 Мѫченици и др. сѫ и тѣхни праздници, а на Гергьовдень иматъ обичай да боядисватъ яйца, да се кичатъ съ цвѣтя и правятъ люлки. Презъ тоя месецъ варятъ сухи овощия, жито и други плодове, та ги раздаватъ за плодородие презъ годината. Момитѣ въ празднични дни, като Димитровдень, Гергьовдень и Байрамъ ходятъ открити, събиратъ се наедно съ момчетата на мѣстността „Кореница“ и си размѣнятъ китките. Тамъ става харесването между моми и ергени, следъ което се намѣсватъ и родителитѣ. Годежни, сватбени и при раждане обичаи сѫ български, освенъ въ ония случаи, дето мохамеданскиятъ вѣрски култъ предписва нѣкои по-специални отношения, които впрочемъ сѫ само единъ малъкъ придатъкъ къмъ инакъ чиститѣ български народни обичаи.

Родопа планина — радио-сказка отъ Смоленския народенъ представитель г. генералъ Ат. Каишевъ, организирана на 15. XII. 1938 год. по случай традиционната среща на родопчани въ София.

Изтъквайки важността и значението на тая планина за нашия народъ и държава, сказчикътъ, който е единъ отъ най-голѣмитѣ радетели за културното и стопанско издигане на родопския край и пръвъ апостолъ за българското мохамеданско възрожденско движение, каза подчертано, че тоя край при всичкитѣ му надземни и подземни богатства е най-изоставенъ отъ нашата общественость и държавность. Грижитѣ за него сѫ така безсистемни и разхвърлени, че може да ни създаватъ една сериозна загриженость за утрешния день. Спрѣ се по-специално и на българитѣ мохамедани, които сѫ все още забравени, изоставени и пренебрегнати отъ своитѣ кръвни братя. Досега почти нищо не е направено, за да имъ се помогне да се осъзнаятъ, та да се приобщятъ къмъ народа си. Дългъ се налага на по-интелигентнитѣ и ржководни срѣди да проявятъ по-голѣмъ интересъ къмъ родопската планинска область и повече грижи къмъ родопското население. За българитѣ мохамедани сѫщо сѫ потрѣбни особени грижи, просвѣтни, културни и материални, потрѣбна е и повече любовь и топла сърдечность, за да ни обикнатъ и довѣрятъ, да се обикнемъ и довѣримъ, въобще, взаимно и да издигнемъ и изъ тѣхнитѣ срѣди просвѣтени люде, които да взематъ дейно участие въ нашия културенъ и общественъ животъ. За „Родина“ почтениятъ сказчикъ каза: „Подетиятъ възрожденски починъ отъ млади българи мохамедани въ Смоленско трѣбва да бѫде поздравенъ съ радость и да се подкрепи отъ всички обществени срѣди, а особено отъ младежьта, защото това е наистина единъ високо благороденъ починъ. А нашата млада интелигенция е длъжна да поеме подадената братска ржка и да подеме съ голѣмъ дѣлъ това родолюбиво движение, та да завладѣе съ любовь сърдцето на брата, българинъ мохамеданинъ, да превземе съ преданость душата му и да го спечели окончателно за българския народъ“.

Атанасъ П. Каишевъ.

За българитѣ мохамедани. Статия отъ д-ръ Никола Минковъ въ в. „Преломъ“ — български на-

роденъ седмичникъ, бр. 3 отъ 17. III. 1939 год. гр. София.

Авторътъ се е отнесълъ много трезво и правдиво къмъ въпроса за българитѣ мохамедани. Следъ като обрисува начина на мохамеданизирането имъ и изкуствено наслояваното у тѣхъ заблуждение, че не сѫ българи, което е резултатъ на едно помрачено съзнание, вследствие лошото въздействие и възпитание въ миналото, па отчасти и до сега, той заключава, че ако българитѣ мохамедани сѫ „фанатици", то съвсемъ не значи, че ние трѣбва да скръстимъ рѫце и да смѣтаме, че е безнадежно тѣхното пробуждане и възвръщане българското имъ народностно съзнание. Такова едно схващане, казва той, у българитѣ християни и управляващи фактори е повече отъ вредно, и заради това дългъ исторически ни се налага да вземемъ часъ по-скоро по тоя въпросъ едно ясно и опредѣлено становище, което да провеждаме системно и планомѣрно въ рамкитѣ на възможноститѣ и времето. По-нататъкъ изброява, какво трѣбва да се направи. Първо: ние трѣбва да ги чувствуваме като наши родни братя и частица отъ общия български националенъ организъмъ; второ: привързаностьта имъ къмъ мохамеданската вѣра не бива да смѣтаме като отрицателно явление и както се проявяватъ държавни грижи за задоволяване вѣрскитѣ нужди на другитѣ българи отъ Царството, такива трѣбва да се проявятъ и къмъ българитѣ мохамедани, като на първо време имъ се открие духовно училище, въ което на български езикъ и българско национално възпитание да се приготовляватъ за тѣхъ духовници българи мохамедани; трето: да бѫдатъ съвършено еднакво третирани съ всички други българи, за да се скѫса съ психозата, че тѣ сѫ чужденци въ тая страна, и четвърто: да се дава здрава и системна помощь на пробуждащата се народностно българска мохамеданска младежь. Да се поощрява у тѣхъ просвѣтата, защото чрезъ нея ще настѫпи пълното проясняване и разбиране на нѣщата въ тѣхната истинска свѣтлина. Има българи мохамедани съ чудни дарования, които трѣбва да открием

и създадемъ условия за проявление. Отъ тѣхъ може да излѣзе интелигенция: учители, чиновници, офицери, сѫдии и др. Тѣзи думи, казва авторътъ, нѣма да се разбератъ само отъ „сухитѣ бюрократи и канцеларски плъхове", но толкова по-зле за тѣхъ. На такива се дължи пропустнатото до днесъ. Новата, обаче, българска общественость отива въ правия пѫть и ще успѣе. Срѣдствата сѫ: просвѣта и топло-братско отнасяне.

Родопски викъ, брой единственъ. Издание на Срѣднородопското студентско културно просвѣтно дружество „Млада Родопа". Урежда комитетъ редакторъ Ан. Салабашевъ. София, 24 май 1939 г., цена 3 лева.

Срѣднородопското студентство е имало похвалната инициатива да издаде единъ, великолепенъ по своята уредба и подборъ на материали, родопски вестникъ. Съ съдържание и обемъ (12 страници голѣми), тоя вестникъ прави честь не само на младото мислящо родопско общество, но и на родопската книжнина въобще. Въ него сѫ събрани и разгледани съ вещина всички актуелни и животрептящи въпроси относно Родопския край. Дано не секнова това желание у младитѣ родопчани, бѫдещи интелектуални водачи на своя роденъ край, да издаватъ пакъ такива броеве, които да излизатъ периодично: годишно, полугодишно, месечно, или даже седмично.

Покрай многото интересни материали по разнитѣ родопски проблеми, намѣрили изразъ отъ най-сведующи и добросъвѣстни родопски общественици, издигнали се съ дългата си опитность и знание до степень да бѫдатъ наймѣродавни по даване освѣтления и препорѫчване мѣрки, има материали и статии по тъй наречения въпросъ за българитѣ мохамедани, застѫпени отъ следнитѣ автори:

1. **За Родопа планина** отъ ген. о. з. Ат. П. Каишевъ, Смоленски народенъ представитель. Мисли много отривисти и извънредно правдиви. Ще процитираме главнитѣ пасажи, които достатъчно ясно говорятъ, какво е нуждно да се направи за родния край:

. . . „За Родопа планина ние, родопци, трѣбва да пишемъ и говоримъ често. И високо трѣбва да говоримъ за нея, за да предизвикаме оживенъ интересъ всрѣдъ нашето общество къмъ тая важна планина и къмъ нейното население. Затова азъ отправямъ позивъ за Родопа, преди всичко къмъ българската младежь:

Посещавайте често, млади българи, Родопа планина! Ходете често тамъ! Ходете между родопското население, за да узнаете неговитѣ добри нрави и обичаи и да изпитате истинска наслада отъ пословичното родопско гостоприемство! Ходете често тамъ, за да опознаете отъ близу добродушния, тихия и скроменъ българинъ мохамеданинъ и да го обикнете като роденъ братъ, за да ви обикне и той и да ви довѣри своята скрита неволя и тѫга! Протегнете му братски ржка, защото кръвьта му е чиста родна кръвь, а говоръть му е чиста родна речь! Защото той е кѫсъ отъ родната българска снага. Стоплете душата му и завладѣйте сърдцето му съ добри дѣла! Той се нуждае и отъ грижи, и отъ любовь, и отъ братски обноски, и отъ сърдечность и отъ братска топлота. Станете му братя и приятели! И вие, държавници, общественици, учени, писатели, художници и журналисти! Посещавайте я често, за да разберете, колко голѣмо е значението на тая планина за българската държава! Ходете често тамъ, за да узнаете неразкритата още съкровищница на едно голѣмо българско народно творчество, за да видите и колко голѣми сѫ природнитѣ богатства! Тамъ има омайно красиви мѣста и изгледи! Тамъ сѫ най-хубавитѣ мѣста за лѣтовища и за зимни излети! Тамъ е най-гостоприемното население въ нашата Родина! Тамъ е съхраненъ единъ старинен говоръ, звученъ и мелодиченъ! Тамъ е съхранена чудна мелодична пѣсень! Тамъ сѫ запазени старинни родни обичаи, които извикватъ и възторгъ и умиление! Тамъ се криятъ природни красоти, които съперничатъ съ най-прочутитѣ въ свѣта! Тамъ сѫ най-обширнитѣ гори на нашето Отечество! Но наредъ съ това, тамъ царува голѣма поминъчна неволя и родопското население жадува за грижи, за бащински грижи, отъ страна на родната държава. То очаква мѣроприятия,

които да осигурятъ прехраната на туй трудолюбиво население на самото мѣсто. Освенъ това въ гънкитѣ на тая чаровна планина тѫгува и една изоставена и до скоро пренебрегвана душа — душата на българина мохамеданинъ. . . Ходете, прочее, при него, за да го ободрите и да влѣете топлина и радость въ тая родна душа! Така ще изпълните своя голѣмъ народностенъ дългъ!“.

2. Нашата просвѣта въ родопската область, статия отъ Хр. Караманджуковъ, известенъ родопски общественикъ и публицистъ, въ която четемъ:

. . . „На учителитѣ, на всички държавни и общински чиновници и на цѣлата родопска интелигенция стои покрай другото и длъжностьта да бѫдатъ пионери на родопската просвѣта, която трѣбва да обгръща всички клонове отъ духовния и материаленъ животъ на населението. Въ Родопа сега се развива възрожденско движение на българитѣ мохамедани, което е истинско народностно просвѣтително движение. Кой другъ, ако не учителитѣ, които трѣбва да се освободятъ малко отъ учебния догматизъмъ и вербализъмъ въ училището и да помислятъ за своитѣ питомци, които следъ напущане училището навлизатъ въ вторична неграмотность, по-страшна и по-пагубна отъ първичната? Съветваме и чиновницитѣ, били тѣ общински или държавни, да не се ограничаватъ само въ своитѣ тѣсни и ограничени канцеларски обязаности, т. е. да не забравятъ голѣмата полза, която биха допринесли чрезъ своята компетентность за просвѣтна полза. Днесъ родопската область, въ своя духъ, въ своята култура и просвѣта, бихме казали, е на онази степень, на която България стоеше преди четиридесеть години. Това показва, колко много е нуждна по-усилена и по-плодовита дейность“.

Хр. Караманджуковъ.

А на друго мѣсто, по въпроса за просвѣтата на българитѣ мохамедани, сѫщиятъ пише: „Много пѫти българи мохамедани отъ Родопа, които по внушение отъ тѣхни хитри първенци, които иначе пращатъ децата си на училище въ народни училища прогимназии и гимназии, защото знаятъ значението на просвѣтата и знанието, биватъ съветвани да не пращатъ децата си за по-горно образование, защото то не било дадено за бедни и прости хора, и ги подучватъ, да останатъ българитѣ мохамедани прости, неуки и фанатични, да се дърпатъ отъ народностното и българското, да стоятъ въ невежество, и тъй най-лесно да бѫдатъ използувани за лични и др. интереси. Казвалъ съмъ на добри българи мохамедани, казвамъ и сега, че тѣ напраздно търсятъ просвѣта чрезъ увеличаване часоветѣ по Коранъ, за да могли да го изучатъ както трѣбва, и то на чуждъ езикъ, вмѣсто съ половинъ часъ, ако е на свой бащинъ и майчинъ езикъ, и да го овладѣятъ отлично. Казвалъ съмъ и съгласявали сѫ се съ менъ, поне видимо, че тѣ нѣма да видятъ никога бѣлъ день съ тази си непросвѣтеность и отстранение отъ народностната си писменость и просвѣта. Съ това тѣ вредятъ най-напредъ на себе си, а още повече на своитѣ деца, защото ги оставятъ свързани, прости и некадърни за живота. Азъ стоя съ убеждението, и така си е, че нашитѣ събратя безъ родна просвѣта нито ще запазятъ своята вѣра, нито ще подобрятъ своя животъ и поминъкъ. При това положение, въ което българитѣ мохамедани сѫ днесъ, дори и съ шепи да имъ се изливатъ блага отъ страна на държавата, тѣ не биха могли да ги използуватъ нито разумно, нито дълготрайно. Стопанскиятъ въпросъ въ Родопа е общъ въпросъ за всички планинци и ще трѣбва да се разреши пакъ съ просвѣтно застѫпничество. И братята българи мохамедани само съ родна просвѣта ще запазятъ своята религия и ще подобрятъ своя поминъкъ“.

3. Единъ народъ — едно дѣло, статия отъ Арифъ Саджковъ, въ която много трезво и правилно третира въпроса за нуждата отъ външенъ

изразъ на българската народностна свѣсть у българитѣ мохамедани.

„Дѣлото, казва той, на родопскитѣ българи мохамедани, организирани въ сдружения, е единъ естественъ и неизбѣженъ ходъ на българската история. Въ него ние сме вѣрвали и сме го очаквали отдавна. По-рано или по-късно, въ зависимость отъ условията, този фактъ трѣбваше да настѫпи. Той дойде да разкѫса тежкитѣ завеси на едно страшно невежество, да изведе младото поколѣние отъ една страшна духовна безпѫтица. Той дойде, най-сетне, да приобщи усилията на тази младежь къмъ общото дѣло за изграждане на българското добродетствие“ и пр. По-нататъкъ пише, че подбудитѣ на родопскитѣ младежи, българи мохамедани, които сѫ намѣрили изразъ въ културно-просвѣтнитѣ дружби „Родина“, отъ обществено гледище сѫ изразъ за възстановяване една историческа истина и затова апелира къмъ взаимодействие между всички родопски жители, безъ разлика на вѣроизповѣдание, тъй като всички тия жители сѫ единъ народъ, и, като така, има да изграждатъ едно дѣло, като вѣроизповѣданията не могатъ и не бива да дѣлятъ родопското население“. Повикътъ му, обаче, на края „да се отворятъ широко вратитѣ“ на дружба „Родина“ за „всички българи“ и алюзията, че като че ли има нѣкакви препятствия за масово членуване въ тѣхъ, говорятъ, че той или е недостатъчно осведоменъ за сѫщностьта на тия дружби, или подъ нѣкакво въздействие е склоненъ да дава ходъ на мисли, по които е неполезно да се върви. Защото смѣтаме, че не е скрито за никого, че главната мисъль, която е легнала въ основата и устава на дружба „Родина“, е именно такова едно единение и взаимодействие между всичкото родопско население, безъ разлика на вѣрска принадлежность. Вратитѣ на дружба „Родина“ сѫ широко отворени и въ тѣхъ могатъ да членуватъ съ еднакви права всички българи, както мохамедани, така и християни, стига да пожелаятъ тѣ. Като тъй по-правдиво щѣше да бѫде, ако г. Саджковъ, който е безспорно единъ просвѣтенъ българинъ мохамеданинъ, направѣше тоя си

повикъ въ следния смисълъ: „Господа, вратитѣ на дружби „Родина“ сѫ широко отворени! Заповѣдайте всички въ тѣхъ, и християни и мохамедани! Творете и създавайте блага материални и духовни за общо добро на всички!“ Тъй той щѣше да изпълни по-достойно своя дългъ, като общественикъ и гражданинъ.

За нашитѣ помаци, статия отъ Константинъ Мутафовъ въ сп. „Отецъ Паисий“, год. XI, кн. 5, София, 1938 г., стр. 175—180.

Известниятъ нашъ писателъ г. Конст. Мутафовъ покрай многото ценни мисли за нашитѣ българи мохамедани (авторътъ, изглежда, поради неточна осведоменость за обидното значение на думата „помаци“, ги нарича тъй), за тѣхното минало, настояще, езикъ и въобще битовъ български обликъ, казва следното: „Безъ съмнение, ние считаме помацитѣ за наши сънародници, за свои родни братя, за своя кръвь, дори за най-чисти българи, тъй като поради своя откѫснатъ и затворенъ животъ, тѣ не сѫ допускали за себе си никакво смѣсване съ чужди народностни елементи. Дàли веднъжъ обетъ да запазятъ своя езикъ, тѣ дори не сѫ вземали за жени и туркини, отъ страхъ, може би, да не се промъкне турчищината между тѣхъ, въпрѣки еднаквото имъ мохамеданско изповѣдание. (Даже, ако рѣдко пѫти ставало това, тѣ асимилирали въ своята срѣда взетия турчинъ или туркиня, които забравяли своя езикъ и битъ, и, ако не тѣ непосрѣдствено, то поколѣнието имъ усвоявало всецѣло българския. Б. Р.) И нѣма българинъ, просвѣтенъ или не, комуто да не трепва сърдцето отъ тѫга и болка, като вижда това сродно нему население, отъ чиито уста се изронва тъй хубава и красива нашенска речь, да страни отъ своитѣ кръвни братя и да се чувствува различенъ отъ тѣхъ народъ!“ По-нататъкъ, спирайки се на българския характеръ на тѣхната народна пѣсень и говоръ, и осѫждайки неподатливостьта на българската общественость, да направи нѣщо по-чувствително за привръзването на тия наши сънародници, авторътъ казва: „Никой не помислюваше да сгрѣе и погали душата на тия наши братя, да ги приравни съ тѣхнитѣ сънародници — християнитѣ, да ги привлѣче къмъ обществена работа и държавни служби. Въ това отношение сърбитѣ, напр., действуватъ много умѣло и съ дълбоко народностно чувство срѣдъ своитѣ братя мохамедани за сърбщината. Нашитѣ съседи сполучиха въ най-висока мѣра да събудятъ у босненскитѣ и херцеговинскитѣ мохамедани сърби великосръбско народностно съзнание, и тѣ днесъ се чувствуватъ, както и би трѣбвало да бѫде, истински сърби, гордѣятъ се, че сѫ сърби и сѫ готови да умратъ всѣкога за сръбството, въпрѣки че по вѣра сѫ мюсюлмани“. И по-нататъкъ: „Трѣбва ние да опитаме всички благи и човѣчни начини, не само да изкоренимъ у нашитѣ сънародници мюсюлмани желанието имъ да се изселватъ въ чужди за тѣхъ крайща, но и да имъ възвърнемъ българското съзнание, да имъ вдъхнемъ вѣра къмъ всичко българско, къмъ властьта, къмъ нашитѣ учреждения, да заработимъ братски и майчински за тѣхното просвѣщаване, безъ да засѣгаме ни най-малко тѣхното религиозно чувство и убеждение“.

Нови възродители, статията отъ Ст. Кабасановъ въ сѫщото сп. „Отецъ Паисий“, год. XII, кн. 3, София 1939 г., стр. 125—128.

Това е една статия, написана съ най-голѣмата вещина по въпроса за българскитѣ мохамедани.

Цельта на автора е да пише за новото възрожденско движение, като покрай другото преценява съ най-добросъвѣстно отнасяне отъ наше гледище живота имъ, условията и психологичнитѣ причини да странятъ отъ насъ тия наши сънародници, като казва: „Тѣхната културна назадничавость имъ прѣчеше (въ миналото) да направятъ разлика между религия и народность, и затова между своитѣ се чувствуваха чужди, а и отъ чуждитѣ странѣха, защото ги раздѣля езикъ, семеенъ и общественъ битъ, минало, история. Въ Турция тѣ не се чувствуваха като въ своя държава, пъкъ и самитѣ турци не се отнасяха къмъ тѣхъ като къмъ равни. Затова родопскитѣ българи мохамедани посрѣщнаха освобождението на Родопския край съ съчувствие. Затова се искаше несѣкващо будно чувство на от-

говорность, такъ и търпение отъ българскитѣ рѫководни люде въ оня край, за да помогнатъ да се разреши и изживѣе тоя трагизъмъ, който носѣха нашитѣ събратя-мохамеданитѣ. Поради, обаче, редъ прибързаности и необмислени постѫпки даде се тласъкъ срѣдъ българитѣ мохамедани въ обратна посока, като не мина много време, да дойдатъ до погубната мисъль, която завладѣ не само отдѣлни лица, но и цѣли селища, да се изселятъ въ Турция. Тѣ, обаче, поради силната си привързаность къмъ родна земя и кѫща, пожънаха горчиви разочарования. И както винаги, българката мохамеданка се показа и тукъ по-здраво привързана къмъ своя езикъ, битъ и традиция. Тя молѣше своя съпругъ да не я откѫсва отъ всичко най-мило и близко и да не я води тамъ, „дето се ахренско не думе“, както е излѣла мѫката си въ една пѣсень. Поради тая причина повечето отъ изселенитѣ българи мохамедани се върнаха“.

Пѫтьтъ на Полъ Люкасъ презъ Родопа — 1706 г. Статия отъ П. А. Мариновъ и В. Димитровъ въ сп. „Родопа“ бр. 3—4, отъ 1 мартъ—априлъ 1936 г.

Предвежда се оная часть отъ пѫтеписа на известния французки лѣкарь-пѫтешественикъ, съ която ни се дава твърде ценно сведение за българския народностенъ съставъ на мохамеданитѣ въ с. Пашмакли (сега Смоленъ) презъ 1706 година. „Минахме, казва, презъ едно село наречено Пашмакли, населено само съ мохамедани, които не говорятъ турски, а видоизмѣненъ славянски езикъ, размѣсенъ съ български и гръцки думи“. Явно е прочее, че тукъ става дума за българитѣ мохамедани въ Смоленъ, които както тогава, така и до днесъ говорятъ чисто български езикъ съ силенъ славянски оттенъкъ и близка до руския езикъ мекота. Въ статията се казва още: „Днесъ, когато народностното съзнание на тия българи се наново пробужда, тия сведения на Полъ Люкасъ идатъ да покажатъ, колко неоснователни и неправдоподобни сѫ твърденията на нѣкои фанатизирани лица, че ужъ българитѣ мохамедани били дошли отъ Азия, но въ Родопитѣ забравили турския езикъ и усвоили българския ведно съ всички

нрави и обичаи. Това е една безсмислица, която не издържа никаква критика. А тъй като Полъ Люкасъ не е знаялъ нито български, нито славянски езици, но по езика е опредѣлилъ народностната принадлежность на българитѣ мохамедани, по-вѣрна дефиниция не може да има.“

България предъ другитѣ народи. Сказка отъ проф. Жоржъ Нурижанъ, италианецъ, чуждестраненъ дописникъ и председатель на дружеството на чуждестраннитѣ публицисти и писатели въ България, държана въ салона на читалището въ гр. Смоленъ на 1 май 1939 година.

На единъ чудно хубавъ български езикъ г-нъ професоръ произнесе тая си сказка, предназначена и говорена и въ странство, съ едно много искрено отнасяне къмъ въпроса. Съ обходъ въ миналото и преценка на настоящето той посочи по единъ много правдивъ начинъ силата на българския духъ, като цитира мненията на Мидхадъ паша и мнозина други турски голѣмци и паши въ миналото. Тая сказка бѣ една приятна подправка на иначе сивия и безразличенъ животъ въ гр. Смоленъ. Сѫщитѣ мисли той е развилъ и въ с. Устово, Ардино, Златоградъ, Чепеларе и др., кѫдето бѣ по обиколка. Своитѣ пѫтни бележки и впечатления той помѣсти въ вестникъ „Свѣтогласъ“, бр. 9—10 отъ май 1939 година.

Родопа и родопската пѣсень — радиосказка на 1 юний 1939 г. отъ Данаилъ Тотевъ, предавана отъ Ст.-Загора съ рецитиране и изпѣване на нѣколко народни пѣсни отъ артисти при Ст.-Загорската опера.

Тая сказка, макаръ и на по-специална тема, но е единъ значителенъ приносъ къмъ родопознанието. Въ нея, покрай другото, се даде и главното въ характера на българската мохамеданска народна пѣсень и речь. „Оня който е ималъ възможностьта да поживѣе изъ селища, чиито жители сѫ българи мохамедани, каза той, ще е приятно изненаданъ отъ звучната българска речь, отъ обичаи, съ нищо неразличаващи се съ тия на християнитѣ, и

отъ чисто българскитѣ имъ пѣсни. Въобще изобилствуватъ езикови и битови данни, които по абсолютно положителенъ начинъ установяватъ българската имъ народность, по който въпросъ не бива да се спекулира, понеже не може да не бѫдатъ българи тия, които сѫ живѣли 500 години подъ турско робство, но петь думи турски не знаятъ, а си служатъ съ кристалния старо-български езикъ". „Главната тема на родопската пѣсень е мѫката и сподавенитѣ чувства. Тукъ намира напълно приложение старата истина, че изкуството е отражение на живота". „Чрезъ пѣсеньта родопчанката е давала избликъ на своята мѫка и копнежъ за родна свобода. Тая мѫка и копнежъ, обаче, най-чисти и незасегнати отъ модернизъма, ще се чуятъ у българитѣ мохамедани. Защото турцитѣ въ време на робството не имъ позволявали да сѫ въ културенъ контактъ съ братята християни и особено женитѣ мохамеданчанки, които поставени при крайно ограничителенъ режимъ, отъ поколѣние на поколѣние, отъ майка на дъщеря, отъ баби на внуци, пастрили и предавали народнитѣ обичаи и пѣсни въ оня имъ видъ, въ какъвто първата помохамеданчена българка, преди 300 години, е наследила отъ своитѣ близки".

Царството на Орфея, — дописка и нѣколко снимки на последната страница въ в. Утре, год. IV, брой 152 отъ 19. VI. 1939 г. отъ Д. Парпуловъ.

Въ общи черти засѣга всички родопски въпроси, главно тоя за пѫтищата, като сочи немарата на нашитѣ отговорни фактори, за много, отъ които тя все още си остава „тера инкогнита". Покрай другото спира се и на българитѣ мохамедани. „Родопа се населява, казва авторътъ, отъ жилаво българско население. Турцитѣ сѫ на изчезване, а други народности, изобщо, липсватъ. По религия българитѣ сѫ православни и мохамедани. Българитѣ мохамедани, или тъй наречените помаци, сѫ прицелна точка на известни домогвания, безрезултатни, обаче. Освенъ по вѣрата си, тѣ съ нищо не се различаватъ отъ другото население. Езикътъ, най-категоричниятъ аргументъ за опредѣляне народностьта, у тѣхъ е напълно запазенъ.

Запазени сѫ напълно и българскитѣ нрави и обичаи, българскитѣ пѣсни, легендитѣ за нѣкогашнитѣ времена. Запазенъ е цѣлиятъ български домашенъ битъ. Твърде често подъ черното фередже на помакинята се крие красивата родопска българска носия".

Българката мохамеданка-робиня на своя мѫжъ. Статия отъ Дим. Христодоровъ въ в-къ „Наше село", бр. 210 отъ 11 юний 1939 г.

Разглежда се окаяното положение на жената, българка мохамеданка, която нѣма еднакви права съ мѫжа и е понизена до положението на робиня. Животътъ ѝ е примитивенъ, скованъ отъ единъ пословиченъ фанатизъмъ, което нѣма нищо общо съ общия славянски духъ на това население. При неестествения подборъ и встѫпване въ бракъ на 13—14 годишни момичета естествено последствие е бързото развеждане и лошо третиране отъ страна на мѫжа, по който начинъ се убива у нея духътъ къмъ творчество и възходъ. Авторътъ съ радость отбелязва проявитѣ на българо мохамеданската културна дружба „Родина", която работи за просвѣтляване съзнанието и издигането на нуждната висота схващането за едно човѣшко третиране жената и се бори противъ закоравѣлитѣ и противни на всѣкакъвъ моралъ и човѣчность понятия за семейство и честь. Накрай констатира, че и жената българка мохамеданка не стои вече равнодушна къмъ общото културно движение и че и тя се стреми къмъ извоюване своитѣ права за единъ по-сносенъ и смисленъ животъ.

НЕКРОЛОЗИ.

Салихъ Мюдеризовъ.

Презъ месецъ юлий, изтеклата 1938 година, се помина Салихъ Мюдеризовъ, българинъ мохамеданинъ

отъ с. Смилянъ, Смоленско, единиятъ отъ двамата на приложената снимка; различни по вѣра, но сродни по духъ, българи отъ Родопския край. Другиятъ е свещеноикономъ Димитъръ Мавровъ отъ с. Райково, известенъ народенъ деецъ и страдалецъ за свободата на тоя край. Между тѣхъ сѫществуваха силни приятелски връзки и чувства, изразени и въ едно побратимство, които на други биха се видѣли като чудноватость, но за тѣхъ бѣше жива действителность. Защото, ако се вникнѣше макаръ и повърхностно въ живота и патилата на тия двама труженици, щѣше да се открие необятна широта, която могатъ да носятъ само едни славянски души, което иде да потвърди факта, че вѣрското различие нѣма никакво значение за добритѣ обноски, братски чувства и кръвно единство между тия две половини на българското племе въ Родопския край.

Салихъ Мюдеризовъ бѣ тихъ, честенъ, състрадателенъ, спокоенъ и въобще съ добродетеленъ нравъ, българинъ мохамеданинъ, съ значителни заслуги къмъ българщината въ тоя край. Много интересенъ и характеренъ е случаятъ, по който сѫ се сближили свещеникъ Димитъръ Мавровъ и Салихъ Мюдеризовъ. Приятелството имъ започва отъ лѣтото на 1901 година, единъ много критиченъ моментъ за българщината въ Смоленската околия.

Знае се, че по аферата хаджи Нурия презъ 1901 година въ Пашмакли били задържани, като заподозрѣни и участници, почти всички български християнски първенци и чорбаджии отъ околнитѣ села. Следъ разследване, една лѣтна нощь, тѣ, около 40 души, били подкарани на дълги върволици отъ Пашмаклѫ къмъ Ксанти и Одринъ. Начело вървѣли трима свещеници, а следъ тѣхъ първенцитѣ: Стояноолу и Кирякъ Данчевъ отъ Устово, Иванъ Караманджуковъ отъ Чокманово, Хар. Костовъ отъ Райково и др. Като минавали презъ с. Смилянъ, раненията х. Нурия ги посрещналъ и изпратилъ. Нему се видѣла охраната слаба, затова събралъ отъ селото допълнителна милиция, която да ги придружи до Ксанти. Между тѣхъ билъ и Салихъ Мюдеризовъ. Той, както казахме, бидейки съ добъръ нравъ и честни обноски, измолилъ началницитѣ да води и коня си, подъ предлогъ, да товари кирия на връщане отъ Ксанти. Съображенията му всѫщность били да помага

на затворницитѣ, както и станало. Слънцето прегаряло, и последнитѣ скоро почнали да страдатъ отъ жажда. Часовиитѣ, повечето турци, не имъ позволявали да пиятъ вода и мнозина почнали да припадатъ. Въ това имъ злощастие на помощь се притекълъ Салихъ Мюдеризовъ, който носѣлъ единъ коженъ мѣхъ. Напълнилъ го съ вода и изреждалъ всички затворници, като имъ подавалъ съ дървена паничка студена вода. На Чамджасъ пили за последенъ пѫть отъ студения изворъ, па отъ тамъ се отправили къмъ Олу-еле. Постѫпката на Салихъ Мюдеризовъ не се нравила на охраняващитѣ ги войници, които го блъскали, ругали и бутали съ прикладитѣ, но той, рѫководейки се отъ чувства на братство и човѣчность къмъ тия сродни нему люде и съ рискъ да бѫде още повече малтретиранъ, продължилъ тая самарянска работа презъ цѣлия день. На втория день пѫтуването било още помѫчително. Ржцетѣ, краката и шиитѣ на затворницитѣ се прокървавили и на мнозина прилошало. На Димитъръ Мавровъ се сѫщо подули краката и съвсемъ отслабналъ. Като видѣлъ това, Салихъ Мюдеризовъ, възпрѣлъ върволицата и го качилъ на коня си. Освежаването съ вода ставало по сѫщия начинъ, както и предния день. Благодарение на това, всички арестувани се съвземали и въ тия трудни моменти нищо не могли да направятъ, освенъ да отправятъ благодарствени погледи къмъ Салихъ Мюдеризовъ. Следъ като Димитъръ Мавровъ се отморилъ, на коня се качилъ другъ. Въ мѣстностьта Дере-башъ надъ Ксанти на единъ припаднало. Часовиитѣ грубо го заритали и искали да го носятъ на гръбъ съседитѣ по верига. Салихъ Мюдеризовъ, обаче, припналъ, завчасъ донесълъ вода отъ рѣката, напръскалъ му главата, и припадналиятъ се съживилъ. Следъ това го качилъ на коня си и тъй го закаралъ до Ксанти. Щомъ наближили града между часовиитѣ турци възникналъ споръ, презъ кѫде да минатъ: дали презъ чаршията, за да имъ кажатъ „аферюмъ“ чорбаджиитѣ и получатъ бакшишъ, или пъкъ презъ края на града, дето ще подсукватъ мустакъ и покажатъ кабадайлъкъ предъ кадъни по врати и прозорци. Надделѣло второто мнение, и всички

минали презъ крайнинитѣ на града. Щомъ дошли на гарата, всички арестанти били вкарани въ единъ вагонъ и затворени, та щѣли да се издушатъ отъ горещина и жажда. Пакъ Салихъ Мюдеризовъ се притекълъ на помощь. Намѣрилъ две кофи, напълнилъ ги съ вода и ги подалъ вѫтре. Следъ това донесълъ втори и трети пѫть, дорде потеглилъ влакътъ.

Такъвъ свѣтълъ споменъ запазили за Салихъ Мюдеризовъ всички затворници. Той е проявилъ единъ жестъ, на който сѫ способни само хора съ силно човѣшко чувство и братско състрадание, къмъ свои сънародници, макаръ и отъ друго вѣроизповѣдание. Това могатъ да вършатъ само люде съ широка душа и милостиви сърдца, чисти отъ всѣкаква користь. А Салихъ Мюдеризовъ бѣше наистина човѣкъ изключителенъ, извънредно честенъ, справедливъ, милостивъ, набоженъ, уменъ и порядъченъ въ всѣко отношение. Въ днешно време едва ли би билъ възможенъ такъвъ благороденъ жестъ!

Но да видимъ, какво е станало по-нататъкъ. Салихъ Мюдеризовъ се върналъ въ Смилянъ, а затворницитѣ едни по единъ, други по другъ начинъ се освободили отъ Одринъ, и нѣкои се върнали въ селата си, а други емигрирали въ България. Димитъръ Мавровъ заминалъ сѫщо въ България и отишелъ въ Хасковско, дето се рѫкоположилъ и станалъ свещеникъ.

Минали отъ тогава много години. Настѫпили войнитѣ. Въ Балканската (1912 год,) война, когато турцитѣ бѣха откъртени отъ билото Роженъ-Караманджа, мнозина отъ тѣхъ въздействували върху мѣстното българско мохамеданско население, да ги последва въ бѣгството. Тая вълна повлѣкла и Салихъ Мюдеризовъ, който ведно съ дъщеритѣ си отишелъ въ Ксанти. Когато следъ седмица-две се уталожило настроението, той се върналъ въ Смилянъ, и предъ очитѣ му се открила печална картина. Цѣлото село било изгорено, и неговата кѫща ведно съ плѣвнята представлявали пепелище. Пъшкалъ, охкалъ Салихъ Мюдеризовъ една нощь, па се помирилъ.

— Богъ далъ, Богъ взелъ! Тъй е трѣбвало да стане! Отъ късмета си никой повече не може да стори! — казалъ

той, па отишълъ въ съседното село Чокмановo да проси отъ близки и познати черги и завивки, да прибере и завие семейството си. Наскоро следъ това българскитѣ военни власти почнали да издирватъ злосторницитѣ, и Салихъ Мюдеризовъ научилъ, кой му е подпалилъ кжщата. Предъ коменданта, обаче, при когото виновникътъ билъ ординарецъ, той казалъ:

— Имàло е да минова, командиръ ефенди. Сôй ми е билò писано! Морабьô е сова! Не сôмъ виделъ кой ми е запалилъ кôщана? и си излѣзълъ. Вънъ го застигналъ ординарецътъ и покъртенъ отъ великодушието му благодарилъ и просълзено му поискалъ извинение.

— Прòсто да ти е, мижуфъ! Другушъ нимой прави тъй! му казалъ Салихъ Мюдеризовъ и се захваналъ наново да събира домъ и си строи кжща. Минали войнитѣ. Съ земедѣлие и общи работи той наново се възмогналъ, оженилъ дъщеритѣ си и отъ никого незабелязанъ и необезпокояванъ отъ нищо си заживѣлъ въ с. Смилянъ.

Презъ 1920 година се върналъ въ с. Райково и Димитъръ Мавровъ вече свещеникъ. Една отъ първитѣ му грижи е била да навести и види, живъ ли е още тоя доброчестивъ и високо благороденъ българинъ мохамеданинъ. Добилъ сведения, че е живъ и здравъ и спокойно поминува годинитѣ си въ с. Смилянъ. Поржчалъ му да дойде, и той дошелъ. Сега, следъ двадесеть години, въ с. Райково свещ. Мавровъ му се отблагодарилъ. Срещата между двамата била трогателна. Прегърнали се и се цѣлунали като сжщински братя. Изказали си взаимно патилата, и Салихъ Мюдеризовъ гостувалъ на Маврова нѣколко деня. Следъ това и Мавровъ му ходилъ на гости въ Смилянъ, и тъй между тѣхъ се затвърдило едно силно и сърдечно приятелство, съ взаимни зачитания и посещения, че и до края на живота на единия, тѣ си останали като най-близки и сродни единъ на другъ. Свещ. Дим. Мавровъ е още живъ и винаги съ затрогващи чувства и искреность си спомня и разправя за своя приятель и побратимъ Салихъ Мюдеризовъ. При последното гостуване на Мюдеризовъ у Маврова въ с. Райково, на 24 октомврий 1937 година, е направена приложената къмъ настоящето снимка.

Имали сме случай и интересували сме се за миналото и живота на срѣднородопскитѣ българи мохамедани и християни и сме се натъквали на най-разнообразни и чудновати характери. Споменъ, обаче, за най-свѣтълъ характеръ отъ всички мохамедани, това е Салихъ Мюдеризовъ. Неговиятъ животъ, примѣръ и дейность подчертаватъ най-искрено и изразително братскитѣ чувства и единность между родопското население отъ двете изповѣдания. Салихъ Мюдеризовъ бѣ правовѣренъ мохамеданинъ и изпълняваше всички мохамедански вѣрски обреди и наредби, но не презираше и християнската вѣра. Случаятъ, да поддържа най-сърдечно приятелство и гостолюбие съ единъ християнски свещенослужитель, говори много нѣщо за него. Той бѣ наджившълъ всѣкакви предразсждъци и внушения, не бѣ никакъ фанатикъ, дълбоко прозираше нѣщата и живѣеше съ мисъльта, че е истински българинъ мохамеданинъ, а не турчинъ. Приятенъ събеседникъ, както за мохамедани, така и за християни, въ кжщния си животъ бѣ примѣренъ, гостолюбивъ, вежливъ, приказливъ и достжпенъ за всѣкиго. Съ своята честность и правда той имаше обичьта на всички смилянски жители. Смиренъ, кротъкъ и състрадателенъ, той представляваше цѣлъ незнаенъ миръ. Той бѣ, тъй да се каже, родопскиятъ Платонъ Каратаевъ; преди всичко човѣшки обноски къмъ себеподобнитѣ, безъ никакъвъ огледъ на тѣхната вѣрска принадлежность, а всичко останало ще дойде отъ само себе си. Това е характерно само за една чиста и всеобемаща славянска душа. Честь и хвала му! Дано Богъ го приеме въ своитѣ селения на праведнитѣ и безобидни души, каквито нашиятъ народъ и отечество не сж секнали да даватъ за примѣръ и назидание на бжднитѣ поколѣния.

Богъ да го прости! Аллахъ рехметъ елейсънъ!....

ОТЗИВИ ЗА ДЕЙНОСТЬТА НА ДРУЖБА „РОДИНА“ И КНИГА ПЪРВА ОТЪ СБОРНИКА.

1. Въ сп. **Училищенъ прегледъ**, издание на Министерството на народното просвѣщение, кн. 2, год. XXXVIII, февруарий 1939 г., г-нъ Хр. Карамандjуковъ пише:

„. . . . дружба „Родина“ въ Смоленъ идва да разоблачи стари понятия, наслоили се у българина отъ вѣкове насамъ, за действителностьта въ Родопската область. Говори ни за едно ново положение, което се създава въ духа и живота на тази българска покрайнина. Отъ нѣколко години насамъ будни и просвѣтени млади българи отъ мохамеданско вѣроизповѣдание въ Родопската покрайнина, енергично работятъ за насаждане здрава народностна просвѣта срѣдъ своитѣ съвѣрци. Съ цель да закрепятъ и дадатъ по-голѣмъ тласъкъ на своето дѣло, както и за да представятъ смисъла и чистотата на своята борба за народностно осъзнаване, тѣ сега издаватъ първия сборникъ „Родина“.

Всичко въ книгата е отлично подбрано и стъкмено. Много мило става човѣку, когато гледа съ какво чувство и прозрение, и съ каква святость младитѣ автори (въ Дѣлъ на младитѣ българи мохамедани) се отнасятъ и разглеждатъ своята народностна проблема. Съдържанието е проникнато отъ строго народностенъ български духъ“.

2. в. **„Зора“, бр. 5896 отъ 12. II. 1939 г.** Статия отъ г. Хр. Вакарелски подъ надсловъ: „Ново възраждане и нови възрожденци“, въ която покрай другото казва:

„. . . Въ тая малка и угледна книжка ние виждаме нѣщо необикновено за нашитѣ дни и години, едно съдържание, въ което прозаичниятъ протоколъ и пламъкътъ на

единъ възторгъ, вдъхновението на единъ борецъ за народна свѣсть се сливатъ така, както въ ония често пѫти наивни, но правдиви книжки отъ нашето ранно възраждане. Въ тази първа бройка на сборничето се редуватъ лѣтописни бележки съ протоколи, покани за вечеринки и събрания, приветствени и благодарствени слова, имена на участвуващи въ вечеринки и забави, уставъ, стихотворения, художествена проза, социално и народностно-просвѣтни статии, народни пѣсни, приказки, анекдоти, пословици, поречици, повѣрия, имена и пр., имена на дейци, библиография, химнъ, материалъ за декламации отъ български писатели и пиески за сцена. Цѣлото туй, така разнородно на гледъ съдържание, при четене, се оказва единно до степень да бѫде зле накърнено, ако се извади каквото и да било отъ него. Единъ духъ на събуждащо се и неудържимо, като пролѣтенъ потокъ, народностно съзнание е червената коприна, на която сѫ нанизани тия събрани сведения, чувства и настроения.

Рѣдко въ последно време българско сърдце при четене на родна книга тупти така приятно вълнувано, както при тия протоколи! Ние смѣемъ да позовемъ българина да прочете тия страници отъ текущата година, за да види, какъвъ е билъ пламъкътъ презъ нашето, по-раншно и по-къснешно възраждане. Читательтъ ще види истински дейци — чисти, пламенни, несмущавани отъ никакви предразсѫдаци на миналото, каквито дейци познаваме отъ историята ни преди Освобождението . . . Тукъ се изпрѣчва едно население въ своята цѣлость, съ младитѣ и старитѣ следъ тѣхъ, съ женитѣ и децата, което настойчиво търси себе си . . .“

3. сп. **„Отецъ Паисий“**, органъ на Всебългарския съюзъ „Отецъ Паисий“, год. XII, кн. 3, София, февруарий 1939 г. Г-нъ Ст. Кабасановъ въ статията си „Нови възродители“ стр. 125—128, покрай другото пише:

„Отъ нѣколко години съ радость се забелязва, че българитѣ мохамедани, предимно въ Смоленско и Че-

пинско, тръгнаха по своя естественъ пѫть за разрешение на националната си проблема — пѫтьтъ къмъ национално осъзнаване и утвърждаване. Това е хубава лестница отъ дълги страдания и лутания, отъ една страна, и културното влияние на училище, казарма и по-добро отнасяне отъ християни и административна власть — отъ друга. Не лесно, обаче, се чупятъ вериги на традиция, не лесно се разсѣйва мракъ и заблуда. Историята ни учи, че пѫтьтъ на възраждането е труденъ. Началото, обаче, е почнато въ Смоленъ, дето група съзнателни и будни наши братя по кръвь, българи мохамедани, правилно наречени възрожденци, се организиратъ презъ 1937 г. въ културно-просвѣтна дружба „Родина“, която има за цель, да събужда и развива народностно чувство у българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание и се стреми да изкоренява всичко небългарско, изкуствено присадено въ духа и живота на българитѣ мохамедани и мохамеданки и чисти всички чуждици въ нравитѣ и бита, които ги отдѣлятъ и прѣчатъ за общото сближение, единение и братство между българитѣ мохамедани и българитѣ християни. Тѣзи млади и прозорливи българи мохамедани, които искатъ да живѣятъ, а не да наблюдаватъ само какъ тече животътъ край тѣхъ и се чуждятъ отъ него, повеждатъ трезва и съзнателна борба противъ всичко старо и отживѣло. Началнитѣ стѫпки на това движение и възродително въздействие върху българитѣ мохамедани и мохамеданки въ града (Смоленъ) и околнитѣ селища е подробно и системно изложено въ първата книга „Сборникъ Родина“, печатанъ органъ на сѫщата дружба. Тоя сборникъ е еднакво цененъ и за българския общественикъ, и за народоука, филолога и етнографа. Защото той трѣбва да се цени не само отъ литературно, но и отъ национално гледище. Значението и заслугитѣ на тѣзи, които сѫ основатели на това движение и този сборникъ сѫ по-голѣми, отколкото може да се мисли на пръвъ погледъ. Защото този сборникъ оглежда едно дѣло, което ще надхвърли синора на днешното и преходното“.

4. сп. **Просвѣта**, издание на Просвѣтния съюзъ въ България — София, год. IV, кн. 8, априлъ 1939 г. Х. И. К. пише:

Сборникъ „Родина“, това е едно спретнато издание на материали, които засѣгатъ духовния животъ и творчеството на българитѣ мохамедани въ Родопитѣ, както и отношението на нашата общественость къмъ участьта на тѣзи българи, които въ днешно време правятъ решителенъ опитъ да скѫсатъ съ едно мрачно минало и да избистрятъ своята свѣсть и националното си съзнание.

Следъ лѣтописнитѣ бележки за живота на дружба „Родина“ стои единъ дѣлъ запълненъ съ стихотворения и статии, написани отъ млади, будни и просвѣтени българи мохамедани, които въ строго народностенъ духъ обсѫждатъ различни проблеми, тѣсно преплетени съ историята и нуждитѣ на времето, които налагатъ новъ животъ и духовно съвземане на българитѣ мохамедани, за да се почувствуватъ тѣ свободни и способни да творятъ своята по-свѣтла сѫдба, опирайки се на просвѣтата, на своята народность и езикъ и на своята българска народна сѫщина. Човѣкъ трѣбва непремѣнно да прочете тѣзи откѫси, пропити съ трепети и вълнения, които ни говорятъ за нѣщо ново, нѣщо възрожденско и надеждно, което се събужда и заживява въ сърдцата на младото, като факелъ всрѣдъ една вѣковна мрачина“.

5. в. **Борба**, Пловдивъ, бр. 5328 отъ 3. II. 1939 г. Статия отъ г. Г. Чичовски подъ заглавие: „Българитѣ мохамедани въ Родопа къмъ народностенъ и културенъ подемъ“. Като разглежда проявата на народностно пробуждане и културно възраждане на българитѣ мохамедани, спира се на „Сборникъ Родина“, по-частно върху творчеството на младитѣ българи мохамедани и завършва съ думитѣ:

„Млади вдъхновени и ентусиазирани синове на това забравено българско население смѣло вдигатъ булото и разнасятъ високо факела на българско съзнание, на новъ духъ, нови чувства, които ще стоплятъ сърдцата и ще пробудятъ ума на тия здрави и забравени българи“.

6. В-къ **Отечество,** органъ на Съюза на запаснитѣ офицери, бр. 835 отъ 4. III. 1939 г. Статия отъ Г. Митовъ съ заглавие: „Пробуждането на българитѣ мохамедани“. Отбелязва самородния характеръ на движението въ Смоленско, непродиктувано нито отъ власти, нито отъ фактори и го преценява като високо благородно дѣло за народностно възраждане и българско съзнание. Разглежда и „Сборникъ Родина“ и на край казва:

„. . . всичко туй може да изглежда на пръвъ погледъ малко, но всѣки, който ще се отнесе съ исторически масщабъ къмъ тѣзи прояви и постижения, ще разбере, че успѣхътъ е грамаденъ“.

7. В-къ **Родина**, органъ на Съюза на запаснитѣ подофицери, бр. 350 отъ 11. V. 1939 г. Статия подъ заглавие: „Българитѣ мохамедани, единъ народностенъ подемъ въ Смоленъ“ отъ г. Дим. Христодоровъ. Следъ като разглежда условията, духовни и материални, всрѣдъ които се развива това народополезно дѣло, които не сѫ особено благоприятни и радостни, завършва:“

„Подемътъ на смоленци радва всѣко българско сърдце и всѣка българска родолюбива организация. Това движение е естественъ изблицъ на просвѣтление. Неговото разрастване е близъкъ националенъ идеалъ, който не трѣбва да излиза отъ ума ни“.

8. В-къ **„Красногоръ“,** Смоленъ, бр. 4, год. VIII отъ 15. III. 1939 г. Статия подъ надсловъ: „Сборникъ Родина“ отъ В. Димитровъ. Като разглежда миналото книжовно дѣло на най-заслужилитѣ родопчани, Ст. Н. Шишковъ и В. Дечевъ, досегашнитѣ проучвания на Родопския край въ най-различни направления, спира се и на „Сборникъ Родина“ като заключава:

„. . . Тоя сборникъ иде да отбележи едно крупно събитие, извършило се въ съзнанието на тия стоящи на кръстопѫть българи, да даде изстрелъ, знакъ, че всички свободно могатъ да се изкажатъ съ рѫка, турена на сърдцето си, да развържатъ устата си и изповѣдватъ свободно една истина, свободна отъ нѣщата и покривалото на времето“.

9. **Просвѣтно единство**, седмиченъ органъ на Просвѣтния съюзъ въ България, год. V, бр. 23 отъ 6. III. 1939 г. Ас. М. разглежда „Сборникъ Родина“, като отбелязва, че тия българи сѫ запазили чистия си български, да не речемъ Кирило-методиевски езикъ, но спѣвани отъ необикновенъ фанатизъмъ, не могатъ още общо да се проникнатъ отъ съзнанието, че сѫ българи по народность, битъ, нрави и обичаи. Цитира цѣлата пѣсень:

Торнало ми е, торнало
смилѣнцко вакло момйече

и особено се спира на характера на езика, който е едно силно свидетелство за българския духъ и обликъ на туй население.

10. В-къ **„Развитие“,** отъ гр. Севлиево, бр. 9 отъ 11. III. 1939 г. печати сѫщо преценка за „Родина“ и новото възродително движение срѣдъ родопскитѣ българи мохамедани, като отбелязва, че е налучканъ най-правиятъ пѫть за пробуждането на тия забравени до сега наши сънародници.

11. Сп. „**Родопа**“ подъ уредничеството на Хр. Караманджуковъ — София, въ броя си отъ 1. II. 1939 г., сѫщо отбелязва появата на „Сборникъ Родина“ като едно знамение на времето и го препорѫчва на всички просвѣтени и искрени българи.

12. Сп. **„Нация и политика“** — София, год. VI, бр. 3 отъ м. мартъ 1939 г. въ отдѣла си „Книжнина“ отбелязва:

„Преди години Арифъ Саджковъ започна да печати статии въ софийскитѣ ежедневници и въ сп. „Нация и политика“. Въ Смоленъ е основана българо-мохамеданска дружба. Уредени сѫ и нѣколко българо-мохамедански вечеринки. Най-после младитѣ българи мохамедани ни поднасятъ и своя сборникъ „Родина“ — свѣтълъ лѫчъ въ

тъмна нощь! Тѣхното дѣло е велико и благородно. Поздравляваме младитѣ и талантливи труженици“ и пр.

А на друго мѣсто въ сѫщата книжка подъ надсловъ: „Две звезди“ и въ връзка съ възраждането на банатскитѣ българи пише:

„Георги Дамяновъ отъ Банатъ, безъ да е виждалъ нѣкога България, потомъкъ на онѣзи българи, които въ 1688 година прогонени напустнаха България, извлича отъ сърдето си следнитѣ трогателни стихове:

БЪЛГАРИНЪ СЪМЪ.

Мойта майка ми й казала
йощъ дорди съмъ мъненъ билъ:
„българинъ си, дите мое,
туй да си ми запамтилъ“!
Минало й векъ много време
утъ тазъ сладка урта (дума),
ама азъ се тозъ оставнамъ,
тозъ за бжда до смъркта.

Другъ младъ българинъ — Юсеинъ К. Якубовъ, отъ Родопския край, потомъкъ на българитѣ, които въ 1657 година бѣха насилствено помохамеданчени, отправя въ сборникъ „Родина“ следнитѣ вълшебни слова:

ЗАЩО?

Ний пазиме свето български нрави
и бисерно чудни, български думи, —
но сме презрѣни, кат' мохамедани,
при все че по кръвь сме българи прави!
Защо ни презрително гледате, братя!?
Не сме ли и ние чеда на туй племе!?
Подъ българско небе живѣемъ,
за родни балкани милѣемъ!
О братко, подай ни ржка си сърдечно,
и ний ще я стиснемъ горещо...
Да тръгнеме рамо до рамо
съсъ български родни стремежи!

Печати сѫщо и цѣлото стихотворени „Ний“ отъ сѫщия авторъ, следъ което заключава:

„Въ седемнадесетото столѣтие едни българи бѣха прогонени отъ земята си, на други падна черна завеса върху съзнанието имъ. Отечеството е, обаче, по-силно отъ всичко. То говори, следъ около триста години, чрезъ сърдцата на избранитѣ си синове.

Георги Дамяновъ и Юсеинъ Якубовъ сѫ две чудно хубави звезди на българското небе“.

ЕДИНЪ ОТЗИВЪ ЗА „РОДИНА“ НА ЧЕХСКИ.

Движението за народностно осъзнаване на родопскитѣ българи мохамедани е намѣрило отзвукъ и въ единъ чуждестраненъ вестникъ. Въ чехския „Народни политика“ отъ 22. VII. 1939 г., излизащъ въ Прага, видниятъ ученъ, славистъ и приятель на България професоръ Йосифъ Пата, като отбелязва появата на „Родина“, казва:

(преводъ отъ чехски)

... „Сѫщо и мохамеданитѣ българи се приобщаватъ къмъ своя българо-славянски произходъ.

Изобщо, малко е известно на външния свѣтъ, че въ България, наредъ съ българитѣ християни, живѣятъ и две интересни групи жители: турци-християни въ Варненско, наречени гагаузи, на брой около 10,000 души, говорящи само турски езикъ (навѣрно почтениятъ авторъ има предвидъ тъй наречените караманлии, които и цѣлото си християнско богослужение извършватъ на турски езикъ. б. р.) и мохамедани българи, наречени помаци, на брой около 100 хиляди души. Тѣзи българи мохамедани, които живѣятъ въ Родопитѣ и Северна България, макаръ че сѫ по вѣроизповѣдание мохамедани, но говорятъ само български. Отдавна се обособили тѣ като нѣкакво отдѣлно българско подродие и поради вѣроизповѣданието си отбѣгвали духовни и родствени връзки съ останалото българско население. Но, при все това, тѣ сѫ чисти българи, каквито били и въ време на турското владичество въ течение отъ XV до XVIII столѣтия, когато едни насила, други доброволно били преобърнати въ исляма, като запазили напълно майчиния си български езикъ, българскитѣ пѣсни, бить и други стародавни духовни обичаи и старата славянска култура, които сѫ изследвани не само отъ домашнитѣ български учени, но и отъ наши (чехски, б. р.) учени, именно проф. К. Иречекъ и В. Добруски.

А въ последно време се наблюдава едно интересно движение между родопскитѣ българи мохамедани, които открито прогласяватъ своя български произходъ и се при-

общаватъ къмъ своя български народъ, съ който искатъ ревностно да работятъ за изграждането на българската държава и култура. Центъръ на това ново народно движение на българитѣ мохамедани е гр. Смоленъ, въ Родопитѣ, кждето преди две години е била основана културна бълг. мохамеданска общность „Родина“, почетенъ председатель на която е Юсеинъ Бейски. Работата провежда Арифъ Бейски, а сътрудничи и българинътъ П. А. Мариновъ. Дейностьта на това сдружение се е състояла въ нѣколко успѣшни бълг. мохамедански представления въ Родопитѣ и издадената първа книга отъ хубавия и ценен сборникъ „Родина“, съ сътрудничеството на младитѣ мохамедано-български списователи, съ интересни доклади за мѣстното народно творчество, съ отпечатването на три театрални пиеси отъ П. А. Мариновъ изъ бита на българитѣ мохамедани и др.

Сборникътъ е видно ценна проява на новото движение, въ който се изразява покрай българското чувство и живото чувство на славянството и представлява значителенъ приносъ къмъ българската духовна народна култура и литература“.

Йос. П.

ПОЛУЧЕНИ КНИГИ И СПИСАНИЯ.

1. Сп. „Българска мисъль“, органъ на върховния читалищенъ съюзъ въ България, главенъ редакторъ проф. М. Арнаудовъ, редактори П. Динековъ и Ал. Бурмовъ, год. XIV, кн. кн. 1, 2, 3, 4, 5 и 6. Годишенъ абонаментъ 120 лв. ул. Денкоглу № 28 — София.

2. „Славянски вести“, месеченъ органъ на славянското дружество въ България, уредникъ Н. Станевъ, ул. Славянска 6, София. Бр. 35, 36, 37 и 38, год. IV.

3. „Banat 1738—1938“ или „200 gudini u Banata, (1738—1938) Života i običaja na banatsćite balgare, izdáva: „Banatsći Balgrasći glásnić“. Timişoara (România) 1938.

Издадено е по случай юбилейнитѣ тържества презъ миналата 1938 г. за двестегодишнината отъ заселването на банатскитѣ българи. Получена е на името Петъръ Ан. Мариновъ.

4. „Каргалија и његови потомци“, прилоги сторији Струмице от Д-р Миленко С. Филиповић. Скопље, 1938. Шампарија „јужна Србија“, Кеј Краља Александра“, бр. 46.

5. „Патишка“ от Д-р Мил. С. Филиповић. Прештампано из „јужног Прегледа“ за април 1931 г. Скопље.

6. „Ускрс Код Муслимана“ от Д-р Мил. С. Филиповић. Прещампано из „Хришћанског дела“ — Свеска 2 — Март-Април 1938 год. Скопље.

Съдържа интересни обичаи у нѣкои сърби мохамедани, които на Великия петъкъ продължаватъ да боядисватъ яйца.

7. „Говедаров камен на овчем пољу“ от Д-р Мил. С. Филиповић. Прештампано из „Гласника Етнографског музеја у Београду“, кн. XII, 1937 г.

8. Кн. VII отъ год. V, окт. 1931 г. отъ сръбското списание „Преглед“, издавано въ Сараево, заради статията „Бошњаци у околини Скопља“ отъ Мил. С. Филиповић.

9. „Нови подаци о Какњу“, написао Миленко С. Филиповић, са 1 картомъ. Сарайево, държавна штамарија, отпечатъкъ отъ „Гласника земаљског музеја у Босни и Херцеговини, XXXIX, 1928 г. 2, (стр. 225—230).

10. „Starine u Bakićima kod olova“, napisao D-r Milenko S. Filipović, sa 6 slika u tekstu.

Sarajevo. Državna Stamparija — 1928. Separatini otisak iz „Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XL, 1928 г. (str. 69—78).

11. „Родопа“, сп. за наука, изкуство, стопанство и битъ; минало и настояще на Родопската область, излиза на първо число всѣки месецъ, абонаментъ за година 70 лв., уредникъ Хр. Карамандjуковъ, Софи, ул. Добромиръ Хризъ 15, получени броеве 1, 2, 3, 4, 5 и 6. Год. XVIII.

12. „Нация и Политика“, месечно списание, директоръ Д-ръ Н. Минковъ, редакторъ Хр. Ив. Динчевъ, год. IV, получени бр. бр. 1, 2, 3, 4, 5 и 6. София, 1939 год. ул. Денкоглу 2.

13. „Развитие“, народопросвѣтенъ и информационенъ седмичникъ, гр. Севлиево; годишенъ абонаментъ 50 лв., урежда комитетъ при д-во „Развитие“, получени бр. 6 до 19, на адресъ Петъръ Ан. Мариновъ.

14. „Академикъ“, периодиченъ вестникъ за култура, пропаганда и информация, издание на Плѣвенската студентска корпорация. Плѣвенъ, априлъ 1939 г. год. V, бр. 2.

15. „Родопска искра“, месеченъ вестникъ за просвѣта, култура и информация, органъ на културно-стопански комитетъ въ с. Чепеларе, Асеновградско, редакторъ Дим. А. Пъневъ, год. III, годишенъ абонаментъ 40 лева. Получени всички броеве.

16. „Красногоръ“, двуседмичникъ за култура, просвѣта и стопанство, гр. Смоленъ, редакторъ-стопанинъ К. Хараламбовъ, г. VIII, абонаментъ 50 лв. годишно. Получени всички броеве.

17. „Чепино“, независимъ седмиченъ вестникъ. Издава комитетъ въ с. Лѫджене, Чепинско, редакторъ-стопанинъ Р. Т. Рашковъ, год. I начиная отъ 15. V. 1939 г., абонаментъ 30 лв. Получени бр. 2, 3 и 4.

ВЕСТИ.

Завършили образованието си въ срѣдни и полувисши заведения презъ изтеклата 1938/39 учебна година сѫ следнитѣ младежи, българи мохамедани, отъ родопския край:

Риза А. Солаковъ отъ гр. Девинъ, завършилъ Пловдивския учителски институтъ;

Бехчетъ М. Сердаровъ с. Костандово, Чепинско, завършилъ сѫщо Пловдивския учителски институтъ;

Юсеинъ К. Якубовъ отъ гр. Смоленъ, — Пловдивската смѣсена гимназия;

Ахмедъ Паловъ отъ с. Цвѣтино, Чепинско, завършилъ Варненската мѫжка гимназия.

Всички тѣ сѫ добри работници за новото движение срѣдъ родопскитѣ българи мохамедани, дейни сторонници на дружба „Родина“ и иматъ значителенъ дѣлъ въ списване на сборника. Поздравляваме ги и имъ пожелаваме успѣхъ въ живота и предприетото дѣло, като тия, които поематъ учителското поприще, бѫдатъ нови апостоли срѣдъ това тъй останало назадъ въ всѣко отношение българско население въ Родопския край, а тия, които продължатъ образованието си, да иматъ прилежание и сръчность да завършатъ съ успѣхъ.

Вѣнчали сѫ се презъ изтеклата година следнитѣ дружествени членове и деятели:

— г-ца Айше А. Бояджиева и г-нъ Исеинъ Алемковъ и двамата отъ гр. Златоградъ. Г-нъ Алемковъ е деятель и единъ отъ основателитѣ на дружба „Родина“ въ тоя градъ;

— г-ца Несибе Ахм. Хускова отъ гр. Смоленъ, дъщеря на дружбения подпредседатель Ахмедъ Хусковъ, и г-нъ Салихъ М. Шеховъ отъ сѫщия градъ. На сватбеното праздненство взеха участие всички дружбени членове ведно съ женитѣ си.

— г-ца Фатме Сюл. Велиева отъ гр. Смоленъ и г-нъ Ахмедъ С. Шехмовъ отъ с. Могилица (мах. Черешкитѣ), Смоленско, който е единъ отъ най-дейнитѣ членове на дружба „Родина“ въ горното течение на Арда.

— г-ца Фатма Сал. Айвазска отъ с. Беденъ, Девинско, и г-нъ Риза А. Салаковъ отъ гр. Девинъ, буденъ българинъ мохамеданинъ отъ тоя градъ и прогимназиаленъ учитель.

— г-ца Слава Г. Герджикова отъ с. Райково и г-нъ Александъръ Хр. Караманджуковъ, адвокатъ отъ гр. Смоленъ, синъ на видния родопски публицистъ и общественикъ г-нъ Хр. Караманджуковъ и деенъ сторонникъ на дружба „Родина“ гр. София.

— г-ца Нейме Сюл. Докатева отъ с. Райково, Смолянско, и г-нъ Мехмедъ Ахм. Билянски отъ гр. Смоленъ.

Честитимъ и благопожелаваме здраве, любовь, миръ и всѣкакво добруване въ новия семеенъ животъ на щастливитѣ младоженци.

Вечеринки за българитѣ мохамедани, освенъ споменатитѣ въ лѣтописнитѣ бележки на настоящата книга, сж устроени презъ 1939 г. още въ следнитѣ села:

— въ с. Могилица, Смоленско, подъ ржководството на учителя Рачо Стоевъ, която е повторена и въ с. Арда;

— въ с. Маданъ (мах. Ловци), Смоленско — на 24. II. подъ ржководството на учителя българинъ мохамеданинъ Еминъ Мехмедалиевъ, родомъ отъ с. Арда.

Уредбитѣ и впечатленията отъ тия вечеринки сж били много добри. И въ дветѣ села се даватъ за пръвъ пжть подобенъ родъ вечеринки.

СПИСЪКЪ

на членоветѣ на българската мохамеданска културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ къмъ 1. VIII. 1939 г.

Основатели и действителни:

Юсеинъ А. Бейски — гр. Смоленъ
Арифъ Ю. Бейски " "
Исеинъ К. Якубовъ " "
Мехмедъ Ишарлиевъ " "
Ахмедъ С. Хусковъ " "
Адилъ Ходжаджиковъ " "
Османъ Ходжаджиковъ " "
Асанъ Шеховъ " "
Салихъ Узуновъ " "
Сюлманъ Фисенски " "
Незифъ Рѣчниковъ " "
Асанъ Фисенски " "
Салихъ Ходжаджиковъ " "
Салихъ Бошнаковъ " "
Исенъ Челебиевъ " "
Тодоръ Г. Петровъ " "
Петъръ Ан. Мариновъ " "
Д-ръ Г. Григоровъ — гр. Асеновградъ
Мехмедъ Карахусевъ — гр. Смоленъ
Мехмедъ С. Дервишевъ — с. Търнъ
Ахм. С. Шехмовъ — с. Могилица (м. Черешкитѣ)
Рофатъ А. Ратайски — с. Селище
Мехмедъ А. Билянски — гр. Смоленъ
Салихъ Шеховъ " "
Салихъ М. Рѣчниковъ " "
Мехмедъ Кобатевъ " "

Асанъ Шерифовъ — с. Мочуре
Алилъ С. Исенкехейовъ — гр. Смоленъ
Мехмедъ И. Чечевъ „ „
Шукри Фисенски „ „
Мехмедъ Ходжаджиковъ „ „
Хусни Юмеровъ „ „
Анастасъ Н. Говговъ „ „
Никола Хр. Палагачевъ „ „

Постжпили спомагателни:

Фехми Ар. Русевъ — с. Киселичево
Арифъ Аб. Русевъ „
Мохамедъ Аб. Русевъ „
Рамаданъ А. Геровъ — с. Могилица
Мохамедъ Осм. Парунски — с. Могилица
Мехмедъ Н. Салиховъ — гр. Смоленъ
Адемъ М. Езуновъ „ „
Адемъ Ибр. Арнаудовъ — с. Абланица, Неврок.
Шукри М. Вощевъ — с. Чепеларе
Махмудъ Салиховъ — с. Търнънъ
Салихъ Лущевъ — гр. Смоленъ
Никола Г. Узуновъ „
Ибрахимъ Лущевъ „
Мехмедъ С. Дрѣновъ „
Салихъ А. Чакъровъ „
Мехмедъ Ис. Мезиневъ „
Салихъ Ис. Мезиневъ „
Ахмедъ С. Бѣловъ „
Ахмедъ А. Кобатевъ „
Ахмедъ А. Чакъровъ „
Мурадъ Р. Бейски — с. Бориково
Исуфъ Атуфовъ — гр. Смоленъ
Арифъ Салиховъ — с. Ухловиче
Еминъ С. Текьовъ — с. Търнънъ
Василъ Ив. Дреевъ — гр. Смоленъ
Сабри Бошнаковъ „
Салихъ Рашидовъ „

Мехмедъ М. Бонкаловъ — гр. Смоленъ
Салихъ Юруковъ „
Еминъ Ахмедовъ „
Мехмедъ М. Русовъ — с. Могилица
Абдулахъ Асановъ „
Ахмедъ Р. Бейски — гр. Смоленъ
Асанъ Е. Чочковъ — с. Марино
Салихъ Адемовъ — гр. Смоленъ
Ахмедъ Чангаловъ „
Ахмедъ Б. Овчаровъ „
Адилъ Касабовъ — с. Райково
Летифъ Мехмедовъ — с. Рудуземъ
Алие Тахировъ — с. Райково
Сюлманъ Инжекаровъ — с. Райково
Хамди Ахмедовъ — гр. Смоленъ
Салихъ Трундевъ „
Мехмедъ Дандаровъ „
Рамаданъ Брахомовъ — с. Кремене
Асанъ Юруковъ — гр. Смоленъ
Салихъ Шабановъ „
Фаикъ Заимовъ — с. Арда
Кадиръ Якубовъ — гр. Смоленъ
Мехмедъ Халилбашовъ — с. Могилица
Ахмедъ Лущевъ — гр. Смоленъ
Мустафа Юруковъ „
Мехмедъ Чолаковъ — с. Ухловиче
Арифъ Рашидовъ — гр. Смоленъ
Еминъ А. Порязовъ — гр. Смоленъ
Мехмедъ Стопановъ — с. Могилица
Шабанъ А. Азимовъ — с. Кремене
Асанъ С. Топаловъ — с. Пловдивци
Шакиръ М. Маданковъ — с. Виево
Мехмедъ Сал. Кесьовъ „
Христо Ф. Табаковъ — гр. Смоленъ
Летифъ М. Гелецовъ — с. Пловдивци
Фехми Брахимовъ „
Риза Е. Тюлеменовъ „
Асанъ Топаловъ „

Керимъ С. Топаловъ — с. Пловдивци
Ибишъ Анадолиевъ — с. Търнънъ
Саджкъ Чаушевъ „
Шукри С. Чаушевъ „
Салихъ Махмудовъ „
Тахиръ Имамовъ „
Брахимъ Рашидовъ — гр. Смоленъ
Асанъ Бр. Ръковъ — с. Могилица
Лютви С. Абдулаховъ — с. Срѣдногорци
Асанъ М. Зеровъ — с. Рудоземъ
Хашимъ Кременаровъ — гр. Смоленъ
Иванъ Г. Киряновъ „
Райчо Пѣевъ „
Еминъ Мехм. Афузовъ — с. Арда
Хаити Челебиевъ — гр. Смоленъ
Мустафа Порязовъ „
Абдулахъ А. Саитевъ — с. Райково
Александъръ Хр. Каранджуковъ, адвокатъ — гр. Смоленъ

Членки отъ женската секция:

Несибе Сал. Шехова — гр. Смоленъ
Фатме Ар. Бейска „
Сафие Ахм. Хускова „
Рукие Ад. Ходжаджикова „
Руфа М. Ишарлиева „
Хайрие Ахм. Карахусева „
Тинка П. Маринова „
Фатме Ахм. Шехмова „
Кадрие М. Кобатева „
Нурие Ахм. Бѣлова „
Сафие Роф. Ратайска — с. Селище
Шерифе А. Хускова — гр. Смоленъ
Фатме М. Ишарлиева „
Сафие М. Билянска „
Шукрие Сал. Бошнакова „
Слава Ал. Караманджукова „

Изключени:

Ахмедъ Куцевъ — гр. Смоленъ
Исенъ Байрямовъ „
Смаилъ Джелаловъ „
Арифъ Буйковъ „
Салихъ Симитчийски „
Асанъ Писковъ „
Исенъ Сеферковъ „
Зюйди Челебиевъ „
Афъзъ Шерифъ Алиевъ „

РЕДАКЦИОННИ.

Сборникъ „Родина“ се списва въ духа, цѣлитѣ и задачитѣ на устава, който е ржководното начало на Българската мохамеданска културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ.

Ще излиза споредъ времето и набранитѣ срѣдства периодически, поне единъ пжтъ въ годината въ обемъ 10—15 коли.

Програмата се вижда отъ съдържанието на настоящата книга, което може да се разширява.

Умоляватъ се г. г. авторитѣ-сътрудници да пращатъ материалитѣ си за сборникъ „Родина“ ясно и четливо написани, по възможность на пишуща машина и само на едната страна на листа.

Ония издателства и автори, които желаятъ книгитѣ имъ да бждатъ отбелязвани, се умоляватъ да изпращатъ по единъ екземпляръ на долупосочения адресъ.

Сжщо и ония автори, редакции на вестници и др. периодични издания, които обнародватъ каквото и да е по въпроса за българитѣ мохамедани, се умоляватъ да изпращатъ по единъ брой отъ ве-

стника или списанието си до редакцията на „сборникъ Родина“, за отзивъ, книжнина или рецензия.

Редакциитѣ, на които се праща сборникъ „Родина“ „въ замѣна“ се умоляватъ и тѣ да изпращатъ изданията си.

Цената на всѣка книга отъ сборника ще се опредѣля следъ отпечатването ѝ и ще е поставена на последната страница на корицитѣ.

Всичко, що се отнася до сборника, да се адресира:

До Българската мохамеданска културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ.

РОДОПСКИ ЗАВЕДЕНИЯ, КОНТОРИ И ФИРМИ

Хотелъ и гостилница „ЦАРЬ СИМЕОНЪ“
на Петъръ Дичевъ
Смоленъ

Сладкарница „РОДИНА“
на Асанъ Шерифовъ
Смоленъ

Хотелъ „БРИСТОЛЪ“
притежатель Христо Бечевъ
площадъ „Лъвовиятъ мостъ“
София

Хотелъ „БѢЛО МОРЕ“
на Димитъръ Герджиковъ
при площадъ „Князъ Борисъ“ (Джумаята)
Пловдивъ

ФОТОГРАФИЯ
на Крумъ Савовъ
Асеновградъ

АДВОКАТСКА КОНТОРА
на Д-ръ Георги Чичовски
и синъ Александъръ Г. Чичовски
кооперативенъ домъ „Левски“
Пловдивъ

АДВОКАТСКО ПИСАЛИЩЕ
на Александъръ Хр. Караманджуковъ
Смоленъ

РОДОПСКИ ПЕРИОДИЧЕНЪ ПЕЧАТЪ

Сп. „Родопа“, илюстрованъ месечникъ за наука, изкуство, стопанство и битъ, минало и настояще на Родопската область. XIX год. Годишенъ абонаментъ 70 лв. Издава се въ София, ул. „Добромиръ Хризъ“ 15. Уредникъ: Хр. Караманджуковъ.

Редакция и печатница „Красногоръ“ — Смоленъ. В. „Красногоръ“ — двуседмичникъ за култура, просвѣта и стопанство. VIII год. Годишенъ абонаментъ 50 лв. Редакторъ-стопанинъ: Коста Хараламбовъ.

„Родопско ехо“, седмиченъ независимъ вестникъ за просвѣта, култура и информация. Издаванъ въ Асеновградъ. XVI г. Редакторъ: В. К. Дърваровъ.

„Родопска искра“, месеченъ вестникъ за просвѣта, култура и информация, органъ на културно-стопанския комитетъ — Чепеларе, Асеновградско. V год. Годишенъ абонаментъ 40 лв. Редакторъ: Дим. Ат. Пъневъ.

ПРЕВОЗЪ НА ПЪТНИЦИ И СТОКИ ЗА И ОТЪ РОДОПА

Автомобилна агенция „Задруга“ за превозъ на пътници Пловдивъ — Смоленъ. — Пловдивъ, площадъ „Князъ Борисъ“ (Джумаята).

Камионна агенция „Роженъ“ за превозъ на стоки Пловдивъ — Смоленъ. — Пловдивъ, ул. „Якимъ Груевъ“ 11.

Печатница Хр. Г. Дановъ - О. О. Д-во — София, № 18/1940 г.

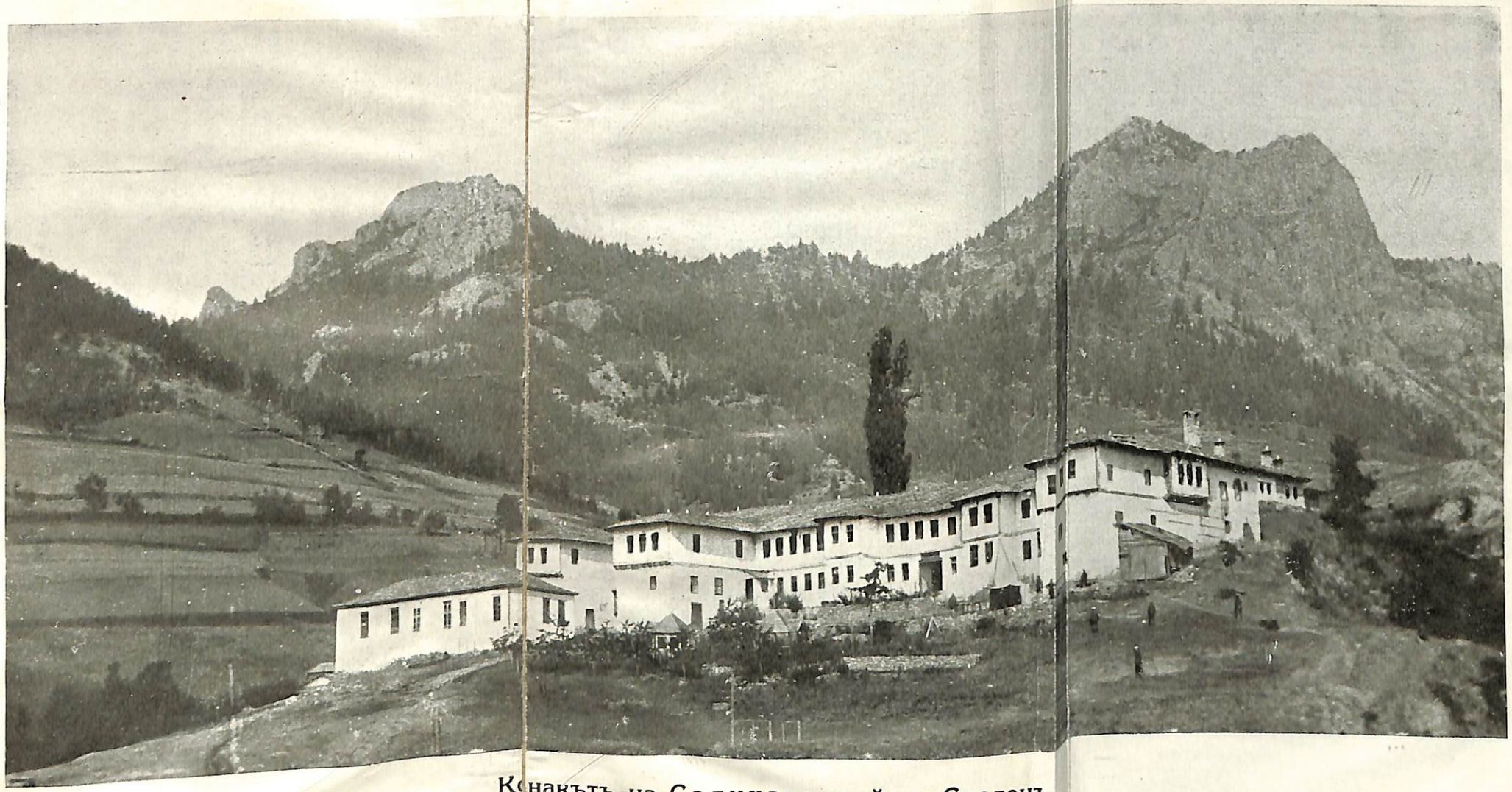

Конакътъ на Салихага край гр. Смоленъ

Снимка отъ 1920 г.

На негово мѣсто сега се издигатъ казармитѣ на Смоленския гарнизонъ